

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 11 том 2

Одеса
2014

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол № 2 від 18 листопада 2014 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради;
А.Ф. Крижановський, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради;
М.П. Коваленко, д-р фіз. мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **В.Д. Берназ**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф.; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев**, д-р техн. наук, проф.; **В.М. Запорожан**, д-р мед. наук, проф., акад. АМН України; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р тех. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **І.В. Ступак**, д-р філол. наук, доц.; **Г.П. Пекліна**, канд. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **І.В. Ступак**

Відповідальний секретар – кандидат філологічних наук, доцент **Л.І. Морошану (Демьянова)**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

Н.В. Бардіна, доктор філологічних наук, професор; **Ш.Р. Басиров**, доктор філологічних наук, професор;
О.А. Жаборюк, доктор філологічних наук, професор; **К.Б. Зайцева**, кандидат філологічних наук, доцент;
М.І. Зубов, доктор філологічних наук, професор; **Е. Пирву**, кандидат філологічних наук, професор;
В.Д. Каліущенко, доктор філологічних наук, професор; **Т.М. Корольова**, доктор філологічних наук, професор;
В.А. Кухаренко, доктор філологічних наук, професор; **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор;
І.Б. Морозова, доктор філологічних наук, професор; **О.М. Образцова**, доктор філологічних наук, професор;
Н.В. Петлюченко, доктор філологічних наук, професор; **В.Г. Таранець**, доктор філологічних наук, професор.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2014

© Міжнародний гуманітарний університет, 2014

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ
ТА ІНШІ МОВИ

*Галаянт Г. В.,**преподаватель кафедры английского языка № 1
Одесской национальной морской академии*

ЧАСТОТНЫЕ ПАРАМЕТРЫ ЖЕНСКОЙ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ АФРОАМЕРИКАНСКОГО АНГЛИЙСКОГО

Аннотация. Настоящее исследование посвящено одной из актуальных проблем устной речевой коммуникации – изучению просодического оформления регионально маркированного текста. В фокусе внимания данного исследования находится афроамериканский английский, в частности частотные характеристики женской речи.

Ключевые слова: просодическое оформление, регионально маркированный текст, афроамериканский английский, частотные характеристики женской речи.

Постановка проблемы. В последнее время предметом все большего числа лингвистических исследований становится территориальная вариативность национальных вариантов языков. Все возрастающий интерес к данной проблеме можно объяснить следующими причинами. Во-первых, вариативность – имманентная характеристика любого живого языка, одно из его фундаментальных свойств, дающее возможность участникам коммуникации варьировать свое речевое поведение в зависимости от лингвистических и экстралингвистических факторов конкретной языковой ситуации. Во-вторых, на фоне глобализации у рядовых носителей того или иного языка или диалекта растет стремление сохранить свою индивидуальность, а региональный или профессиональный акцент является одним из средств выражения этой индивидуальности. [4]

Для территории США характерна уникальная языковая ситуация, которая дает возможность изучения вариативности американского варианта английского языка, поэтому она привлекает внимание как отечественных, так и зарубежных исследователей. У. Лабов [18], Е.А. Бабушкина [1], Д. А. Шахбагова [8], Т.И. Шевченко [11], А.Д. Швейцер [10], А.С. Шарадаченко [9], А.О. Назарова [5], Р. Дилани [15], Дж. Смит [20] и многие другие внесли огромный вклад в изучение и описание произносительных особенностей американского английского.

Иностранский акцент – закономерная особенность речи многих американцев. Среди говорящих на английском языке 30 миллионов – афроамериканское население, которое пользуется той подсистемой английского языка, которая теперь называется «афроамериканский простонаречный английский язык» (ААПА). [14] Это диалект, на котором говорят потомки африканских рабов в Северной Америке. За последние десятилетия для обозначения этого диалекта использовались различные термины. Наиболее часто используемые – «черный английский» («Black English»), «эбоникс» («Ebonics»), «черный простонаречный английский» («Black Vernacular English») и, наконец, «афроамериканский простонаречный английский» («African American Vernacular English»). Как можно заметить из вышеперечисленных терминов, на-

звание диалекта менялось в зависимости от степени самоопределения людей, которые говорят на данном диалекте. В середине шестидесятых годов двадцатого века употреблялся термин «негритянский нестандартный английский». Таким образом, «негритянский» меняется на «черный», а позднее на «афроамериканский».

Несмотря на значительное сходство с другими вариантами американского английского языка, афроамериканский простонаречный английский характеризуется своими особенностями, которые затрагивают все языковые уровни, в частности фонетический. [4]

Актуальность исследования обуславливается необходимостью изучения просодических (частотных) характеристик речи носителей афроамериканского английского.

Данная работа выполнена в русле социолингвистики, которая рассматривает явление языка в тесной связи с человеком, его мышлением и практической деятельностью. Данный подход получил отражение в работах К. Бо и Т. Кейбл [13], Л. Грин [16], Р.В. Резника и Т.С. Сорокиной [6], А. В. Вознюк [3], К. Форман [17] и многих других.

Объектом исследования является афроамериканский английский язык.

Предмет исследования составляют частотные диапазоны особенности квазиспонтанного монологического высказывания в реализации женщин – информантов, носителей афроамериканского английского языка.

Цель данного исследования заключается в проведении инструментального анализа и описании частотных характеристик афроамериканского английского.

Материал исследования включал в себя широкий и узкий корпусы. В **широкий корпус** вошли документальные фильмы о жизни афроамериканского населения «The History of Afro – American Lives». На основе широкого корпуса исследования был сформирован **узкий корпус** исследования, который представлен 18 аудиозаписями (длительностью от 4 до 25 секунд, общим объемом звучания в 3 минуты 47 секунд).

В данной работе предпринята попытка описать акустические характеристики женской разговорной речи носителей афроамериканского английского языка.

Как правило, звучащая речь, традиционно воспринимаемая человеческим ухом, остается незафиксированной иным устройством, кроме человеческой памяти. Однако не секрет, что память, как и остальные, присущие человеку механизмы фонетического анализа, нередко действует крайне избирательно и может, в силу индивидуальных особенностей слушающего, опускать или нивелировать некоторые компоненты, изучение которых, в свою очередь, нередко представляет значительный

интерес в плане проведения фонетических и фонологических исследований. (В.А. Белоглазова) Именно поэтому отличительной чертой большинства современных методов анализа языкового и речевого материала является возможность проведения аппаратных исследований. Данный факт позволяет лингвистам собирать обширные объективные сведения, а главное – изучать устную речь в динамике. Анализ составляющих звучащей речи может осуществляться при помощи электронных инструментов, а именно таких компьютерных программ, как PRAAT, Phonology Assistant, Speech Analyzer и др. Современные средства акустического анализа речевого сигнала характеризуются обширными возможностями проведения спектрального, временного и частотного анализов, а также анализа интенсивности речевого сигнала. [7]

Для проведения электроакустического анализа экспериментальный корпус данного исследования, а именно квазиспонтанных монологических высказываний женщин – информантов, носителей афроамериканского английского, подвергался компьютерной обработке в лаборатории экспериментальной фонетики ОНУ им. И.И. Мечникова при помощи компьютерной программы Praat 5.0. с целью исследования частотных характеристик речи.

Полученные в ходе электроакустического эксперимента данные позволяют выявить различия в частотных характеристиках 6 информантов – женщин из 3 регионов США: Юга (Глубокий Юг и Верхний Юг), Среднего Запада и Северо-Востока.

Результаты сопоставительного анализа 18 отрывков показывают, что значение минимального, максимального и среднего уровня ЧОТ варьируются в зависимости от географического ареала, в котором проживает тот или иной диктор. Так, например, было выявлено, что минимальный уровень ЧОТ у дикторов из Южных штатов (Теннесси, Миссисипи) составил ≈ 63 Гц, Северо-Восточных (Нью-Йорк) – ≈ 61 Гц, Среднего Запада (Огайо, Иллинойс) – ≈ 75 Гц (см. рис 1)

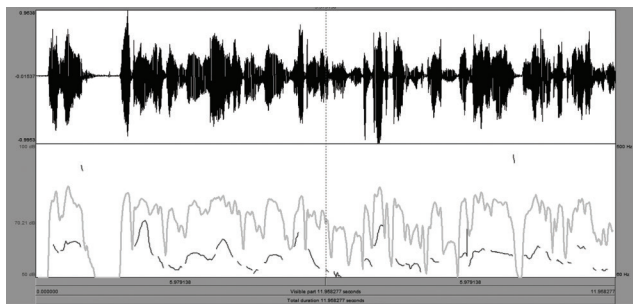

Рис. 1

Анализ показателей максимального и среднего уровня ЧОТ также подтверждает существование территориальных различий в речи. Значение максимального уровня ЧОТ в женских реализациях по мере продвижения с Юга на Север (от 310 Гц в Южных штатах до 456 Гц на Северо-Востоке). Наименьший средний уровень ЧОТ среди дикторов – женщин составил 137 Гц (Северо-Восток). Наибольший показатель среднего уровня ЧОТ характеризует женскую речь на Среднем Западе 216 Гц. (см. рис. 2, 3)

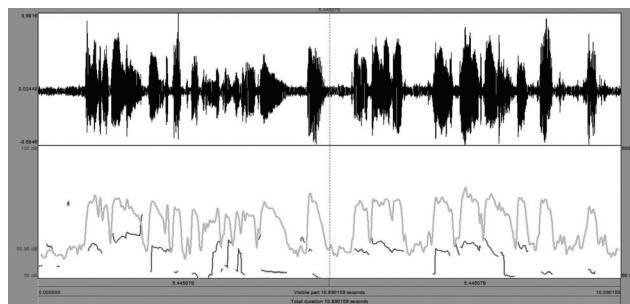

Рис. 2

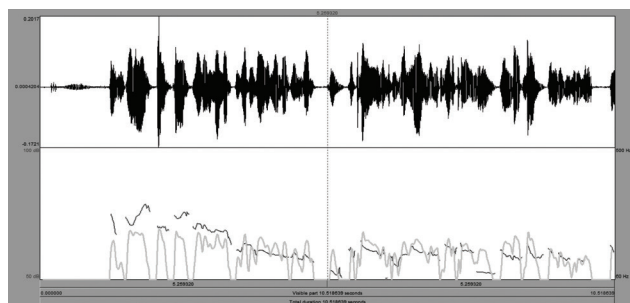

Рис. 3

Таким образом, можно заключить, что речь женщин – носителей афроамериканского английского отличается широким диапазоном вариативности частотных характеристик, которые выступают маркерами территориальной принадлежности говорящего.

Перспективным направлением дальнейшего исследования является выявление темпоральных просодических характеристик речи носителей афроамериканского английского.

Литература:

1. Бабушкина Е.А. Территориальная вариативность просодии английской речи в США (экспериментально-фонетическое исследование речевого континуума по оси север – юг): дис. канд. фил. наук: 10.02.04/ Е.А. Бабушкина; Московский гос. лингв. ун-т. – Москва. – 136 с.
2. Белоглазова В. А. Использование компьютеризированных методов анализа англоязычной звучащей речи в актуальном научном исследовании [Электронный ресурс] // Огарев-online. Раздел «Филологические науки». – 2013. – №4. – URL: <http://journal.mrsu.ru/arts/ispolzovanie-kompyuterizirovannykh-metodov-analiza-angloyazychnoj-zvuchashhejj-rechi-v-aktualnom-nauchnom-issledovanii>
3. Вознюк А. В. ЭБНИК КАК АФРОАМЕРИКАНСКИЙ ВАРИАНТ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА – Россия, Иркутск, Иркутский государственный технический университет.
4. Левина Т.В., Назарова А.О. АФРОАМЕРИКАНСКИЙ ПРОСТОНАРЕЧНЫЙ АНГЛИЙСКИЙ В ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ, КУЛЬТУРНОМ И СОЦИОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТАХ// Вестник Московского государственного лингвистического университета – М., 2007. – № 523
5. Назарова А.О. Вариативность интонационного оформления регионально маркированного текста: автореф. дис. канд. фил. наук: 10.02.04 / А.О. Назарова; Владимир. гос. гум. ун-т. – Иваново, 2009. – 18 с.
6. Резник Р.В., Сорокина Т.С. A History of The English Language. История английского языка. – М. : Флинта, Наука, 2001. – 496 с.
7. Тымбай А.А. Современные методы проведения лингвистического анализа речи / А.А. Тымбай // Филологические науки в МГИМО. – 2008. – № 30.
8. Шахбагова Д.А. Фонетические особенности произносительных вариантов английского языка. – М. : Высшая школа, 1982. – 128 с.

9. Шарандаченко А.С. Варіативність вокалізму і консонантизму в американських засобах масової інформації (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі дикторської мови): автореф. дис. канд. філ. наук: 10.02.04 / А.С. Шарандаченко ; Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2011. – 20 с.
10. Швейцер А.Д. Социальная дифференциация английского языка в США. – М. : Наука, 1983.
11. Шевченко Т.И. Социальная дифференциация английского прои-зношения. – М. : Высшая школа, 1990. – 142 с.
12. Baugh C., Cable T. History of The English Language. – UK: Routledge; 5 edition, 2002. – 464с.
13. Baugh J. Out of the Mouth of Slaves: African American Language and Education Malpractice. Austin: University of Texas Press
14. Census 2000 – Режим доступа: www.census.gov/prod/2001pubs/c2kbr01-5.pdf
15. Delaney R. A Dialect Map of American English. C.W. Post Campus, Long Island University, 2000. (<http://www.uta.fi/FAST/US1/REF/dial-map.html>).
16. Green Lisa J. African American English: A Linguistic Introduction. Cambridge University Press, 2002.
17. Foreman, Christina. 2000. Identification of African-American English from prosodic cues. Texas Linguistic Forum 43.57–66.
18. Labov, W. Profiles of Sociolinguists. – Режим доступа: <http://albuquerque.bioinformatics.uottawa.ca/Papers/labov.pdf>
19. Smith, Jeremy. US Dialects. 2006. (<http://www.uta.fi/FAST/US1/REF/images/dialectsus.gift>).

Гаянт Г. В. Частотні параметри жіночого мовлення афроамериканської англійської мови

Анотація. Дане наукове дослідження присвячене одній із найбільш актуальних проблем усної мовленнєвої комунікації – вивченню просодичного оформлення регіонально маркованого тексту. У фокусі даного дослідження перебуває афроамериканська англійська мова, а саме частотні характеристики жіночої мови.

Ключові слова: просодичне оформлення, регіонально маркований текст, афроамериканська англійська мова, частотні характеристики жіночої мови.

Galiant G. Pitch parameters of the female afro-american speech

Summary. The present research is dedicated to one of the most actual problems of recent years – study of the prosodic arrangement of the regionally marked text. The research is focused on the Afro-American English, pitch parameters of female speech in particular.

Key words: prosodic arrangement, regionally marked text, Afro-American English, pitch parameters of female speech.

Гонтаренко Н. М.,

викладач кафедри англійської філології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ПОНЯТТЄВИЙ ПРОСТІР КОРЕЛЯТИВ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION

Анотація. Стаття присвячена реконструкції та аналізу поняттєвого простору корелятив метафори POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION на матеріалі англійських дієслів просторового переміщення людини в медійних текстах на політичну тематику.

Ключові слова: дієслово просторового переміщення людини, концептуальна метафора, домен, концептуальний референт, концептуальний корелят.

Постановка проблеми. Когнітивне моделювання семантики окремих класів дієслів просторового переміщення належить до найменш поширених різновидів досліджень. Окремі монографічні праці висвітлюють механізми метафоризації класів англійських дієслів просторового переміщення на засадах когнітивної лінгвістики [1; 2]. Метафоричні моделі з дієсловами просторового переміщення людини в сучасній англійській мові до цього часу не були предметом лінгвістичних досліджень.

Таким чином, **актуальність** дослідження зумовлена використанням методологічної бази когнітивної лінгвістики з метою аналізу домена HUMAN LOCOMOTION як цілісного поняттєвого простору корелятив метафори та побудови багаторівневої концептуальної моделі цього простору. **Мета** дослідження передбачає аналіз метафоричного потенціалу дієслів просторового переміщення людини в медійному дискурсі, що покликано розкрити особливості осмислення, систематизації і сприйняття просторових понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідним напрямом сучасної когнітивної лінгвістики є когнітивна семантика, метою якої є співвіднесення мовних форм з їх ментальними репрезентаціями, а також встановлення способів представлення інформації у людській свідомості. Когнітивна семантика не становить цілісної парадигми, однак існує низка принципів, які в сукупності характеризують когнітивно-семантичний підхід до аналізу мовних явищ.

Перший принцип полягає в тому, що концептуальна структура є «втільненою» [3, с. 157], тобто специфічне розуміння світу зумовлене фізіологією людини. Структури, що утворюють нашу концептуальну систему, засновані на нашому чуттєвому досвіді та осмислюються в його термінах. Ядро нашої концептуальної системи безпосередньо базується на сприйнятті, рухах тіла та досвіді фізичного і соціального характеру. Наприклад, хоча образна схема контейнер базується на досвіді перебування в обмеженому просторі, ця концептуальна структура може породжувати абстрактні значення: *He is in love. He fell into depression. We're out of trouble now* [4, с. 32].

Згідно з **другим принципом** семантична структура є концептуальною структурою. Однак це зовсім не означає,

що вони тотожні. Значення, які асоціюються з мовними одиницями, формують лише підсистему можливих концептів, оскільки існує велика кількість думок, почуттів, ідей, образів, які людина може кодувати за допомогою мови. Р. Ленекер доводить наявність концепту, але відсутність слова в англійській мові на прикладі позначення місця на обличчі, де ростуть вуса [5, с. 60].

Третім принципом когнітивної семантики є енциклопедична репрезентація значення. Це означає, що слова не представляють сукупність значень, а є «точками доступу» до більш широкого блоку знань, який відноситься до цього концепту чи концептуальної сфери [5, с. 163]. Як відомо, концепт *bachelor* не асоціюється з усіма нежонатими чоловіками. Крім того, у нас є уявлення про стереотипну поведінку, яка асоціюється з холостяками. За словами В. Еванс, саме це енциклопедичне знання дозволяє нам правильно інтерпретувати таке речення: *Watch out Jane, your husband's a right bachelor!* [3, с. 161]. Завдяки нашим енциклопедичним знанням, вживання *bachelor* стосовно жонатого чоловіка не сприймається як нелогічне. Згідно зі стереотипом холостяків вважають гультьями, тому це речення звучить як застереження для Джейн щодо можливої зради її чоловіка.

Згідно з **четвертим принципом** когнітивної семантики, утворення значення є концептуалізацією – осмисленням інформації та формуванням концептів. Передаючи той чи інший концепт, лексична одиниця активує і відповідний когнітивний контекст, який забезпечує її розуміння. Існують різні підходи до формалізації структури когнітивного контексту, який називається доменом або базою (Р. Ленекер), фреймом (Ч. Філмор), ідеалізованою когнітивною моделлю (Дж. Лакофф). За спостереженнями Р. Ленекера ці терміни не цілком еквівалентні. Домен є найбільш загальним терміном, оскільки ні фрейм, ні ідеалізована когнітивна модель не можуть бути вдало застосовані до базових доменів (час, простір). Фрейм можна співвіднести з небазовим доменом. Термін «ідеалізована когнітивна модель» має найбільш обмежений обсяг застосування. Наприклад, його неможливо було б застосувати до процесу комунікації або фізичних обставин комунікативної ситуації [6, с. 47].

У нашому дослідженні базовою одиницею когнітивного моделювання є домен, який позначає сукупність різнорівневих інформаційних сфер та структурується низкою субдоменів. Субдомени репрезентовані багаторівневою мережею концептів, які організують екстралінгвістичну інформацію шляхом когнітивних операцій специфікації, схематизації та профілювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дієслово просторового переміщення людини виступає спо-

собом та результатом концептуалізації структур знання. Воно слугує вербалізатором складної когнітивної моделі, якою є матриця доменів. Матриця доменів HUMAN LOCOMOTION структурується доменами CHANGE OF LOCATION та HUMAN BEING, які репрезентовані багаторівневою мережею базових та абстрактних субдоменів.

Домен CHANGE OF LOCATION, який слугує основою для утворення когнітивних моделей просторового переміщення, структурується низкою базових доменів. Просторове переміщення людини – різновид руху (MOTION), який ініціюється певною силою (FORCE) та характеризується зміною місцезнаходження людини у просторі (SPACE) протягом часового періоду (TIME).

Домен HUMAN BEING, який моделює характеристики та дії суб'єкта переміщення, структурується мережею субдоменів. Просторове переміщення людини відбувається внаслідок застосування її м'язової сили (MUSCULAR EFFORT) або технічних засобів, що приводяться в рух за допомогою м'язової сили (MEANS OF LOCOMOTION), в результаті чого людина або група людей (NUMBER OF FIGURES) переміщуються на певній місцевості (LOCALITY) у певному напрямку (DIRECTION) або відносно інших суб'єктів переміщення (CONTIGUOUS FIGURES) зі швидкістю (RATE) та тривалістю (DURATION), які зумовлені моторикою рухів (MOTOR PATTERN). Складовими компонентами переміщення є наявність траєкторії (PATH) та звуку (SOUND EMISSION), що утворюється внаслідок контакту (CONTACT) суб'єкта переміщення із середовищем (MEDIUM). Окрім того, дієслово просторового переміщення людини слугує вербалізатором таких характеристик суб'єкта переміщення, як ступінь фізичної спроможності (PHYSICAL ABILITY), вік (AGE), діяльність (OCCUPATION), порушення норм (VIOLATION), мета (PURPOSE), емоційність (DISPLAY OF EMOTION).

На комунікативному рівні матриця доменів HUMAN LOCOMOTION активує метафоричні моделі. Методологічною основою реконструкції метафоричних моделей із дієсловами просторового переміщення людини слугує методика моделювання багаторівневих концептуальних просторів С. А. Жаботинської [7], розроблена на основі понять «домен» та «ієрархія доменів» (Р. Ленекер). Сутність, яка осмислюється за допомогою метафори, є концептуальним референтом, а сутність, яка залучається до порівняння і яка має відповідну назву, є концептуальним корелятом. Спільні ознаки, що виявляються при порівнянні референта і корелята, утворюють зону перехресного мапування. Її формування пов'язане з явищем висвітлення/затемнення, суть якого полягає в тому, що в концептуальній метафорі використовується тільки частина характеристик референтного і корелятивного доменів.

Фактологічним матеріалом дослідження слугують 2836 текстових фрагментів на політичну тематику, дібрані методом суцільної фіксації з газет «The Economist» та «The New York Times», виданих із 1 січня 2010 року до 1 листопада 2014 року (загальна кількість опрацьованих журналів – 356 примірників).

Результатом проекції корелятивного домена HUMAN LOCOMOTION на референтну поняттєву сферу є концептуальна метафора POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION. Проаналізуємо поняттєвий простір корелятивів концепту-

альної метафори POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION. У процесі метафоричного мапування «висвітленню» підлягають субдомени концептуального референта HUMAN BEING. Субдомени CHANGE OF LOCATION залишаються «прихованими».

Субдомени HUMAN BEING отримують множинне метафоричне представлення в медійному політичному дискурсі та характеризуються різним метафоричним потенціалом. За нашими даними, з 19 корелятивних субдоменів, що профілюються на референтний домен POLITICS, найвищий метафоричний потенціал властивий корелятивним субдоменам PHYSICAL ABILITY та DISPLAY OF EMOTION, високий потенціал – субдоменам RATE та MOTOR PATTERN, середній потенціал – субдоменам SOUND EMISSION, CONTACT, AGE, PURPOSE, MUSCULAR EFFORT. Решта 10 корелятивних субдоменів мають низький (OCCUPATION, VIOLATION) та дуже низький (MEDIUM, LOCALITY, PATH, MEANS OF LOCOMOTION, CONTIGUOUS FIGURES, NUMBER OF FIGURES, DURATION). Метафоричний потенціал корелятивів концептуальної метафори POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION зумовлюється тим, наскільки вони є релевантними для сфери політики: чи вони асоціюються з поступом вперед або його відсутністю, з ефективністю заходів політичного суб'єкта, з критичною оцінкою.

Розглянемо найбільш рекурентні метафоричні моделі. Так, на базі субдомена PHYSICAL ABILITY утворюються три концептуальні метафори:

Концептуальна метафора A POLITICAL SUBJECT IS A SICK PERSON імплікує недостатній професіоналізм політичних діячів: *Over the weekend, the Dutch government was left tottering after failing to gain a majority in support of austerity measures, and demonstrators in in the Czech Republic turned out in the greatest numbers since 1989 to protest a tax increase and budget cuts* (The New York Times. Sarkozy and Socialist Head to Runoff in France. April 22, 2012).

Концептуальна метафора A POLITICAL PROCESS IS A SICK PERSON символізує незадовільний темп політичного поступу: *The result is that Japan's recovery is limping, and risks returning the country to the same unenviable position it occupied before the disaster* (The Economist. Japan a year later: The view from the north. Mar 8, 2012).

Концептуальна метафора A POLITICAL EVENT IS A SICK PERSON відображає неспроможність політиків вирішувати проблеми: *Still, the Senate Foreign Relations Committee voted this week to bolster sanctions, if necessary, and Israel has argued that the stalling of the most recent round of talks has offered only more proof that the Iranians are playing for time, seeking to expand their nuclear enrichment capacity while keeping the talks limping along* (The New York Times. Report Urges White House To Rethink Iran Penalties. April 17, 2013).

У результаті профілювання субдомена DISPLAY OF EMOTION утворюється низка концептуальних метафор, які відображають типові соціальні уявлення про поведінку політиків (агресивність, самовпевненість, безвідповідальність):

A POLITICAL SUBJECT IS AN AGGRESSIVE PERSON: *North Korea used the cover of supposedly civilian nuclear work before it flounced out of the treaty in 2003;*

it has since tested two bombs (The Economist. The Nuclear Non-Proliferation Treaty: Consensus costs. June 2, 2010).

A POLITICAL SUBJECT IS A PROUD PERSON: *President Vladimir V. Putin of Russia sauntered into American presidential politics on Thursday, praising President Obama as "a very honest man" and chastising the Republican nominee, Mitt Romney, for describing Russia as "without question our No. 1 geopolitical foe* (The New York Times. Putin Says Missile Deal Is More Likely With Obama. September 6, 2012).

A POLITICAL SUBJECT IS A RELAXED PERSON: Spain's fractious **Socialists** may need such qualities as they **wander** in the electoral wilderness, failing to turn 27% unemployment and fears about the future into votes (The Economist. Will Susana Diaz lead the Spanish Socialists? December 7, 2013).

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином, субдомени HUMAN BEING отримують множинне метафоричне представлення в медійному політичному дискурсі та характеризуються різним метафоричним потенціалом. Найвищий метафоричний потенціал властивий корелятивним субдоменам PHYSICAL ABILITY та DISPLAY OF EMOTION, у результаті чого в сучасному медійному дискурсі широко представлено метафоричні моделі з концептуальними векторами агресивності, непрофесіоналізму, безвідповідальності політиків.

Перспективним вважаємо здійснення компаративного аналізу метафори POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION в різномовних медійних дискурсах з метою встановлення спільних та відмінних способів концептуалізації феномена просторового переміщення людини представниками різних соціокультурних спільнот.

Література:

1. Kovalik D. Verbal Metaphor: The Crossroad of Cognition, Culture and Form / D. Kovalik. – Oklahoma State University, 2004. – 370 p.
2. Özçalışkan S. Metaphors we move by: A crosslinguistic-developmental analysis of metaphorical motion events in English

and Turkish / S. Özçalışkan. – University of California, Berkeley, 2002. – 229 p.

3. Evans V. Cognitive Linguistics. An Introduction / V. Evans, M. Green. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. – 830 p.
4. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago University Press, 1980. – 242 p.
5. Langacker R. Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites / R. Langacker. – Stanford, CA: Stanford. University Press, 1987. – Vol. 1. – 540 p.
6. Langacker R. Cognitive Grammar: A Basic Introduction / R. Langacker. – Oxford University Press, 2008. – 562 p.
7. Жаботинская С. А. Концептуальная метафора : процедура анализа для множественных данных / С. А. Жаботинская // Актуальні проблеми металінгвістики : матеріали VII Міжнар. конф. : зб. статей. (Черкаси, Черкас. націон. ун-т ім. Б. Хмельницького, 28–29 квітня 2011 р.). – Черкаси : Ант, 2011. – С. 3–6.
8. The Economist [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economist.com/>. – Назва з екрана.
9. The New York Times [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nytimes.com/>. – Назва з екрана.

Гонтаренко Н. Н. Понятийное пространство коррелятов концептуальной метафоры POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION

Аннотация. Статья посвящена реконструкции и анализу понятийного пространства коррелятов метафоры POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION на материале английских глаголов пространственного перемещения человека в медийных текстах на политическую тематику.

Ключевые слова: глагол пространственного перемещения человека, концептуальная метафора, домен, концептуальный референт, концептуальный коррелят.

Gontarenko N. The structure of the source domain for the metaphor POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION

Summary. The article presents a reconstruction and analysis of the source domain for the metaphor POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION on the basis of human locomotion verbs in media texts on political issues.

Key words: human locomotion verb, conceptual metaphor, domain, target domain, source domain.

СИНТАГМАТИЧНА ІМПЛІКАЦІЯ ТРОПІВ В АНГЛІЙСЬКОМУ МЕДІА ДИСКУРСІ

Анотація. У статті аналізується вплив медіа на свідомість людини, що підсилюється використанням фігур мови. Синтагматична імплікація тропів на письмі відбувається за допомогою коментувань, лапок, що підкреслюють необхідність фонові інформації для трактування метафор. Вхождення тропів у синтаксичні конструкції як звичайних лексем свідчить про експресивність, точність висловлювань і прихований вплив на читачів/глядачів.

Ключові слова: медіа картина світу, дискурс, синтагма, тропеїзація, метафора.

Актуальним є твердження про те, що весь медіа простір формує свою *медіа картину світу*. Оскільки людина так чи інакше щодня знаходиться під впливом ЗМІ, то ця картина впливає на індивідуальне світосприйняття читачів/глядачів, що змінює концептуальну систему особистості та інтерпретацію дійсності. Тобто автори медіа статей під впливом свого або «нав'язаного» досвіду чи бачення ситуації, що аналізується, формують певну стійку думку і змінюють медіа картину на свій лад, тим самим *маніпулюючи* цільовою аудиторією [1, с. 90]. Вплив досягається за допомогою різнобічних мовних прийомів (широке використання власних назв, скорочень, топонімів, редакторських заміток, виносок, кліше, фразових дієслів) та стилістичних засобів, тропів, що активно застосовуються не лише як поодинокі «переносні значення», а і як повнофункціональні одиниці мовлення.

Постановка наукової проблеми. Використання тропів у медіа дискурсі передбачає аналіз широкого спектру питань: семантики, прагматики, синтаксичних функцій метафоризованих одиниць у конкретних підмовах (фінансовій, медичній і т.д.) чи рубриках (рекламі, весільних оголошеннях) тощо. Актуальним залишається питання про можливість дослідження тропів як повноцінної мовної категорії та їх функціонування у взаємозалежності кількох ключових рівнів (семіотичний, когнітивний, дискурсивний).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свого часу питанням метафори та її ролі на лексико-семантичному рівні в комунікативних процесах займалися такі вчені-лінгвісти, як М. Бахтін, Р. Бартес, П. Рікер, Дж. Лакофф, Дж. Руїз, Д. Жаме, І. Мейер, О. Кубрякова, В. Телія, Г. Склярєвська та ін. Н. Арутюнова ініціювала укладання збірки окремих праць великих вчених, які торкалися у своїх філософських роботах питання метафори [2]. На теренах нашої та сусідніх держав цікавими є сучасні дисертаційні дослідження та публікації Н. Бессарабової, О. Рикової, А. Ігнат'євої, О. Темнової, О. Коваль, Г. Солганик, О. Пінчук, що стосуються мовного потенціалу метафори в публіцистиці [3; 4; 1].

Таким чином, **метою** даної розвідки є аспект синтагматичної імплікації тропів у медіа, що дозволить внести певну ясність у метафорику та ширше дослідити вживання та прагматичний вплив метафоричних одиниць медіа простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із вищезазначеного зрозуміло, що тропи є продуктивним способом привернення уваги до сучасного медійного дискурсу. Поняття *дискурсу* тлумачать в широкому смислі слова «як послідовність взаємопов'язаних висловлювань, об'єднаних спільністю цільового завдання; в його основі – когнітивний процес, пов'язаний із формуванням мовленнєвої поведінки, яка передбачає взаємозв'язок (інтерактивність) між мовцем та слухачем/читачем (інтерактивність – усна, писемна, паралінгвальна); його визначають через текст або текст через нього, що поєднує в собі різні види синтаксичного зв'язку між компонентами [5, с. 285].

Отже, мовленнєві категорії прагматики, синтагматики та інтеракції можна застосовувати і для медіа, оскільки вона є актом спілкування. Активне чи пасивне, воно все ж виконує алгоритм «дії/репліки – відповіді». Читач/слухач отримує інформацію, що до нього надходить, і «відповідає» у вигляді формування певних висновків про ті чи інші явища, соціальними діями чи навіть «відписує» у колонці дописувачів, чаті, соцмережах, тощо.

Процеси *тропеїзації* певного дискурсу – це активне використання у ньому слів, найменування яких перенесено в іншу сферу на позначення схожості чи асоціативності певних ознак поняття вихідної *сфери-джерела* та *сфери-реципієнта*. Отже, метафора, метонімія, перифраз, евфемізм та ін. входять у систему синтагматичних зв'язків медіа таким чином, щоб читач міг не тільки декодувати значення, а і, як зазначає Н. Арутюнова, читати «між рядками» увесь задум тексту [2, с. 423].

Синтагма, у свою чергу, оперує поняттями, що виникають у процесі мовлення. Якщо синтагма фіксується в системі мови, то вона стає засобом номінації і набуває нової якості, стаючи словосполученням [6, с. 540]. Іншими словами, синтагми, на відміну від словосполучень, позначають у мові змінні, варіативні поняття, що є результатом індивідуальної мовленнєво-розумової діяльності. Семантичний зміст синтагми може змінюватися залежно від того, що автор хоче підкреслити, на чому зробити акцент. Значення синтагми, з одного боку, є ситуативним, а з іншого – конкретним, оскільки воно наповнюється конкретним змістом лише в контексті мови [7, с. 234].

Таким чином, *синтагматична імплікація* тропів в англійському медіа дискурсі може відбуватися кількома способами залежно від складності концепту, що розкривається за допомогою різних асоціацій.

– Тропи, що супроводжуються виносками/примітками/коментарями. Метафоричні вирази потребують додаткового пояснення поза основним текстом для того, щоб правильно декодувати інформацію. Концепт, що виражається, складний, тому, щоб чітко простежити асоціативні зв'язки, необхідно, передусім, усвідомити повноту вихідного поняття, що накладається на нове явище. «Приписи» зазвичай є: 1) етимологічні (вказують на походження чи процес утворення слова); 2) лінгвокультурні (інформують про феномен культури чи усталені суспільні традиції, що відображають певні специфічні смисли на семантичному рівні); 3) соціолінгвістичні (пояснюють сучасний стан інтерпретації і ставлення до певної людини чи ситуації в середовищі).

Продемонструємо це на прикладах у міні контекстах медіа. «*In 2005 Mike Holderness, a freelance contributor to New Scientist, wrote of «professional dissidents» who are given the oxygen of publicity by those journalists who «divide all stories into precisely two sides that get equal space: too often the reality-based community Versus fruitloops and/or special interests»... Fruitloopery indicators in ads include the words quanta, tachyons, vibrational energies, or restructured water, especially in combination»* – W.W.Norton & Company, October 13, 2014. Примітка говорить про наступне «*The term fruit loop has been used as a whimsical way of describing someone who is a bit crazy, scatterbrained, or weird (since at least 1982). It likely comes from the children's cereal named «Froot Loops» and is helped along by associations with the word «loopy» (defined in 1925) – «crazy/bizarre»*». Отже, з контексту статті зрозуміло, що метафора *fruitloopery* мала б означати щось дивне, невідповідне. Примітка демонструє етимологію метафори із соціокультурним компонентом. Нове перенесене поняття походить від концепту дивною, навіть схиленою людини, що бере початок із назви «божевільних» дитячих мюслів. У сфері-реципієнті, публіцистичній статті, метафора визначається як «хибне», неправильне, помилкове використання «високої» наукової/технічної мови для опису простих, навіть видуманих речей для більшої правдивості і важливості ситуації, що описується.

«*Australian Unity's real estate arm is expanding its \$615 million healthcare property fund every way it can: by acquisitions, through brownfield projects, and through the latest trend toward orangefield developments»* – Australian Financial Review, October 30, 2014. Контекст свідчить, що «оранжева земля» – це не денотат словосполучення, а якийсь певний вид території, що можна опрацювати. Соціолінгвістичний коментар «*Orange is the new black in the industry. It is a term coined for projects that sit between a greenfield development and a brownfield addition to an existing building»* звужує і конкретизує смисл феномену землі, що в міру певних обставин чи тимчасових споруд недостатньо ефективно використовується у порівнянні із *brownfield*, що вже забруднена і непридатна та *greenfield* (нерозорана, необроблена).

– Метафоричні вирази, взяті в лапки, – залапковані вирази [8, с. 46]. В. Волошинов стверджував, що їх можна трактувати двома способами: як чуже висловлювання, яке передає журналіст, проте «не несе відповідальності» за нього, і як демонстрація позиції самого автора, що додає до метафори прихований зміст [2, с. 465]. Таким чином,

метафорою виражається метамовна функція. В аналізі сучасної англійської преси можна помітити, що лапки можуть передавати різне значення: акцентувати на застосованому неологізмі і пояснювати його безпосередньо в медіа джерелі; демонструвати таким чином образність значення; доповнювати вираз іронією, протилежним значенням, насмішкою і т.д.

«*The Therapeutics Initiative's Colin Dormuth is a Victoria researcher who already uses this information to study drug safety. After my article came out last month, he tweeted that allowing for-profit companies to mine our health data amounts to «data fracking»*» – Common Ground, October 1, 2014. Лапки у поданій синтагмі додають експресивності, доповнюють дієслово *to mine* і підкреслюють конотативне значення слова *fracking* (видобувати газ чи нафту, вивільняти доступ до покладів, запускаючи рідину під високим тиском у тверді породи). Накладаючись на інформаційну сферу, метафора позначає отримання певної довідки, що сягає перебільшення аж до прихованої атаки, «злому системи», щоб отримати всю базу даних.

«*On Sunday night...social media was centre stage as a key weapon in Hollywood's attempt to engage with a younger audience, which it fears it is losing to entertainment downloaded from the internet. The Academy would have been thrilled. Here was proof that folks at home were «media meshing» with the awards ceremony»* – The Daily Telegraph (London), March 4, 2014. Залапковане *media meshing* означає використання кількох сайтів, джерел інформації для пошуку кращої якості відео чи онлайн трансляції або застосування різних засобів інформації для отримання всіх можливих даних та формування повної картини поточної ситуації. Лапки додають іронії. Вони метафорично асоціюють вираз *meshing* (заплутуватись у сітці, переплітатись).

– Повнофункціональні тропи настільки часто вживані в сучасному медіа просторі, що дуже рідко вже потребують графічних маркерів чи додаткових пояснень конотативних смислів.

«*I am an out gay man in my late 20s. I was lucky to have liberal and accepting parents that pushed me to excel in school and attend university. I consider myself a successfully «launched» millennial and I've made it my mission to break the rainbow ceiling wherever I work»* – The Atlantic, April 15, 2014. Іменникове словосполучення *rainbow ceiling* «веселкова стеля» виконує в реченні роль обставини. Воно поєднується у синтагмі з дієсловом *to break*. У функції метафори означає перешкоди у просуванні кар'єри чи недобррозичливу атмосферу на робочому місці через те, що людина – відкритий представник нетрадиційної орієнтації. Про продуктивність імплікації тропів свідчить і те, що слово *ceiling* дуже широко входить у коло синтагматичних зв'язків все ж як метафорична «перешкода», а не «стеля» також і у виразах *silver ceiling, glass ceiling, grass ceiling* тощо [9].

«*A hundred years ago, when Robert Falcon Scott set out for Antarctica on his Terra Nova expedition, his two primary goals were scientific discovery and reaching the geographic South Pole. Arguably, though, Scott was really chasing what contemporary observers call a sufferfest. ...But perhaps the real reason to court a sufferfest – to explore or adventure, or whatever you want to call it – is that it makes a person*

feel alive» – The New York Times, September 28, 2014. *Sufferfest* – «фестиваль виснаження» – складний іменник, що виконує роль додатка в реченні і входить у дієслівне словосполучення/синтагму. Метафора у контексті означає період надзвичайного виснаження, що дошкуляє дискомфортом і фізичним/психічним стражданням. Вираз сприймається іронічно, оскільки, перебуваючи в такому стані, про «фестиваль» можна говорити лише зі «сміхом крізь сльози» [10, с. 360].

Висновки дослідження і перспективи подальших пошуків. Отже, можемо стверджувати, що сучасний англійський медіа дискурс є міжстильовим. Він комбінує засоби вираження та джерела інформації і стає дуже потужною комунікацією. Метафоричні вирази допомагають зрозуміти контекст, декодувати значення, що передає мовець наближено об'єктивно чи відповідно до його власних намірів, створювати медіа картину світу.

Імплікація тропів у медіа дискурс може супроводжуватися виносками/примітками чи графічним позначенням за допомогою лапок, що свідчать про необхідність додаткової інформації для правильної інтерпретації тропів у межах певного контексту та комунікативних намірів. Мовні фігури (метафора, метонімія, перифраз, евфемізм тощо) використовуються також у реченні як звичайні лексеми, що виконують функції певних членів синтаксичних сполук. Таким чином, можна стверджувати, що використання тропів у медіа середовищі стає популярним явищем, яке допомагає ясніше, чіткіше декодувати не тільки подану фактуальну інформацію, а й приховані наміри кореспондентів та їхнє/чуже ставлення до речей, що описуються. У перспективі варто провести комплексний аналіз тропів з оперттям на функціонально-прагматичний аспект використання мовних фігур.

Література:

1. Игнатъева А.С. Метафорика научно-публицистического медиа-текста online формата (на материале английского и немецкого языка): дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Анастасия Игнатъева. – Иркутск : ИГЛУ, 2006. – 223 с.
2. Арутюнова Н.Д. Теория метафоры : Сборник: пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; Общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – 512 с.
3. Бессарабова Н.Д. Изобразительные и выразительные возможности метафор в газетно-публицистической речи: дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.10 / Нина Бессарабова. – М., 1985. – 229 с.

4. Рыкова О.А. Метафора-текст как способ представления манипулятивной функции текста (на материале немецкого языка): дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Ольга Рыкова. – Курск : КГУ, 2003. – 163 с.
5. Шевченко І.В. Дослідження понять «дискурс» і «текст» у сучасній лінгвістиці / І.В.Шевченко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Філологічні науки. – Книга 2. – 2014. – С. 284 – 287.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / [авт.-уклад. Селіванова О.О.]. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
7. Виноградов В.В. Понятие синтагмы в синтаксисе русского языка: Избр. тр. Исследования по русской грамматике. – М., 1975. – С. 231 – 253.
8. A Ricœur Reader: Reflection and Imagination / ed. Mario J. Valdes. – Toronto : University of Toronto Press, 1991. – 531 p.
9. McFedries P. Wordspy. The Word Lover's Guide to New Words [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wordspy.com/categories/money.asp>
10. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи: что категории языка говорят нам о мышлении / Джордж Лакофф [перевод с англ. И.Шатуновского]. – Москва : Языки славянской культуры, 2004. – 792 с.

Гуменная-Остапчук И. И. Синтагматическая импликация тропов в английском медиа дискурсе

Аннотация. В статье анализируется влияние медиа на сознание человека, которое усиливается использованием фигур речи. Синтагматическая импликация тропов на письме происходит посредством комментирования, кавычек, которые подчеркивают необходимость фоновой информации для трактовки метафор. Вхождение тропов в синтаксические конструкции как обычных лексем свидетельствует об экспрессивности, точности высказываний и скрытом влиянии на читателей/зрителей.

Ключевые слова: медиа картина мира, дискурс, синтагма, тропеизация, метафора.

Humenna-Ostapchuk I. Syntagmatic implication of tropes in English media discourse

Summary. In the article the impact of media on human consciousness, which is increased by the use of figures of speech is analyzed. Syntagmatic implication of tropes is done with the help of commentaries, quotes, emphasizing the need of background information for the interpretation of metaphors. Appearing of tropes in syntactic constructions as usual lexemes indicates expressiveness, precision of expressions and hidden impact on readers / viewers.

Key words: media worldview, discourse, syntagm, tropeization, metaphor.

Данилюк С. С.,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри практики англійської мови
Навчально-наукового інституту іноземних мов
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

СТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ТЕКСТІВ ПЕРСОНАЛЬНИХ ВЕБ-СТОРОНОК ЛІНГВІСТІВ: ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ

Анотація. Статтю присвячено встановленню та опису стратегій і тактик створення англомовних електронних текстів персональних веб-сторінок лінгвістів. Увагу зосереджено також і на засобах реалізації кожної з виділених комунікативних стратегій.

Ключові слова: комунікативні стратегії; комунікативні тактики; комунікативні методи; стратегія привертання уваги; стратегія інформування; номінативна тактика; констативна тактика; описова тактика; регулятивна тактика.

Постановка проблеми. Розвиток сучасних засобів комунікації, який спостерігається останнім часом, сприяє виникненню нових видів спілкування. Одним із них є Інтернет-комунікація, яка відбувається за допомогою електронних текстів (ЕТ). Всесвітня мережа Інтернет є принципово новим засобом масової комунікації та інформації. Відмінною рисою Інтернету є дещо нетрадиційний спосіб подання інформації в ЕТ. Він виявляє себе, насамперед, у можливості нелінійного представлення інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ЕТ є новим текстовим різновидом, який ще недостатньо повно досліджено. Однією з проблем, яка вимагає розв'язання, є встановлення стратегій і тактик, що використовуються, зокрема, лінгвістами під час створення англомовних ЕТ персональних веб-сторінок (ВС). Зробити це можна лише з урахуванням здобутків, отриманих при дослідженні стратегій і тактик створення писемних текстів (ПТ). Проблемі стратегій і тактик створення ПТ було присвячено низку праць [1–7].

Формулювання мети статті. Мета статті – виявити й описати стратегії і тактики створення ЕТ досліджуваного типу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зауважимо, що англомовні ЕТ персональних ВС, як і будь-які інші тексти, є фрагментом комунікації, в якому реалізовано стратегічні і тактичні завдання спілкування. Говорячи про комунікативні стратегії, ми маємо на увазі комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети. Щодо ЕТ персональних ВС, то такою комунікативною метою є надання біографічної інформації про того чи іншого лінгвіста, ознайомлення науковців з останніми науковими здобутками у царині лінгвістики, привертання уваги до особистості певного лінгвіста (лінгвістів) тощо.

Реалізація комунікативних стратегій відбувається за допомогою комунікативних тактик. Складниками таких комунікативних тактик є комунікативні ходи (методи та прийоми), які окремо або в комплексі призводять до розв'язання надзавдання [3, с. 110]. Комунікативний хід є основною одиницею дискурсу, мінімально значимим елементом, який розвиває взаємодію, просуває спілкування до досягнення комунікативних цілей [5, с. 69; 6, с. 6; 7, с. 31; 2, с. 123]. Головною специфічною рисою комунікативного ходу є його функція щодо продовження розвитку дискурсу в цілому. У зв'язку з цим вирізняють: 1) ініціальні; 2) континуальні; 3) підтримувальні; 4) обрамлювальні; 5) завершальні та інші комунікативні ходи [4, с. 100; 8, с. 293-294; 7, с. 33; 2, с. 123].

Ефективність мовленнєвих стратегій багато в чому зумовлена результатами або наслідками соціальної взаємодії незалежно від передбачуваності, свідомої спланованості таких результатів. Проте комунікативні стратегії тісно пов'язані з мотивами, що керують мовленнєвою поведінкою особи, так само як і з потребами і бажаннями цієї особи [3, с. 57]. Під час створення англомовних ЕТ персональних ВС, як і при будь-якій іншій мовленнєвій діяльності, адресант ставить перед собою певну мету, яка значною мірою визначає вибір тієї чи тієї стратегії, що реалізується в тактиках через комунікативні ходи. У лінгвістичній літературі розрізняють два типи цілей, які відображають мотиви людської поведінки: 1) бажання бути ефективним (реалізувати інтенцію); 2) необхідність пристосуватися до ситуації [2, с. 124].

Існують першочергові (цілі впливу, заради яких і планувалась комунікація) і другорядні цілі, які є похідними від різних мотивів людської діяльності. Ефективність мовленнєвих стратегій є найважливішим критерієм, за яким люди здійснюють вибір комунікативних стратегій і тактик. На їх вибір впливають і другорядні цілі, перелік яких включає такі найважливіші позиції [9]: 1) цілі, пов'язані із самовираженням, моральними нормами мовця, його самооцінкою (*identity goals*); 2) цілі, пов'язані з ефективною взаємодією комунікантів (*interaction goals*); 3) цілі досягнення контролю, які визначаються бажанням мовця керувати ситуацією, уникнути негативних емоцій.

Охарактеризуємо докладніше кожний із зазначених типів цілей.

Говорячи про цілі, пов'язані із самовираженням, самооцінкою мовця, зазначимо, що адресант, здійснюючи

відбір тих чи тих лексичних одиниць, намагається акцентувати увагу адресата на освіченості, досвідченості адресанта тощо. Зазвичай ці цілі досягаються шляхом подання відомостей про отриману освіту і професійну діяльність. Наприклад, в уривкові з прихованого під гіперпосиланням *Publication List & Short Vita* (1) англомовного інформаційно-довідкового ЕТ персональної ВС Тойна ван Дейка, професора Барселонського університету імені Помпеу Фабра (Іспанія) (2), подано дуже докладні відомості про освіту науковця (*Teun A. van Dijk (1943) studied French Language and Literature at the Free University (Amsterdam), and Theory of Literature at the (City) University of Amsterdam, in which he obtained degrees equivalent to an M.A., and got his PhD. in Linguistics from the Faculty of Letters of the University of Amsterdam. He also studied for a year (1965) in Strasbourg (France), at the Ecole Pratique des Hautes Etudes (now Ecole des Etudes en Sciences Sociales) in Paris (1969), and at the University of California, at Berkeley (1973)) та його професійну діяльність (He was lecturer and senior lecturer from 1968 to 1980 in the Dept. of General Literary Studies of the University of Amsterdam, where he had a personal chair of Discourse Studies from 1980 until his early retirement in 2004. He held visiting professorships at the University of Bielefeld, at the University of Puerto Rico (twice), at the Colegio de Mexico, the Universidad Nacional Autonoma de Mexico (UNAM), the University of Campinas (Brazil), the University of Recife (Brazil) and the Universities of Rio de Janeiro. He lectured widely in Europe and the Americas, as well as in other countries. Teun A. van Dijk will retire early (in 2004) from the University of Amsterdam and is visiting professor in the Dept. of Translation and Philology of the Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, since 1999). За рахунок подання цих відомостей, власне, і досягається мета самовираження, самооцінки адресанта.*

Щодо цілей, пов'язаних з ефективною комунікацією, то вони визначаються прийнятністю, релевантністю, зв'язністю повідомлення, намаганням зробити текст легким для сприйняття і розуміння. Ці цілі досягаються через подання лише основних недеталізованих особистих відомостей (у випадку інформаційно-довідкових ЕТ) або через уникнення подання надлишкових наукових відомостей (для наукових ЕТ).

Наприклад, в уривкові з англомовного ЕТ персональної ВС Віллі ван Піра, професора Мюнхенського університету (Німеччина) (3), подано лише мінімальні відомості, необхідні для отримання загального уявлення про особистість науковця (*Willie van Peer, who was born in Flanders, studied linguistics, literature and philology. He was appointed to the professorship of Inter cultural Hermeneutics as successor of Prof. Dr. Dietrich Krusche at the Institute for German as a Foreign Language in October 1997. His main areas of research are the theory of literature, stylistics, comparative studies and the empirical study of literature. He got his Ph.D. in 1980 in the Department of linguistics of Lancaster University (G-B), with his dissertation The Stylistic Theory of Foregrounding. A Theoretical and Empirical Investigation. After teaching jobs in Belgium and Algeria he worked in Text Linguistics at the university of Tilburg and in Comparative Literature at Utrecht University, both in The Netherlands).*

Щодо цілей досягнення контролю, то адресант відбирає певні лексичні одиниці з метою знайти такого адреса-

та, який зацікавиться відомостями, що подаються в тому чи тому тексті. Тим самим адресант уникає неефективної комунікації внаслідок звернення до помилкового адресата [2, с. 125].

Досягнення таких цілей можна простежити, наприклад, в уривкові з англомовного наукового ЕТ «*What is a text?*» персональної ВС Роберта Богранда, професора федерального університету штату Параїба (Бразилія) (4). Цей ЕТ прихований під гіперпосиланням *What is a text?* (5), яке, у свою чергу, входить до складу загальнішого гіперпосилання *Text Linguistics* (6). У зазначеному ЕТ містяться лексичні одиниці, які дозволяють адресатові орієнтуватися в тому, про що йдеться в тексті (*text, communicative event, discourse, authentic recorded product*).

Досягнення першочергових цілей вимагає також дотримання основних стратегій, що безпосередньо пов'язані із впливом на адресата [3, с. 125]. Частково управління поведінкою адресата досягається завдяки особливостям гіпертексту, що за допомогою гіперпосилань керує вибором читача, спрямовуючи його у певних напрямках. Побудова ВС повною мірою використовує ці можливості. Розглянемо, наприклад, уривок з англомовного наукового ЕТ персональної ВС професора Пенсільванського університету Вільяма Лабова (7). Цей ЕТ приховано під гіперпосиланням *The place of formal theory in empirical research* (8), яке, у свою чергу, входить до складу загальнішого гіперпосилання *Resyllabification* (9). Адресант зазначеного наукового ЕТ, намагаючись вплинути на адресата, змушує його сприйняти закладену в цьому ЕТ інформацію, реалізуючи комунікативні стратегії привернення уваги та інформування.

У лінгвістичній літературі розрізняються поняття комунікативної (підкреслює наміри досягнення певної мети під час взаємодії, тобто акцентує мету спілкування) та мовленнєвої (вербальної) стратегії (підкреслює аспекти оформленості стратегії у мовленні, врахування суттєвих характеристик використаних мовних засобів, тобто акцентує засіб досягнення комунікативної мети). З поняттями «комунікативна стратегія» та «мовленнєва (вербальна) стратегія» співвідносяться поняття «комунікативна тактика» та «мовленнєва тактика», «комунікативний хід» та «мовленнєвий хід» [1, с. 5; 2, с. 125].

Другорядні цілі, змістом яких є успіх під час здійснення мовленнєвої діяльності, досягаються за рахунок використання допоміжних стратегій, що сприяють ефективній організації діалогової взаємодії, оптимальному впливу на адресата [2, с. 126]. Значною мірою така ефективна організація комунікації визначається стратегією дотримання нормативів соціальної поведінки, розроблених і сформульованих Г. П. Грайсом [10].

Як наслідок, виникає необхідність розглянути докладно різноманітні мовленнєві і невербальні ходи під час створення англомовних ЕТ персональних ВС лінгвістів з метою реалізації стратегій привернення уваги та інформування.

Щодо комунікативної стратегії привернення уваги, то вона реалізується переважно за рахунок дотримання комунікативних актів побудови заголовка та невербальної тактики графічного оформлення [2, с. 126]. Для реалізації цієї стратегії адресанти використовують такі комунікативні ходи: виділення назви ЕТ на персональній ВС того чи того лінгвіста за допомогою зміни кольору і/або підкрес-

лювання; виділення жирним шрифтом і/або написання великими літерами назви ЕТ; виокремлення заголовка тексту; ЕТ з фотокарткою.

Виділення назви ЕТ на персональній ВС того чи того лінгвіста за допомогою зміни кольору і/або підкреслювання, так само як і виділення жирним шрифтом і/або написання великими літерами назви ЕТ, є найпоширенішими невербальними ходами.

Такий невербальний хід, як виділення назви за допомогою кольору і/або підкреслювання, використовується, наприклад, у такому прихованому під гіперпосиланням *Brief Biography* (10) уривкові з англomовного інформаційно-довідкового ЕТ персональної ВС Джорджа Пола Лендоу, професора Браунського університету (11) (*...his books include The Aesthetic and Critical Theories of John Ruskin (Princeton UP, 1971), Victorian Types, Victorian Shadows: Biblical Typology and Victorian Literature, Art, and Thought (Routledge & Kegan Paul, 1980), Approaches to Victorian Autobiography (Ohio UP, 1979), Images of Crisis: Literary Iconology, 1750 to the Present (Routledge & Kegan Paul, 1982), Ruskin (Oxford UP, 1985), Elegant Jeremiahs: The Sage from Carlyle to Mailer (Cornell UP, 1986). His books on hypertext and digital culture include Hypermedia and Literary Studies (MIT, 1991), and The Digital Word: Text-Based Computing in the Humanities (MIT, 1993) both of which he edited with Paul Delany, and Hypertext: The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology (Hopkins UP, 1992), which has appeared in various European and Asian languages and as Hypertext in Hypertext (Hopkins UP, 1994), a greatly expanded electronic version with original texts by Derrida, reviews, student interventions, and works by other authors. In 1997, he published a much-expanded, completely revised version as Hypertext 2.0. He has also edited Hyper/Text/Theory. (Hopkins UP, 1994)*). У цьому уривкові науковець подає назви книжок синім кольором, використовуючи одночасно і підкреслювання цих назв (*The Aesthetic and Critical Theories of John Ruskin; Victorian Types, Victorian Shadows: Biblical Typology and Victorian Literature, Art, and Thought; Images of Crisis: Literary Iconology, 1750 to the Present; Elegant Jeremiahs: The Sage from Carlyle to Mailer; Hypertext: The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology; Hyper/Text/Theory*).

Щодо використання комунікативної тактики побудови заголовка ЕТ, яка реалізується через невербальний хід виділення заголовка жирним шрифтом і/або написання великими літерами назви, то за її допомогою також актуалізується комунікативна стратегія привернення уваги. Зазначена тактика використовується, наприклад, в уривкові з англomовного наукового ЕТ «*Critical Discourse Analysis and Citizenship*» (12) персональної ВС Нормана Феєрклоу, професора Ланкастерського університету (штат Пенсільванія, США) (14).

Успішна реалізація комунікативних тактик побудови заголовка великою мірою визначається досягненням кількох комунікативних цілей: 1) привернення уваги і швидким встановленням контакту з потрібним адресатом; 2) повідомленням про предмет тексту [2, с. 132].

Шрифтове виділення заголовка ЕТ і/або написання великими літерами назви значно полегшує зорове сприйняття такого заголовка і викликає зацікавленість саме того адресата, для якого актуальною є проблематика, що

висвітлюється в тому чи тому ЕТ. Таким чином, цей комунікативний хід сприяє приверненню уваги і швидкому встановленню контакту з потрібним адресатом.

Актуальною для комунікативної тактики побудови заголовка є також і мета повідомити про предмет, що висвітлюється в тому чи тому ЕТ або в його окремій частині. Наприклад, у заголовках пунктів (*Semiotic aspects of social structures, social practices, and social events; Semiosis as an element of social practices: genres, discourses and styles; Social effects of texts and on texts; Dialectical relations; Emergence and Learning; Critical research, learning and social transformation*) англomовного наукового ЕТ «*Semiotic aspects of social transformation and learning*» (13) персональної ВС того самого лінгвіста (14) предметом повідомлення є: семіотичні аспекти соціальних структур, соціальних практик і соціальних подій; семіозис як елемент соціальних практик; соціальний вплив текстів і на текст; діалектичні відношення; критичне дослідження, навчання і соціальне перетворення тощо.

Отже, заголовок ЕТ, починаючи будь-який науковий текст, виконує, поряд із завданням привернення уваги, і завдання інформування.

Для виконання завдання інформування в ЕТ персональних ВС використовуються переважно номінативна, констативна, описова та регулятивна комунікативні тактики, а також тактика репрезентації.

Використання номінативної тактики в ЕТ досліджуваного типу можна простежити, наприклад, у згаданому вже уривкові з англomовного наукового ЕТ «*What is a text?*» персональної ВС Роберта Богранда, професора федерального університету штату Параїба (Бразилія) (4). Цей ЕТ прихований під гіперпосиланням *What is a text?* (5), яке, у свою чергу, входить до складу загальнішого гіперпосилання *Text Linguistics* (6). У зазначеному ЕТ номінативна тактика реалізується через комунікативні ходи – назву предмета (A text (with a small 't'); A Text (with a capital 't')) і конкретизацію цього предмета (A text (with a small 't') is a communicative event that contributes to a discourse, which is a set or sequence of mutually relevant texts. Whatever is found to be intended and accepted as a text IS a text. The text is defined by its natural occurrence in a context of communication and not by its forms or features, which can show tremendous variation. A Text (with a capital 't') is the authentic recorded product of such a communicative event, usually in writing, but also in such media as pictures, graphics, soundtrack, videos and so on. This second definition includes what is commonly called a 'text', namely a piece of writing in hard-copy, such as a friendly letter, an essay, or a book. But modern media and technology, especially the computer, have sharpened public awareness of other modes of Text, and other means of access, as when you download a file from the Internet. A music video, for instance, is a Text; the act of viewing and listening to it is a text).

Конотативна тактика реалізується в ЕТ через комунікативні ходи: 1) повідомлення певного факту; 2) надання детальнішої інформації про суб'єкт тексту.

Наприклад, в уривкові з англomовного ЕТ персональної ВС Віллі ван Піра, професора Мюнхенського університету (Німеччина) (3), наявні такі визначальні для конотативної тактики комунікативні ходи, як повідомлення факту (*was born; studied linguistics, literature and philology; was appointed to the professorship of Intercultural Herme-*

neutics... at the Institute for German as a Foreign Language; got his Ph.D.; teaching jobs; worked in Text Linguistics...and in Comparative Literature), розповідається також про місце і/або час події (in Flanders; in October 1997; in 1980 in the Department of linguistics of Lancaster University (G-B); in Belgium and Algeria; at the university of Tilburg; at Utrecht University; in the Netherlands), а також коротко повідомляється про людину: її прізвище, ім'я (Willie van Peer), соціальний статус (professor).

Щодо описової комунікативної тактики, то її реалізація здійснюється за рахунок такого комунікативного ходу, як представлення основних (вікових, професійних тощо) характеристик того чи того науковця. Цей комунікативний хід використовується усіма лінгвістами під час створення інформаційно-довідкових ЕТ персональних ВС. Наприклад, у прихованому під гіперпосиланням *Curriculum Vitae* (15) уривкові з англomовного інформаційно-довідкового ЕТ персональної ВС Джеффри Ліча, професора Ланкастерського університету (штат Пенсільванія, США) (16), містяться вікові (67) та професійні характеристики лінгвіста (Professor Emeritus, English Linguistics, Lancaster University; Harkness Fellowship (held at MIT) (1964-5); Fellow of the British Academy (from 1987); Member of Academia Europaea (from 1989); Fellow, University College London (from 1989); Member, Norske Videnskaps-Akademi (from 1993); Hon Professor, Beijing Foreign Studies University (from 1994); Assistant Lecturer in English, University College London (1962-5); Lecturer in English, University College London (1965-9); Reader in English Language, Lancaster University (1969-74); Professor of Linguistics and Modern English Language, Lancaster University (1974-96); Research Professor in English Linguistics (1997-2001); Emeritus Professor in English Linguistics (2002); Chairman, Institute for English Language Education (1985-90); Joint Director, Unit for Computer Research on the English Language [UCRELJ] (1984-95); Chair, University Centre for Computer Corpus Research on Language [UCRELJ] (1995-2001)).

Щодо регулятивної комунікативної тактики, то вона задає алгоритм: дій адресата, повідомляючи контактний номер телефону адресанта і/або його поштову адресу, за якими можна зв'язатися з адресантом з метою отримання докладнішої інформації, а також домовитись про час та місце зустрічі тощо [2, с. 137]. Регулятивна тактика в ЕТ досліджуваного типу реалізується через комунікативні ходи:

1) зазначення контактного номера телефону (факсу) і/або поштової адреси та електронної адреси адресанта.

Наприклад, в англomовному ЕТ персональної ВС Мартіна Бола, професора Луїзіанського університету у місті Лафайетт (штат Луїзіана, США) (17), подано контактний номер телефону науковця (Phone: (337) 482-1077), номер факсу (Fax: (337) 482-6195), поштову адресу лінгвіста (University of Louisiana at Lafayette, Department of Communicative Disorders, P.O.Box 43170, Lafayette, LA 70504-3170), а також його електронну адресу (E-mail: mib-all(a).louisiana.edu);

2) запрошення.

Цей комунікативний хід використовується, наприклад, в уривкові з англomовного ЕТ персональної ВС Девіда Майелла, професора університету провінції Альберта (місто Едмонтон, Канада) (14) (I can sometimes be found in

person in the Humanities Centre, room 4.27. If you need to get in touch but don't find me in, please email me, or leave a note on my door (including a telephone number or email address where lean reach you), or call me on (780) 492-0538). Адресант пропонує адресатам попередньо зателефонувати або надіслати повідомлення електронною поштою чи залишити записку на дверях його службового кабінету для того, щоб попередити про свій візит або щоб науковець за необхідності мав змогу зв'язатися з відвідувачами.

Комунікативна тактика репрезентації визначається такими комунікативними ходами, як: зазначення вікових рис, повідомлення про власні інтереси (зокрема, наукові), вказівка на дату і місце народження тощо. Розглянемо, наприклад, розташований під гіперпосиланням *Biography* (18) англomовний інформаційно-довідковий ЕТ персональної ВС Ноама Хомського, професора Массачусетського технологічного інституту (штат Массачусетс, США) (19). У цьому тексті представлено комунікативні ходи зазначення часу та місця народження (Noam Chomsky was born on December 7, 1928 in Philadelphia, Pennsylvania), повідомлення про наукові інтереси (Chomsky has written and lectured widely on linguistics, philosophy, intellectual history, contemporary issues, international affairs and U.S. foreign policy). Крім того, в англomовних ЕТ персональних ВС лінгвістів пропонується невербальна тактика реалізації комунікативної стратегії інформування – тактика графічного оформлення. Така тактика представлена, наприклад, невербальними і ходами-пиктограмами та . Перша пиктограма вказує на можливість спілкування телефоном. Відповідно, пиктограма вказує на можливість надсилати повідомлення факсом.

Отже, комунікативна стратегія інформування визначається цілим комплексом комунікативних тактик, зокрема: номінативною, констативною, описовою, регулятивною та репрезентативною.

Як підсумок, зазначимо, що проведене дослідження стратегій і тактик створення англomовних ЕТ персональних ВС лінгвістів виявило, що під час їх створення використовуються дві комунікативні стратегії: 1) привернення уваги; 2) інформування. Вони реалізуються за рахунок комунікативних тактик, складниками яких є комунікативні ходи. Для правильного вибору комунікативної стратегії і тактики адресант має враховувати не лише цілі, що відображають мотиви людської поведінки, а й такий найважливіший критерій, як ефективність мовленнєвих стратегій.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямі. Розглянувши засоби реалізації кожної з комунікативних стратегій, ми виявили, що до засобів реалізації стратегії привернення уваги належать комунікативні тактики побудови заголовку та невербальна тактика графічного оформлення ЕТ. Комунікативна тактика побудови заголовку реалізується за рахунок таких комунікативних ходів, як: виділення назви ЕТ на персональній ВС того чи того лінгвіста за допомогою зміни кольору і/або підкреслювання; виділення жирним шрифтом і/або написання великими літерами назви ЕТ; виокремлення заголовка тексту; розміщення фотокарток в ЕТ. Використовуючи комунікативну тактику побудови заголовка, адресант прагне привернути увагу і встанови-

ти контакт із потрібним адресатом, а також повідомити про предмет тексту. Відповідно, стратегія інформування реалізується за рахунок номінативної, конотативної, описової та регулятивної комунікативних тактик, а також тактики репрезентації. Кожна із цих тактик характеризується своїми власними специфічними комунікативними ходами. Так, зокрема, конотативна тактика визначається комунікативними ходами повідомлення певного факту, а також надання детальнішої інформації про суб'єкт тексту. Описова тактика реалізується через комунікативний хід представлення основних (вікових, професійних тощо) характеристик того чи іншого науковця. Регулятивну тактику в ЕТ характеризують комунікативні ходи як зазначення контактного номера телефону (факсу) і/або поштової та електронної адрес адресанта, так і запрошення. У свою чергу, визначальними для тактики репрезентації є комунікативні ходи зазначення вікових рис, повідомлення про власні інтереси, вказівки на дату і місце народження тощо.

Перспективними напрямками розвитку проведеного дослідження вбачаються виявлення стратегій і тактик створення текстів інших форм Інтернет-комунікації, зокрема Інтернет-форумів, Інтернет-чатів, електронної пошти тощо.

Література:

1. Горбачев Е. В. Семантические стратегии предвыборной кампании в ФРГ (на материале сообщений для прессы фракции ХДС/ХСС в бундестаге 1998 г.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Евгений Васильевич Горбачев. – Самара, 2001. – 16 с.
2. Гусар М. В. Лінгвокогнітивний і комунікативно-прагматичний аспекти приватних газетних оголошень (на матеріалі сучасної британської періодики): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Гусар Мальвіна Вікторівна. – К., 2004. – 230 с.
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : УРСС, 2003. – 284 с.
4. Романов А. А. Системный анализ регуляторных средств диалогического общения / А. А. Романов. – М. : Изд-во Ин-та языкозн. Акад. наук СССР, 1988. – 182 с.
5. Courtland M. An Introduction to Discourse Analysis / M. Courtland. – L. : Longman, 1977. – 212 p.
6. Edmondson W. Spoken Discourse. A Model for Analysis / W. Edmondson. – L. : Longman, 1981. – 250 p.
7. Owen M. Apologies and Remedial Interchanges: A Study of Language Use in Social Interaction / M. Owen. – L., N.Y., Amsterdam : Mouton, 1983. – 192 p.
8. Wunderlich D. Methodological Remarks on Speech Act Theory / D. Wunderlich // Speech Act Theory and Pragmatics. – Dordrecht : D. Reidel, 1980. – P. 291–312.
9. Dillard J. P. Primary and Secondary Goals in the Production of Interpersonal Influence Messages / J. P. Dillard, Ch. Sergin, J. M. Harden // Communication Monographs. – 1989. – Vol. 56. – P. 19–38.
10. Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. XVI. – С. 217–238.

Список джерел фактичного матеріалу

1. <http://www.discourse-in-society.org/publicat.htm>
2. <http://www.discourse-in-society.org/teun.html>
3. <http://www.daf.uni-muenchen.de/DAF/PERSONEN/PEERENG.HTM>
4. <http://www.beaugrande.bizland.com>
5. <http://beaugrande.bizland.com/Course plan for Text linguistics.htm#how>
6. <http://beaugrande.bizland.com/Course plan for Text Linguistics.htm>
7. <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/home.html>
8. <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/Papers/Resyllab/Resyllabification.html#Heading4>
9. <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/Papers/Resyllab/Resyllabification.html#Heading3>
10. <http://www.victorianweb.org/cv/gplbio.html>
11. <http://www.victorianweb.org/cv/landow ov.html>
12. <http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/norman/2003d.doc>
13. <http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/norman/2003e.doc>
14. <http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/norman/norman.htm>
15. http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/geoff/curriculum_vitae.htm
16. <http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/geoff/geoff.htm>
17. <http://www.ucslouisiana.edu/~mib0372/mjball.ht.ml>
18. <http://web.mit.edu/linguistic-s/www/biographv/noambio.html>
19. <http://web.mit.edu/linguistics/www/chomsky.horne.html>

Данилюк С. С. Создание англоязычных электронных текстов персональных веб-страниц лингвистов: основные стратегии и тактики

Аннотация. Статья посвящена установлению и описанию стратегий и тактик создания англоязычных электронных текстов персональных веб-страниц лингвистов. Внимание сконцентрировано также и на средствах реализации каждой из выделенных коммуникативных стратегий.

Ключевые слова: коммуникативные стратегии; коммуникативные тактики, коммуникативные методы, стратегия привлечения внимания, стратегия информирования; номинативная тактика, конотативная тактика, описательная тактика, регулятивная тактика.

Danylyuk S. Creation of english electronic texts of linguists' home pages: basic strategies and tactics

Summary. The article deals with defining and describing the strategies and tactics of creating of English electronic texts of linguists' home pages. Much attention is also paid to the means of realization of each of the singled out communicative strategies.

Key words: communicative strategies, communicative tactics, communicative methods, strategy of attracting attention, strategy of giving information, nominative tactics, verificatory tactics, descriptive tactics, regulative tactics.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭКФРАСИСНЫХ КОМПЛЕКСОВ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ

Аннотация. Настоящая статья посвящена исследованию экфрасисных комплексов, которые включают в себя как вербальное описание изобразительного ряда живописного полотна, так и описание особенностей перцепции и оценки увиденного. Исследование проводилось на материале англоязычных художественных произведений XIX – XX вв. Большое внимание уделялось анализу корреляции, в том числе референциального, аксиологического и собственно изобразительного характера.

Ключевые слова: экфрасисный комплекс, изобразительный ряд, перцепция, аксиология, ретардация.

Постановка проблемы. Особенности взаимодействия различных кодов художественного творчества в последнее время привлекают внимание все большего числа исследователей. В связи с этим рассмотрение перекодировки иконических знаков в вербальные представляется весьма актуальным.

Настоящая статья посвящена исследованию экфрасисных фрагментов в англоязычном художественном тексте, называемых нами экфрасисными комплексами (ЭК). Под экфрасисом понимается описание произведения изобразительного искусства вербальными средствами, а экфрасисный комплекс включает в себя как сам экфрасис, так и его контекстное окружение.

Анализ последних исследований и публикаций. Различные аспекты, и прежде всего собственно изобразительные элементы, экфрасисных фрагментов рассматривались в целом ряде работ.

В статьях К.А. Баршт и М.А. Сапарова основное внимание уделялось типологическим взаимосвязям литературы и живописи как специфических кодов, имеющих общую эстетическую составляющую [1; 4].

Художественно ценностные особенности экфрасиса как определённой мировоззренческой модели были в центре внимания Е.В. Яценко [5]. Н.В. Брагинская пыталась дать классификацию экфрасисных фрагментов, выделив целый ряд параметров, включая и структурные особенности [3].

подавляющее большинство работ, посвященных экфрасису, были выполнены на русскоязычном материале [см., например, 2].

Цель исследования. Целью статьи является анализ взаимодействия различных пластов экфрасисного комплекса с учетом перцептивного фактора. Такое взаимодействие приводит к формированию субъектно-объектных корреляций, причем последние не только проявляются внешне, но и затрагивают чувственно-эмоциональную

сферу, порождают новую, невидимую связь между участниками акта перцепции. Все вышесказанное определяет новизну данного исследования.

Изложение основного материала исследования. Композиционно-архитектонический каркас ЭК формируется на базе конкретных субъектно-объектных корреляций. В настоящей статье анализируется как само изображение (экфрасис), так и его контекстное окружение, впервые подробно рассматриваются вопросы специфики взаимодействия субъекта и объекта перцепции и семантических ролей последних в ЭК, которые представлены здесь в виде фреймовых ситуаций, предполагающих перцепцию артефакта, а точнее, рассмотрения и восприятия живописного полотна. Субъектом при этом является наблюдатель (зритель), а объектом – произведение художественного творчества, в нашем случае – картина (живописное полотно или его репродукция).

В реальной действительности взаимодействие субъекта и объекта перцепции проявляется в двунаправленности процессов апперцептивного комплекса:

1) на порождение чувственного образа. В этом случае имеет место вектор «объект → субъект»;

2) на организацию перцептивной активности. Здесь действует вектор «субъект → объект» [6].

Процесс восприятия выражает единство перцепции (чувственного образа) и апперцепции, т.е. системы внутренних условий, обеспечивающих возможности его существования. Таким образом, субъект – наблюдатель и объект – живописное полотно в процессе перцепции одновременно выступают как носители активного или псевдоактивного начала, а также как носители пассивного начала. Субъект воздействует на предмет и сам поддается воздействию последнего. Воздействие субъекта пассивно – оно не приводит к качественным изменениям объекта при наблюдении. Поэтому его агентивная роль лимитирована. Активность субъекта заключается в том, что он проявляет инициативу и организует условия для восприятия, хотя наблюдение может осуществляться и спонтанно, и не целенаправленно. В этом случае субъект выполняет роль косвенного каузативного Агенса.

Активность объекта достаточно опосредована: он стимулирует сенсорные центры и приводит к возникновению зрительных образов, которые затем трансформируются в ментальные, т.е. также выполняет агентивные функции косвенного каузативного характера.

В художественном тексте взаимодействие субъекта и объекта перцепции может быть аутентично реальной корреляции. Однако оно может существенно отличаться от взаимодействия субъекта и объекта в реальной действи-

тельности. В экфрасисных эпизодах ХТ нередко наблюдаются определенные сдвиги семантических ролей субъекта и объекта. В частности, во многих ХТ (см. произведения Н.В. Гоголя, Ч. Диккенса, А. Конан Дойла, Э. По и др.) значительно возрастает агентивная роль объекта наблюдения. Объект может оказывать воздействие, которое не уступает по силе и по последствиям прямому физическому воздействию на субъект. При этом следует подчеркнуть, что изображение не персонифицируется, оно по-прежнему остается в своем статическом состоянии, метаморфоза не происходит. Поэтому в этом случае есть основания говорить о кажущейся, мнимой каузативной агентивности объекта и мнимом ощущении физического воздействия, которое испытывает субъект наблюдения. Например, в романе А. Мердок «Замок на песке» Мор видит портрет Демонта, который оказывает на него, как ему кажется, прямое физическое воздействие:

When Mor looked at the picture, everything else went out of his mind <...>. Now its presence assailed him with a shock that was almost physical [7, с. 118].

Мнимое нападение передается здесь с помощью каузативного глагола *to assail*. Это ощущение физического воздействия призвано подчеркнуть энергетику портрета, его магическую жизненную силу.

Не остается совершенно безжизненным и портрет немецкого композитора Г.-Ф. Генделя у Ч. Диккенса:

It was a most wonderful closet <...>. Above it, a portrait of Handel in a flowing wig beamed down at the spectator, with a knowing air of being up to the contents of the closet, and a musical air of intending to combine all its harmonies in one delicious fugue [8, с. 56].

Г.-Ф. Гендель словно меняется ролями с наблюдателем, достопочтенным Септимусом, который любил подкрепиться стаканчиком-другим вина из упомянутого буфета. Композитор, а точнее его портрет, стал свидетелем «невинных» забав Септимуса. Глаголы *to beam down*, атрибутив *knowing (a knowing air)* способствуют превращению статического изображения в лицо с псевдоагентивной функцией. Оставаясь портретным изображением, Гендель воспринимается как живой участник происходящих в его присутствии событий. Он словно вступает в некий заговор молчания с теми, кто питает слабости к крепким напиткам, снисходительно им улыбаясь со своего портрета.

В произведениях сюрреалистического направления речь идет уже не только и не столько о псевдоактивности объекта перцепции – живописного полотна, а о конкретных физических действиях, которые в некоторых случаях предпринимает и осуществляет объект изображения и восприятия.

В фантастических произведениях прямое физическое воздействие на картину может иметь реверсивную силу. Попытка Дориана Грея уничтожить свой портрет, ставший зеркалом его черной души, привела к смерти агрессивного субъекта, в то время как портрет вернулся в свое первоначальное статическое состояние и вновь превратился в изображение прекрасного юноши, каковым некогда был герой произведения. Здесь Дориан Грей (наблюдатель) выполняет роль Агенса, а портрет – роль Пациенса. Однако, как только удар по изображению был нанесен, оно начинает выполнять роль Агенса, который

умерщвляет того, кто пытался уничтожить картину, тем самым трансформируя его в Пациенса.

В вербальном плане эта ролевая трансформация обеспечивается соответствующими глаголами воздействия (физической каузации) одного предмета на другой, в результате чего субъект (наблюдатель) и объект (картина) начинают выполнять не свойственные им в действительности функции:

He (Dorian) seized the thing (knife), and stabbed the picture with it [9, с. 216].

Здесь субъект совершает конкретное, вполне возможное в реальности действие по отношению к объекту (*stabbed the picture*), т.е. выступает в роли каузативного Агенса, а портрет выполняет функцию Пациенса. Обратный, невозможный в реальности, сюрреалистический процесс О.Уайльд не описывает. Читатель узнает лишь о последствиях самого события:

Lying on the floor was a dead man, in evening dress, with a knife in his heart [9, с. 217].

Итак, в ХТ роли субъекта и объекта в экфрасисной ситуации нередко трансформируются. В частности, значительно возрастает агентивная роль объекта, который выполняет функции не только Агенса косвенного каузативного типа, но и функции каузативного Агенса или псевдокаузативного Агенса. В двух последних случаях изображение либо персонифицируется и может оказывать на субъект прямое физическое воздействие, либо, качественно не меняясь, оказывает мнимое, кажущееся физическое воздействие. Однако наблюдателю в такой ситуации представляется, что он подвергается реальному физическому воздействию со стороны объекта.

Таким образом, корреляция субъекта и объекта в экфрасисной ситуации может значительно отличаться от их корреляции в реальном мире.

Отмеченные нами трансформации обусловлены спецификой художественного мира с его образностью, различными абберациями, касающимися взаимодействия людей и предметов, их топологических характеристик и прочего.

Что же касается самого изобразительного ряда в ЭК, то он может быть представлен в достаточно полном, детализированном виде, а может быть предельно редуцирован. В последнем случае экфрасис может состоять из перечисления отдельных деталей, двух-трех наиболее существенных признаков изображения, в то время как основной акцент переносится на эмоционально-аксиологическую сферу, связанную с особенностями восприятия увиденного. При таком смещении фокуса внимания дается не описание свойств и особенностей изображения в целом и/или его отдельных предметов, а с помощью различных вербальных средств фиксируются те оценки и впечатления, которые эти качества (упоминаемые или нет) производят на наблюдателя. Иными словами, в первую очередь, описываются результаты воздействия объекта на субъект наблюдения, т.е. в терминах теории коммуникации описывается или фиксируется перлокутивный эффект этого воздействия.

В целом ряде случаев элементы изобразительно-оптического и эмоционально-аксиологического ряда настолько тесно переплетены, что трудно говорить о доминировании элементов какой-либо одной сферы. Такие ЭК характерны, например для С. Моза. У Дж. Голсуорси преобладает ЭК с эмоционально-аксиологической доминантой, а соб-

ственно изобразительный ряд представлен в достаточно редуцированной форме и сводится к фиксации наиболее характерных черт и свойств объекта наблюдения.

Приведём пример ЭК с аксиологически-эмоциональной доминантой, который можно найти в романе С. Моэма «Луна и грош». Любопытно, что автор уделяет здесь внимание и самому процессу вербализации эмоциональных впечатлений:

They (Strickland's pictures) gave me an emotion that I could not analyse. They said something that words were powerless to utter [10, с. 157].

Сложности вербализации касаются как описания самих объектов, так и их эмоционального воздействия на зрителя. Читатель ощущает только силу воздействия картин Стрикленда на наблюдателя, который затрудняется передать свои ощущения в чёткой словесной форме. Тем не менее, он всё же пытается поделиться своими впечатлениями от увиденного:

It was as though he found in the chaos of the universe a new pattern, and were attempting clumsily, with anguish of soul, to set it down. I saw a tormented spirit striving for the release of expression [10, с. 157].

Далее автор пишет:

The portraits were a little larger than life-size, and this gave them an ungainly look. To my eyes the faces looked like caricatures. They were painted in a way that was entirely new to me. The landscape puzzled me even more. There were two or three pictures of the forest at Fontainebleau and several of streets in Paris; my first feeling was that they might have been painted by a drunken cab-driver. I was perfectly bewildered. The colour seemed to me extraordinarily crude. It passed through my mind that the whole thing was a stupendous, incomprehensible farce [10, с. 157].

Не описывая конкретных объектов из изобразительного ряда полотен Стрикленда, субъект-рассказчик постоянно подчеркивает новизну манеры, необычность техники исполнения (entirely new; a new pattern и др.).

Из-за этой необычности полотна, с одной стороны, кажутся уродливыми (an ungainly look; painted by a drunken cab-driver, incomprehensible farce), а с другой – несущими большой энергетический заряд (striving for the release of expression).

Чувство замешательства соединено с чувством любопытства, интереса, которое вызывает у человека всё новое и непривычное.

Итак, данное описание можно считать ЭК с аксиологически-эмоциональной доминантой, поскольку собственно изобразительный ряд дан в максимально редуцированном виде.

Лишь из кратких упоминаний мы узнаём, что на некоторых картинах изображён лес в Фонтенбло, а на других – улицы Парижа. Кто именно изображён на упомянутых портретах, остаётся и вовсе неизвестным.

Наблюдаются также случаи, когда ЭК даётся в максимально свёрнутом виде. Практически отсутствует изобразительный ряд – автор только называет живописное полотно. К минимуму сведены и аксиологически-экспрессивные элементы.

Так, Адриан и Динни в романе Голсуорси «Конец главы» прогуливаются по залам выставки, переходят от одной картины к другой, однако эти переходы фактически не

фиксируются. Реплики-реакции на картины, которые автор даже не описывает, даются без вербализации и самого процесса зрительного восприятия:

"I noticed your discretions" he murmured, in front of the "Boy Blowing Bubbles" <...>

"Aren't these Manets good?" [11, с. 116–117].

Автор включает в ЭК реакцию Динни на картине Мане, называя при этом только одну из них – «Мальчик, пускающий мыльные пузыри» – и совсем отказываясь от фиксации перцептивного процесса и изобразительного ряда. Здесь фактически даётся только название одной из картин Эдуарда Мане, которую читатель мог никогда и не видеть, и реакция-оценка Динни всех картин художника в целом.

При этом беседа о картинах не имеет принципиального значения, рассуждения о живописи представляют побочную тему беседы, главной же темой становится присутствие на выставке Тони Крума, к которому не безразличны Клэр и Динни.

Реплика Динни о творчестве Мане – это попытка увести разговор от нежелательной темы личного свойства. Элементы ЭК здесь выполняют фоновую функцию. Главное событие романного эпизода – встреча с Тони Крумом, а не осмотр произведений Мане.

Особой выразительностью отличаются ЭК, в которых аксиологически-экспрессивные элементы предшествуют описанию изобразительного ряда, а также описанию процесса осмотра картины и её восприятия. Например, у А. Кристи в романе «Пять поросят» Пуаро сначала передаёт своё удивление, т.е. впечатление от картины, и только потом приступает к описанию её изобразительного ряда. Нарушение естественного порядка следования этапов перцепции позволяет применить приём ретардации. Благодаря этому внимание читателя достигает уровня максимальной концентрации. Несомненно, читателю поскорее хочется узнать, что в творчестве покойного художника, расследованием причин смерти которого и занимается Пуаро, так поразило знаменитого сыщика:

Poirot caught his breath. He had seen so far, four pictures of Amyas Crale's <...>. But now he was looking at what the artist himself had called his best picture, and Poirot realized at once what a superb artist the man had been [12, с. 124].

Только добившись эффекта максимально напряжённого читательского ожидания, А. Кристи переходит к описанию самого портрета:

The painting had an old superficial smoothness.

At first sight it might have been a poster, so seemingly crude were its contrasts.

A girl, a girl in a canary-yellow shirt and dark-blue slacks, sitting on a grey wall in full sunlight against a background of violent blue sea. Just the kind of subject for a poster [12, с. 124].

Наблюдателю, т.е. Эркюлю Пуаро, сначала кажется, что он видит какой-то плакат; слишком кричащими являются краски: ядовито-жёлтый, канареечный цвет рубашки, синие брюки, яркий солнечный свет – всё выстроено на контрастах, что характерно для плакатов и постеров. Только потом он понимает, что это произведение искусства, а не плакатная живопись.

Первое впечатление оказывается обманчивым. Благодаря анализу Пуаро, удаётся понять, в чём сила воздействия картины: в мощной энергетике, в жизненной силе,

которая чувствуется в девушке, изображенной на картине:
And the girl-
Yes, here was life. All there was, all there could be of life,
of youth, of sheer blazing vitality. The face was alive and the
eyes...

So much life! Such passionate youth. That, then, was what
Amyas Crale had seen in Elsa Greer, which had made him
blind and deaf to the gentle creature, his wife. Elsa was life.
Elsa was youth [12, с. 125].

Аналитический ход мыслей перемежается с оценками
и описанием модели:

A superb, slim, straight creature, arrogant, her head turned,
her eyes insolent with triumph [12, с. 125].

Это знакомство с Элсой Грир через её портрет предше-
ствует их встрече с Э. Пуаро. Резкий контраст между пор-
третом и живой моделью поражает Э. Пуаро ещё больше.
Живая, из плоти и крови, Элса Грир кажется безжизнен-
ной, в то время как изображение представляется полным
динамики и жизненной силы.

Данный ЭК в романе многофункционален. Он не только
является сюжетообразующим элементом, но и выполняет
утилитарную функцию – позволяет Э. Пуаро нащупать
нити к разгадке тайны убийства художника Эмаса Крейля.

Выводы. Итак, экфрасисные комплексы в ХТ от-
личаются композиционно-архитектоническим разноо-
бразием. При этом структурно-семантический каркас
ЭК во многом определяется конкретными субъектно-
объектными корреляциями. В каждом ЭК имеет место
свой набор элементов, соотношение которых определя-
ется как индивидуальным авторским стилем, так и кон-
кретными сюжетно-стилистическими задачами, а также
жанровым своеобразием произведения. Вопросы струк-
турно-содержательных особенностей ЭК и их функци-
ональной нагрузки требуют дальнейшего пристального
внимания и изучения.

Литература:

1. Баршт К.А. О типологических взаимосвязях литературы и живописи // Русская литература и изобразительное искусство XVIII–нач. XX в.: Сб. науч. трудов. – Л., 1988. – С. 5–34.
2. Берар Е. Экфрасис в русской литературе XX в // Экфрасис в русской литературе: сб. трудов Лозаннского симпозиума / Под ред. Л. Геллера. – М.: Изд-во МИК, 2002. – С. 145–151.

3. Брагинская Н.В. Экфрасис как тип текста: к проблеме структуры и классификации // Славянское и балканское языкознание: Карпато-восточно-славянские параллели. – М., 1977. – С. 259–283.
4. Сапаров М.А. Словесный образ и зримое изображение. Живопись, фотография, слово // Литература и живопись. – Л., 1982. – С. 66–92.
5. Яценко Е.В. «Любите живопись, поэты...». Экфрасис как художественно-мировоззренческая модель // Вопросы философии. – 2011. – № 11. – С. 47–57.
6. Тишунина Н.В. Взаимодействие искусств в литературном произведении как проблема сравнительного литературоведения // Филологические науки. – 2003. – № 1. – С. 19–26.
7. Murdoch I. The Sandcastle. – Л.: Просвещение, 1975. – 216 p.
8. Dickens Ch. The Mystery of Edwin Drood // Dickens Ch. Edwin Drood and other stories. – London: Chapman & Hall, Ltd. – P. 1-155.
9. Wilde O. The Picture of Dorian Gray. – Kiev: Dnipro Publishers, 1978. – 231 p.
10. Maugham S. The Moon and Sixpence.–М.: Progress Publishers, 1972.–240 p.
11. Galsworthy J. End of Chapter. – М.: Foreign languages, 1960.–303 p.
12. Christie A. Five Little Pigs. – М.: Айрис-пресс, 2004. – 384 p.

Іванченко А. В. Структурно-семантичні особливості екфрасисних комплексів у художньому тексті

Анотація. Дана стаття присвячена дослідженню екфрасисних комплексів, які містять у собі як вербальний опис образотворчого ряду живописного полотна, так і опис особливостей перцепції й оцінки побаченого. Дослідження проводилося на матеріалі англійських художніх творів XIX–XX ст. Значна увага приділялася аналізу кореляції, в тому числі референціального, аксіологічного і власне образотворчого характеру.

Ключові слова: екфрасисний комплекс; образотворчий ряд; перцепція; аксіологія; ретардація.

Ivanchenko A. Structural and semantic peculiarities of ekphrasis complexes in literary text

Summary. The article is devoted to the investigation of the so-called ekphrasis complexes which include not only the elements of the image description but also the elements which describe the conditions and the art of the perception itself.

Key words: ekphrasis complex, imagery plane, perception, axiology, suspense.

Ільчук О. А.,
старший викладач
кафедри романо-германських і східних мов
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ МЕТОНІМІЧНИХ ЗНАЧЕНЬ ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню формування метонімічних значень похідних іменників із суфіксом -е сучасної німецької мови, якій може надати іменнику метонімічного значення. З'ясовано, що метонімічні значення похідних іменників утворені внаслідок взаємодії метонімічної мотивуючої або метонімічної формантної частин. Визначено лексико-категоріальні значення суфіксів, які беруть участь в утворенні метонімічних значень даної групи похідних іменників. Виявлено метонімічні семантичні ознаки девербативних та dead'єктивних мотивуючих основ похідних іменників із суфіксом -е. Зазначено, що похідні іменники досліджуваної групи мають неоднаковий обсяг метонімічних значень, утворених від твірного слова, що пояснюється дією семантичних процесів. У результаті такого комплексного вивчення семантико-словотвірної структури похідних іменників встановлено можливі шляхи формування метонімічного значення похідних іменників із суфіксом -е.

Ключові слова: похідні іменники, метонімічне значення, суфікс, мотивуюча основа, німецька мова.

Постановка проблеми. Семантичний спосіб словотвору пов'язаний зі зміною семантичної структури слова за рахунок різних семантичних процесів: розширення або звуження значення, зміщення значення або перенесення значення. У результаті семантичного словотворення за рахунок перенесення значення утворюються тропи – метафори та метонімії. Семантичне словотворення змінює семантичну структуру похідного слова порівняно з твірним словом, у результаті утворюється вторинне найменування, яке набуває додаткові значення порівняно з твірним словом. Такі додаткові значення можуть мати експресивно-образний та емоційний характер.

У результаті метонімічного перенесення значення і зміни семантичної структури на лексичному рівні утворюється вторинна номінація похідного слова, що відображає зв'язок одного об'єкта з іншими об'єктами. Метонімічний перенос на словотвірному рівні потребує інших підходів, ніж на лексичному рівні, адже дія словотвірного механізму переносу має свою специфіку. Мова йде про те, що метонімічний перенос на словотвірному рівні відбувається не лише між словами як лексичними одиницями, але й між словами як словотвірними структурами, а саме між членами словотвірної пари – твірним та похідним словом. На словотвірному рівні перенесення значення має місце внаслідок зміни семантичної структури похідного слова, яке супроводжується зміною формальної структури мотивуючого слова порівняно з похідним, до структури якого входить мотивуюча

основа та відповідний афікс. У результаті метонімічного переносу між твірним та похідним словом утворюються метонімічні семантичні відношення на основі взаємодії мотивуючої основи та словотворчого форманта. Вивчення особливостей формування й розвитку метонімічної семантики похідних іменників у німецькій мові визначає **актуальність** цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лексична метонімія була предметом досліджень таких науковців, як Н.Д. Арутюнова, М.В. Бондаренко, Р.С. Гінзбург, Є.В. Падучева, Т. Шиппан тощо. Дослідженню метонімії на матеріалі німецької мови присвячені, зокрема, праці, в яких досліджено утворення похідних значень dead'єктивних іменників (Е.П. Налобина) та іменників-неологізмів (О.А. Никитина), значення яких утворилися на основі метонімічного переносу в результаті вторинної номінації.

Об'єктом цього дослідження слугують похідні іменники сучасної німецької мови із суфіксом -е, метонімічні значення яких утворені переважно від дієслівних мотивуючих слів.

Мета статті полягає у встановленні семантико-словотвірного механізму, а саме мотивуючої та формантної структур, формування похідних іменників з метонімічним компонентом, які мають суфікс -е.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З огляду на мету цієї розвідки, було вибрано шляхом суцільної вибірки з двомовного та одномовного словника з подальшим застосуванням методу словникових дефініцій 650 похідних іменників з метонімічним компонентом, утворених за допомогою суфікса -е.

До похідних іменників з метонімічним формантом ми зараховуємо похідні іменники, які містять у своїй семантико-словотвірній структурі метонімічний компонент, який сформувався в результаті метонімічного переносу на основі взаємодії семантико-категоріальних та семантичних ознак твірної основи та суфікса.

У статті були проаналізовані семантико-категоріальні значення суфікса -е у структурі похідних іменників з метонімічним значенням з використанням словника Степанової М. Д. та виявлені семантичні ознаки мотивуючих основ даного класу похідних іменників, перенесені до семантичної структури похідних, що дає можливість з'ясувати шляхи формування метонімічного значення суфіксальних похідних іменників. Для дослідження було використано словотвірний аналіз для встановлення словотвірної структури похідного слова, а саме виявлення семантично і структурно вмотивованих частин похідного слова; компонентний аналіз з метою виявлення спіль-

них та відмінних семантичних компонентів у структурі твірних та похідних слів.

Переважну більшість одиниць цього дослідження становлять девербативні іменники, лише відносно невелику кількість – деад'єктивні та десубстантивні іменники, що не є предметом розвідки, оскільки вони не мотивують у німецькій мові похідні іменники із суфіксом -e.

У результаті здійсненого аналізу було встановлено, що у семантичній структурі метонімічних похідних іменників із суфіксом – e найчастотнішими є такі лексико-категоріальні значення суфікса -e:

– дії людини й одночасно значення предметів, які виникли як результат даних дій, а також приміщень, закладів, наприклад: *Pause* «пауза, перерва; припинення, перерва» від *pausieren* «робити паузу (перерву)»; *Leihe* «позичка; прокат» від *leihen* «позичати». Серед іменників з даним лексико-категоріальним значенням суфікса можна виокремити чисельну групу іменників, у структурі яких суфікс -e має лише предметне значення, але не має значення дії, наприклад: *Käse* «сир» від *käsen* «робити сир»; *Ruine* «руїна» від *ruinieren* «підривати, руйнувати»; *Speise* «харчі, їжа, страва» від *speisen* «їсти, харчуватися»;

– дій людини та їх результату, наприклад: *Debatte* «суперечки, дебати» від *debattieren* «обговорювати, дебатовувати, сперечатися»; *Lüge* «неправда, брехня» від *lügen* «брехати, казати неправду»; *Preisgabe* «відмова, зречення, зрада» від *preisgeben* «залишати напризволяще, відмовлятися, зрікатися».

– предмета, призначеного для виконання певної функції, інструмента, наприклад: *Hülle* «оболонка, обгортка, футляр, чохол; покрив, пелена, завіса» від *hüllen* «закутувати, вктувати; sich закутуватися, обгортатися»; *Schraube* «гвинт, болт, шуруп» від *schrauben* «загвинчувати, пригвинчувати».

– властивості фізичного явища, рідко неживого предмета, наприклад: *Fläche* «площина, поверхня, площа; рівнина» від *flach* «плаский, плоский; рівний, рівнинний т. ін.»; *Nässe* «вогкість, вологість, сирість» від *nass* «мокрый, вологий, дощовий». Також у структурі декількох похідних іменних метонімів суфікс -e має значення абстрактної предметності при основах прикметників, які позначають колір, наприклад: *Schwärze* «чорність» від *schwarz* «чорний».

При аналізі похідних іменників з метонімічним значенням, оформлені суфіксом –e, було виявлено, що не завжди всі значення в семантичній структурі іменників є похідними від твірного слова, а отже метонімічними, наприклад: на синхронному зрізі лише одне значення слова *Palette* «палітра; гама; вибір, асортимент; піддон» утворено від значення твірного дієслова *palettieren* «укладати на піддон» і є метонімічним (дія → предмет, призначений для виконання цієї дії), решта значень є результатом інших семантичних процесів: у слові *Schiene* «рейка; шина» від *schienen* «накладати шину» похідним, а також метонімічним є лише одне значення іменника.

Проте у формуванні семантико-словотвірної структури похідних бере участь як формантна, так і мотивуюча частина. Для похідних метонімічних іменників з

метонімічним формантом –e властиві мотивуючі основи різних частин мови з такими семантичними ознаками:

– основи дієслів, які позначають ментальні або фізичні дії людини: *Hilfe* «1) допомога, підтримка 2) помічник, помічниця» від *helfen* «допомагати»; *Debatte* «дебати; обговорення питання; дискусія, суперечка» від *debattieren* «обговорювати, дебатовувати; вести дебати, сперечатися»; *Mühe* «праця, клопіт, зусилля» від *sich mühen* «працювати; докладати зусиль»;

– основи дієслів, які означають дію, виконання якої пов'язано з інструментом або певним предметом: *Bürste* «1) щітка; йоржик (для миття посуду) 2) ел. (контактна) щітка» від *bürsten* «чистити щіткою; пригладжувати щіткою; ворсована, робити шорстким (ворсистим)»; *Pauke* «литаври» від *pauken* «бити в литаври»; *Decke* «покрив; ковдра, покривало; скатертина» від *decken* «прикривати, покривати, накривати»;

– основи дієслів, які характеризують поведінку або дію людини, результатом якої є конкретні або абстрактні предмети: *Spende* «пожертвування, (добровільний внесок), дарунок» від *spenden* «жертвувати; добровільно віддавати; дарувати»; *Gebärde* «жест; кривляння, міна» від *gebärden (sich)* «триматися, вести себе якимось чином; приймати (якийсь) вигляд»; *Furche* «борозна; зморшка, складка (шкіри)» від *furchen* «борознити; морщити»;

– основи прикметників, які мають значення властивості предмета, рідко – людини: *Fläche* «площина, поверхня; площа; поле; територія 2) рівнина 3) мат. поверхня; площина; грань (багатогранника)» від *flach* «1) плоский 2) низинний, рівний»; *Shwere* «вага; тяжкість, серйозність» від *schwer* «важкий; тяжкий; серйозний».

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Предметом подальшого дослідження може бути виявлення типів словотвірних значень, властивих для похідних метонімічних іменників із формантом -e.

Література:

1. Большой немецко-русский словарь // Л.Карл, Д. Г.Мальцева, А.Н. Зуев и др.]. – 9-е изд. – М.: Русский язык, 2002. – 1040 с.
2. Налобина Е.П. Особенности образования производных значений деадъективных существительных в немецком языке (на основе метонимического переноса) // Е.П. Налобина // Актуальные проблемы филологии и методики преподавания иностранных языков. Номер 8. – Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2014. – ст. 49–55
3. Никитина О. А. Особенности образования производных значений слов на основе метонимического переноса в современном немецком языке (на материале неологизмов конца XX – начала XXI вв.) // О. А. Никитина // Вестник Челябинского Государственного Педагогического Университета. Номер 4. – Челябинск: Изд-во: ЧГПУ, 2010. – ст. 256–271
4. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка // [под ред. Марии Дмитриевны Степановой]. – 2-е изд. – М.: Русский язык, 2000. – 536 с.
5. Draeger, Kerstin Die semantische Leistung der suffixalen Wortbildungs-morpheme der Substantive in der deutschen Gegenwartssprache // Kerstin Draeger. – Aachen: Shaker, 1996.
6. Motsch, Wolfgang. Deutsche Wortbildung in Grundzügen. – 2. überarbeit. und erweit. Aufl. – Berlin/New York: de Gruyter, 2004.
7. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache // Wolfgang Fleischer; Irmhild Barz. Unter Mitarb. von Marianne Schröder. – 3., unveränd. Aufl. – Tübingen: Niemeyer, 2007.
8. Das Wörterbuch Duden online. – [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.duden.de/woerterbuch>

Ильчук О. А. Формирование метонимических значений производных существительных современного немецкого языка

Аннотация. Статья посвящена исследованию формирования метонимических значений производных существительных с суффиксом -e современного немецкого языка. Выяснено, что метонимические значения производных существительных образованы в результате взаимодействия метонимической мотивирующей и метонимической формантной частей. Определены лексико-категориальные значения суффиксов, участвующих в образовании метонимических значений данной группы производных существительных. Выявлено метонимические семантические признаки deverbальных и deadjectивных мотивирующих основ производных существительных с суффиксом -e. Указано, что производные существительные исследуемой группы имеют неодинаковый объем метонимических значений, образованных от исходного слова, что объясняется действием семантических процессов. В результате такого комплексного изучения семантико-словообразовательной структуры производных существительных установлены возможные пути формирования метонимического значения производных существительных с суффиксом -e.

Ключевые слова: производные существительные, метонимическое значение, суффикс, мотивирующая основа, немецкий язык.

Ichuk O. Formation of metonymic meanings of derivative nouns of modern German

Summary. The article studies the formation of meanings of derivative nouns with metonymic meaning with the suffix -e of modern German. It is shown that metonymic meanings of derivative nouns are formed by the interaction of metonymic motivating and metonymic formative parts. The lexical-categorical meanings of suffixes involved in the formation of metonymic meanings of this group of derivative nouns are defined. The semantic features of the deverbal and deadjectival motivating bases of derivative nouns with metonymic meaning with the suffix -e are detected. It is noted that derivative nouns of the studied group have a varying amount of metonymic meanings derived from motivating words, due to the influence of semantic processes. As a result of a comprehensive study of the semantic structure of the semantic word-building structure possible ways of forming of metonymic component of derived nouns with the suffix -e are found.

Key words: derivative nouns, metonymic meaning, suffix, motivating basis, German.

Казимір І. С.,

аспірант

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

АПЕРЦЕПТИВНИЙ ХАРАКТЕР ВЕРБАЛЬНОГО ІМПРИНТИНГУ

Анотація. Метою статті є визначення аперцептивного характеру вербального імпринтингу та принципу його функціонування як вагомого чинника ептонімізаційних процесів та процесів, які йому сприяють, з урахуванням джерел різного походження. З'ясовано, що такі стилістичні прийоми, як паралельні конструкції, сприяють процесам ептонімізації.

Ключові слова: вербальний імпринтинг, аперцепція, ептонім, ептонімізація, паралельна конструкція.

Постановка проблеми. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується у фразеології як завершальний етап структурно-системного періоду з перевагою в ньому емпіричних і класифікаційних методів та появою експансіонізму як конкретного періоду становлення лінгвістичної науки, однією з визначальних рис якого є антропоцентризм. Домінування принципів антропоцентризму споріднює лінгвістику з іншими галузями знань. Це пояснюється тим, що інтерес до людини як до центру Всесвіту і до людських потреб, які визначають різні типи людської діяльності, означає переорієнтацію, що простежується не лише в лінгвістиці, а й у психології, фізиці, літературознавстві, соціології та біології зокрема.

Актуальність нашої статті зумовлена значними зрушеннями в розробці проблеми крилатих висловів (далі – КВ) з кінця ХХ – початку ХХІ ст. та актуалізацією антропоцентричної фразеології на теренах лінгвістичної науки. Проблематика феноменологічної сутності КВ квалітативно змінює свій вектор дослідження.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблема авторських цитат і їх перетворення на ептоніми – крилаті вислови зі структурою словосполучення або речення – привертала увагу зарубіжних (А.В. Королькова, С.Г. Шулежкова, Г. Люгер та ін.) і вітчизняних дослідників периферійних явищ у фразеології (Л.П. Дядечко, Н.А. Оніщенко, Н.М. Шарманова). Зазначимо той факт, що порівняно зі східнослов'янським мовознавством у західній лінгвістиці теорія КВ фактично не розглядалася, хоча більшість науковців і визнають КВ фразеологізмами та включають їх до своїх класифікацій (Г. Бургер, Х. Пальм, Е. Доналіз та ін.).

Як уже відзначалося нами вище, в умовах домінування антропоцентричного напрямку в лінгвістиці й у фразеології зокрема з'ясування ідентичності ептонімів слід здійснювати з урахуванням специфіки розвитку людини – акцентом на її біологічне, соціально-моральне та культурно-національне підґрунтя [3, с. 93]. Відомо, що індивідуальність з її унікальним набором знань, умінь, навичок, з певним багажем інформації про себе і навколишній світ є результатом, з одного боку, розгортання генетичної про-

грами, з іншого – впливу природного й людського оточення, а конкретніше – взаємодії з ним. У процесі діалогу з макрокосмом людина вбирає певну інформацію, необхідну їй для адаптації до умов навколишнього середовища, що дозволяє їй вижити. Процес набуття індивідом певних знань відбувається різними шляхами, починаючи з простого накопичення певної інформації і закінчуючи узагальнено-абстрактним та гіпотетично-вивідним способом закріплення людиною знань. Закарбована свідомістю, та чи інша інформація, яку людина черпає, надходить двома каналами: безпосередньо сенсорно та опосередковано вербально. Індивід, виконуючи ті чи інші дії, занурюється в текстовий простір, створений соціумом, запам'ятовує певні «місця», зазвичай не маючи це на меті. Словесну інформацію, яку людина отримує ззовні, вона пов'язує з комунікативною ситуацією і порівнює з тим, що зберігається в пам'яті [3, с. 93].

Фраза з відомого тексту наділяється особливою якістю авторитетності, входить у прагматикон особистості та бере участь у виборі комунікативної тактики як експресивний засіб вираження. За умови яскраво вираженої асоціації за суміжністю чи спорідненістю віднаходиться текстовий прецедент і переноситься у «світлу зону» свідомості. У такому випадку створюються умови співставлення повідомленого не лише з актуальною ситуацією, але й з відомим людині мовним контекстом [3, с. 94]. В етології дане явище відоме як запам'ятовування або імпринтинг, феноменологія якого була проаналізована К. Лоренцем у середині 30-х рр. ХХ ст. Розширення уявлень про імпринтинг виявило, що запам'ятовуванню, фіксації в пам'яті людини можуть сприяти як біотичні, так і абіотичні фактори навколишнього середовища, у зв'язку з чим виникає потяг до конкретного «місця». Таким чином, можна визначити роль індивіда в конкретному колективі або ж відхилення в розвитку особи при виборі місця, не типового для даного роду.

Незважаючи на те, що фізіологічна природа імпринтингу вимагає цілісного вивчення, І.М. Горелов стверджує, що в ролі об'єкта, імпринту, виступає текст, який потрапляє в поле зору першим, фіксується, розцінюється як вихідний, після чого регулює мовну поведінку індивіда шляхом кодування-декодування [1, с. 13].

Вербальний імпринтинг притаманний людині, яка пройшла процес соціалізації і пережила протягом життя чималу кількість метаморфоз, вступаючи в різні об'єднання людей і залежно від цього виступаючи в різних соціальних ролях. Доросла людина, впливаючись у колектив, продовжує спілкуватись із носіями різних субкультур; мобілізуючи пластичні якості своєї психіки, вона починає впливати на смаки інших. Звідси досить точно визначений

для різних соціальних груп асортимент прочитаних книг, переглянутих телепередач. Це означає, що члени колективу фіксують одні й ті самі тексти. Державна політика в галузі освіти, ЗМІ, культура, друк виступають вагомими чинниками накопичення носіями мови певної бази знань, яка є достатньою для появи уривків популярних текстів, що мають загальнонаціональне значення.

Вербальний імпринтинг актуалізується внаслідок певних суб'єктивних, об'єктивних, лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. Як зазначає дослідниця Л.П. Дядечко, потужність запам'ятовування залежить від умов його реалізації та якостей вербального імпринтинг-об'єкта. Задля того, щоби бути зафіксованим, вираз повинен бути чітким, образ – ексцикативним, текст, загалом, – ітеративним, ознайомленість носіїв мови – максимальною [3, с. 99].

«Пусковим механізмом» процесу переходу звороту в крилатий вислів виступають актуальність змісту та лінгвістично не визначена влучність виразу [5, с. 111]. Однак не можна не враховувати специфіку сприйняття та запам'ятовування, властивих людині як представнику роду.

Особливості тексту та його архітектоніка виступають вагомими факторами та сприяють вербальному імпринтингу. Зарубіжними вченими було встановлено, що більшість із них походять із назв пісень, романсів, опер, оперет, рефренів, а також із рядків, які накладаються на музичну кульмінацію. У процесі ептонімізації досить важливим фактором є «сильна позиція» відповідної цитати в базовому тексті, виділення якої відбувається на психологічній основі [3, с. 105]. Це означає, що текстові елементи, будучи в такій позиції, сприяють кращому процесу запам'ятовування. До текстів-об'єктів вербального імпринтингу вчені відносять:

– назви літературних п'єс, наприклад: *American Dream* (з епілогу: американська мрія про державу, де життя кожної людини стане кращим, багатшим, де в кожного буде можливість отримати те, на що він заслуговує; «Американська мрія» – заголовок п'єси Е.Олбі, 1961 р.); *The Authoritarian Personality* (заголовок книги Т. Адорно, 1949 р.); *Dances with Wolves*, 1988 р. – заголовок роману та фільму) [2, с. 45].

– назви пісень, наприклад: *God Bless America*, 1938 р., (назва пісні неофіційного гімну США); *We shall overcome* (назва і рефрен пісні, що виникла на основі духовного гімну середини XIX ст., а в 1946 р. пісня звучала як протест робітників-негрів у Чарльстоні) [2, с.43];

– назви телефільмів, наприклад: *Sweet Smell of Success*; *Never on Sunday*; *The Empire Strikes Back* [8, p.33];

– назви газет, наприклад: *Eggheads*, *Winter of discontent*, *Splendid isolation* [8, p.573].

Слід зазначити, що власні імена (оніми) містять семантичну наповненість і виступають для читача головними орієнтирами у віртуальному світі, наприклад: *Cordelia's gift*, *Great Caesar*, *Et tu Brute*, *Hector*, *Jekyll and Hyde* [6]. Виразником авторської концепції виступає герой твору. Саме в образі літературного героя світоглядна проблематика зводиться до індивідуальної та психологічно напруженої ситуації, яка потребує свого вирішення. Таким чином, сукупність концептуальних, психологічних та сюжетних рис героя виводить його в центр сприйняття. Ім'я героя набуває форм ономастичного утворення і згодом, за-

уважимо, воно потрапляє у досить вигідні умови можливої ептонімізації, що підтверджується мовною практикою.

Дослідницею Н.О. Оніщенко відмічено, що довготривалому запам'ятовуванню сприяють стилістичні прийоми паралельних конструкцій, які іконічно відображають ознаки ептоніма та сприяють вербальному імпринтингу семіотичним та формальним чином [4]. Ітеративні тексти активно породжують ептоніми, однак у самих текстах ми зустрічаємо різного типу повтори, які сприяють процесу переходу фрагменту на КВ. До них ми відносимо, наприклад, такі:

So long as man can breathe or eyes can see so long lives this and this gives lives to thee (W.Shakespeare, sonnet 18); Lord, we know what we are, but know not what we may be (W.Shakespeare, Hamlet act 4, sc.5); But be not afraid of greatness: some men are born great, some achieve greatness, and some have greatness thrust upon them(W.Shakespeare, Twelfth Night, act 2, sc.5); Sign no more, ladies, sign no more men were deceivers ever (W.Shakespeare, Much Ado About Nothing, act. 2, sc.3); When sorrows come they come not single spies, but in battalions (W.Shakespeare, Hamlet, act 4, sc.5); If it were done when 'tis done, then 'twere well it very quickly (W.Shakespeare, Macbeth, act 1, sc.7).

Апперцептивна сутність вербального імпринтингу полягає у її властивості виступати суб'єктивною стороною сприймання і водночас бути джерелом неповної відповідності образів сприймання їхнім об'єктам. Сприймання залежить не тільки від подразнення, але й від самого суб'єкта, який сприймає, в тому сенсі, що в сприйманні завжди тією або іншою мірою відбиваються особливості особистості, яка сприймає. Згідно з філософським тлумаченням цієї властивості І.Кантом, формами трансцендентальної апперцепції виступають простір і час: ми не в змозі сприйняти речі такими, які вони є насправді, бо тільки у просторі і часі ми здатні їх уявляти. Сучасне емпіричне тлумачення апперцепції зводить цю властивість до впливу на процес сприймання минулого досвіду людини, а також її актуальних потреб та настановлень. Залежність сприймання від змісту психічного життя людини, від особливостей його особи носить назву апперцепції. Психологічне сприйняття здійснюється психофізіологічним механізмом, тоді як художнє сприйняття опосередковане словом, яке «урозумнює» читацькі чуття та емоції, пропускаючи їх крізь свідомість. І нарешті – апперцепція: у психологічних процесах її дією вважають вплив індивідуальних якостей, здібностей, настанов, досвіду суб'єкта на перебіг і результат процесу сприйняття. Художнє сприйняття часто називають аперцепцією, підкреслюючи її тотальний характер для естетичної реакції. У перевіреному часом словнику Брокгауза та Ефрона розрізняється значення перцепції та апперцепції як акту почуттєвого та художнього сприйняття відповідно: «естетичне споглядання не як акт чуттєвого сприйняття (перцепції), а як акт апперцепції» [7, с. 141–142]. Отже, апперцепцією називається одне з основних психічних властивостей людини, яке виражається в умовному сприйнятті навколишніх явищ і предметів залежно від досвіду, поглядів, інтересів особистості до тих чи інших явищ. Апперцептивний характер вербального імпринтингу пояснює певні порушення, особливо коли мова йде про те, що вираз може виявитися невідомим (при комплексній трансформації) або адре-

сату невідоме джерело: *But to my mind though I am native here, and to the mannerborn, it is a custom more honoured in the breach than the observance (W.Shakespeare, Hamlet, act 1, sc.4); O! Beware my lord, of jealousy; It's the green-eyed monster with doth mock. The meat it feeds on (W.Shakespeare, Othello, act 3, sc.3).*

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Характер протікання процесів фіксування людиною у пам'яті певної інформації залежить від генетично зумовлених особливостей індивіда. Тому вирішення проблеми збереження КС своєї ідентичності, на нашу думку, слід розглядати з голістичних (цілісних) позицій. До перспективних напрямів належить вивчення апперцептивної суті вербального імпринтингу як умови псевдоептонімії чи зміни його авторства.

Література:

1. Горелов И.Н. Импринтинг и речь как базовый комплекс социализации. Политический димкурс в России. / И.Н. Горелов. – М., 1997. – С. 13–18.
2. Душенко К.В. Словарь современных цитат / К.В. Душенко. – М.: Изд-во ЭКСМО–Пресс, 2002. – 736 с.
3. Дядечко Л.П. «Крылатый слова звук», или Русская эптология : Учебное пособие. – 2-е изд. / Л.П. Дядечко. – К.: ООО «Изд. Дом Аванпостприм», 2007. – 336 с.
4. Оніщенко Н.О. Стилiстичні прийоми синтаксису як чинник ептонiмiзацiї у свiтлi мовного iконiзму. / Н.А. Онiщенко // Вiсник Харкiвського національного унiверситету / гол. ред. Шевченко I. С. – Харкiв : Константа, 2011. – № 953. – С. 118–124. – (Серiя : Романо-германська фiлологiя. Методика викладання iноземних мов).
5. Шварцкопф Б. С. Основные параметры описания крылатых выражений современного русского литературного языка / Б. С. Шварцкопф // Фразеография в Машинном фонде русского языка / отв. ред. В. Н. Телия. – М. : Наука, 1990. – С. 110–118.

6. Шитова Л.Ф. Proper Name Idioms and Their Origins / Л.Ф. Шитова // Словарь именных идиом. – СПб.: Антология, 2013. – 192 с.
7. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Эфрона: в 86-ти т.; [репр. воспр. изд.]. – СПб.: Полрадис, АООТ «Иван Федоров», 1993–1998. – Т. 2. – 664 с.
8. Susan Ratcliffe. Oxford Dictionary of Quotations. / S. Ratcliffe. – 7th ed. – Oxford: Oxford University Press, 2009. – 1155 p.

Казимир И. С. Апперцептивный характер вербального импринтинга

Аннотация. Целью статьи является определение понятия апперцептивного характера вербального импринтинга и принципа его функционирования как весомого фактора эптонимичных процессов с учётом источников разного происхождения. Выяснено, что такие стилистические приемы, как параллельные конструкции способствуют процессам эптонимизации.

Ключевые слова: вербальный импринтинг, апперцепция, эптоним, эптонимизация, параллельная конструкция.

Kasymir I. Apperceptive character of verbal imprinting

Summary. The paper aims at determining the apperceptive character of verbal imprinting and the principle of its functioning being an important factor of eponymization and contributory processes with consideration of versatile sources by its origin. It was estimated that such a stylistic device as parallel construction concurs for verbal imprinting.

Key words: verbal imprinting, eponym, eponymization, parallel construction.

Лагодзінська О. А.,

аспірант

Київського національного лінгвістичного університету

ДИСКУРСИВНА МАНІПУЛЯТИВНА СТРАТЕГІЯ «СХИЛЕННЯ ДО ВІДВЕРТОСТІ» В АНГЛОМОВНОМУ ТОК-ШОУ ТА ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ ПЕРЕДАЧІ СТІВЕНА САКЕРА «ВІДВЕРТА РОЗМОВА» HARDTALK)

Анотація. Стаття присвячена розгляду особливостей вербальної реалізації дискурсивної маніпулятивної стратегії «схилення до відвертості» в англomовному ток-шоу, а також виявленню та опису когнітивно-прагматичних тактичних прийомів, що сприяють досягненню комунікативної мети за допомогою зазначеної стратегії.

Ключові слова: теледискурс, дискурс ток-шоу, дискурсивні стратегії, мовленнєвий вплив, маніпулятивна стратегія, мікростратегія «схилення до відвертості», дискурсивні тактики.

Глобальні соціальні трансформації впливають не лише на розвиток інформаційно-комунікативного простору, а й сприяють змінам наукових парадигм та підходів у дослідженні.

Нові лінгвістичні напрями дослідження зорієнтовані на вивчення мови у функціональному аспекті з урахуванням *діяльнісного підходу* (А.В. Кравченко, А.П. Мартинюк, С.І. Потапенко, Т.А. ван Дейк, С. Sinha, N. Fairclough), згідно з яким мова розглядається як діяльність людини, що базується на комунікативно-когнітивному обміні [5, 63].

Дослідженню дискурсу в когнітивно-дискурсивній парадигмі та особливостям його функціонування з урахуванням людського фактору присвячена значна кількість наукових праць таких відомих лінгвістів, як Н. Арутюнова, М. Бахтін, Ф. Бацевич, Е. Бенвеніст, Дейк Т.А. ван, В. Дем'янков, В. Карасик, Ю. Караулов, М. Макаров, Ю.В. Матюхіна, В.Г. Ніконова, Г. Почепцов, О.О. Селіванова, Дж. Серль, І. Стернін, І. Фролова, І. Шевченко, С. Шейгал, Д. Шифрін та інші.

Проблемами мас-медійного дискурсу займалися низка вітчизняних та зарубіжних вчених: О.О. Анісімова, Г. Горнмоєн, Т.Г. Добросклонська, М.Н. Володіна, П.Б. Паршин, Дж. Річардсон, К. Спарк, Р. Фаулер та інші. У рамках розвитку сучасної наукової парадигми дослідження мас-медійного дискурсу здійснюється з позицій когнітивної лінгвістики, включаючи комунікативно-когнітивний та прагматико-когнітивний підходи (Г. Горнмоєн, Р. Фаулер, С.В. Заборовська, Г.Л. Рябоконт, М.О. Столярова, Л.Г. Трельбіцька).

Проблема телевізійного дискурсу є маловивченою, але на сьогодні є певні наукові розвідки в цій сфері, зокрема, присвячені особливостям жанрів: ток-шоу (А.Р. Залегдінова, О.В. Каптюрова, О.Г. Ларіна), теле-

інтерв'ю (Л.В. Ухова, Г.О. Денискіна), розважальної програми (М.А. Канчер), теледебатів (Ю.М. Іванова, М.Л. Ільченко, І.М. Кукса).

Вивченню дискурсивних стратегій і тактик присвячені напрацювання Є.М.Верещагіна і В.Г.Костомарова, Т.А. ван Дейк, О.В. Дмитрук, Л.Л. Ільницької, О.С. Ісерс, С.В. Козак, І.В. Мельник, І.Є. Фролової.

Існує велика кількість наукових праць, пов'язаних із вивченням стратегій і тактик мовленнєвого впливу, але дослідження стратегії «схилення до відвертості» у дискурсі ток-шоу та респонсивних реакцій, що співвідносяться з нею, носить експериментальний характер. Даний аспект зустрічається в роботах закордонних лінгвістів (D. Davidson, G.L. Halett, C. Travis), а також російських та вітчизняних (Є.М. Верещагіна, А.Р. Залегдінової, С.Н. Плотникової, М.Г. Лук'янець, М.З. Марціш, І.М. Місягіної, Л.В. Павліченко). Окремо варто згадати теорію достовірності Ю. Хабермаса (Habermas's Theory of Truth and Knowledge), яка ґрунтується на раціонально-логічному, об'єктивістському підході щодо вивчення «відвертого дискурсу».

Таким чином, **актуальність** дослідження полягає у розгляді телевізійного дискурсу ток-шоу з огляду на лінгвокогнітивний аспект. Актуальність теми також визначається необхідністю вивчення вербальної реалізації дискурсивних стратегій мовленнєвого впливу, що сприяють об'єктивації комунікативної інтенції «схилення до відвертості» та формуванню відповідних респонсивних тактик у процесі інтеракції.

Мета статті полягає у розгляді особливостей вербальної реалізації дискурсивної маніпулятивної стратегії «схилення до відвертості» в англomовному ток-шоу, а також виявленні та описі прагматико-когнітивних тактичних прийомів, що сприяють досягненню комунікативної мети за допомогою зазначеної стратегії.

Досягненню поставленої мети сприяє виконання таких **завдань**: розглянути дискурс англomовного ток-шоу як простір для реалізації дискурсивної маніпулятивної стратегії «схилення до відвертості»; визначити характерні ознаки дискурсивної стратегії «схилення до відвертості» з огляду на показник мовленнєвого впливу; виявити та систематизувати основні тактики, що сприяють реалізації дискурсивної маніпулятивної стратегії та досягненню комунікативної мети; виявити та систематизувати основні тактики, що сприяють формуванню відповідної респонсивної реакції в процесі комунікативної взаємодії;

виявити та проаналізувати вербальні засоби реалізації дискурсивної маніпулятивної стратегії «схилення до відвертості».

Об'єктом дослідження є дискурсивна маніпулятивна стратегія «схилення до відвертості».

Предметом дослідження є лінгвостилістичні та комунікативно-прагматичні особливості реалізації дискурсивної маніпулятивної стратегії «схилення до відвертості».

Зважаючи на велику кількість визначень поняття «дискурс», на нашу думку, актуальним буде дослідження дискурсу з точки зору діяльнісного (когнітивного) підходу.

Отже, у зазначеному аспекті дискурс виступає як інтегральне, інтерактивне явище, спрямоване на реалізацію когнітивно-комунікативної діяльності, що ґрунтується на лінгвальних та позалінгвальних чинниках [10, с. 105–106].

Мас-медійний дискурс із позицій діяльнісного підходу розглядається як процес та результат лінгвокогнітивної діяльності мовної особистості, що відображає реальність, створену засобами масової комунікації [9, с. 402].

Телевізійний дискурс належить до мас-медійного виду дискурсу й уособлює ознаки, характерні для дискурсу як лінгвального явища, що включає мовленнєву діяльність комунікантів (процес) і текст (її продукт), та дискурсу як позалінгвального явища, що включає соціально-дискурсивний контекст [3, с. 12], у рамках якого реалізуються стратегії і тактики мовленнєвого впливу, до яких вдаються учасники комунікації в інтерактивному дискурсі.

Розглядаючи *теледискурс*, виокремлюємо жанр *ток-шоу* як один із відносно нових та популярних різновидів мас-медійного дискурсу. *Ток-шоу* належить до діалогічного типу дискурсу і представляє динамічний процес комунікативної взаємодії, що характеризується семантичною та прагматичною когерентністю, комунікативною ініціативою адресанта (ведучого) та комунікативною респонсивною реакцією адресата (респондента), набором комунікативних стратегій і тактик, спрямованих на реалізацію комунікативного наміру та мети [7, с. 296].

Зауважимо, що ток-шоу є максимально персоніфікованою формою екранного продукту [1, с. 5; 4, с. 74], де найважливішою є роль ведучого, який повинен не лише бути модератором, а й володіти якостями яскравої мовної особистості: розумом, дотепністю, привабливістю, гумором, умінням уважно слухати, створювати сприятливу атмосферу для комунікативної взаємодії тощо [8, 189].

Важливо, що ведучий-професіонал повинен володіти набором принципів мовленнєвого впливу, що включає основні комунікативні макро та мікро стратегії, які актуалізуються в англomовному дискурсі ток-шоу.

Залежно від різновиду ток-шоу (наприклад, гостра дискусія), часових рамок, визначених для ефіру телеканалом, та чіткої композиційної структури програми формується набір або відбувається вибір стратегічних та тактичних комунікативних прийомів, найбільш актуальних для досягнення адресантом (ведучим) комунікативної мети та адресатом (респондентом) – для реалізації власних комунікативних намірів.

Отже, розглядаючи жанр ток-шоу та його різновид – гостру дискусію, звертаємось до англomовного ток-шоу «Відверта розмова» HARDtalk та, зокрема, до маніпулятивних дискурсивних особливостей мікростратегії «схилення до відвертості» респондента в студії, його респон-

сивних комунікативних ходів та вербальних засобів їх реалізації.

Програма «Відверта розмова» HARDtalk – популярне суспільно-політичне ток-шоу на каналі BBCWorldNews та BBCNewsChannel. Уперше з'явилося на телеекранах англійських телеканалів у 1997 році і швидко набуло всесвітньої популярності. До 2005 року ведучим ток-шоу був Тім Себастьян, а з 2006 року його змінив Стівен Сакер – колишній привілейований іноземний кореспондент BBC у Вашингтоні та Брюсселі. Ведучий Стівен Сакер зустрічається з відомими особистостями з усього світу, які належать до різних соціальних сфер, і забезпечує високопрофесійний рівень дискусії.

Англomовне ток-шоу «Відверта розмова» HARDtalk має чітко визначену структуру, що включає такі параметри:

– **місце проведення:** радіотелевізійний центр Бі-бі-сі, Лондон (Великобританія);

– **час проведення:** чотири дні на тиждень (з понеділка по четвер о 12:30, 19:30 та 23:30);

– **канал телевізійної трансляції:** BBCWorldNews, BBCNewsChannel;

– **формат:** 25 хвилин; кількість запитань та реплік ведучого в середньому коливається від 25 до 43;

– **ведучий:** Стівен Сакер;

– **респондент:** запрошений гість у студію.

Загально-тематична характеристика англomовного ток-шоу «Відверта розмова» HARDtalk включає такі параметри:

– **проходить у формі діалогу;**

– **належить до «дискурсивного жанру»** (М.М. Бахтін, В.В. Дементьев та ін.)

– **гостра дискусія;**

– **присутня мікротематична розгалуженість у рамках макротемати;**

– **структура та тематика запитань спрямовані на досягнення комунікативної мети.**

Змістова структура дискурсу англomовного ток-шоу визначається дискурсивними стратегіями, які використовуються для реалізації когнітивно-діяльнісного стратегічного підходу.

Сучасна лінгвістика демонструє чимало визначень поняття дискурсивної стратегії – зупинимось на одному з найбільш повних трактувань даного поняття.

Отже, дискурсивна або комунікативна стратегія визначається як «оптимальна реалізація інтенцій мовця для досягнення конкретної мети спілкування, узгоджена з особистісними, ментальними та психологічними характеристиками учасників комунікативного процесу, що зумовлено мисленнєво-комунікативним досвідом, який передбачає осмислення вербалізованого наміру учасниками інтеракції, відповідність законам і нормам у певній сфері комунікації та конкретно змодельованій ситуації спілкування» [11, с. 6].

Дискурсивні стратегії реалізуються у мовленнєвих тактиках, під якими розуміємо систему послідовних мовленнєвих дій учасників інтеракції, що сприяє досягненню стратегічної мети в конкретній комунікативній ситуації [6, с. 378].

У даній статті спробуємо проаналізувати особливості реалізації мікростратегії «схилення до відвертості» через макростратегію маніпулювання свідомістю, справжня

мета якої прихована від адресата (респондента) і полягає в захопленні адресантом (ведучим) смислового комунікативного простору [2, с. 7].

Макростратегія маніпулювання свідомістю керується певним набором раціональних/аргументативних тактик, що сприяють або не сприяють досягненню комунікативної мети «схилення до відвертості».

До аргументативних/раціональних тактик мовленнєвого впливу належать тактики: доведення, переконання, ствердження або констатації факту, прохання, вимоги, провокаційного запитання, звинувачення.

Раціональна аргументація (J. Habermas, В.З. Дем'янков, А.П. Мартинюк) досягається висловленнями, які актуалізуються в рамках семантико-синтаксичних конструкцій у вигляді стилістично нейтральних прийомів, що сприяють їх логічно-аргументативній реалізації.

Стилістично нейтральні прийоми позбавлені експресивності й охоплюють мовні одиниці нейтрального характеру. До стилістично нейтральних прийомів належать: риторичне запитання, іронія, порівняння, повтор, синонімічний повтор, уточнення, протиставлення, цитування.

Респонсивна реакція адресата залежить від емпатичних, тобто когнітивно-комунікативних вмінь ведучого, який повинен розпізнати емоційний стан респондента та правильно зрозуміти те, як він сприймає ситуацію [12, р. 12–13].

Респонсивні тактики (М.Г. Лук'янець), які реалізує адресат, є реакцією на застосування адресантом (ведучим) стратегічного маніпулятивного прийому «схилення до відвертості».

Отже, адресат (респондент) використовує основні респонсивні тактики: пряме/непряме ухилення від прямої відповіді, надання непрямої відвертої відповіді, надання прямої відвертої відповіді – та респонсивні субтактики: замовчування деяких фактів, зміщення фокусу уваги, зміни теми, заперечення, оспорювання інформації, виправдання, звинувачення, згоди/незгоди, наполягання на власній правоті, зведення на жарт. Позитивна налаштованість адресата (респондента) на відверту розмову при застосуванні адресантом (ведучим) стратегії маніпулятивного мовленнєвого впливу зустрічається не часто, саме тому свідомо маніпуляція зазвичай закінчується комунікативною невдачею або у кращому випадку – непрямую відвертою відповіддю.

Вищезгадані респонсивні тактичні прийоми реалізуються у мовленні за допомогою вербальних засобів, які мають стилістично-нейтральний або стилістично-маркований характер.

Розглянемо приклад, в якому реалізується стратегія маніпулятивного мовленнєвого впливу, що включає раціональну тактику провокаційного запитання з відтінком іронії:

S.S. Well, it seems to me that you'd rat her en joy being ahead-of-the-curve but right now, in global economic terms, you are a sort-of-in-the-middle-of-the-curve, because everybody agree shat Asia is a place to be, does that make you feel, a little uncomfortable?

Раціональна тактика провокаційного запитання актуалізується в стилістичному прийомі протиставлення, який використовує адресант (ведучий) в ініціальному комунікативному ході. Через протиставлення понять to-be-ahead-

of-the-curve – займати передові позиції та to-be-a sort-of-in-the-middle-of-the-curve – втрачати передові позиції, а іншими словами, через протиставлення концептів позитивної та не дуже позитивної оцінки глобальної економічної ситуації та тих, хто задіяний у міжнародних економічних спекуляціях, адресант (ведучий) намагається схилити адресата (респондента) до відвертості, підсилюючи власну стратегію застосуванням тактики провокаційного запитання з імпліцитним відтінком іронії. Провокаційне запитання *does that make you feel, a little uncomfortable*, що виникає одразу на початку дискусії, може вплинути на підсвідомість респондента і залежно від характеру мовної особистості та її психологічного стану змусити проявити відвертість або ухилитися від відвертої відповіді.

У респонсивній реакції на застосування адресантом (ведучим) стратегії маніпулятивного мовленнєвого впливу виокремлюємо тактику часткового зміщення фокусу уваги, що надає несприятливій інформації другорядності та реалізується через стилістичний прийом – інверсію.

J.R. Well, everybody agrees with most people acting on that, it's something they talk about but until everybody, until the flood of immigrants into Asia, it's still early.

Так, адресат (респондент) використовує респонсивний прийом непрямого ухилення від прямої відповіді, тим самим нівелюючи маніпулятивну мовленнєву стратегію адресанта (ведучого).

Розглянемо приклад, в якому реалізується стратегія маніпулятивного мовленнєвого впливу, що включає раціональну тактику звинувачення, яка актуалізується в стилістичному прийомі уточнення за допомогою цитування.

S. S. You had a couple of meetings with Saddam Hussein and they lasted for several hours, you shook his hand very happily and saluted his courage and strength, indefatigability. I have read a long passage which reported to be speech on the Internet which included this line: «So, I salute your courage, strength and indefatigability».

Відомо, що використовуючи раціональну тактику звинувачення, адресант (ведучий) навряд чи досягне комунікативної мети «виведення на відвертість» адресата (респондента), тому він вдається до стилістичного прийому цитування. Цитування – важливий інструмент маніпулятивної дії, який надає мові достовірності та переконливості, адже висловлення комуніканта, вжите за межами дискурсивного контексту і використане як пряма мова у рамках дискурсивного контексту, – більш об'єктивне.

Свідоме застосування адресантом (ведучим) стилістичного прийому цитування уточнює та підсилює прагмалінгвістичний ефект вище наданої інформації і схиляє адресата (респондента) до прямої/непрямої відвертої відповіді.

Відповідь адресата (респондента) складається з двох етапів. У першому респонсивному ході він намагається ухилитися від відвертої відповіді, використовуючи тактику заперечення або оспорювання інформації, оскільки для адресанта (респондента) як політичного діяча важливими є успішна самопрезентація та збереження позитивного іміджу, а саме іміджу борця проти несправедливості, насилля, вбивств.

G. G. Actually quite a few things you have said are wrong: I didn't meet him for several hours; secondly I did not salute his courage, strength and indefatigability, I saluted the Iraqi

people with courage, strength and indefatigability; but you actually haven't, nobody's read the speech because it doesn't exist in any written form...

У другому респонсивному ході адресат (респондент) змінює тактику ухилення від прямої відповіді на тактику надання непрямої відвертої відповіді, наголошуючи на факті події двадцятилітньої давнини, та одночасно акцентує на тому, що він насправді хвилюється не за дії Саддама Хусейна, а за дії керівництва власної країни, за яку і він теж несе відповідальність.

G. G. However, now it was twelve years ago and a million dead people, so let's come up –to– date. I am not responsible for Saddam Hussein, I am not responsible for his actions I am responsible for the actions of my own Prime Minister; I am responsible for the actions of my own country.

Наголосимо, що непряма відверта відповідь реалізується через зміну тональності висловлення адресата (респондента) та застосування стилістичних прийомів повтору та уточнення, які актуалізуються у виразах I am not responsible for... та I am responsible for....

Отже, адресанту (ведучому) вдалося вивести адресата (респондента) на відвертість за допомогою стратегії маніпулятивного впливу та тактики звинувачення, що актуалізується в стилістичному прийомі цитування.

Розглянемо приклад, в якому реалізується стратегія маніпулятивного мовленнєвого впливу, що включає раціональну тактику ствердження або констатації факту, яка актуалізується в стилістичному прийомі синонімічного повтору та протиставлення:

S.S. You were pretty insecure, quite shy, didn't have a whole lot of friends and yet something clicked with you, you found the way of reaching out the people in becoming popular and it seemed to revolve around making people laugh.

Використовуючи раціональну тактику ствердження або констатації факту, адресант (ведучий) демонструє власну впевненість та обізнаність і розраховує на вдалу реалізацію комунікативної інтенції «схилення до відвертості». Стилiстичні прийоми синонімічного повтору you were pretty in secure, quite shy, didn't have a whole lot of friends та протиставлення and yet you found the way of reaching out the people in becoming popular (мова йде про посаду ведучої розважального шоу) підсилюють дію тактики і схиляють адресата (респондента) до відвертої відповіді, акцентуючи на його позитивній зміні.

Реакція учасника комунікативної взаємодії ґрунтується на респонсивній тактиці згоди, яка пов'язана зі складним минулим адресата (респондента) і негативним ставленням до нього:

R.W: Yeah, that's a safety net, because with my background, I would have either ended up a comedian or a serial killer...

Висновки. Отже, застосовуючи маніпулятивну стратегію мовленнєвого впливу, що актуалізується в раціональній тактиці ствердження або констатації факту, та підсилюючи дію тактики лінгвостилістичними засобами, адресант (ведучий) отримує пряму відверту відповідь адресата (респондента).

У наведених прикладах ми проаналізували особливості вербальної реалізації адресантом (ведучим) дискурсивної маніпулятивної стратегії «схилення до відвертості» в англомовному ток-шоу «Відверта розмова» HARDtalk та респонсивні реакції адресата (респондента), пов'язані

з прямим/непрямим ухиленням від прямої відповіді, наданням непрямої відвертої відповіді та прямої відвертої відповіді.

Перспективу подальшої розвідки становить дослідження методів виявлення стратегій і тактик на дискурсивному рівні та принципів реалізації дискурсивної стратегії «схилення до відвертості» в різних типах контекстів англомовного ток-шоу.

Література:

1. Бабенко В.В. Видовищні комунікації: методи та форми взаємодії, естетична норма видовищності // Вісник Львівського ун-ту ім. І. Франка. Серія журналістика. – 2011. – Вип. 34, Ч. 2. – С. 4–13.
2. Бабенко В.В. Семіотичний інструментарій у комунікативній стратегії українського телебачення [Електронний ресурс]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філолог. Наук : спец. 27.00.06 / В.В. Бабенко. – Київ, 2008. – 16 с. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe?
3. Безугла Л.Р. Когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькомовному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора філол. Наук : спец. 10.02.04 / Л.Р. Безугла. – Київ, 2009. – 28 с.
4. Каптіурова О.В. Використання методик лінгвістичного програмування поведінки людини в мас-медійній комунікації // Мовні та концептуальні картини світу: наукове видання [збірник] / Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, Б-ка інституту філології. – Київ, 2013. – Вип. 46. – Ч. 2. – С. 72–82.
5. Кравченко А.В. О традициях, языкознании и когнитивном подходе / А.В. Кравченко // Горизонты современной лингвистики : традиции и новаторство : сб. в честь Е.С. Кубряковой. – М. : Языки славянских культур, 2009. – С. 51–65.
6. Мельник І.В. Типи комунікативних стратегій // Studia Linguistica: наукове видання [збірник] / Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Київ, 2011. – Вип. 5. – Ч. 2. – С. 377–380.
7. Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД: зб. наук. праць за матеріалами 7-ої Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Переяслав-Хмельницький, 29–31 січня 2013 р. / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту, Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ун-тет ім. Григорія Сковороди [та ін.]. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – 348 с.
8. Телевизионная журналистика: [учебник] / редколлегия: Георгий Кузнецов, Валерий Цвик, Александр Юровский. – М.: Изд-во МГУ, Изд-во «Высшая школа», 2002. – 304 с.
9. Черниш О.А. Принципи організації та структура мас-медійного дискурсу як процесу і результату діяльності мовної особистості у соціокультурному просторі // Наукові записки. Сер.: «Філологічна», 2013. – Вип. № 35. – С. 402–405.
10. Шевченко І.С. Когнітивно-прагматичне дослідження дискурсу / І.С. Шевченко // Дискурс як комунікативно-когнітивний феномен [підзаг. ред. І.С. Шевченко]. – Х.: Константа, 2005. – С. 105–117.
11. Юшковець І.А. Комунікативні стратегії і тактики в політичному дискурсі канцлерів ФРН (на матеріалі урядових заяв і політичних виступів): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 \ І.А. Юшковець. – Донецьк, 2008. – 23 с.
12. Hayashi R. Cognition, Empathy and Interaction: Floor Management of English and Japanese Conversation \ Reiko Hayashi. – Norwood (NJ): Greenwood Publishing Group, 1996. – 252 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Steven Sacker – Jim Rogers; May 17, 2011, (Part 1/2). [Electronic resource]. – Access: <https://www.youtube.com/watch?v=FVPt04ySYRE>
2. Steven Sacker – George Galloway; January 26, 2007, (Part 2/3). [Electronic resource]. – Access: https://www.youtube.com/watch?v=M_BPTUd6_m4
3. Steven Sacker – Ruby Wax; November 20, 2013, (Part 1/1). [Electronic resource]. – Access: <https://www.youtube.com/watch?v=v9j4TWbkMGs>

Лагодзинская О. А. Дискурсивная манипулятивная стратегия «склонение к откровенности» в англоязычном ток-шоу и вербальные средства ее реализации (на материалетелевизионной передачи Стивена Сакера «Откровенный разговор» HARDtalk)

Анотация. Статья посвящена рассмотрению особенностей вербальной реализации дискурсивной манипулятивной стратегии «склонение к откровенности» в англоязычном ток-шоу, а также определению и описанию когнитивно-прагматических тактических приемов, которые способствуют достижению коммуникативной цели с помощью указанной стратегии.

Ключевые слова: теледискурс, дискурс ток-шоу, дискурсивные стратегии, речевое воздействие, манипулятивная стратегия, микростратегия «склонение к откровенности», дискурсивные тактики.

Lahodzins'ka O. Communicative manipulative strategy of inducing to frankness in the English talk show and its verbal realization (on the material of TV program of Steven Sucker HARDtalk)

Summary. The article deals with the peculiarities of the communicative manipulative strategy of inducing to frankness in the English talk show. It elicits and describes cognitive and pragmatic tactical properties, which provide the communicative goal achievement with the help of defined strategy.

Key words: television discourse, discourse of talk show, communicative strategies, linguistic influence, manipulative strategy, communicative micro strategy of inducing to frankness, communicative tactics.

Мосієвич Л. В.,

старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
Класичного приватного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ SEXUALRELATIONS У СУЧАСНІЙ БРИТАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. У статті розглянуто евфемістичну та дисфемістичну вербалізацію концепту SEXUALRELATIONS.

Ключові слова: концепт, евфемізм, дисфемізм, синонімічна парадигма, гіпер-гіпонімічна парадигма, ядерні семи, периферійні семи.

Постановка проблеми. В останні десятиліття ХХ і на початку ХХІ ст. стрімко зростає науковий інтерес до евфемізмів та дисфемізмів як складової мовної картини світу англомовного суспільства, їх лексико-семантичних і функціональних характеристик. Однак ґрунтових праць із питань когнітивних параметрів англомовної дисфемії та евфемії, а також систематизації парадигматичних відносин між евфемізмами та дисфемізмами, виконаних на матеріалі сучасної прози, досі немає.

Аналіз останніх досліджень. Науковці розглядають проблеми визначення евфемізму та його відокремлення від табу (В.І. Заботкіна), засоби утворення евфемізмів (А.М. Кацев, Л.П. Крисін), аналізують евфемізми та дисфемізми в контексті тендеру (Л. Порохницька), медичного та педагогічного дискурсу (Н. Тишина), політичного дискурсу (Т. Абакова).

Метою статті є виявлення особливостей вербалізації розгляданого концепту евфемізмами та дисфемізмами крізь призму екстралінгвальних пресупозицій. Поставлена мета потребує вирішення таких завдань: визначити сутність концепту SEXUALRELATIONS на базі матеріалів сучасних англомовних художніх текстів; виявити парадигматичні відносини евфемізмів та дисфемізмів розгляданого концепту; визначити серед цих одиниць ядерні та периферійні семи.

Об'єктом дослідження є вербалізований концепт SEXUALRELATIONS у сучасній британській літературі.

Предметом дослідження є парадигматика евфемізмів та дисфемізмів, які його вербалізують.

Матеріалом дослідження стала вибірка евфемістичних та дисфемістичних одиниць з оригінальних художніх творів сучасної прози британських письменників ХХ ст.

Виклад матеріалу. Лінгвокультурним осмисленням концепту займалися багато відомих вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, зокрема: А. Вежбицька, В. Карасик, О. Кубрякова, О. Селіванова та інші. Концепт відображає процеси світосприйняття та категоризації дійсності в різних мовах [2: 2]. Концепт SEXUALRELATIONS є універсальним. Кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується ослабленням головних функцій сім'ї – народження та соціалізація дітей; приватність поступила місцем публічності, а інтимне сімейне життя втратило свою табуованість. Саме через це дуже актуальним є аналіз

евфемістичної та дисфемістичної вербалізації зазначеного концепту.

Евфемізми (емоційно нейтральні слова або вирази, які вживаються замість синонімічних їм слів і виразів, що видаються мовцями непристойними, грубими або нетактовними [1: 590]) та дисфемізми (ті, що замінюють емоційно нейтральні слова більш грубими, непристойними [3: 671]) вступають у парадигматичні відносини з мовними одиницями двох видів: прямими назвами та іншими евфемізмами (дисфемізмами). Аналіз мовного матеріалу виявив, що в досліджуваних текстах є багато морфологічно різнорідних синонімів, які розглядаються в лінгвістичній літературі як проміжне явище між суто синтаксичним словотвором та лексичною синонімією та називаються асиметричними синонімами [5: 13]. Синонімічна парадигма представлена за трьома типами: евфемізм – евфемізм (Е–Е), дисфемізм – дисфемізм (Д–Д), евфемізм – дисфемізм (Е–Д), антонімічна – лише між евфемізмами. Кожен тип виражає різні відтінки сексуальних відносин (пристрасть, наявність або відсутність) (див. схему 1):

Схема 1. Парадигматика евфемізмів та дисфемізмів у слоті «SEXUALRELATIONS».

Синонімічна парадигма за типом **евфемізм – евфемізм** у значенні «мати сексуальні стосунки» досить широко вербалізована: *to make love, coupling, semi-separated, natural progression of things, functional relationship, to do it, to get laid, to carry smb. into the bedroom, to sleep with, come-to-bed*.

«...Did you **make love** to the makeup girl? 'I asked Eamon» [11: 209]. Згідно з Дж. Х'юзом, вираз **to make love**

у сучасному розумінні з'явився у Вікторіанську епоху [8: 146], до цього він вживався у значенні *to flirt* [7: 256].

Евфемізм *coupling* словник евфемізмів Р. Холдера фіксує як *to copulate*, що є семою латинського походження і має значення *to join together* [7: 139]: «... *It had been a meaningless, opportunistic coupling*» [11: 43].

Вираз *go to bedwith* також фіксується словником Р. Холдера як *to copulate with* [7: 199]: «...*Why is it so easy to talk to someone before you go to bed with them for the first time and then suddenly so difficult*» [11: 52].

Сема *to shag* фіксується словником Р. Холдера як «*to copulate with*» [7: 342], однак Дж. Х'юз виділяє її як «*rough*» [8: 242]. На наш погляд, ми маємо справу зі «стертим» евфемізмом, тому зарахуємо цю сему до розряду дисфемізмів: «...*Since they have been going out for eighteen months rather than just shagged once*» [6: 35].

Вираз *to get laid* є дериватом евфемізму *to lie with*, який зафіксований словником Р. Холдера у значенні «*to copulate with*» [7: 247]: «...*I'm going out to get laid*» [6: 25].

Дієслово *to bed*, яке є евфемізмом у значенні «*to copulate with*» [7: 92], видозмінене та представлене в розглянутому тексті як дієслівне словосполучення *to carry me into the bedroom* і як субстантивованій іменник «*come-to-bed*». Загальною домінантою всіх трьох евфемізмів є сема *bed*: «...*Then you turn into an irresistible sex kitten, looking at me over the computer with not so much 'come-to-bed' as just 'come'*» [6: 70].

Евфемізм *to sleep with* є найдавнішим з усіх, що вербалізують поняття «сексуальні відносини». Він був відомий ще стародавнім грекам і римлянам [9: 80]. Словник Р. Холдера досі зараховує його до розряду евфемізмів у значенні *to copulate with* [7: 348]. Евфемізм *to do it* не є мовним синонімом тих евфемізмів, що були розглянуті вище, але в контексті він має однакову предметну співвіднесеність завдяки гіпероніму *it*, який повністю вуалює поняття «сексуальні відносини»: «...*At being in bed alone on Sunday morning while my mother aged over sixty is probably just about to do it for the second*» [6: 33].

У наступному прикладі евфемістичний вираз *semi-separated* розкривається тільки в контексті й означає «*to live together but not to sleep*». Префікс *semi*, що означає «*partly but not completely*» [10: 1349] і виконує функцію літоти, перериває розвиток смислового ряду «бути в шлюбі – означає мати сексуальні відносини»: «...*But it's not – apparently it has not been good for ages. They're semi-separated*» [6: 70].

Наступні два евфемізми також є контекстуальними. Сема *progression* (*development and movement forward*) [10: 1186] розкривається завдяки прикметнику *natural*, а в другому прикладі сема *relationship* «проявляється» прикметником *functional* (*relating to the purpose of something*) [10: 609]: «...*And menlike Richard play on the chink to wriggle out of ... natural progression of things between a man and a woman*» [6: 10]. «...*Suddenly Start thinking of former boyfriend Peter with whom had functional relationship for seven years*» [6: 102].

Гіпер-гіпонімічна парадигма представлена такими евфемізмами, як: *to make love, coupling, semi-separated, natural progression of things, functional relationship, to sleep with, to get laid, to carry smb. to the bedroom, to go to bed, de natural progression of things, functional relationship, to do it – гіпероніми, a to make love, coupling, to sleep with, to get laid, to carry smb. to the bedroom, to go to bed – гіпоніми*.

Синонімічний ряд за типом евфемізм – евфемізм, але в значенні «не мати сексуальних стосунків», представлений евфемізмами-прикметниками *celibate* (*not having sex*) [10: 229] і *platonic* (*that does not involve sex*) [10: 229]: «...*Exes should never, never go out with or marry other people but should remain celibate to the end of their days*» [Fielding, c. 29]. «...*And taking her for a coffee in Selfridges from which sprang a firm platonic friendship based entirely on department store coffeeshops*» [6: 29].

Цей же синонімічний ряд представлений також за типом евфемізм – дисфемізм: *celibate – platonic – frigid*, де *frigid* виступає у функції дисфемізму через подальшу пейоративну сему *cow*, хоча сам є евфемізмом латинського походження [L. *frigidus, cold*] [12: 803]: «...*Inside it said, 'A piece of ridiculous and meaningless commercial exploitation – for my darling little frigid cow*» [6: 27].

Обидва евфемізми не мають полісемічного характеру, однак є гіперонімами стосовно один до одного, оскільки не є маркованими семами, які прямо стосуються теми сексу. Так, *celibacy* – це латинське запозичення. Сема *platonic* вживається у функції антономазії і співвідноситься з ім'ям грецького філософа.

Синонімічна парадигма за типом евфемізм – дисфемізм представлена семантичними синонімами-евфемізмами *to make love, coupling, to sleep with, to get laid, to carry smb. to the bedroom, to shag, to go to bed*; контекстуальними синонімами-евфемізмами *semi-separated, natural progression of things, functional relationship, to do it*; дисфемізмами *to shag, to fuck, to bugger*. Гіперонімами в цій парадигмі виступатимуть контекстуальні евфемізми, що є полісемічними, решта – гіпоніми.

Синонімічна парадигма за типом дисфемізм – дисфемізм представлена трьома вульгаризмами: *to shag, to fuck і to bugger*. Останній семантично відрізняється своїм значенням «*to be a homosexual*», тоді як перші два є узагальненими «*to have sex with someone*»: «...*I left out all the stuff about me fucking a colleague from work and Gina feeling that she had thrown her life away*» [11: 71]. «...*You can bugger the lighting director during the commercial break*» [11: 209].

Англо-російський словник табуованої лексики фіксує лексеми *to fuck і to bugger* (*to be a homosexual*) як вульгаризми [4: 50, 115]. Ієрархічні відносини дисфемістичних термінів, які вербалізують «інтимні відносини» (від грубого до дуже грубого), мають такий вигляд:

Shagging
Banging
Bonking
Fucking [8: 242].

Таким чином, ми можемо спостерігати поляризацію дієслів *to shag і to fuck*.

Синонімічний ряд за типом евфемізм – евфемізм у значенні «сексуальне бажання» представлений двома евфемізмами: *desire* (*to want someone as a sexual partner*) [10: 400] і *lust* (*to want to have sex with a particular person*) [10: 903]: «...*For a moment I was excited, imagining it was for me and suddenly seeing myself as a dark, mysterious object of desire to men*» [6: 26]. «...*I tried to explain to Mum that she was not telling the truth, but she was so suffused with lust that she had lost sight of, well, everything*» [6: 30]. Подані евфемізми збігаються в значенні «*sexual wish*».

Антонімічна парадигма представлена семантичною опозицією: евфемізмами *celibate (not having sex)* [10: 229], *platonic (that does not involve sex)* [10: 1136] і розглянутими вище евфемізмами: *to make love, coupling, natural progression of things, functional relationship*. Сема *semi-separated* є сполучною ланкою між синонімічним й антонімічним рядами.

Висновки. Зазначений концепт представлений складною структурою парадигматичних відносин між евфемізмами та дисфемізмами, які його вербалізують. Взаємнопроникна, ієрархічна структура синонімічних та антонімічних парадигм зі сполучною ланкою говорить про те, що тема «сексуальні відносини» є досить актуальною і популярною в сучасному суспільстві. Семи деяких синонімічних рядів вступають в антонімічні відносини із семами інших синонімічних рядів, що свідчить про те, що парадигма аналізованого концепту є комбінованою. У межах концепту спостерігаються також випадки переходу одиниці з розряду евфемізмів до розряду дисфемізмів.

Перспективи наступних досліджень передбачають зіставне фреймове моделювання зазначеного концепту на базі матеріалів англійських та українських художніх текстів.

Література:

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Эдиториал УРСС, 2004. – 571 с.
2. Городецька О. В. Національно-марковані концепти в Британській мовній картині світу ХХ століття. – Автореф. дис. здобута наук ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Городецька. – Київ, 2003. – 20 с.
3. Караулов Ю. Н. Язык и личность / Ю.Н. Караулов // Русский язык. Энциклопедия. Изд. 2-ое. – М.: Дрофа, 1997. – 671 с.
4. Кудрявцев А. Ю. Англо-русский словарь табуированной лексики и эвфемизмов / А. Ю. Кудрявцев, Г. Д. Куропаткин. – М.: АСТ; Мн.: Харвест, 2006. – 384 с.

5. Хантакова В. М. Синонимия форм и синонимия смыслов: теоретическая модель анализа интегративного взаимодействия синонимических единиц одно- и равноуровневой принадлежности: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филолог. наук: 10.02.04 «Германские языки» / В. М. Хантакова. – Иркутск, 2006. – 39 с.
6. FieldingHelen.BridgetJones'sDiary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fenglish.ru/dnevnik-bridzhit-dzhons-bridget-joness-diary. – 2013
7. Holder R.W. Dictionary of euphemisms / R. W. Holder. – Oxford University Press, 2008. – 412 p.
8. Hughes G. Swearing / G. Hughes. – London. Penguin books, 2010. – 292p.
9. Keyes R. Unmentionables / R. Keyes. – London: John Murray Publish, 2010. – 342p.
10. McMillan English Dictionary. New Edition. – Oxford: McMillan Education, 2008. – 1745 p.
11. Parsons Tony. Man and Boy / T. Parsons. – London: Sourcebooks Landmark, 1999. – 353 p.
12. Webster's International Dictionary of the English Language. – N. Y.: 1828 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://webstersdictionary1828.com>

Мосиевич Л. В. Особенности вербализации концепта SEXUALRELATIONS в современной британской литературе

Аннотация. Статья рассматривает эвфемистическую и дисфемистическую вербализацию концепта SEXUALRELATIONS.

Ключевые слова: концепт, эвфемизм, дисфемизм, синонимическая парадигма, гипер-гипонимическая парадигма, ядерные семы, периферийные семы.

Mosiyevych L. The peculiarities of verbalization of the concept SEXUALRELATIONS in the British literature

Summary. The article examines the concept SEXUALRELATIONS verbalized by euphemisms and dysphemisms.

Key words: concept, euphemisms, dysphemisms, hyponyms, hypernoms, core and non-core (peripheral) elements.

Муційчук С. М.,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології і перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України

АНАЛІЗ ОРФОГРАФІЧНИХ РОЗБІЖНОСТЕЙ XVIII І XXI СТОЛІТЬ НА МАТЕРІАЛІ ЛИСТА Ж. ФОРМЕЯ ДО ПРИНЦЕСИ ПРУССЬКОЇ

Анотація. У статті аналізуються графічні розбіжності між французькою мовою класичного періоду та сучасною французькою мовою на матеріалі листа Формея до принцеси Прусської з твору Формея «Християнський філософ».

Ключові слова: орфографія, розбіжності, написання, літера, звук, буквосполучення, мова, алфавіт.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її значення. Розвиток сучасного мовознавства свідчить про те, що одним з основних аспектів поглибленого вивчення мови є дослідження писемного мовлення як складного і багатопланового явища. Воно постійно перебуває в колі уваги дослідників, стаючи актуальним об'єктом вивчення.

Одним із найважливіших періодів становлення французької писемно-літературної мови є XVII-XVIII століття, які визначаються у романістиці як період класичної французької мови. Саме в цей період відбувається становлення і нормалізація норм сучасної французької писемно-літературної мови.

Під час дослідження французької мови та орфографії історичних періодів старовинні тексти є надійним джерелом інформації стану внутрішньої структури мови в даний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси формування французької писемно-літературної мови постійно привертала увагу багатьох лінгвістів. У дослідженнях французьких романістів Ф. Брюно [1] і М. Перре [2] з історії французької мови дається глибокий аналіз французької писемно-літературної мови XVII-XVIII століття. Російський лінгвіст Р.О. Будагов у статті «Поняття норм літературної мови Франції 16-17 століття» [3] показує, що вже в XVI столітті теоретична робота з нормалізації літературної мови охоплювала область трьох мовних компонентів: лексики, граматики, орфографії. Процес розвитку французької орфографії розглядали у своїх працях А. Доза [4], В. Гак [5; 7], В. Щетинкіна [6], Л. Сидельникова [8], О. Кагановська [9] та ін.

Метою роботи є дослідження особливостей орфографії класичного періоду історії французької мови в порівнянні із сучасною французькою мовою.

Матеріалом дослідження послужив лист Ж. Формея до принцеси Прусської («Son altesse madame la duchesse de Brunswik, née princesse royale de prusse»), твору Ж. Формея «Le philosophe chrétien, par M. Formey» («Християнський філософ»), датованого 1755 роком [10].

Виклад основного матеріалу. Письмо як окремий об'єкт лінгвістики почали вивчати лише в другій половині XX століття. Оскільки орфографія визначається як засіб

поєднання усної та писемної мови, предметом дослідження вирішено було взяти саме орфографію.

Орфографія (від грецької «*orthós*» – вірно та «*gráphō*» – пишу), або правопис – система правил, що визначають єдиний спосіб передачі мови на письмі. [7, с. 7].

Термін «орфографія» має широкий діапазон значень. По-перше, орфографія є сукупністю правил використання всіх графічних засобів мови, до яких відносять і розділові знаки. По-друге, орфографія є системою правил, яку використовують для транспозиції усних висловлювань у писемній мові. По-третє, орфографія – це фактичне написання слова чи засіб написання конкретних слів конкретної мови.

Французька орфографія до сих пір залишається одним із найважчих аспектів вивчення французької мови, оскільки розходження між усною та письмовою мовами дуже значне. Стосовно усної мови орфографія виконує 2 функції:

– функцію диференціації (одержують різне написання різні однозвучні слова і граматичні форми): *sain, sein, saint, seind*;

– функцію уніфікації (пишуться однаково слова, морфеми і граматичні форми, які мають однакове значення, але різну вимову): *dix minutes, dix heures*. Ці факти підкреслюють важливість вивчення орфографії під час опанування французької мови [7, с. 7-8].

Аналіз листа виявив написання ряду слів з великої літери, а саме: **Auteur, Ouvrage, l'Amour, Princesse, Dieu, Politique** та інші. Ще в епоху середньовіччя існували слова, яким надавалась велика значущість, це так звані слова-символи. На наш погляд, устрої того часу, манера написання епістолярних творів та велика релігійність автора надали йому право писати слова, такі як **Dieu, Vie, Charité, Sauveur, Ciel, Monde** (бог, життя, милосердя, спаситель, небо, мир) та ін., з великої літери.

Особливу увагу в тексті привернула літера «s», яка графічно відображалася двома способами: «s» та «f-довга». Адже в сучасній орфографії літера «s» має лише одне зображення. Розглянемо таблицю:

Класичний період (написання в тексті)	Сучасний період	
Leurs	→	leurs
Moindres	→	moindres
Tous	→	tous
s'ils	→	s'ils
font	→	sont
fplendeur	→	splendeur

puiffent	→	puissent
agiffent	→	agissent

Аналізуючи текст, ми відмітили:

1. Літера «s» пишеться: в кінці слова; в незначимих словах (частки, займенники, сполучники: **se (s')**, **si** тощо;

2. Літера «f-довга» пишеться: на початку слова; в середині слова.

При дослідженні було виявлено, що літера «f» – це давня форма написання «s» малої, що застосовувалася всіма європейськими мовами, в основі яких лежав латинський алфавіт. Вона бере початок ще з писемності по Шарлеманю, а потім знову з'являється в каролінгському мінускулі. Каролінгський мінускул відіграв визначальну роль у розвитку писемності та книгодрукування Європи і господарював більше чотирьохсот років. У той час застосовували тільки довгу «f», і недосвідчений читач її часто плував з «f». Пізніше з'являється «s» фінальна (кругла), яка використовується тільки в кінці слова, а літера «f» почала застосовуватися на початку і в середині слова. Варто зазначити, що протягом тривалого часу літера «f» не мала обов'язкових правил написання. Її можна було зустріти також і в кінці слова. П'єр Корней запропонував не застосовувати «f», оскільки вона підкреслювала подовження попереднього голосного звуку, але ці пропозиції не були підтримані, і літера «f» застосовувалася майже до початку XIX століття [11, с. 34].

З кінця середньовіччя вплив прованської мови слабшає, поступаючись італійській мові. При дворі було дуже модно розмовляти і писати з «італійським акцентом». Італійська мова вводить свої позначення при написанні – італінізми. Для порівняння та визначення позиції щодо написання літери «f» було також опрацьовано низку текстів XVI–XVIII століть, які дозволили зробити висновок, що літера «f» довга найбільше зустрічається в текстах XVI–XVII століть і відображає італійський варіант написання. Італійська «f» має довшу вертикальну частину літери, спускаючись під лінію написання, та має горизонтальний штрих з лівого боку, що робить її схожою на літеру «f».

Наступними відмінностями двох періодів є зміни «oi → ai». Наведемо декілька прикладів:

класичний період (написання в тексті)		Сучасний період
pourroit	→	pourrait
attachoit	→	attachait
écouteroient	→	écouteraient
suivroient	→	suivraient

У XVI столітті при дворі вимовлялося дуже багато слів з дифтонгом «ai», але писалися з дифтонгом «oi». Це було пов'язано з тим, що така вимова була м'якшою і делікатнішою. Французи вважали таку манеру вимови красою своєї мови і прикладом відмінного виховання. Шосте видання Словника французької мови 1835 року провадило, хоча й недосконало, корисні зміни. Ним було запроваджено орфографію «ai» для слів, які закінчувалися на «oi», але довгий час вимовлялися як [e] [4, с. 476].

Заслуговує на увагу і написання слів:

класичний період (написання в тексті)		Сучасний період
très – petit	→	très petit

Ознайомившись з орфографічними змінами в словниках XIX століття, ми дійшли висновку, що Словник 1878 року (сьоме видання) скасував дефіс після «très», тому сучасною французькою мовою слово «très petit» пишеться без дефісу [7, с. 232].

Розглянемо написання слова «sur-tout». У кожній мові слова з'являються шляхом словотворення або словоскладанням. Розглядаючи написання слова «sur-tout», можемо зазначити, що воно утворилося з прийменника та займенника і являє собою складне слово. Вживання дефіса є одним із найбільш складних питань французької орфографії. Багато слів, які вживалися з дефісом, не підпорядковувалися жодним правилам. Як правило, через дефіс писалися слова, які склалися з дієслівної, іменної та «-tout» частин [12, с. 8]. Але ця норма впродовж довгого часу не завжди використовувалася. Міністерство освіти Франції Постановою від 1901 року дозволило написання складних слів разом, а з уведенням у 1990 році Закону про ректифікацію французької орфографії ця позиція закріпилася остаточно.

Заслуговує на увагу написання «suspeêt, doêtrine, leêteurs, conjonêtures»:

класичний період (написання в тексті)	Сучасний період
suspeêt	Suspeêt
doêtrine	Doêtrine
leêteurs	leêteurs
conjonêtures	conjonêtures

Ще Л. Мегре практикував у орфографії використання однієї й тієї самої літери для позначення різних звуків. Так, літера «c» звучить як «k» перед приголосними та голосними «a, o, u», в інших випадках літера «c» звучить як «s». У XVI столітті французька мова збагачувалася за рахунок неологізмів (нових слів), латинізмів та запозичених слів із грецької мови. Французька мова слабше адаптувалася до запозичених слів. Запозичене слово має властивість асимілюватися. Також французька мова, зберігаючи форму множини запозичених слів, прагне зберегти вимову, максимально схожу на оригінал. Нестійкість вимови регулювалася теоретиками того періоду. Словники вводили різноманітні знаки, щоб позначити специфіку вимови. У різних друкованих виданнях застосовувалися різноманітні системи написання, кожне по-своєму використовувало діакритичні знаки [4, с. 135–136].

Ми вважаємо, що для збереження вимови та посилення звуку «k» у сполученні «ct» над «c» застосовувався знак «^», виконуючи фонографічну функцію, яка полягає в тому, що «^» впливає на фонетичну форму слова та оформлює його інтонацію.

Розглянемо написання слова «suprême».

класичний період (написання в тексті)	Сучасний період
suprême	suprême

Реформа орфографії ХХ століття посилила етимологізуючу тенденцію в орфографії. У результаті цього не тільки створюються орфографічні труднощі, але й розширюється графічна система мови: змінюється значення графем, утворюються нові буквосполучення, вводяться нові діакритичні знаки, а також порушується звичайне вживання існуючих знаків. Застосування «accent circonflexe» пояснюється низкою факторів: етимологічний (він ставиться на місце зниклої літери), фонетичний (для створення довготи голосного разом зі зміною його тембру), морфологічний (у деяких словотвореннях), диференційний (для розпізнання омонімів).

У 1967 році Р. Тимон'є запропонував упорядкування графічних прийомів у 228 словах, одним з яких було застосування «accent circonflexe». Ми встановили, що [^] пишеться в середині слова, якщо за відкритим складом [ε:] слідує **e muet**. Це правило теж можна застосувати при написанні «**suprême**» [13].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши текст листа Ж. Формея до принцеси Пруської, що належить до класичного періоду історії французької мови, ми виявили деякі графічні розбіжності із сучасною французькою мовою. Ці розбіжності пояснюються великим впливом італійської мови на французьку в цей період. Згодом у французьку орфографію постійно вносяться поправки, що робить її більш точною. Перспективами подальших розвідок може стати дослідження лексичних, морфологічних і синтаксичних розбіжностей французької мови різних періодів її історії.

Література:

1. Brunot F. Précis de grammaire historique de la langue française Text / F. Brunot, Ch. Bruneau. Paris : Masson, 1949. – 643 p.
2. Perret M. Introduction à l'histoire de la langue française, Paris, Armand Colin, 2008 (3e éd.).
3. Будагов, Р.А. Понятие о норме литературного языка во Франции в XVI-XVII вв. Текст. / Р. А. Будагов // Вопросы языкознания. 1956. – № 5. – С. 10-21.
4. Доза А. История французского языка. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1956. – 472 с.
5. Гак В.Г. Введение во французскую филологию – М.: Просвещение, 1986. – 184 с.
6. Щетинкин В.Е. История французского языка [Текст] / В. Е. Щетинкин. – М.: Высш. шк., 1984. – 188 с.
7. Гак В.Г. Французская орфография. – М.: Добросвет, 2005. – 288 с.
8. Сидельникова Л.В., Філоненко Н.Г. Практикум з французької орфографії. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2008. – 192 с.
9. Кагановська О.М., Філоненко Н.Г. Історія французької мови: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2003. – 136 с.
10. Formey J. Le philosophe chrétien. – Berlin, 1755. – 208 p.
11. Гамкрелідзе Т.В. Происхождение и типология алфавитной системы письма // Вопросы языкознания. – № 5–6. – Москва, 1988. – С. 34.
12. Бахирев Ю. Г. Коротко о новых правилах французской орфографии [Текст] / Ю.Г. Бахирев. – Москва: Моск. лицей, 2000. – 31 с.
13. Thimonnier R. Le système graphique du français. – Paris : Pion, 1967. – 408 p.

Музейчук С. Н. Анализ орфографических различий XVIII и XXI вв. на материале письма Ж. Формея к принцессе Прусской

Аннотация. В статье анализируются графические различия между французским языком классического периода и современным французским языком на материале письма Ж. Формея к принцессе Прусской из произведения Формея «Христианский философ».

Ключевые слова: орфография, различия, написание, буква, звук, буквосочетание, язык, алфавит.

Musiichuk S. Analysis of spelling differences in XVIII and XXI centuries on the material of the letter J. Formey to the Princess of Prussia

Summary. The article analyzes the graphical differences between French of classical period and modern French on the material of J. Formey's letter to the Princess of Prussia in Formey's book «Christian philosopher».

Key words: spelling, differences, writing, letter, syllable, letter combination, language, alphabet.

Нікіфорчук С. С.,

викладач кафедри англійської філології

Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА БІОГРАФІЧНА СТАТТЯ БРИТАНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ ЯК ТИП ТЕКСТУ: СТРУКТУРНО-КОМПОЗИЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ

Анотація. У статті аналізується структурно-композиційний аспект енциклопедичної біографічної статті британської лінгвокультури, визначається статус і характер функціонування певних типів лексичних одиниць (аксіологем, топонімів, антропонімів, лексем темпоральності) на сильних і слабких позиціях тексту.

Ключові слова: ініціальна позиція, медіальна позиція, фінальна позиція, аксіологеми, топоніми, антропоніми, лексеми темпоральності.

Енциклопедична біографічна стаття – це форма документального тексту біографічного дискурсу, який містить біографічні дані про особистість і надається у спеціалізованих словниках та енциклопедіях у вигляді хронологічно послідовних інформативних текстів. Головна ознака цього типу тексту – висока інформаційна місткість, яка реалізується в наявності дат, топонімів, назв установ, нагород, стислості й точності викладення інформації, композиційній чіткості та експліцитній формі викладення [1, 6].

Мета статті полягає у визначенні специфіки функціонування різних типів лексем (аксіологем, топонімів, антропонімів, лексем темпоральності) на сильних і слабких позиціях тексту.

Завдання статті:

– провести лексико-семантичний стилістичний аналіз біографічних статей британської лінгвокультури на сильних і слабких позиціях тексту;

– визначити характер реалізації різних типів лексем на сильних і слабких позиціях тексту.

Російська дослідниця О.В. Трофімова виділяє такі композиційні блоки публіцистичного тексту: 1) заголовок; 2) вступ; 3) основна частина; 4) закінчення [4, с. 251]. Для нашого типу тексту такий композиційний блок, як заголовок, виявляється варіативною ознакою, тому ми вважаємо за доцільне аналізувати три основні інформативні блоки тексту: вступ (початок), основну частину і закінчення.

Релевантним для нашого дослідження вважаємо твердження В.А. Кухаренко про художні тексти, яка вважає початок і кінець тексту сильними позиціями, оскільки «розвиток головних змістовних універсалій починається саме тут [на початку – прим. автора] і забезпечує початку статус сильної позиції». Кінець тексту вважається сильною позицією, тому що «це єдиний компонент тексту, який актуалізує категорію завершеності (цілісності) і виконує делімітативну функцію, будучи одновалентним» [2, с. 130]. Тож ми проводимо лінгвостилістичний аналіз функціонування різних типів лексем на сильних і слабких позиціях тексту енциклопедичної біографічної статті британської лінгвокультури.

Ініціальна позиція

У нашому дослідженні ми вважаємо ініціальною позицією перший абзац біографічної енциклопедичної статті, адже інтегральною його ознакою постає антропоцентричний характер (уведення персонажу – 100 % проаналізованих текстів). Базова номінація (ім'я особистості) вводиться в перший абзац на початку першого речення і водночас слугує заголовком біографічної статті. Ім'я особистості магістрально фланкується лексемами «*original name*», «*in full*» або «*nee*», які уточнюють справжнє або повне ім'я особистості: «*Meryl Streep, original name Mary Louise Streep*», «*Barbara C. Jordan, in full Barbara Charline Jordan*», «*Katie Couric, in full Katherine Anne Couric*», «*Harriet Beecher Stowe, nee Harriet Elizabeth Beecher*», «*Margaret Hilda Thatcher, Baroness Thatcher of Kesteven, nee Margaret Hilda Roberts*» [5]. Також в ініціальній позиції функціонують лексеми, які номінують професію або вид діяльності особистості: «*lyric poet*», «*actress*», «*ethologist*», «*educator*», «*politician*», «*national security adviser*», «*singer*», «*composer*», «*director*», «*producer*», «*writer*», «*cohost*», «*anchor*», «*lawyer*» [5]. За В.А. Кухаренко, «антропоцентричність першого абзацу – універсальна категорія тексту, яка пронизує всю його структуру та встановлюється із самого початку з абсолютного текстового зачину» [2, с. 122]. Хоча дослідниця аналізувала власне художні тексти, можна стверджувати, що для нашого типу тексту це твердження є релевантним, адже саме перший абзац формує перше враження реципієнта про особистість.

До інтегральних ознак ініціальних позицій тексту ми також відносимо актуалізацію лексично виражених координат часу та простору, адже вони виявляються змістовними універсаліями тексту. Лексичні темпоральні показники впроваджують часовий континуум тексту: «*Feb. 21, 1936 – Jan. 17, 1996*», «*January 7, 1957*», «*June 14, 1811 – July 1, 1896*», «*for 50 years*», «*in the 1960's and 70's*», «*in 1971*», «*1973-79*», «*19th century*» [5]. Інколи в текстах біографічних статей ініціальна позиція маркується лексемами, які прямо чи побічно позначають історичний час і допомагають реципієнту сприймати реалії тексту: «*American Civil War*», «*President George Bush*» [5]. Стосовно граматичного способу вираження категорії часу можна стверджувати, що ініціальна позиція текстів біографічних статей британської лінгвокультури характеризується домінуванням часу Past Simple. Найбільш частотними є дієслова «*born*», «*died*», «*was*», «*lived*», «*became*» [5].

Лексичні показники простору (топоніми та топонімічні прикметники) утворюють просторовий континуум тексту: «*Connecticut*», «*Birmingham, Alabama*», «*Grantham*,

Lincolnshire», «Amherst, Massachusetts», «London, England», «Arlington, Virginia», «Newport News, Virginia», «Texas», «U.S.» [5].

У лексико-семантичному стилістичному аналізі біографічних статей британської лінгвокультури варто приділити увагу аналізу оцінних лексем – аксіологем. Незважаючи на те, що основною функцією біографічної енциклопедичної статті постає інформативна, вживання аксіологем на сильних і слабких позиціях тексту виконує прагматичну функцію, адже аксіологеми несуть у собі як позитивну, так і негативну оцінку видатної особистості, надану автором тексту.

Ініціальна позиція тексту характеризується частотним функціонуванням аксіологем, що сприяє формуванню першого враження реципієнта про видатну особистість, наприклад: «*Bette Davis, original name Ruth Elizabeth Davis (born April 5, 1908, Lowell, Massachusetts, U.S. – died October 6, 1989, Neuilly-sur-Seine, France), versatile, volatile American actress, whose raw, unbridled intensity kept her at the top of her profession for 50 years*» [5]. Із найпершого речення біографічної статті перед реципієнтом постає образ багатогранної, мінливої особистості, яка, поряд із цим, демонструє різкий характер та неприборкану силу духу. Але, незважаючи на наявність аксіологем з негативною оцінкою, такі якості особистості, як неприборкана сила духу і різкий характер, належать, скоріше, до переваг, аніж до недоліків людини цієї професії, оскільки саме ці риси характеру сприяли блискучій кар'єрі протягом 50 років. В іншому прикладі – «*She is considered by many to be the greatest popular singer of her generation. The first major female star to command roles as Jewish actress, Straisand redefined female stardom in the 1960's and 70's with her sensitive portrayal of ethnic urban characters*» [5] – ми диференціюємо використання прикметника *great* у найвищому ступені порівняння, що свідчить про унікальність особистості, про її високі досягнення в професійній сфері. Також у цьому реченні наявне функціонування гендерно-маркованих одиниць на кшталт *female star* та *female stardom*. Слід зазначити, що в аналізованих статтях вони в основному експлікуються словосполученнями, де одна лексема має емотивно-оцінне забарвлення, а інша позначає соціальний або професійний статус людини, наприклад: «*Margaret Hilda Roberts, Europe's first woman prime minister*», «*She was the first African American congresswoman to come from South*», «*Katie Couric, American broadcast journalist, best known as the longtime cohost of NBC's Today show and as the first solo female anchor of a major network (CBS) evening news program*» [5]. Ці лексеми належать до прагматично зорієнтованих гендерно-маркованих одиниць мови [3,3-9], і майже всі вони мають позитивне емотивно-оцінне забарвлення, адже підкреслюють професійні досягнення видатних жінок. Особливої уваги також заслуговують лексеми *Jewish actress* та *African American congresswoman*, які позначають расову приналежність особистості. З одного боку, це може свідчити про імпліцитний прояв расизму стосовно особистості, а з іншого боку, це підкреслює досягнення високого соціального статусу попри расову приналежність.

Отже, релевантною для ініціальної позиції біографічної енциклопедичної статті британської лінгвокультурної традиції вбачається реалізація топонімів, лексем темпоральності та аксіологем.

Медіальна позиція

Медіальну позицію тексту можна охарактеризувати наявністю таких інваріантних ознак:

1) використання аксіологем: «*with her folksy manner and ability to cover diverse topics*», «*one of the highest-paid news personalities*», «*she was the first solo female anchor*», «*remarkable interpretative skills*», «*excellent*», «*best-selling jazz vocal artists*», «*skilled public speaker*», «*an affective campaigner*», «*unsuccessful*», «*sensation*», «*fierce*», «*zealous*», «*combative*», «*uncompromising*», «*important and influential*», «*an awkward ugly duckling*» [5]. Акценту тут потребує той факт, що аксіологеми використовуються як із позитивною, так і з негативною оцінкою.

2) наявність топонімів: «*New York*», «*Manhattan*», «*Hollywood*», «*Africa*», «*Gombe Stream Game Reserve*», «*Washington*», «*New Zealand*», «*Denver*», «*Stanford*»;

3) вживання темпоральних лексем: «*in 1952*», «*during the 1960*», «*until 1972*», «*in the 1950s*», «*in the early 1980s*», «*during the U.S. invasion of Panama*», «*at that time*», «*for 18 years*», «*in February 1975*», «*over the next 10 years*» [5];

4) використання лексем, які позначають назви освітніх закладів: «*University of Virginia*», «*high school*», «*Texas Southern University*», «*Harvard University*», «*Boston University Law School*», «*Tuskegee University*», «*University of Oxford*», «*school in Hartford*», «*Cushing Academy*», «*The University of Cambridge*» [5];

5) вживання лексем, які позначають назви установ, де працювала (або працює) особистість: «*the Cable News Network*», «*CNN Atlanta base*», «*Chick Webb orchestra*», «*Texas House of Representatives*», «*Texas Senate*», «*Broadway*», «*Universal Pictures*» [5];

6) наявність антропонімів (друзі, знайомі, роботодавці, партнери особистості): «*Debora Norville*», «*Connee Boswell*», «*Benny Goodman*», «*Louis Armstrong*», «*Norman Granz*», «*Lyndon Johnson*», «*Murray Kinnel*», «*Louis Leakey*», «*Leonardo DiCaprio*» [5];

7) використання власних назв, які позначають продукти професійної діяльності особистості (книги, фільми, пісні, наукові праці): «*Love and Kisses*», «*The Mayflower*», «*Uncle Tom's Cabin; or, Life Among the Lowly*», «*Kramer vs. Kramer*», «*Death Becomes Her*», «*The Bridges of Madison County*», «*Of Human Bondage*», «*The Barbra Streisand Album*», «*the Jane Goodall Institute*», «*Hamlet*»;

8) вживання лексем, які позначають посаду особистості: «*desk assistant*», «*assignment editor*», «*political correspondent*», «*weekend anchor*», «*legislator*», «*research chemist*», «*minister*», «*author*», «*actress*», «*paleontologist*» [5].

До варіативних ознак біографічної статті британської лінгвокультури належить опис сімейних стосунків або стану особистостей: «*Winslet was raised in a family of actors*», «*Sam Mendes, whom she had married in 2003 (they divorced in 2010)*», «*she married a Dutch photographer... (later they divorced)*», «*married four times*», «*Harriet Beecher was a member of one of the 19th century's most remarkable families. The daughter of the prominent Congregationalist minister...she grew up in an atmosphere of learning and moral earnestness*», «*she married Calvin Ellis Stowe, a clergyman and seminary professor, an eminent biblical scholar*», «*her brother Henry Ward Beecher was editor*», «*The daughter of Alfred Roberts, a grocer and local alderman (and later mayor of Grantham), and Beatrice Ethel Stephenson*», «*she*

married a wealthy industrialist, Denis Thatcher», «Jordan was the youngest of three daughters in a close-knit family», «the daughter of a writer and a journalist» [5].

Виходячи з лексико-семантичного аналізу медіальної позиції енциклопедичної статті, яка належить до слабких але найоб'ємніших частин тексту, ми можемо стверджувати, що британська лінгвокультура помітно схильна до консервативності, зважаючи на те, що для англійців важливим виявляється освіта, статус, посада та досягнення особистості, натомість приватне життя залишається закритим для суспільства.

Фінальна позиція

Фінальною позицією тексту ми вважаємо останній абзац біографічної статті. Основна задача фінальної позиції тексту статті полягає в узагальненні всіх досягнень видатної особистості, що проявляється у частотному використанні лексем, які позначають назви нагород, отриманих титулів: «*Golden Globe Award*», «*Oscar*», «*Commander in the Order of Arts and Letters*», «*member of the American Academy of Arts and Letters*», «*Kennedy Center Honor*», «*an award from the Recording Academy for lifetime achievement*», «*a medal from the French Legion of Honour*», «*Grammy Awards*», «*Emmy Award*», «*Commander of the Order of the British Empire*», «*a member of the Order of the Garter*» [5], а також власних назв опублікованих робіт (автобіографій, наукових досліджень, художньої літератури): «*The Minister's Wooing*», «*The Soviet Union and the Czechoslovak Army, 1948 – 1983: Uncertain Allegiance*», «*Germany Unified and Europe Transformed: A Study in Statecraft*», «*In the Shadow of Man*», «*The Chimpanzees of Gombe: Patterns of Behaviour*», «*The Best Advice I Ever Got: Lessons from Extraordinary Lives*», «*Barbara Jordan, a Self-Portrait*», «*The Lonely Life*», «*This 'n' That*» [5]. Безумовно, паралельно з цими лексемами актуалізуються темпоральні лексеми на позначення року отримання нагороди, титулу або написання книги.

Менш частотним домінуванням аксіологем характеризується фінальна позиція тексту в порівнянні з ініціальною: «*alone*», «*cost her much of her popularity*», «*a leading author*», «*a political force*», «*recipient of numerous honours*», «*her clear tone and wide vocal range*», «*her mastery of rhythm, harmony, intonation, and diction*», «*an excellent ballad singer, conveying a winsome, ingenuous quality*», «*influential*», «*one of the most sought-after actresses*», «*admired*» [5].

Фінальна позиція текстів біографічних статей британської лінгвокультури характеризується реалізацією лексем, які позначають назви нагород, титулів та назви друкованих праць особистостей. Також відзначаємо низьку частотність аксіологем у фінальних позиціях текстів.

Перспективним убачається проведення компаративного аналізу особливостей реалізації лексем на сильних і слабких позиціях тексту в біографічних статтях енциклопедичних словників британської та американської лінгвокультурних традицій.

Література:

1. Іваніна Т.В. Малоформатний англомовний політико-біографічний текст: структурний і прагматичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 – германські мови / Тетяна Вікторівна Іваніна. – Харків, 2007. – 20 с.
2. Кухаренко В.А. Интерпретация текста: Учеб. пособие для студентов пед. институтов по спец. № 2103 «Иностр. яз.». – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с. ISBN 5–09–000675.
3. Мартинюк А.П. Регулятивна функція гендерно маркованих одиниць мови (на матеріалі сучасного англомовного публіцистичного дискурсу): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.04 – «Германські мови» / А.П. Мартинюк. – Київ, 2006 – с. 3 -9
4. Трофимова О.В. Публицистический текст: Лингвистический анализ: учеб. Пособие / О.В. Трофимова, Н.В. Кузнецова. – М.: Флинта: Наука, 2010. – 304 с.
5. Britannica Online Encyclopedia. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.britannica.com>.

Никифорчук С. С. Энциклопедическая биографическая статья британской лингвокультуры как тип текста: структурно-композиционный контекст.

Аннотация. В статье анализируется структурно-композиционный контекст энциклопедической биографической статьи британской лингвокультуры, определяется статус и характер функционирования определенных типов лексических единиц (аксиологем, топонимов, антропонимов, лексем темпоральности) на сильных и слабых позициях текста.

Ключевые слова: инициальная позиция, медиальная позиция, финальная позиция, аксиологемы, антропонимы, топонимы, лексемы темпоральности.

Nikiforchuk S. Encyclopedic biographical article (case study of British linguistic culture) as a type of text: structural and compositional context

Summary. The article contains the results of linguistic and stylistic analysis of structural and compositional aspect of encyclopedic biographical article (case study of British encyclopedic biographical article) and defines the status and character of definite types of lexemes (axiological lexical elements, toponyms, antroponyms, temporal lexemes) functioning within strong and weak text positions.

Key words: initial position, medial position, final position, axiological lexical elements, toponyms, antroponyms, temporal lexemes.

Образцова Е. М.,
доктор филологических наук, профессор,
профессор кафедры перевода и языкознания
Международного гуманитарного университета

СТРУКТУРНО-КОМПОЗИЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВОПРОСА КАК ПРОБЛЕМА НОРМАТИВНОСТИ

Аннотация. В статье проанализированы особенности структуры, семантики и употребления вопросительных предложений в современной художественной прозе. Доказано, что неинвертированные вопросы являются нормативными, а не отклонением от языковой нормы.

Ключевые слова: вопросительное предложение, инверсия, языковая норма.

Постановка проблемы. Преподаватели английского языка знают, что выработка навыков правильного построения вопросов в английском языке вызывает у учащихся определенные трудности, которые обусловлены языковой спецификой, а именно необходимостью прибегать к инверсии подлежащего относительно сказуемого, что не характерно для русского или украинского языков. Учебная и методическая литература однозначно ориентирует обучающихся на построение вопросительных высказываний только при помощи инверсии, например [1; 2]. В строгом соответствии с правилами традиционной грамматики мы привычно жестко ограничиваем количество речевых моделей, предназначенных для активного усвоения учащимися. Ведь предписывающая грамматика и методика обучения иностранным языкам в основном ориентирует учащихся на построение высказываний, характерных для литературного и официально-го стиля речи.

В последнее время в обучении иностранным языкам акцентируется коммуникативная направленность любой речевой деятельности учащихся, любых заданий и упражнений, выполняемых ими. В то же время вопросительные предложения типа *You saw him?* или *You met where?*, которые довольно часто встречаются в англоязычной художественной прозе, как в произведениях малоизвестных авторов, так и у маститых писателей, в аудитории считаются грубейшей ошибкой. В таком случае мы, очевидно, сталкиваемся с противоречием между целями и методами в обучении иностранному языку.

Частично такое противоречие закономерно, поскольку разговорный стиль и его лексико-грамматические особенности изучены далеко не достаточно. Поэтому изучение особенностей их функционирования и теоретическое обоснование такого функционирования является важной задачей англистики.

Анализ последних исследований и публикаций. Учебники теоретической грамматики английского языка часто вообще не рассматривают структурных характеристик вопросительных предложений (например, [3; 4]). Очевидно, авторы таких пособий полагают данный аспект давно изученным и не стоящим внимания

не только ученых, но и студентов. В теоретической литературе и справочниках вместе с тем иногда указывается, например, что в неинвертированной форме могут употребляться эллиптированные или полные по своему структурному составу вопросительные предложения, а именно общие вопросы [5; 6; 7; 8]. В качестве основной отличительной характеристики таких неинвертированных вопросов называют частичное уменьшение вопросительного значения [5, с. 323]. Объясняют такое употребление постулируемой уверенностью спрашивающего в получении положительного/утвердительного ответа [5, с. 323; 9, с. 476–477]. Поэтому неинвертированные вопросы часто называют подтвердительными [5, с. 323; 10, с. 95], утвердительными и вопросами-повторами (*declarative, echo questions*) [9, с. 476–477].

Целью настоящей статьи является описание употребления неинвертированных вопросов в англоязычной художественной прозе в сравнении с функционированием «нормативных» высказываний, для того чтобы понять, действительно ли предложения, подобные приведенным выше, являются отклонением от норм современного английского языка.

Изложение основного материала исследования. Исследование основывается на комплексном лингвистическом анализе 6000 вопросительных предложений, отобранных методом сплошной систематической выборки из произведений 10 американских и 10 британских авторов, написанных преимущественно во второй половине XX века.

Анализ исследованных текстов свидетельствует, что частотность употребления неинвертированных («ненормативных») и инвертированных (т. наз. «нормативных») варьируется от автора к автору. Сравним, например, соответствующее соотношение неинвертированных вопросов относительно инвертированных в текстах различных авторов: М. Дрэббл – 1:15; Г. Бейтс – 1:5; А. Кристи 1:2; А. Мердок 1:26; И. Стоун 1:4; Д. Болдуин – 3:4; Т. Капоте 1:2).

Тем не менее, обнаруживаются и определенные закономерности. Так, в целом для британского варианта английского языка характерно их отношение 1:7, для американского варианта – 1:3. Наши показатели хорошо коррелируют с данными М. Саидовой [11], которая исследовала употребление различных типов вопросов. По ее подсчетам от всей совокупности исследованных ею вопросительных предложений вопросы с прямым порядком слов составляют 53,6%, другие нестандартные формы вопроса – еще 26,5%.

Выявленная высокая частотность неинвертированных вопросов в современном художественном тексте уже сама по себе вряд ли позволяет считать такие предложения отклонением от норм современного английского языка. Тем более что английские грамматические справочники указывают на возможность образования вопросительных предложений исключительно при помощи интонации, без использования дополнительных грамматических форм, например: [7, с. 180; 8, с. 36; 10, с. 263, 269].

Следует отметить, однако, что, как показывает наше исследование, частотность употребления неинвертированных вопросов зависит от нескольких факторов. Такими факторами являются: жанровые особенности произведения; объем диалогической речи в ткани произведения; степень приближенности такого литературного искусственно созданного диалога к реально существующей разговорной речи. Это подтверждают и выводы из наблюдений, сделанные немногочисленными лингвистами, подробно рассматривавшими функционирование вопросительных предложений, оформленных без инверсии [5, с. 323; 12, с. 19;]: высказывания, по их мнению, стилистически маркированы как принадлежащие к разговорному стилю (см. также [10, с. 269]).

Для корректности анализа и выводов вопросы к подлежащему, не требующие инверсии, нами относились к нормативным. Наш анализ формы отобранных вопросительных предложений показывает, что без обязательной инверсии могут образовываться не только общие (как это упоминается в теоретических источниках), но и специальные вопросы (на что, однако, в изученной нами специальной литературе указаний не обнаружено). Кроме того, как общие, так и специальные вопросы без инверсии функционируют в речи в полном и эллиптированном вариантах, например:

You've heard of Reg's Rolland?

You know who she is (J. Baldwin)

You'll be back when? (H. Bates)

What kind you want? (J. Steinback)

Ненормативные полные и эллиптированные вопросы зарегистрированы как в диалогической, так и в авторской речи, которая представляет собой своего рода внутренний монолог или диалог с читателем.

Проведенный нами семантико-прагматический анализ материала заставляет усомниться в абсолютности утверждения о подтвержденном характере неинвертированных вопросов.

Действительно, часть неинвертированных полносоставных вопросительных предложений имеет дополнительную коннотацию ожидания подтверждения, как, например, в следующем микро-диалоге:

– *You've heard of Rags Roland?*

– *Of course – said Barbara, she is a very successful producer...* (J. Baldwin)

Однако даже при наличии лексем, выражающих различные оттенки субъективной модальности, таких, например, как *perhaps*, *suppose* и им подобных, присутствующий в вопросе компонент «предположение» соотносится не с возможным ответом, а с оценкой спрашивающим самой ситуации. Ответ же при этом и предполагать, и получить можно любой.

Рассмотрим ситуацию из книги Г. Бейтса «О! Жить в Англии»: обедневшая старушка-леди продает часть своих реликвий скупщику-антиквару. При этом она сентимен-

тально вспоминает истории некоторых из своих вещей, другими просто любителю напоследок. Между нею и скупщиком происходит следующий диалог:

– *I think they are sweet, don't You? Especially the footbath with the pink roses. They are regency, you know. I suppose nobody ever uses them today?*

– *Put flowers into them, – Pop said.*

Очевидно, что, задавая свой вопрос, леди и надеется на опровержение, и боится услышать подтверждение своей догадки.

Напротив, в следующем отрывке из романа Э. О'Брайэн «Сельские девушки» спрашивающий жаждет получить утвердительный ответ на свой вопрос, но он далеко не уверен в том, что ответ будет ожидаемым:

– *Thank you for your letters. – I said, forehead broke into worried lines.*

– *You have caught their full implication?* – he said, raising his eyes.

– *What implications?* – I asked foolishly. So very foolishly.

– *Caithleen, – he said, – Caithleen in time to come I hope to marry you...*

Во всех проанализированных нами отрезках мы заметили следующую закономерность: даже если спрашивающий своим вопросительным предложением некоторым образом и выражает свою оценку ситуации, для собеседников это далеко не главное. Спрашивающий, независимо от своих предположений, всегда интересуется точкой зрения своего собеседника по поводу сути разговора. То есть сема запроса информации в этих вопросах всегда на первом месте. Следовательно, ни о каком уменьшении вопросительного значения речь идти не может.

Обратим внимание на то, что суждение спрашивающего относительно предмета беседы присутствует в большей степени и в «нормативных» общих вопросах, построенных с использованием инвертированного порядка слов:

– *But what I want is for you to live.*

– *Alone? ... alone? Walking over the bodies of the dead? Is that what you want for me, Leo? Is that you mean when you say you want me to live? ...* (J. Baldwin)

– *Are you mad?* (H. Bates)

– *Didn't your first husband die?* (M. Spark)

Такие вопросы часто бывают переспросами, они приближаются к вопросам риторическим, поскольку оба собеседника знают об абсолютной невозможности выполнения действий, о которых речь идет в вопросе:

– *I'm telling you that, if that man is in trouble, every second counts, and you are stealing that time from him. And if that's the case, by God, I'll sit in the witness chair at your trial and swear you murdered him! Is that what you want?* (S. Ellin).

– *You young Caleb, Mother said, don't let this stop you, you just make up your mind that you can do anything you want to do.*

– *Can I?* (J. Baldwin)

Более половины проанализированных нами вопросов с прямым порядком слов вообще не содержат смысла предположения, как, например:

– *You know something, Syd Larkyn?*

– *No, ma, what?* (H. Bates)

Отметим, что все эллиптированные вопросы (в рамках исследованного корпуса примеров) дополнительных оттенков предположения не содержат вообще:

– *You hungry? You still living over there on the east side?* (J. Baldwin)

Выводы и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. Таким образом, проведенное исследование позволяет сделать ряд выводов:

1) так называемые «ненормативные» вопросы, т.е. вопросительные предложения, образованные без обязательной инверсии, являются нормой современного английского языка, его разговорного стиля;

2) среди «неинвертированных» вопросов следует отличать полносоставные (они действительно образованы «ненормативным» путем) и эллиптические, которые по совокупности формально-грамматических и семантико-прагматических характеристик «неинвертированных» не являются;

3) говорить об уменьшении вопросительного значения у «ненормативных» вопросов неправомерно. Сема запроса информации, являясь существенной их характеристикой, всегда присутствует и проявляется в полной мере;

4) всевозможные модальные коннотации и оттенки, выявляемые в анализируемых отрезках речи, случайны, привнесены экстралингвистической ситуацией, а потому не могут считаться отличительной существенной чертой таких вопросительных построений, что могло бы позволить выделить их в особый тип;

5) двойственная природа части «неинвертированных» вопросов (запрос информации + предположение + оценка ситуации) приближает их к разделительным вопросам, в которых такая двойственность эксплицитно выражена на уровне грамматической формы.

Литература:

- Ganshina M. A. English Grammar / M. A. Ganshina, N. M. Vasilevskaya. – [9-th ed., rev.]. – Moscow : Higher School Publishing House, 1964. – 548 p.
- Каушанская В. Л. Грамматика английского языка A Grammar of the English Language [Учебное пособие] / В. Л. Каушанская, Р. Л. Ковнер, О. Н. Кожевникова, Е. В. Прокофьева, З. М. Райнес, С. Е. Сквирская, Ф. Я. Цырлина – Айрис-пресс, – 381 с.
- Volkova L. M. Theoretical grammar of English: Modern approach / Теоретическая грамматика английского языка: Современный подход [учебн. пособие] / Л. М. Волкова. – К. : Освіта України, 2010. – 256 с.
- Kharytonov I. K. Theoretical English Grammar / Теоретична грамати́ка сучасної англійської мови [навч. пос.] / І. К. Харитонов. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 352 с. – (англ.)
- Шевякова В. Е. Современный английский язык: Порядок слов, актуальное членение, интонация / В. Е. Шевякова. – М.: Наука, 1980. – 380 с.
- Longman Grammar of Spoken and Written English / D. Biber et al. – Harlow : Pearson Education Ltd, 1999. – 1205 p.

- Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A University Grammar of English / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. – Moscow: Vyssaya skola, 1982. – 391 p.
- Close R. A. Reference Grammar for Students of English / R. A. Close. – M.: Prosveschenie, 1979. – 342 p.
- Leech G., Svartvik J. A Communicative Grammar of English./ G. Leech, J. Svartvik. – Moscow: Prosveshchenije. – 1983. – 342 p.
- Swan M. Practical English Usage / Michael Swan. – OUP, 1995 ; 1997. – 658 p.
- Саидова М. С. Коммуникативная функция вопросительного предложения в современном английском языке. – Автореферат дис. ... канд. филол. наук / М. С. Саидова. – Одесса, 1988. – 18 с.
- Hartvigson H. H., Jakobsen L. K. Inversion in present day English // Odense University. Studies in English / Odense University Press, 1974. – Vol. 2. – 96p.
- Список цитированных источников иллюстративного материала
- Bates H. E. Oh! To be in England! [Текст] : A novel / H. E. Bates. – L. : Penguin Books, 1977. – 126 pp.
- Baldwin J. Tell me how long the train's been gone [Текст] : A novel / James Baldwin. – NY: Laurel Edition, 1978. – 370 pp.
- Capote T. The Grass Harp. Breakfast at Tiffany's [Текст] : novels / Truman Capote. – Moscow: Progress Publishers, 1974. – 222 pp.
- Christie A. The Man In The Brown Suit [Текст] : A novel / Agatha Christie. – L. : Pan Books, 1960. – 190 pp.
- Drabble M. The Waterfall [Текст] : A novel / Margaret Drabble. – L. : Pan Books, 1978, – 211 pp.
- Ellin S. Mirror Mirror on the Wall [Текст] : A novel /Stanley Ellin. – NY: Random House Inc (T), 1972. – 321 pp.
- Spark M. The Public Image. Stories [Текст] : A novel, stories / Muriel Spark. Moscow: Progress Publishers, 1976. – 291 pp.
- Steinbeck J. The winter of our discontent [Текст] : A novel / John Steinbeck. – Toronto–L.–N.Y. : Bantam Bokks, 1975. – 298 pp.
- Stone I. Those who love: A Biographical novel of Abigail and John Adams [Текст] : A novel / Irving Stone. – NY: New American Library, Signet Book, 1967. – 672 pp.

Образцова О. М. Структурно-композиційні особливості питання як проблема нормативності

Анотація. У статті проаналізовано особливості структури, семантики та вживання питальних речень у сучасній художній прозі. Доведено, що неінвертовані питальні речення є нормативними, а не відхиленням від мовної норми.

Ключові слова: питальне речення, інверсія, мовна норма.

Obraztsova E. Structural and compositional features of the question as the problem of normativity

Summary. The article analyzes the structural and semantic features as well as the use of interrogative sentences in modern fiction. It is proved that non-inverted questions are normative, rather than a deviation from the linguistic norm.

Key words: interrogative sentence, inversion, language norm.

*Останчук Я. В.,**кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

КОНЦЕПТ UNDERSTANDING: КОГНІТИВНІ ОЗНАКИ ТА НОМІНАТИВНЕ ПОЛЕ

Анотація. Стаття присвячена проблемі реконструкції концепту UNDERSTANDING як фрагменту мовної картини світу. На матеріалі англійських лексикографічних джерел та вибірки з творів англійської та американської літератури досліджено основні когнітивні ознаки, що формують концепт, та проаналізовано особливості його вербальної реалізації.

Ключові слова: мовна картина світу, концепт, концептуальна картина світу, концептуальний аналіз, концепт UNDERSTANDING, номінативне поле, когнітивні ознаки.

Характерною рисою сучасних лінгвістичних досліджень є спроба реконструкції духовного універсу людей різноманітних культурно-історичних спільнот. Виявлення й аналіз універсальних категорій, що визначають категорії людської свідомості, неможливі без вивчення мовної картини світу, в якій відображений образ світу певного етносу. Мовну картину світу визначають як спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності через призму мовних та національних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретацію навколишнього світу за національними структурно-концептуальними канонами [4, с. 156]. Власний мовний спосіб концептуалізації дійсності є універсальним, з іншого боку – національно специфічним. Як зазначає Ю. Апресян, «носії різних мов сприймають світ крізь призму своїх мов» [1, с. 39], що дає змогу стверджувати, що мовна картина світу втілює в собі зафіксований у мовних формах спосіб світосприйняття і світобачення певного народу.

Одним із шляхів реконструкції мовної картини світу є аналіз концептів як «оперативних змістових одиниць пам'яті, ментального лексикона, концептуальної системи і мови мозку (lingua mentalis), усієї картини світу, відображеної в людській психіці» [3, с. 90], тобто концепт – це своєрідна одиниця мисленнєвої діяльності, так званий квант структурованого знання. Взаємозв'язок концептуальної та мовної картини світу вмотивований схожістю їхніх внутрішніх структур: концептуальна картина світу може бути організована у вигляді ідеальних когнітивних моделей, а мовна – у вигляді тезаурусу, окремі блоки якого схожі із семантичними, асоціативними та тематичними полями.

Засобами вербалізації концепту на мовному рівні можуть виступати лексичні, фразеологічні, паремійні одиниці чи дискурс, і, відповідно, концептуальний аналіз полягає у фіксації та інтерпретації смислу цих одиниць. Метою концептуального аналізу є моделювання концепту та встановлення його зв'язків з іншими концептами,

що здійснюється шляхом не лише опису смислів кожного окремого слова, але й визначенням специфіки цілого концептуального поля і логічних відношень між його компонентами [2, с. 184].

До апробованих у сучасній лінгвістиці методів концептуального аналізу належить аналіз семантичного простору слова-імені концепту, який репрезентує, вербалізує та об'єктивує концепт і полягає в аналізі реалізації слова та його функціонування на різних рівнях мови: дослідженні словникових дефініцій, з'ясуванні етимології, дослідженні семантичної структури та можливості її розширення в текстах різної стильової та жанрової приналежності, виявленні словотвірних потенцій слова, вивченні входження слова до фразеологічних одиниць, аналізі синтагматичних зв'язків – сполучуваності з іншими словами в реченні.

Метою пропонованої розвідки є аналіз вербальної реалізації концепту UNDERSTANDING на матеріалі англійських лексикографічних джерел та вибірки з творів англійської та американської літератури, що дасть змогу простежити сукупність значень мовних засобів, що номінують концепт, та виявити основні когнітивні ознаки, що його формують. **Об'єктом** дослідження є мовні одиниці для позначення концепту UNDERSTANDING. **Предметом** – здатність вилучених одиниць вербалізувати концептуальні ознаки зазначеного концепту.

Осмислення і розуміння світу є невід'ємною частиною мисленнєвої та мовної діяльності. Феномен розуміння ізоморфний таким глобальним категоріям, як мислення, свідомість, пам'ять, усвідомлення, знання. Подібно до інших абстрактних явищ розуміння має когнітивну природу, відображаючи зв'язки та закономірності, що існують у світі та свідомості індивіда. За його допомогою відбувається процес набуття знань та уявлень, узагальнення людського досвіду, організовуються пізнавальні властивості.

Концепт UNDERSTANDING належить до універсальних категорій людства, оскільки він представлений якщо не у всіх, то у більшості культур та мов світу. Однак аналіз мовних засобів вираження концепту у певній мові дає змогу простежити закономірності структуралізації концепту, експлікувати його смислове наповнення, визначити ступінь вербалізації, вивчити множинність і різноманітність засобів реалізації концепту, відкриває перспективи окреслення закономірностей національно-мовного вираження та кваліфікації його частотності та регулярності.

Основними етапами дослідження концепту є побудова номінативного поля, аналіз та опис семантики мовних засобів, що входять у номінативне поле концепту, когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів – виявлення когнітивних ознак, що формують досліджуваний концепт як ментальну одиницю. Номіна-

тивне поле концепту визначаємо як сукупність мовних засобів, які об'єктивують концепт, що має комплексний характер, беручи до уваги, що концепт вербалізується в мові різнорівневими засобами: лексичними та фразеологічними одиницями, структурними та позиційними схемами речень, текстами та сукупностями текстів.

У номінативне поле концепту входять його номінації – ключове слово та його синоніми, його побудова здійснюється на основі використання різноманітних лексикографічних джерел – тезаурусних, синонімічних, тлумачних, етимологічних, фразеологічних словників. Компонентний та дескриптивний аналіз словникових дефініцій є важливим етапом вивчення структури концепту, оскільки лексична система, репрезентована у словниках, є відображенням специфіки мовної картини світу.

Концепт **UNDERSTANDING** є актуальним та комунікативно релевантним концептом англомовної концептосфери і представлений чисельним номінативним полем та об'ємною когнітивною структурою. Аналіз словникових дефініцій субстантиву *understanding* в англомовних тлумачних словниках [5; 7–9] дав змогу виділити основні мотивуючі ознаки, що відображають сам механізм формування та подальшого розвитку концепту:

	AHD	MED	OALD	CED
intelligence	+	–	–	+
knowledge	–	+	+	–
the ability to understand things, perception	+	+	–	–
individual or specified judgment or outlook; opinion	+	+	+	+
mutual agreement	+	+	+	+
sympathy	–	+	+	–

Розуміння сприймається як універсальна операція мислення, пов'язана із засвоєнням нового змісту, включенням його в систему традиційно складених ідей і принципів. Розуміння забезпечує встановлення зв'язку нових властивостей об'єкта пізнання з уже відомими суб'єкту, формування сенсу нових властивостей об'єкта і визначення їх місця й ролі в структурі розумової діяльності. Розуміючи щось, людина наділяє змістом об'єкти соціально-культурної та природної реальності й уводить їх тим самим у звичний світ.

Взаємозв'язок концептів UNDERSTANDING, KNOWLEDGE, INTELLIGENCE пов'язаний, насамперед, із взаємозумовленістю цих ментальних процесів. Розуміння – це впізнання об'єкта чи ситуації за допомогою органів чуття чи фізичного контакту, співвіднесення їх із попереднім досвідом. Знання передбачає розуміння, що, у свою чергу, передбачає здатність відрізнити об'єкт розуміння від інших мотивацій, в основі виникнення нового знання лежить розуміння існуючого на конкретний момент стану справ у реальному й концептуальному світі.

Знання і розуміння як складові когнітивного процесу взаємопов'язані, взаємозумовлені і передбачають одне одного. Знання як адекватне відображення об'єктивної дійсності включає розуміння, яке, однак, не зводиться до знання, а являє собою логічно побудовану реконструкцію

об'єктивної дійсності на основі знань. Разом із тим знання наділене більш об'єктивним характером, воно колективне, тоді як розуміння індивідуальне.

Аналіз мовного матеріалу дає змогу виділити такі когнітивні ознаки, які характеризують концепт UNDERSTANDING, що зближує його з концептами KNOWLEDGE і INTELLIGENCE: «розуміння сутності явища чи процесу»: *Each of us has to decide how we understand the 'authority' of the Bible* [AT9 181]; *Let us now look at the molecular disk in detail and try to understand why the gas seems to be so different there* [CRM 9707]; *With this in mind, we can now understand how the various 'communities' of the sea are arranged* [AMS 919]; «усвідомлення факту»: *By the date of the last epidemic it had been understood that the disease was mainly water-borne, and steps were at last being taken to secure a safe supply* [ACA 1149]; *She knew that Richard came from the castle and understood that his family was the family to which all the others deferred, but now instead of intimidating her Richard's status seemed to impart a sense of protection* [APU 473]; «володіння мовою»: *Yet most of them, if not all, understood English fairly well* [BN3 2026]; *Taking with him portly Dr Lloyd, a good surgeon from Guys who had joined us, and Dr Hill, in case they understood Spanish, our Medical Superintendent prepared to read the Riot Act* [B2E 389]; «здатність розбиратись у чомусь, практичне володіння чим-небудь, уміння робити з предметом те, для чого він призначений»: *I'm the one in our family who understands fences* [G36 1693]; *The creation of a model of the project which reflects time, cost and resources is a powerful tool for controlling costs, but there is little point in preparing a highly complex critical path network if only the author of the network understands how it works* [HSE 1185]; «інформація про суб'єкт, ерудованість»: *The reintroduction of the teaching of grammar does not mean that teachers need to neglect the subjective, creative, personal and expressive, for our ability to express ourselves depends on craft, and craft involves understanding of the forms of language* [CCV 653]; *The volume of the evidence is, unfortunately, not matched by our understanding of the organisation of production and dispersal* [CFK 928].

Лексичними репрезентантами поля Knowledge/Intelligence є субстантиви *conclusion, idea, notion, ability, awareness, cognition, erudition, familiarity, proficiency*, дієлова *know, cognize, be aware of, be conscious of, make out, acknowledge, make sense of, master, realize, figure out, find out, get the idea, get the picture, get the point, recognize*.

Кореляцію концептів UNDERSTANDING і INTERPRETATION і OPINION можна пояснити суб'єктивним змістом мисленнєвих уявлень людей про феномени реального та концептуального світу, що відзначаються індивідуальністю та варіативністю.

До когнітивних ознак, що формують концепт, відносимо «трактування, інтерпретація»: *His target of attack here is positivism, which we can understand as the identification of natural science with knowledge itself* [EAJ 63]; *In short, what we understand as the persistence of poverty may in fact be more complex, a function of new social relations tied to new forms of economic development* [BN8 128]; «думка, точка зору»: *I should add that my own understanding of literature is largely in aesthetic terms; at least, of poetry; where fiction and drama are concerned, aesthetic approaches can, at best, only be partial* [A1A 1342].

Лексичними репрезентантами поля Interpretation/Opinion є субстантиви *belief, conclusion, interpretation, judgment, opinion, perception, view, viewpoint*, дієслова *apprehend, figure out, find out, get the idea, clarify, make sense of, define get the picture, get the point*.

Розуміння як шлях пізнання соціуму, усвідомлення внутрішніх станів, потреб, поглядів інших людей перетинається з концептами SYMPATHY і AGREEMENT: *My girlfriend now understands me – she knows my happiness depends on surfing; Important feelings are shared and understood, and this can be enormously comforting to the survivors* [ASV 2685]. До когнітивних ознак, що визначають концепт, відносимо «симпатія», «співчуття», «толерантне відношення», «сприйняття», що реалізуються здебільшого дієсловом *understand* та субстантивом *understanding*, який актуалізується у висловах прикметниками *deep, mutual, great* тощо: *Instead, they have shared their hopes and fears and reached a deep understanding of their situation* [CBF 7253]; *The mutual understanding and growth of confidence which may be engendered by co-operative working can have valuable implications for family and home/ school relationships* [B2T 1449].

Лексичними репрезентантами номінативного поля Sympathy/Agreement є субстантиви *estimation, evaluation, valuation, agreement, affection*, дієслова *accept, sense, sympathize, tolerate, assimilate, comprehend*.

На основі проаналізованого матеріалу та лексикографічних джерел можна стверджувати, що ядром номінативного поля концепту UNDERSTANDING є слово-репрезент субстантив *understanding*, ближню периферію концепту складають поля Knowledge/Intelligence, Interpretation/Opinion, Sympathy/Agreement, диференційований зміст яких формує смислову багатоплановість концепту в англійській мові, а інваріантний категоріальний елемент осмислення слугує основою об'єднання вказаних концептів у семантичний простір категорії UNDERSTANDING.

Результати здійсненої розвідки свідчать про те, що концепт UNDERSTANDING є відкритою системою, складові якої не тільки взаємодіють між собою, а й доповнюють одна одну, утворюючи цілісне поле концепту. Зміст концепту включає в себе все, що людина знає про цей феномен, її емоції, асоціації різного характеру. Мовні засоби являють собою механізм, за допомогою якого стає можливою часткова експлікація смислу та процесів його витлумачення у свідомості.

Література:

1. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания / Ю.Д. Апресян // Вопросы языкознания, 1995, № 1, С. 37-67.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека : [монография] / Н. Д. Арутюнова. – 2-е изд., испр. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
3. Краткий словарь когнитивных терминов / [под. общ. ред. Е.С. Кубряковой]. – М. : МГУ, 2006. – 245 с.
4. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : [енциклопедичний словник] / І.Б. Штерн. – К. : «АртЕк», 1998. – 336 с.
5. AHD – American Heritage Dictionary. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ahdictionary.com/>.
6. BNC – British National Corpus. Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>.
7. MED – Macmillan English Dictionary. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.macmillandictionary.com/>.
8. OALD – Oxford Advanced Learner's Dictionary. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://oald8.oxfordlearnersdictionaries.com/>.
9. CED – Collins English Dictionary. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>

Остапчук Я. В. Концепт UNDERSTANDING: когнитивные признаки и номинативное поле

Аннотация. Статья посвящена проблеме реконструкции концепта UNDERSTANDING как фрагмента языковой картины мира. На материале англоязычных лексикографических источников и подборки примеров из произведений английской и американской литературы исследованы основные когнитивные признаки, которые формируют концепт, и проанализированы особенности его вербальной реализации.

Ключевые слова: языковая картина мира, концепт, концептуальная картина мира, концептуальный анализ, концепт UNDERSTANDING, номинативное поле, когнитивные признаки.

Ostapchuk Ya. Concept UNDERSTANDING: cognitive characteristic and nominative field

Summary. The article is devoted to the problem of reconstruction of the concept UNDERSTANDING as a component of worldview. On the material of anglophone lexicographical sources and set of examples from English and American literature the main cognitive characteristics which form the concept are investigated, the peculiarities of its verbal representation are analyzed.

Key words: worldview, concept, conceptual worldview, conceptual analysis, methods of conceptual analysis, concept UNDERSTANDING, nominative field, cognitive characteristics.

*Полонская И. П.,
кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры иностранных языков экономического факультета
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко*

ЗАМЕЩЕНИЕ ПРАГМАТИЧЕСКОГО СОДЕРЖАНИЯ ВЫСКАЗЫВАНИЯ В ОПОСРЕДСТВОВАННОМ ТИПЕ РЕЧЕВОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация. В статье рассматриваются средства, снимающие прагматическую неоднозначность высказывания в условиях непосредственного контакта адресанта и адресата, анализируется роль замещения прагматического содержания высказывания при опосредствованном речевом общении.

Ключевые слова: ретранслятивное общение, адресант, адресат-ретранслятор, действительный адресат, замещение высказывания, прагматическое содержание высказывания, коммуникативное намерение, иллюкутивное существительное.

Анализ последних исследований и публикаций показывает, что проблема замещения в различных её аспектах разрабатывается на материале разных языков как зарубежными, так и отечественными лингвистами (В.П. Кобков, Н.В. Варгина, П.И. Колесников, А.М. Рочняк, Т.В. Зайцева, Б.С. Соловьев, С.А. Кибук, Г.Т. Рево, Л.А. Кукс, Б.С. Жаров, А.Б. Насырова, П.К. Златева, М.Д. Березко, Л.И. Микрюкова, Е.Ф. Серебrenникова, Н.А. Голубева, а О.В. Огоновськ, В.Н. Синельникова, L. Duskoва и др.).

Между тем вопросов, связанных с замещением и примыкающими к нему понятиями, не убывает. К их числу относится даже само определение объекта исследования, так что в наиболее изученном в плане замещения языке – английском – одни языковеды видят два, а другие – десятки слов-заместителей.

Существуют различные подходы к данному явлению: грамматико-парадигматический, структурно-синтаксический и лексико-морфологический. В лингвистических исследованиях основное внимание уделяется замещению отдельных слов. Замещение высказывания хотя и упоминалось в некоторых работах, однако специально не изучалось. Активно разрабатываемые в современном языкознании направления открыли новые перспективы в исследовании этого явления.

Настоящее исследование выполнено в русле **проблем** современной лингвистики, связанных с коммуникативным подходом к изучению языковых явлений. Коммуникативный подход предусматривает изучение единиц языка в динамике речевого общения, что невозможно осуществить весторонне без учета внешних условий коммуникации.

Высказывание порождается в результате взаимодействия его собственно-семантического (т.е. пропозиционального) содержания с прагматической установкой, с помощью которой можно обобщить и объять все то, что обычно понимается под речевой ситуацией, нацеленной на коммуникацию [6, с. 12].

Ситуация речевого общения есть необходимый для любого коммуникативного акта координационный аппарат высказывания. В структуре речевой ситуации выделяются три основных компонента:

1) говорящий и его собеседник – коммуниканты, занимающие в обществе (социуме) определенное положение, а в момент осуществления речевой коммуникации выполняющие определенные роли;

2) сам акт речи, в котором воплощается определенное коммуникативное намерение говорящего;

3) предметно-событийный фон (время, место, общий фонд знаний собеседников о предмете речи и связанных с ними обстоятельствах, или пресуппозиция) [3, с. 144].

Типами речевой коммуникации как явления выступают непосредственное и опосредствованное речевое взаимодействие. Последнее предполагает существование определенного пространства, «среды», способствующей его реализации. Опосредствованное речевое общение, в рамках которого в качестве посредника выступает третий участник взаимодействия, возникает в результате существования определенных обстоятельств, препятствующих непосредственному речевому контакту общающихся [1, с. 24].

Одним из видов опосредствованного общения является ретранслятивное общение, участниками которого выступают адресант, адресат-ретранслятор и действительный адресат. **Целью** данной статьи является анализ роли замещения прагматического содержания высказывания в условиях ретрансляции. Перейдем к **изложению основного материала исследования.**

Адресаты разнятся своей коммуникативной сущностью в аспекте полноты их актокоммуникативных функций. С учетом этого обстоятельства возможно выделение различных модификаций адресата, в частности адресата-ретранслятора. Практически выделение модификаций адресата осуществимо путем соотнесения реального многообразия адресатов с собственно адресатом. Собственно адресат – лицо или группа лиц, которому/которым предназначается высказывание, исходящее от адресанта.

Коммуникативная задача адресата-ретранслятора заключается в получении сообщения и доведении его до действительного адресата. Адресат-ретранслятор хотя и является получателем сообщения, но в своей коммуникативно-существенной части оно предназначается не ему [8: 11–13].

Возникновение речевого ретранслятивного общения может быть обусловлено причинами объективного и субъективного характера. К причинам объективного харак-

тера относятся: статусные различия коммуникантов, пространственная и временная отдаленность, несовпадение кодов адресанта и истинного адресата. Группа субъективных причин ретрансляции разделяется на две подгруппы на основе двух критериев: характера отношений адресанта и собственно адресата; психофизического состояния адресанта относительно действительного адресата. Канал ретранслятивной связи обладает спецификой в силу функционирования ретранслятора. Процесс прохождения сообщения от адресанта к истинному адресату осуществляется поэтапно – от адресанта к адресату-ретранслятору и от адресата-ретранслятора к действительному адресату [1, с. 77].

АДРЕСАНТ–АДРЕСАТ-РЕТРАНСЛЯТОР–ДЕЙСТВИТЕЛЬНЫЙ АДРЕСАТ

При непосредственном контакте адресанта и адресата неоднозначность прагматического содержания высказывания нередко снимается интонация, другие просодические средства.

Прагматическая неоднозначность высказывания может сниматься также контекстом, ситуацией. Так, Н.Д. Арутюнова [2, с. 357–358, 360] отмечает, что интерпретация речевого произведения не безразлична к тому, в какой обстановке оно было произнесено. В речевом общении каждое высказывание воспринимается не само по себе, а как реплика, вмонтированная в прагматический комплекс. При этом оценка адресатом речевого содержания (коммуникативного смысла) высказывания обычно сопровождается оценкой адекватности его данной прагматической ситуации. Прагматическое содержание высказывания чувствительно также к тому, каков речевой antecedent реплики. Усвоение содержания, данного вербально, корректирует учет невербальной информации [5, с. 91; 9, с. 16]. В условиях непосредственного контакта адресанта и адресата адресат обычно правильно понимает иллокутивную силу высказывания. Адресант может определить это по его реакции (речевой или иной), и, следовательно, необходимость в реактивном уточнении коммуникативного намерения отпадает.

В условиях ретранслятивного общения, например при пространственной и временной отдаленности друга адресанта и собственно адресата, адресант не имеет возможности наблюдать за тем, адекватно ли реагирует действительный адресат на его высказывание, а последний порой не может оценить ситуацию, в которой было произнесено предназначенное ему высказывание, его речевой antecedent и т.д. Следовательно, есть достаточно оснований полагать, что роль замещения высказывания по прагматическому содержанию в условиях ретранслятивного общения возрастает, т.е. приобретает большую нагрузку, чем в условиях непосредственного общения адресанта и собственно адресата.

Рассмотрим следующий пример:

Making a fast decision, she said, «**I want to see him. Over here.**»

«Vince?»

«Yes. Tell him it's an **order.** (...)» [10, с. 435].

В приведенном примере получателем сообщения является адресат-ретранслятор, так как обращение к истинному адресату невозможно (адресант и собственно адресат находятся в условиях пространственной отдаленности

друг от друга). Без замещения высказывания по прагматическому содержанию адресат-ретранслятор мог бы получить следующие сообщения: 1) сообщение, состоящее из одного высказывания *Tell him (that) I want to see him over here* либо 2) сообщение, состоящее из двух высказываний *I want to see him over here. Tell him that.* И в первом, и во втором случае иллокутивное содержание косвенного высказывания *I want to see him over here* может быть интерпретировано истинным адресатом по-разному.

Во-первых, он может прореагировать на буквальный смысл высказывания, проигнорировав подлинное речевое намерение адресанта. Во-вторых, рассматриваемое повелительное директивное высказывание имеет коммуникативные варианты и может быть воспринято адресатом и как приказ, и как просьба [4, с. 115, 121; 7, с. 128–129]. И если приказ характеризуется признаком обязательности выполнения действия адресатом, то просьба – необязательностью.

Во избежание неправильного толкования коммуникативного намерения и производится замещение высказывания по прагматическому содержанию. Иллокутивная сила приказа однозначно раскрывается заместителем *order*. Хотя, еще раз подчеркнем, в условиях непосредственного контакта адресанта и действительного адресата потребность в таком замещении могла бы и отсутствовать, так как прагматическая неоднозначность высказывания нередко снимается перечисленными выше средствами.

Итак, проведенное исследование позволяет сделать **вывод** о том, что в связи с гетерогенностью семантической структуры высказывания, в которую входит пропозициональное и прагматическое содержание, замещение высказывания производится по двум составляющим его семантической структуры. Роль замещения высказывания по прагматическому содержанию возрастает в условиях ретранслятивного общения, например при пространственной и временной отдаленности друг от друга адресанта и истинного адресата. Адресат-ретранслятор хотя и является получателем сообщения, но именно собственно адресату предназначается иллокутивное содержание высказывания, которое в случае прагматической неоднозначности высказывания является чувствительным к тому, каковы контекст, ситуация, невербальная информация и т.д., что не может быть в достаточной мере оценено истинным адресатом. Более того, в условиях ретранслятивного общения адресант не имеет возможности пронаблюдать за тем, как реагирует собственно адресат на его высказывание. Вследствие этого адресант прибегает к однозначному называнию своего коммуникативного намерения или с помощью иллокутивных глаголов, или с помощью рассматриваемых нами заместителей – иллокутивных существительных (имен речевых актов). Посредствованный тип речевого общения активно воздействует на выбор адресантом высказывания, включающего заместитель, прагматической составляющей семантической структуры замещаемого высказывания.

Перспективным представляется изучение замещения прагматического содержания высказывания при двойной ретрансляции, т.е. когда между адресантом и собственно адресатом в качестве посреднического звена выступают два адресата-ретранслятора.

АДРЕСАНТ–АДРЕСАТ-РЕТРАНСЛЯТОР 1–АДРЕСАТ-РЕТРАНСЛЯТОР 2 –ДЕЙСТВИТЕЛЬНЫЙ АДРЕСАТ

Особый интерес представляет рассмотрение замещения пропозиционального содержания высказывания в опосредствованном типе речевой коммуникации.

Литература:

1. Авдеенко Т.Е. Коммуникативно-функциональные и структурно-семантические особенности высказываний в условиях ретранслятивного общения (на материале английского языка): дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.04 / Татьяна Евгеньевна Авдеенко. – К., 1994. – 171 с.
2. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата / Н.Д. Арутюнова // Известия АН СССР. СЛЯ. – 1981. – Т. 40. – № 4. – С. 356–367.
3. Боголюбова Л.И. Общие вопросы изучения акта коммуникации / Л.И.Боголюбова // Французский язык в свете теории речевого общения. – С.-Петербург, 1992. – С. 141-148.
4. Гладуш Н.Ф. Повествовательные директивы в современном английском языке: дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.04 / Надежда Федоровна Гладуш. – К., 1985. – 205 с.
5. Горелов И.Н. Невербальные компоненты коммуникации / И.Н.Горелов. – М.: Наука, 1980. – 104 с.
6. Кирвалидзе Н.Г. Дейктические средства в системе современного английского языка и их роль в организации текста: дис. ... докт. филол. наук: 10.02.04 / Н.Г. Кирвалидзе. – Тбилиси, 1991. – 379 с.
7. Ліпська Є.Л. Лексико-семантична та прагматична характеристика перформативних висловлень у сучасній німецькій мові / Є.Л. Ліпська // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – № 56. – С. 126–129.
8. Почепцов Г.Г. О коммуникативной типологии адресата / Г.Г. Почепцов // Речевые акты в лингвистике и методике. – Пятигорск, 1986. – С. 10-17
9. Серякова І.І. Соматикон англомовних дискурсивних практик: автор. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04, 10.02.15 / Ірина Іванівна Серякова. – К., 2012. – 37 с.
10. Hailey A. Strong Medicine / A. Hailey. – New York: A Dell Book, 1986. – 445 p.

Полонська І. П. Заміщення прагматичного змісту висловлення в опосередкованому типі мовленнєвої комунікації

Анотація. У статті розглядаються засоби, які усувають прагматичну неоднозначність висловлення в умовах безпосереднього контакту адресанта та адресата, аналізується роль заміщення прагматичного змісту висловлення в опосередкованому мовленнєвому спілкуванні.

Ключові слова: ретранслятивне спілкування, адресант, адресат-ретранслятор, дійсний адресат, заміщення висловлення, прагматичний зміст висловлення, комунікативний намір, ілокутивний іменник.

Polonska I. Substitution of pragmatic content of the utterance in the indirect type of speech communication

Summary. Some means removing pragmatic ambiguity of the utterance in direct contact of the addresser with the addressee are described in the article, the author analyses the role of substitution of utterance pragmatic content during indirect speech communication.

Key words: indirect communication, addresser, addressee-intermediary, real addressee, substitution of the utterance, pragmatic content of the utterance, communicative intention, illocutionary noun.

Полякова Т. Л.,
старший викладач кафедри іноземних мов № 1
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

ОБРАЗ АВТОРА У ЖАНРІ ТВІТТІНГ В АНГЛОМОВНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті розглядаються питання появи нового виду комунікації – політичної інтернет-комунікації, що, у свою чергу, зумовило виникнення нових інтернет-жанрів. У роботі аналізуються особливості образу автора в жанрі твітінг в англomовній політичній інтернет-комунікації, а також засоби його мовної реалізації.

Ключові слова: політична інтернет-комунікація, інтернет-жанр, твітінг, твіт, образ автора.

Постановка проблеми. Активне використання в усіх сферах життя людини, в тому числі й у сфері політики, нових інформаційних технологій, серед яких особлива роль належить глобальній мережі Інтернет, ставить питання про вивчення мови, що обслуговує дану сферу комунікації. Як зазначив М. Каас, «... для наукового знання велике значення має здатність Інтернету з'єднувати текст, графіку (фотографії і таблиці), відео та аудіоінформацію. Поєднання різномірної інформації дуже привабливо для гуманітаріїв, оскільки з'являються зовсім нові засоби наукового аналізу та відтворення даних, отриманих іншими дослідниками» [1, с. 145].

Як показав **аналіз останніх досліджень і публікацій** з даної тематики, до недавнього часу вивчення політичної інтернет-комунікації, яка визначається нами як мовна діяльність, спрямована на передачу певної політичної інформації, пропаганду тих чи інших політичних ідей, емоційний вплив на громадян за допомогою мережі Інтернет, привертало головним чином дослідників таких напрямів, як політологія [2], соціологія, соціолінгвістика, психолінгвістика [3]. Увагу ж лінгвістів було спрямовано здебільшого на дослідження традиційної політичної комунікації [4]. Що стосується політичної інтернет-комунікації, дослідження різних інтернет-жанрів, до яких належить і жанр твітінг (інтернет-жанр, що забезпечує спілкування за допомогою інтернет-сервісу Твіттер у сфері політичної інтернет-комунікації), що використовуються у сфері політики, аналізу їх мовного й немовного оформлення, то робіт із цієї теми на даний момент не так багато [5; 6], що й обумовлює актуальність роботи.

Основною метою використання Інтернету у сфері політики є поширення інформації від адресанта до адресатів. Однак на відміну від традиційної комунікації, де даний процес є в основному односпрямованим, в інтернет-комунікації, в тому числі і в жанрі твітінг, завдяки використанню сучасних технологій, він набуває форми діалогу, що сприяє досягненню і зміцненню довіри і взаєморозуміння між комунікантами.

Таким чином, **метою** даної роботи є аналіз основних особливостей образу автора у жанрі твітінг в англomов-

ній політичній інтернет-комунікації, а також засоби його мовної реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Образ автора» – параметр текстотворення, що формує його лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори [7, с. 253]. Вперше поняття «образ автора» було розроблено в 30-ті роки ХХ ст. В.В. Виноградовим [8, с. 92]. Дослідник визначає образ автора як «... центр, фокус, в якому схрещуються та об'єднуються, синтезуються всі стилістичні прийоми творів словесного мистецтва» [9, с. 154].

Вибір автором мовних засобів, стилістичних прийомів, стратегій і тактик ведення комунікації в умовах нового комунікативного середовища, яким став Інтернет, зумовили необхідність переосмислення і подальшого дослідження всіх складових процесу комунікації, в тому числі й автора, який є важливим параметром, що використовується при описі інтернет-жанрів, включаючи і жанр твітінг.

У різних типах інтернет-жанрів присутні різні форми подання авторства, що обумовлено загальними характеристиками жанру, сферою його використання та метою комунікації. Ці форми можуть бути як особистісними, так і безособистісними, тобто особистість автора може бути експлікованою або неексплікованою. Жанру твітінг, який використовується у сфері політики, притаманні обидві форми подання авторства. **Неексплікований автор** представлений у твітах, створених переважно політичною партією:

The Democrats @TheDemocrats

Ahead of tonight's debate, get a quick refresher on what Mitt Romney and Paul Ryan are actually proposing for America. <http://RomneyRyanRevealed.com>

Автором даного повідомлення є Демократична партія США (*The Democrats @TheDemocrats*), хоча він і створений однією людиною або групою осіб, які виступають від імені всієї партії і представляють її ідеї. Основною метою даних твітів є інформування про діяльність партії і просування своїх політичних лідерів, що і визначає вибір мовних засобів.

У повідомленнях, де автор неексплікований, переважає використання дієслівних форм, які називають різні дії, наміри, спонукання і які передають наказове або рекомендаційне значення (*get a quick refresher*). Головна особливість цих твітів полягає в тому, що метою їх автора або групи авторів є не самовираження, а необхідність донести до адресата певну інформацію (*what Mitt Romney and Paul Ryan are actually proposing for America*). Тональність даних твітів передає значення необхідності впливу на користувачів. Для передачі цих значень широко використовуються, в першу чергу, дієслова в наказовому способі, а також безособові речення, форми майбутнього

часу дієслова, пасивні конструкції. **Експлікований автор** представлений у повідомленнях, створених конкретними політичними діячами:

Barack Obama @BarackObama

POTUS: "I will take ideas from anybody, Dem. or Repub., as long as they're advancing the cause of making middle-class families stronger". Retweeted by Barack Obama

У повідомленнях жанру твітінг у сфері політики особистість автора повністю експлікована: у верхньому рядку твіту зліва від ніка автора надається його реальне ім'я. Крім того, сам нік також вказує на особистість політичного діяча – здебільшого нік у досліджуваному жанрі являє собою ім'я політика. Зафіксовані два способи подачі імені політичного діяча: вказується ім'я та прізвище автора (*Barack Obama, John McCain*) або тільки ім'я (*Arnold*).

Що стосується ніків політичних діячів, то їх можна розділити на чотири групи:

- ніки, що містять ім'я та прізвище політика (*@BarackObama, @GavinNewsom, @MittRomney*);
- ніки, де разом з ім'ям політика вказується його посада (*@SenJohnMcCain, @JerryBrownGov*);
- ніки, де вказується ім'я та прізвище, країна проживання та роботи політичного діяча (*@SarahPalinUSA*);
- ніки, що містять тільки прізвище політика (*@Schwarzenegger*).

Експлікованість автора також досягається за допомогою картинки з аватаром – графічним образом, який у жанрі твітінг у політичній сфері практично завжди являє собою фотографію політичного діяча, а також за допомогою короткої самопрезентації, на яку відводиться 160 символів і де представлена інформація про особу політика, його діяльність, статус, місце проживання, роботу.

Аналіз комунікативної структури повідомлень виявляє, що в жанрі твітінг у сфері політичної комунікації автор виконує подвійну функцію: у більшості випадків він «виступає як рупор ідей певних соціальних сил» [11, с. 222], в даному випадку – політичних партій, але він також є самостійною особою, що виражає свої власні думки, ідеї, емоції.

Домінування в повідомленні вираження ідей тих політичних сил, до яких належить автор, проявляється у використанні займенника *we*, який вказує на те, що автор апелює до користувачів, розглядаючи себе як невід'ємну одиницю своєї партії і народу:

SarahPalin @SarahPalinUSA

SARAH STEELMAN FOR U.S. SENATE

As *we* seek to fundamentally restore *our* great nation to strength and prosperity, ... <http://t.co/aAUmMmg>

Так, у даному прикладі концепцією автора є бажання повернути своїй країні її міць і добробут і, таким чином, виражається не тільки його думка і його бажання, але й бажання його політичної партії і всього народу, про що свідчить використання займенників *we, our*. «Відкрито заявляючи про свої ідеї глобального характеру, апелюючи до віри, народу, нації, її єдності і майбутнім планам» [12, с. 113] і використовуючи для цього різні мовленнєві одиниці, політичний лідер передає адресатові свій настрій і необхідність негайного вчинення дій.

Таким чином, можна відзначити, що в цілому твітам політичної сфери притаманні конкретність, стриманість, логічність викладу, що пояснюється сферою використан-

ня жанру і тим фактом, що часто політичні діячі висловлюють ідеї тієї політичної партії, до якої вони належать. Однак твіти також є авторськими текстами, коли на спосіб організації мовлення накладає відбиток і особистість кожного окремого політичного діяча і стає можливим говорити про індивідуальну стилістичну манеру кожного учасника комунікації. Так, відмінною рисою авторського стилю у вищевказаному прикладі є графічне виділення речення великими літерами, що використовується, щоб привернути увагу адресата й імпліцитно вказує на основну ідею даного твіту – спонукати користувачів голосувати за обрання Сари Стілман до Сенату США.

Важливою складовою образу автора, характерною рисою його стилю є вибір форми мовлення. За способом взаємодії між комунікантами виділяють монологічне, діалогічне і полілогічне мовлення [7, с. 45–52, 230–232]. Як показало дослідження, комунікація в жанрі твітінг у сфері політики представлена у формі монологу і діалогу, що обумовлено домінуванням у досліджуваному жанрі інформативної і персуазивної функцій і сферою його використання. Розглянемо приклад **монологічної форми мовлення**:

Barack Obama @BarackObama

Education should not be a Democratic or Republican issue. It's an American issue. <http://t.co/OD7BHGJR>

Аналіз показує, що основними характеристиками монологічного мовлення в досліджуваному жанрі є підготовленість і управління висловлюваннями; односторонній характер повідомлення, не розрахований на негайну реакцію інших користувачів; наявність повідомлень, що мають відносну смислову завершеність.

Діалогічна форма комунікації в досліджуваному жанрі представлена як у «відкритому» вигляді (прямий діалог), так і в «прихованому» [10, с. 174–175]. У «відкритому» вигляді «... в якості одиниці діалогу як складної цілісної структури виступає діалогічна єдність, що включає дві або більше репліки, пов'язані єдиним змістом» [7, с. 45]. Розглянемо приклад відкритого діалогу, який представлений в основному двома репліками – питання автору і його відповідь, що є одним із найпоширеніших видів діалогічної єдності [там же, с. 45]:

Cory Booker @CoryBooker

Briefly on Tuesday night RT @Journohead Will Cory Booker be speaking at the Democratic National Convention?

На початку повідомлення йде відповідь Корі Букера користувачеві *@Journohead*, перед ім'ям якого ставляться літери *RT*, а в кінці – саме питання – *Will Cory Booker be speaking at the Democratic National Convention?* Приклади показують, що діалогічна форма мовлення в жанрі твітінг, який використовується у сфері політики, характеризується простотою синтаксичної побудови, а у відповідях відзначено часте використання еліптичних речень (*Briefly on Tuesday night*).

У досліджуваному жанрі так само представлений діалог у прихованій формі, який пронизує монологічне мовлення. Діалогічність у даному випадку представлена «... особливими засобами вираження, які допомагають автору направити свій текст на читача» [10, с. 175], встановити з ним контакт.

До основних засобів діалогізації в жанрі твітінг можна віднести:

риторичні питання, що активізують і концентрують увагу користувачів до обговорюваного питання, залучаючи їх таким чином до роздумів і роблячи їх активними учасниками дискусії;

окличні за формою речення, що сприяють реалізації фатичної функції;

використання дієслів у наказовому способі;

пряме звертання до адресата з використанням займенника *you*.

Отже, у жанрі твітінг, який використовується в політичній сфері комунікації, діалогічна форма мовлення представлена досить великим набором засобів, які є важливими стилістичними прийомами, основною метою яких виступає необхідність активно впливати на адресата, спонукати аудиторію до виконання певних дій, викликати необхідну реакцію.

Проведене дослідження дозволяє зробити **висновок**, що комунікація в мережі Інтернет, що здійснюється за допомогою різних інтернет-жанрів, у тому числі жанру твітінг, тісно пов'язана з проблемами висвітлення культурного, економічного, політичного життя, спрямована на роз'яснення політичної ситуації в окремій країні й у світі в цілому і, відповідно, є важливим засобом впливу на певну аудиторію. Основоположну роль у впливі на адресата в жанрі твітінг у політичній сфері комунікації грає мовне оформлення жанру, тому на відміну від традиційної політичної комунікації, де використання мовних засобів підпорядковане чітким правилам і обмеженням, де присутній свій мовний етикет, у політичній інтернет-комунікації в жанрі твітінг поряд із традиційними мовними засобами також відзначаються випадки вживання фонетико-графічного написання слів, множинне написання знаків пунктуації, нехтування пунктуацією, використання емотиконів та ін. Крім того, зазначено широке використання у вербальному тексті аудіо і відеофрагментів. Однак політичні діячі використовують дані засоби, характерні для інтернет-комунікації, з різним ступенем частотності, що дозволяє говорити про ідіостиль, який притаманний кожному політичному діячеві.

Таким чином, розвиток засобів масової комунікації, до яких останнім часом стали відносити й Інтернет, відбувається настільки швидкими темпами, що практика використання нових інформаційних технологій у сфері політики і, відповідно, їх вплив на мову, яка обслуговує дану сферу, залишаються маловивченими, що й обумовлює актуальність даної роботи і визначає **перспективу подальшого дослідження** особливостей мовного оформлення текстів інтернет-жанрів у сфері політичної комунікації.

Література:

1. Каас М. Политическая наука и Интернет / М. Каас // Политическая наука : Сборник научных трудов / РАН. ИНИОН. Институт сравнительной политологии, Российская ассоциация политической науки. – 2002. – № 1 Современное состояние. Тенденции и перспективы. – С. 145–147.

2. Чудинов А.П. Политическая лингвистика : учеб. пособие / А.П. Чудинов. – [4-е изд]. – М. : Флинта, Наука, 2012. – 256 с.
3. Political Polarization on Twitter [Электронный ресурс] / [M.D. Conover, J. Ratkiewicz, M. Francisco, B. Concalves, A. Flammini, F. Menczer] // Proceedings of the Fifth International AAAI Conference on Weblogs and Social Media. – 2011. – Режим доступа к журн. : <http://www.aaai.org/ocs/index.php/ICWSM/ICWSM11/paper/view/2847/3275>
4. Бутова І.С. Прагматико-функціональні особливості політичного дискурсу США та України XXI століття : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / І.С. Бутова. – Львів, 2011. – 20 с.
5. Белякова О.В. Особенности аргументативного дискурса в сфере политической полемики (на материале электронных публикаций о выборах в бундестаг ФРГ 2005 г.) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О.В. Белякова. – Самара, 2007. – 22 с.
6. Морозова О.Н. Особенности лингвистического контента современных британских политических персональных сайтов / Политическая лингвистика. – 2011. – № 2 (36). – С. 146-151.
7. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [под ред. М.Н. Кожинной; члены редколлегии: Е.А. Бажинова, М.П. Котюрова, А.П. Сквородников]. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Флинта, Наука, 2006. – 696 с.
8. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / В.В. Виноградов. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – 255 с.
9. Виноградов В.В. О теории художественной речи / В.В. Виноградов. – М. : Высш. шк., 1971. – 240 с.
10. Валгина Н.С. Теория текста : учеб. пособие / Н.С. Валгина. – М. : Логос, 2003. – 280 с.
11. Стилистика английского языка / [А.Н. Мороховский, О.П. Воробьева, Н.И. Лихошерст, З.В. Тимошенко]. – К. : «Вища школа», 1984. – 247 с.
12. Петлюченко Н.В. Харизматика : мовна особистість і дискурс : монографія / Н.В. Петлюченко. – Одеса : Астропринт, 2009. 464 с.

Полякова Т. Л. Образ автора в жанре твиттинг в англоязычной политической интернет коммуникации

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы появления нового вида коммуникации – политической интернет-коммуникации, что, в свою очередь, обусловило возникновение новых интернет-жанров. В работе анализируются особенности образа автора в жанре твиттинг в англоязычной политической интернет-коммуникации, а также средства его языковой реализации.

Ключевые слова: политическая интернет-коммуникация, интернет-жанр, твиттинг, твит, образ автора.

Poliakova T. The concept of the author in the genre twitting in the English-language political internet-communication

Summary. The article focuses on the issues of a new form of communication – political Internet-communication that in turn led to the emergence of new digital genres. The paper analyzes the properties of the concept of the author in the genre twitting in the English-language political Internet communication, as well as the means of its linguistic implementation.

Key words: political internet-communication, digital genre, twitting, twit, concept of the author.

*Радзійон В. М.,
аспірант кафедри німецької філології
Київського національного лінгвістичного університету*

ЛІНІЙНА КОМПРЕСІЯ ЯК СПОСІБ УТВОРЕННЯ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ-УНІВЕРБІВ У МОВІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ (НА МАТЕРІАЛІ ІМЕННИКІВ СПОРТИВНОЇ ТЕМАТИКИ)

Анотація. У статті здійснена спроба опису іменникових композитів-універбів сучасної німецької мови, які були утворені на основі складнопідрядних речень. Композити розглядаються за синтаксичним підходом. Аргументується подальший аналіз таких складних іменників через певну непрозорість у їх розгортанні.

Ключові слова: складний іменник, універби, лінійна компресія, синтаксичний підхід, синтаксична конструкція.

Постановка проблеми. Актуальність даної роботи підтверджується орієнтацією лінгвістичних досліджень на визначення нових можливостей існуючих способів словотвору та різними підходами до вивчення продуктів словотворення. Досліджуючи систему композитології в багатоярусній структурній організації мови, сучасна лінгвістика приділяє увагу складним взаємовідносинам, які існують між функціонуванням композитів та їх структурою й семантикою [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Словоскладання – один із найпродуктивніших способів словотвору сучасної німецької мови. У центрі уваги мовознавців постійно перебувають композити, які досліджуються з різних позицій. Так, складні слова є предметом дослідження в працях таких сучасних вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, як Л. Є. Азарова, С. С. Воробйова, С. М. Єнікєєва, І. В. Коваль, А. С. Левицький, Н. В. Нагамова, Л. Ф. Омельченко, М. Д. Степанова, З. А. Харитончик, Л. М. Айхінгер, В. Мотч, В. Фляйшер.

Мета дослідження полягає у визначенні типів лінійної компресії для утворення вибраних складних іменників-універбів.

Матеріалом дослідження слугує газета Frankfurter Allgemeine Zeitung, з якої були відібрані складні іменники-універби спортивної тематики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складні слова, як відомо, утворюються в мові двома основними шляхами: а) за наявними в мові моделями і б) із синтаксичних словосполучень [2].

Домінуючим принципом дослідження в галузі словоскладання є синтаксичний підхід. Його головним положенням є твердження, що в основі кожного складного слова лежить згорнута синтаксична конструкція – словосполучення або речення, тобто структурні взаємовідношення компонентів складних слів (основ слів) є близькими до лексико-граматичних взаємовідношень слів, які входять до синтаксичних словосполучень або речень.

До продуктивних способів сучасного німецького іменникового словотворення і належить утворення складних іменників саме на основі синтаксичних словосполучень або навіть речень.

Збільшення кількості таких утворень пояснюється загальною тенденцією до економії мовних засобів, що є універсальним явищем [3]. Стимулом для утворення слова може бути одночасна потреба і в новому значенні, і в новій синтаксичній функції для номінації, що вибирається. Це означає, що утворення нового слова на обмежується тільки потребами в позначенні нових явищ або явищ не нових, але тих, що отримують через різні мотиви інше значення; у багатьох випадках слово утворюється для більш точного вираження думки, більш раціональної організації висловленого смислу, як результат синтаксичних потреб у подібній організації [1]. При цьому складне слово отримує іноді нове семантичне наповнення ізолювано і його значення не можна просто виводити із словосполучення. Процес переходу від синтаксичного словосполучення до складного слова є поступовим і не дозволяє провести між ними чітку грань.

Від простих слів складні слова відрізняються як по членованості структури на більш дрібні компоненти, так і наявністю семантичної мотивації, яка визначається лексичним значенням складових компонентів, порядком їх слідування та значенням словотворчої конструкції в цілому.

Складні слова такого типу мають розглядатися згідно із синтаксичним підходом. Його головним положенням є твердження, що в основі кожного складного слова лежить згорнута синтаксична конструкція – словосполучення або речення, тобто структурні взаємовідношення компонентів складних слів (основ слів) є близькими до лексико-граматичних взаємовідношень слів, які входять у синтаксичні словосполучення або речення. Можна припустити таке: якщо є складне слово, то є й словосполучення, з якого воно виникло [2].

Структурно-сміслові відношення компонентів такого складного слова близькі до структурно-сміслових відношень слів, які входять у певні типи словосполучень. Тобто між такими складними словами і словосполученнями є певне співвідношення, синонімічність.

Структурно-семантичні відношення між основами складних іменників будуються, як правило, за типом синтаксичних відношень, характерних, насамперед, для словосполучень, а також і для речень. Отже, структурно-семантичні відношення між компонентами складних іменників

– це своєрідний варіант структурно-семантичних відношень слів у словосполученні. Безумовно, подібні відношення не тотожні, насамперед у функціональному аспекті. Компоненти складного слова слід розглядати головним чином як морфеми, тоді як слова – члени синтаксичного словосполучення – виконують синтаксичні функції. Не випадково проф. М. Д. Степанова називає структурно-семантичні відношення між компонентами складного слова синтактикоподібними [4, с. 118]. Тому такий підхід до вивчення словоскладання і називається синтаксичним, а функцію, яку виконують такі складні слова, називають синтаксичною.

З. А. Харитончик вважає, що складні слова, як правило, виникають на основі синтаксичних конструкцій як заміна синтаксичного цілого [5, с. 114]. Майже кожна модель складного слова має своє синтаксичне джерело, яке перетворюється в акті деривації: аналітичне декількаслівне висловлювання перетворюється на синтетичне ціле, універбалізується.

Механізм універбації (або компресії) полягає в редукції тих сегментів найменувань, які експліцитно виражають граматичний синтаксичний зв'язок. Комунікативно значуща інформація, яка міститься в окремих номінативних одиницях, трансформується на лексичному рівні та реалізується в їх синтезі у словах-універбах (словах, утворених за допомогою компресії) тими ж елементами, які передбачають зміст, що і в синтаксичних конструкціях [6].

У науковій літературі мовознавці, спираючись на принцип інформаційної співвіднесеності універбів та їх паралельних конструкцій, розрізняють лінійну та семантичну компресію. Універби, які виникають у результаті лінійної компресії, легко перетворюються у словосполучення. Посилаючись на працю проф. В. Фляйшера та І. Барц [7], можна назвати такі типи лінійної компресії в німецькій мові: 1) використання складного іменника замість прийменникового словосполучення «іменника з іменником»: *Fußballfan – ein Fan von Fußball, Abstiegskampf – der Kampf um Abstieg, Abspielfehler – ein Fehler beim Abspiel*; 2) складний іменник функціонує замість генітивного безприйменникового словосполучення: *Satzverlust – der Verlust des Satzes, Transferperiode – die Periode des Transfers, Torhüter – ein Hüter des Tores*. Використання генітиву дозволяє уникнути накопичення генітивних конструкцій, що зі стилістичного погляду покрощує висловлювання; 3) складний іменник заміщує собою словосполучення з прикметником чи прислівником: *Kunstrasen – die künstlichen Rasen, Nahdistanz – die nahe Distanz, Freistoß – der freie Stoß*.

Аналізуючи складні іменники спортивної тематики німецькомовних газет, можна виділити ще один тип лінійної компресії, а саме складний іменник, утворений на основі підрядного речення:

Sportverletzungen – die Verletzungen, die man beim Sporttreiben bekommt.

Laufkilometer – die gesamte Kilometerzahl, die man gelaufen ist.

Minuspunkt – ein Punkt, den man verliert.

Проблема визначення типу лінійної компресії складних іменників-універбів полягає в тому, що деякі з них можуть бути розгорнуті за різними типами. Наприклад:

Spieltag – ein Tag des Spieles або ein Tag, an dem das Spiel stattfindet.

Golfplatz – ein Platz für Golfspielen або ein Platz, wo man Golf spielen kann.

Verletzungspause – eine Pause wegen der Verletzung або eine Pause, die man wegen der Verletzung macht.

Значну групу іменникових композитів-універбів складають такі, що можуть бути розгорнуті у прийменникове або генітивне безприйменникове словосполучення:

Spielstrategie – die Strategie des Spieles або die Strategie vom Spiel.

Saisonende – das Ende der Saisons або das Ende von der Saison.

Spielbeobachtung – die Beobachtung des Spieles або die Beobachtung nach dem Spiel.

І навіть ті складні іменники, які, на перший погляд, розгортаються у підрядне речення, можуть при більш детальному розгляді бути розшифрованими у словосполучення дієприкметника (у якості означення або поширеного означення) з іменником. Але ми переконані, що вихідною структурою для утворення складного іменника було саме підрядне речення:

Rekordzahl – die Zahl, die Rekord aufgestellt hat або die Rekord aufstellende Zahl;

Vorbereitungsspiel – das Spiel, das auf das nächste Spiel vorbereitet або das vorbereitende Spiel.

Spitzenmannschaft – die Mannschaft, die an der Spitze steht або die an der Spitze stehende Mannschaft.

Зустрічаються, однак, іменники, які беззаперечно будуть розгорнуті у іменник з дієприкметником:

Schlusspfiff – der beschließende Pfiff.

Motivationsrede – die motivierende Rede.

Angriffsspiel – das angreifende Spiel.

Деякі складні іменники мають бути розгорнуті лише у складнопідрядне речення, адже при розшифруванні їх у прийменникові словосполучення можуть виникати неточності в розумінні та сприйнятті таких словосполучень: *Tothüterschule – це Schule für Torhüter? або Schule von Torhüter? Eine Schule, wo Torhüter gelehrt sind.*

Якщо ж розкласти багатоскладові іменники до їх вихідних компонентів, то можна також отримати різні вихідні структури:

Zweitligaufstieg – der Aufstieg in die zweite Liga.

Linksverteidigerposition – die Position des linken Verteidigers або die Position des Linksverteidigers.

Drittligarekordtorjäger – der Torjäger der dritten Liga, der ein Rekord hält.

Зустрічаються також багатоскладові іменники, розгортання яких до вихідних БС буде недоречним:

Endspielteilnahme – die Teilnahme am Endspiel.

Eissporthalle – die Halle, wo man Eissport treibt.

Kopfballtor – ein Tor, den man mit dem Kopfball schießt.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що питання про синтаксичну одиницю, яка потім згортається у складний іменник, неоднозначне і потребує детальнішого аналізу. Слід розглянути ще, наприклад, які саме складні іменники-універби (за однією з існуючих класифікацій) розгортаються в один із чотирьох типів лінійної компресії.

Література:

1. Омельченко Л. Ф. Семантика і внутрішній синтаксис англійських композитів [Електронний ресурс] / Л. Ф. Омельченко, Л. Ф. Соловйова // Вісник Житомирського державного ун-ту ім. І. Франка

- ка. – 2007. – № 31. – С. 174–179. – Режим доступу: eprints.zu.edu.ua/1666/52
2. Нагамова Н. В. Сложное слово и словосочетание в системе лексических единиц немецкого языка [Электронный ресурс] / Н. В. Нагамова // Вестник Ставропольского государственного университета – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2009. – Вып. 65 (6). – Режим доступа : <http://vestnik.stavsu.ru/65-2009/36.pdf>
 3. Левицький А. Е. Контрастивно-перекладацькі основи аналізу складних слів синтаксичного типу (на матеріалі англійської та української мов) [Електронний ресурс] / А. Е. Левицький, А. В. Шелудько. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pzs/2009_9/7.pdf
 4. Степанова М. Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке : [для филол. фак. ун-тов и ин-тов иностр. яз.] / М. Д. Степанова, В. Фляйшер. – М. : Высшая школа, 1984. – 264 с.
 5. Харитончик З. А. О некоторых путях сопоставительного изучения словообразовательных систем / З. А. Харитончик // Сопоставительное изучение словообразования славянских языков. – М. : Наука, 1987. – С. 111–116.
 6. Коваль І. В. Універбація як основна типологічна риса субстантивного словотвору в німецькій мові [Електронний ресурс] / І. В. Коваль, Л. А. Кухар // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – С. 114–116. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/8856/97/>
 7. Fleischer, W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W.Fleischer, I. Bartz. – [3., unveränd. Aufl.]. – Tübingen : Niemeyer Verlag, 2007. – 382 S.
 8. Frankfurter Allgemeine Zeitung. – 03.2014. – № 64, 66, 67, 69, 73, 75.
 9. Frankfurter Allgemeine Zeitung. – 04.2014. – № 77, 88.
 10. Frankfurter Allgemeine Zeitung. – 05.2014. – № 103, 112, 115, 118, 122, 123, 124, 177.

Радзион В. М. Линейная компрессия как способ образования сложных существительных-универбов в языке современной немецкой прессы (на материале существительных спортивной тематики)

Аннотация. В статье произведена попытка описания сложных существительных-универбов современного немецкого языка, которые были образованы на основе сложноподчиненных предложений. Композиты рассматриваются согласно синтаксическому подходу. Аргументируется дальнейший анализ таких сложных существительных из-за частичной непрозрачности при их развертывании.

Ключевые слова: сложное существительное, универбы, линейная компрессия, синтаксический подход, синтаксическая конструкция.

Radzion V. Linear compression as a method of formation of compound nouns-univerbs in the modern German media language (based on nouns in sport)

Summary. This article provides an attempt to describe the compound nouns-univerbs of modern German language, which were formed on the basis of complex sentences. Composites are considered by the syntactic approach. Further analysis of such compound nouns due to partial opacity in their deployment is argued.

Key words: compound noun, univerbs, linear compression, syntax approach, syntactic construction.

*Ryzhkova S. V.,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the foreign languages department
Higher educational establishment «Donbas state teachers training university»*

THE FUNCTIONING PECULIARITIES OF ANTHROPONYMS IN THE GERMAN LANGUAGE

Summary. The article deals with the question of functioning of anthroponyms in a German fiction text. The author has disclosed the meaning of anthroponyms as stylistic unit and the principals of their creation in the German language.

Key words: anthroponym, anthroponomy, functioning, lexical unit, proper name.

The well known researcher E. Casirer has noticed that by means of the language people have created their own symbolic world. The language units create certain chain that includes people's experience and namely this aspect is disclosed during the process of the onomastic nomination [1, c. 15].

Anthroponomy is the special science because it belongs to one of the youngest disciplines but at the same time its roots come from the ancient times.

The problem of the article. The transformation into the proper name is a complex process. In its origin the transformed word may not be used in the language at all but the proper name may remove into another language losing the connection with its origin form [3, c. 10].

Anthroponym determines a certain personality from the great quantity of people. This statement is very deep because it takes lots of peculiarities of the determined subjects and also the speaker's attitude to the surrounding world. The origin history of the proper names is closely connected with culture and ideology of society where they are used. This aspect interprets the fact that anthroponyms are frequently used in proverbs and in fiction texts. So, the problem of the article lies in the great functional potential of anthroponyms.

The aim of the article is the analyzing of the functional peculiarities of anthroponyms of the German language on the examples from German fiction literature.

The subject of the article is the functionality of anthroponyms in German fiction texts.

The object of the article is anthroponym as the lingua and cultural unit of speech.

The actuality of the research lies in the fact that there's a great interest to the problem of functioning of anthroponyms in the sphere of human's activity because of the development of anthropocentric approach to the learning of the language phenomena. The special importance in native and foreign linguistics has the question of the functioning of anthroponyms in fiction texts of the German language. This question has been not researched enough and it needs the further investigation.

The analysis of the research works. The question of German anthroponyms has been studied by such well-known linguists like Frank R., Granswite C., Debus F., Hoyman H. All these scientists have made a great contribution in the studying of the systems of names, surnames and their etymology. The

researcher Comarova N. has described the processes of functioning and development of proper names in the German language. Cani V. has studied the peculiarities of building of not official anthroponyms in the German language.

Main material. Anthroponyms have the function of the connection between a man and his surrounding world or society in common. Every personality lives among people who have their own names. Every such a name creates a certain continuum or certain national and cultural area that is common for all the language collective but it is individual for every its representative.

Studying anthroponomy systems of different European countries we may notice the same out features that include the same elements, namely it is the presence of a proper name and a surname. But there are lots of differences in other cases because every anthroponomy system is the unique phenomenon in all ontological aspects of determining of anthroponyms [4, c. 71].

For example, the anthroponomy model in the Ukrainian language consists of a name and patronymic. The English model consists of three components that include a first name, second name and surname. The German anthroponomy model consists of two components, they are name and surname that may be multi component.

Anthroponym is the device of person's identification as the special form of communication. In different spheres of life (at work, in the family, in the rest time) the parallel models of names are used. They are determined by national and cultural features of the communicational behavior, the person's preference to a certain referent group and also the by a social role. Anthroponyms play a big role in the studying of culture and history of a certain country.

In the ground of the anthroponomy lies the literature onomastics that has become very popular last years because modern science about the language has the anthropocentric direction. Anthroponyms used in fiction texts serve as the object of learning of poetical and literary onomastics. The studying of literary onomastics has begun not long ago. Magazanyk Y. has noticed that it is hard to imagine the proper name that priori plays a great literary and esthetic role because its role in the language is quiet poor [2, c. 7].

The functions of names in the society are determined by social needs. It means that all the functions of proper names are social because they are realized only in social and speech situations. According to Superanskaya A. social legalization of personality is one of the main functions of anthroponyms [5, c. 116].

Proper names serve likely as the national symbols, namely they realize the function of the ethnic symbol that point the be-

longing of native speakers to a certain ethnic group. Many researchers point out the informative function of anthroponyms.

The fiction prose doesn't reflect the real conditions of life but it copies different social phenomena including the use of anthroponyms. Proper name belongs to one of the main elements in the process of creating the images in fiction texts. The difference between the proper names of real communication and those of a fiction text lies in the fact that the proper names of a fiction text are created for the concrete hero taking into account his character, social state etc. So, the proper names in the fiction text play as well as the function of identification as the function of creation of the fiction image of a certain hero.

The anthroponyms of the German language play the important lexical functions that are connected with the peculiarities of a subtext. That is why it is very important to point out the lexical and cultural ground of anthroponyms.

Two groups of the speech and social factors serve as the basis of stylistics of the proper names in the German language. To the speech factors belong such aspects like the influence of the stylistic connotations, the homonym basis of anthroponyms, the association of anthroponyms with the meaning of another lexemes, the presence of a number of the special models for the proper names of determined types. To the social fact belongs the associative correlation with the synonym and homonym lines.

Shetinin L. has created the classification of the names of literary heroes according to their functions. He has pointed 4 groups of proper names.

The first group includes the neutral proper names. Their phonetic form and meaning doesn't express the character and behavior of the hero, for example:

«Der Briefträger **Sebastian** hatte mit Recht nur Freunde in seinem Dorf Grünbach» [9, c. 41].

The descriptive proper names have the clear direct and direct characteristic. This aspect is absent in neutral proper names, for example:

«Mir gegenüber saß Herr Redakteur **Preßbold**. ... Das war ein feiner Mann, grob, laut.. Seine rechte Hand war Herr **Heber**, ein langer, dünner, trockener Mann» [7, c. 18].

In the example the surnames of the editor and his assistant characterize themselves as the workers of press.

To the next group of proper names of literary images belong the associative names that are used in the text with the concrete aim. They express the logical their comparing with a real person, for example:

«Auf der langen Heimfahrt hatte Hein Martens **den Buddha** immer bei sich getragen.. Der kleine **Buddha** war nun ein Stück von Elisabeth geworden, noch bevor sie ihn gesehen hatte» [6, c. 71].

God Buda is associated in the example with the piece of art – Buda's statuette.

To the separate groups of anthroponyms belong the parody names. They are created by the images of fiction piece of literature in the process of communication. They serve for the pointing of the third person or as the way of addressing to the communicator. To this group also belong the surnames that have been distorted or changed by another personage, for example:

«Emil. Lurje öffnete die Tür ein wenig und sagte: «Der kleine Detektiv ist da, Herr Kommissar. Emil **Fis-**

chbein.» «**Tischbein** heiß ich.» erklärte Emil nachdrücklich» [8, c. 89].

The proper names of the German language serve as the component of the sense structure of a certain piece of literature in the system of a fiction text. It has a great importance in a certain context according to their place in the ideal systems of statements that at the same time have been fictionally realized. As the great example of this aspect serves the so called «talking» names, for example:

«Ich heiße Hans **Geiz**. Ja, ja, sparen möchte jeder; man muß es aber auch verstehen.» [7, c. 62].

«Geiz» is translated from German as «stingy». So, the aspect of reflecting of some positive or negative features of character on the names, have been disclosed in the example. The context of the example has included the information about character and behavior of the image.

Another aspect of their functioning is the metaphorical and metonymical use of proper names with all the connotative elements and sound symbolic. Another opportunities of the stylistic use of the proper names in fiction literature create the so called associative elements (Assoziationsfelder) and they give , more expressiveness to the proper names.

Anthroponyms may serve as metonymy, for example:

«Der Studienrat fragt mich, ob ich **Nietzsche** gelesen habe. Ja, ich habe mich schon in der Jugend mit dem **Zarathustra herumgeplagt**» [11, c. 59].

The function of metonymy is provided by way of using the anthroponym «**Nietzsche**» because in this context this word expresses not only the surname of the personality but the meaning of all the creative works by Nietzsche.

Anthroponym may indicate the social state of the image in a fiction text. It is connected with the historical aspect because in the past the names of the country folks have been different from the names of the representatives of aristocracy, for example:

«Meine beiden Arbeitsgeberinnen hatten den Buchenhof ein Jahr zuvor gekauft. Sie nannten mich ihren Farmleiter... und es wurden mir ein älterer Tischgesell namens **Wunibald Krümer** und ein Hilfsarbeiter, ein alter Rentner mit Namen **Mücke** beigegeben» [11, c. 7].

In the example the surname Krümer is translated into English as «cultivator» and the surname Mücke as «insect». Both of these surnames indicate the person's belonging to the working class.

Anthroponym may also serve as simile, for example:

«Das ist eine ganz blöde Kiste mit meinen Pumps, sie drücken wie **Karl der Große**. Das Zeug ist mir einfach zu klein» [10, c. 301].

«**Karl der Große**» serves in the example as simile where the person is compared with Charlemagne.

It should be noticed that any fiction function where the author uses a name is based on a certain linguistic peculiarity of the proper name.

In most of the text of fiction literature anthroponyms serve as the characterizing elements. They characterize and evaluate the personality.

Conclusion. Having provided the research we come to a conclusion that anthroponyms play the great role in the language system and they belong to special linguistic units. They express the speaker's attitude to reality and his certain characteristics and features. Many famous linguists have been

interested in the question of functioning and place of anthroponyms. Nowadays it is steel to be actual too. Anthroponyms serve as the important elements of a fiction text because they have certain stylistic and expressive functions. The German anthroponomy system has certain peculiarities that are realized in its structure and functionality. That is why it is very important to point out the lexical and cultural ground of anthroponyms.. The perspective for further investigation may be the deeper research of the functionality of anthroponyms in another literary styles.

Referenses:

1. Кассирер Э. Философия символических форм / Э. Кассирер – М.: СПб.: Ун. книга, 2002. – 272 с.
2. Магазаник Э.Б. Ономапозитика или «говорящие» имена в литературе / Э.Б. Магазаник. – Т.: Фан, 1978. – 146 с.
3. Никонов В. География фамилий / В. Никонов – М.: Наука, 1988. – 352 с.
4. Рылов Ю.А. Имена собственные в европейских языках. Романская и русская антропонимика: курс лекций по межкультурной коммуникации / Ю.А. Рылов – М.: Восток-Запад: АСТ, 2006. – 311 с.
5. Суперанская А.В. общая теория имени собственного / А.В. Суперанская – М. Наука 1973 – 367 стр.
6. Fallada H. Damals bei und daheim – Erlebtes, Erfahrenes und Erfundenes / H. Fallada – D.: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1980. – 247 S.
7. Fallada H. Kleiner Mann – Was nun? / H. Fallada – М.: Rowohlt, 1978 – 192 S.
8. Kästner E. Emil und die Detektive / E. Kästner – В.: GRIN Verlag, 2007. – 28 S.

9. Küpper J.K. Dimensionen ästhetischer Erfahrung / J.K. Küpper – В.: Suhrkamp, 2003. – 352 S.
10. Mann T. Unordnung und Frühes Leid / T. Mann – D.: Fisher, 1991 – 356 S.
11. Strittmatter E. Der Laden / E. Strittmatter – В.: Kiepenhauer & Witsch, 1989 – 566 S.

Рижкова С. В. Особливості функціонування антропонімів у німецькій мові

Анотація. У статті розглянуто питання функціонування антропонімів у німецькому художньому тексті. Автором розкрито значення антропоніму як художньої одиниці, виокремлено специфіку його побудови в німецькій мові та визначено відмінні риси антропонімів.

Ключові слова: антропонім, антропонімія, функціонування, лексична одиниця, власне ім'я.

Рыжкова С. В. Особенности функционирования антропонимов в немецком языке

Аннотация. В статье рассматривается вопрос функционирования антропонимов в немецком художественном тексте. Автором раскрыто значение антропонима как художественной единицы, выделена специфика его построения в немецком языке, а также определены отличительные черты антропонимов.

Ключевые слова: антропоним, антропонимия, функционирование, лексическая единица, имя собственное.

Савчук Р. І.,
кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри романської філології
Київського національного лінгвістичного університету

ОСНОВНІ ФОРМО- Й СМИСЛОТВІРНІ КОНСТИТУЕНТИ ФРАНЦУЗЬКОГО ХУДОЖНЬОГО НАРАТИВУ

Анотація. Пропонована стаття присвячена розкриттю особливостей функціонування текстових категорій (голос, темпоральність, просторовість і модальність) у художньому наративі. З метою визначення специфіки формо- і смислотвірних конститuentів французького художнього наративу основну увагу приділено з'ясуванню й окресленню провідних способів і механізмів реалізації їхньої текстотвірної ролі у форматуванні оповідної реальності художнього тексту. Виявлено, що наративна матриця літературного твору формується текстовими сітками, які співвідносяться з такими текстовими категоріями, як голос, темпоральність, просторовість і модальність.

Ключові слова: художній наратив, текстова категорія, наративна матриця, наративний прийом, наративна тактика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Активізація наукового інтересу до особливостей функціонування наративних параметрів художнього тексту відзначається сьогодні зміщенням акцентів дослідницької уваги на вивчення специфіки побудови індивідуально-авторської моделі світу, так би мовити, лінгвокультурологічного коду письменника через виявлення своєрідності застосованих ним наративних прийомів і тактик у формуванні оповідної реальності його художнього твору чи творів. Зміну вектору лінгвопоетологічних розвідок пояснюємо, передусім, бажанням лінгвістів і літературознавців розробити комплексний філологічний метод аналізу прозового чи поетичного тексту з позицій сучасної гуманітарної парадигми [1, с. 6], зорієнтованої на міждисциплінарні зв'язки.

Переживаючи період активного методологічного переформатування і вироблення базових підходів до осмислення й аналізу художнього твору, наративне студіювання літературного тексту намагається максимально повно зорганізувати досягнення попереднього часу й ті принципи і теоретичні міркування, що перебувають на етапі становлення [2, с. 153].

Так, саме наратологічна концепція пропонує оптимальний спосіб учитування в текст з метою зближення авторських інтенцій із конкретно-історичною інтерпретацією твору та передбачає проникнення в систему формо- й смислотвірних чинників, які, власне, й формують особливі *індивідуально-авторські наративні стратегії*. Останні ми розуміємо як цілу низку наративних засобів, прийомів і тактик, котрі використовує письменник, вибудовуючи оповідну реальність персонажного або власного (у разі (авто)біографічного письма) мікрокосму.

Отже, **актуальність** нашої розвідки підтверджується скерованістю останніх лінгвопоетологічних досліджень

на встановлення способів моделювання й виявлення засобів вираження в художньому творі ідентичності, в тому числі й наративної ідентичності письменника.

Отож **метою** пропонованої статті є з'ясування й окреслення специфіки основних формо- й смислотвірних конститuentів художнього наративу, зокрема французького, а отже представлення атрибутивних характеристик таких текстових категорій, як голос, темпоральність, просторовість і модальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед багатьох концептуально значущих проблем поетики літературного твору питання своєрідності організації художнього тексту з позицій його наративної тектоніки лишається все ще мало опрацьованим, а інколи й дискусійним. Складність цього феномену полягає не лише в необхідності визначення особливостей функціонування «законів глибинного текстового життя» і з'ясування визначальних ознак їх прояву [3, с. 3], а й у виявленні тих механізмів, які перетворюють авторську словесну практику в певним чином упорядковану й організовану систему подій та/чи дій, з огляду на те, що оповідь поєднує в собі два засадничі процеси: поділ і інтеграцію та надання форми і смислу [4, с. 61].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Наративна структура художнього твору являє собою деяку модель внутрішніх закономірностей побудови оповіді, котра ґрунтується на певному способі форматування й подачі подій та/чи дій і виявляє особливості механізму смислотворення через функціонування такої наративної категорії, як *голос*. Трактуючи оповідача як категорії голосу знаходимо, передусім, у французьких наратологів П. Рікера [5] та Ж. Женетта [6, с. 226], які визначають дещо дискусійний характер цього терміна, зважаючи на те, що категорія голосу включає *Того, Хто Оповідає*, тобто того, хто промовляє, та *Того, Хто Несе відповідальність за творення всієї оповідної реальності твору*, – самого автора.

Власне, на оповідачеві як *організаційній домінанті* оповідного простору художнього твору ми вже фокусували нашу увагу в дисертаційній розвідці [7, с. 35–45], тож зупинимося на тому, що традиція класичної французької прози свідчить про значне домінування оповідача, граматично експлікованого 3-ю особою однини (*il / elle*). У цьому разі *гетеродієгетичний*, тобто *всезнаючий, оповідач* виявляється в різних елементах організації *наративної матриці* твору.

Термінопоняттям «*наративна матриця*» художнього тексту ми позначаємо всю систему наративних елементів оповідної реальності (події та/чи дії, ситуації, актанти, функції або інші величини), котрі розміщуються в опові-

ді у вигляді певної наративної схеми й характеризується власними просторово-часовими координатами, своєю оповідно-мовленнєвою структурою і певним фокалізаційним кодом. Іншими словами, наративна матриця утворюється з текстових сіток [8], котрі корелюють з такими текстовими категоріями, як голос, темпоральність, просторовість і модальність.

Всезнаючий оповідач постає конструктором, який може, по-перше, зорганізувати оповідь з позицій минулого за принципом «над знання» і «над бачення», а по-друге, шляхом «переключення» [9, с. 73] в іншу реальність, зокрема у внутрішню реальність персонажа, здійснювати інтроспекцію у психологію й почуття останнього. Творячи таку оповідну дійсність, письменник застосовує, як правило, *нاراتивну тактику* хронологічного зсуву, основними *нاراتивними прийомами* якої виступають процеси зрощення або дистанціювання оповідача й персонажа.

Французькі прозові тексти з *гомодієгетичним оповідачем* набувають поширення з початком XIX ст. Перебування оповідача в дієгезисі веде до того, що «Я-оповідь» ототожнюється з голосом самого автора. Гомодієгетичний оповідач в інтрадієгетичній ситуації, наприклад, здатен оповідати й переосмислювати те, що було пережито ним раніше. Основними *нاراتивними тактиками* тут виступають форматування поліфонічної оповіді або гри за допомогою таких *нاراتивних прийомів*, як прийоми калейдоскопу, монтажу чи мозаїки.

Художній текст містить певну сукупність знаків, які позначають джерело нарації. У цьому разі йдеться, звичайно ж, про граматичні категорії (особи, часу, способу дії), котрі являють собою «проміжні ланки» [10, с. 450], що відсилають до мовця та до просторово-часових координат його дискурсу. Водночас у гомодієгетичній оповіді, наприклад, ні гомодієгетичний оповідач, ні дійсний спосіб теперішнього часу не стосуються безпосередньо письменника. Тут може мати місце, скоріше, вираження *Alter ego* [11, с. 83] або навіть деяка множинність *ego* [10, с. 451].

Стверджується, наприклад, що наративний принцип осциляції гомодієгетичного оповідача (двійництво, спостереження за собою, голос сумління, роздвоєння особистості) може виступати спробою проектування деякого уявного наративного фокуса [3, с. 21] у вже існуючій оповідній реальності літературного тексту з метою творення суміжних або паралельних мікрокосмів художнього твору.

Таким чином, ми трактуємо оповідача як складно зорганізований суб'єкт комунікації, котрий, зважаючи на чималу кількість різноманітних модифікацій оприявлення в оповіді та дієгезисі, реалізує основні текстопороджуючі стратегії наративної категорії *голосу* в прозовому творі.

Досліджуючи категорії *просторовості* й *темпоральності*, або весь просторово-часовий континуум художнього тексту, ми відштовхуємось від ідеї Поля Рікера стосовно того, що оповідна реальність, котра вибудовується в творі письменником, являє собою певним чином організовану часову реальність [5, с. 13].

Проблеми художнього часу та простору належать до фундаментальних не лише у філософії, але й в естетиці та мистецтвознавстві, а зміна підходу до трактування часу й простору пов'язується взагалі з розвитком пізнання. Нині просторово-часові уявлення, зберігаючи свою об'єктивну основу, не лише постають засобом передачі думок, почут-

тів і переживань персонажів, але й слугують засобом узагальнення процесів дійсності [12, с. 8].

Будь-яке висловлення відзначається власними часовими координатами стосовно іншого висловлення. Специфічною оповідного висловлення є те, що воно вміщує в собі темпоральні характеристики історії, котра означається в ньому, оскільки наративна темпоральність вибудовується на безповоротності та непередбачуваності часу [11, с. 37; 13, с. 74].

Зауважимо, що у філософії виокремлюються поняття *перцептуального* й *концептуального часу* та *простору*. Проектуючи цю дихотомію на весь просторово-часовий континуум художнього наративу, додамо, що історія (дієгезис) вибудовується в концептуальному просторі й часі та являє собою певну абстрактну хроногеометричну модель, котра слугує для впорядкування ідеалізованих подій та/чи дій [14, с. 11]. Однак моделювання оповідної реальності як намагання виразити певний художній образ ніколи не локалізує останній у концептуальному просторі й часі, оскільки він може бути реалізованим лише в межах перцептуального простору й часу суб'єкта, що творить або сприймає художній твір [там само, с. 15]. Саме перцептуальний простір і час уможливають розтягнення або стискування часових проміжків персонажного буття, а також деформацію його просторових координат.

Так, деякі автори віддають перевагу стрибкоподібному розгортанню сюжетної лінії оповіді, висвітлюючи в такий спосіб лише окремий проміжок часу, прибираючи з тексту інший [15, с. 61].

Категорія темпоральності вважається розумовою категорією [16, с. 57], котра відображає процеси сприйняття й осмислення людиною часу позначуваних ситуацій і їх елементів стосовно моменту мовлення або будь-якої іншої точки відліку [там само]. Отже, темпоральна сітка художнього наративу конструюється граматичними, лексичними та лексико-синтаксичними засобами, які ми можемо використовувати для позначення й репрезентації різних варіацій і кореляцій між подіями та/чи діями. Саме наративний час уможливує розкриття особливостей імовірних відношень між різними структурними елементами, чим можуть імплікуватися в творі ідеї *прогресії* на рівні подій та/чи дій та *розвитку* на рівні теми [17, с. 84–91].

Темпоральна сітка художнього наративу постулюється як системна організація, що являє собою основу для розгортання художнього часу тексту й представляє формально-структурний аспект його вираження [16, с. 6]. Вона формується, зважаючи на особливості розгортання граматичної наративної категорії часу, котра репрезентується лінгвістичними одиницями граматичної категорії часу й аспекуальності.

У свою чергу, просторова сітка наративу відзначається абстрактним характером, оскільки являється розумовим конструктором [18, с. 152], зважаючи на те, що екзистенти та їх простори видимі лише в уяві, а тому мають трансформуватися зі слів у певні розумові проєкції.

Просторово-синтагматична організація художнього тексту трансформується в темпорально-парадигматичну конструкцію дискурсу, а факторами наративного утворення виступають *анахронії* й *ахронії* [11, с. 44]. У термінології Ж. Женетта *нاراتивні анахронії* трактуються як різні форми невідповідностей між порядком представлен-

ня подій та/чи дій в історії (дієгезисі) й оповіді [6, с. 82]. *Ахронії* постають подіями та/чи діями, котрі неможливо розмістити в часі оповіданої історії, оскільки вони є дискурсивними явищами й пов'язані з інстанцією нарації в разі, якщо оповідач має підстави для нехронологічного групування подій та/чи дій [11, с. 45].

Отже, зважаючи на особливості темпоральної сітки, виокремлюються *лінійні / лінійні художні наративи*, в яких оповідь розгортається лінійно, тобто у вимірах горизонтальної площини: від минулого через теперішнє до майбутнього. Зауважимо, що в цьому разі можливі ретроспекції в минуле оповідача / персонажа. Лінійність, тобто хронологічність або ланцюговість [там само, с. 52] програмує відлік часу від однієї події та/чи дії до іншої, при цьому час ніколи не рухається в зворотному напрямі, пропонуючи читачеві відслідковувати послідовний рух наративного часу. У цьому разі з позицій семіотик, можемо трактувати час як іконічний знак, оскільки він віддзеркалює дієгезис як подібний до реального світу читача [19, с. 152–153].

У *нелінійних / не лінійних художніх наративах* простежується рух почуттів крізь призму неупорядкованих часо-просторових варіацій [20, с. 86].

Провідною темпоральною модифікацією тут може виступати тривалість або повторюваність події та/чи дії, що зумовлюється роздумами або медитаціями персонажа. До найпоширеніших способів переходу в часі й просторі можемо віднести передусім відмову оповідача від точного (хронологічного) відліку часу, перебування персонажа у позачасовому вимірі (сновидіння й візії), втечу від небажаної дійсності через ретроспекції або проспекції, котрі не завжди пов'язані з персонажним буттям. Отже, можемо стверджувати, що варіативність темпоральних і просторових відношень зумовлюються множинністю й гнучкістю *нарративних прийомів і тактик* у побудові й форматуванні оповідної реальності.

У художньому творі виділяють два види модальності: об'єктивну, або онтологічну, та суб'єктивну, котра й концентрує на собі антропоцентризм художнього мовлення, і саме з її допомогою суб'єкт фіксує своє положення в системі текстових координат [21, с. 20].

Розкриваючи всю специфіку нарративної категорії *модальності* в контексті художнього наративу, візьмемо за відправну координату поняття *точки зору*, котра трактується як одна з основних формо- й смислотвірних текстоформуєчих категорій, що визначає структуру художнього тексту в плані змісту та в плані вираження [22, с. 4], оскільки містить у собі оцінку того, про що розповідається.

З огляду на визначення *модальності* як категорії, котра позначає відношення змісту мовлення до дійсності й характеризує судження залежно від встановлюваної ним вірогідності [24], стверджується, що саме в межах модальної точки зору репрезентується *модальна позиція* оповідача або персонажа. Остання постає при цьому тим сегментом модальної сітки художнього наративу, котрий формується дейктичним центром та іншими специфічними засобами текстової модальності різних типів: від очевидної до емотивної та гіпотетичної [8].

Об'єктивна модальність прозового тексту вибудовується авторською модальністю, тобто авторською точкою зору, котра конструює образ автора як «концентроване втілення сутності твору» [23, с. 118].

Суб'єктивна ж модальність являє собою множинність індивідуальних позицій персонажа або персонажів, які змінюються, підсилюючи, таким чином, динаміку оповіді. Персонажна точка зору завжди опосередковується авторською оцінкою головного героя або його буття. У художньому наративі точка зору персонажа окреслюється, як правило, експліцитними емоційно-оціночними лексичними засобами, як, наприклад, прикметники, що не просто характеризують предмети або явища, а позначають при цьому відношення того, хто їх сприймає. Додамо також використання різних засобів інтенсифікації або деконкретизації [22, с. 7] оцінки з боку того, хто осмислює або осягає сутність предметів, явищ і феноменів.

Авторська точка зору корелює з імпліцитними лексичними засобами на рівні підтексту та на рівні форматування оповіді. Йдеться про лейтмотивне виділення певних деталей [там само, с. 8], гіперболізацію окремих явищ або наскрізні повтори події та/чи дії.

Наративна категорія *модальності* реалізується в художньому наративі також через такий нарративний конституент, як *фокалізація*, або *фокалізаційний код*. Власне концепція фокалізації опосередковує словесно зафіксовані візуальні уявлення, породженні текстом [18, с. 152–153]. У цьому контексті фокалізація постає процесом модалізації оповіді і являє собою фокус або перспективу представлення та донесення до читача текстового знання в такому ракурсі, в якому воно подається в наративі, без жодних «особистісних» укралень в основний інформативний пласт твору.

Підсумовуючи, зазначимо, що художнім наративом, який постає об'єктом нашої розвідки, вважається письмовий текст будь-якого літературного жанру (від малої до епічної прози), котрий оповідає про одну або кілька подій та/чи дій, які пов'язані між собою темпорально й логічно.

Література:

1. Бехта І.А. Оповідний дискурс в англійській художній прозі: типологія та динаміка мовленнєвих форм: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / Іван Антонович Бехта. – Львів, 2010. – 526 с.
2. Мацєвко-Бекєрська Л.В. Наративні стратегії малої прози (на матеріалі української літератури кінця XIX – поч. XX ст.): дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.06, 10.01.01 / Лідія Василівна Мацєвко-Бекєрська. – К., 2009. – 406 с.
3. Луцак С.М. Внутрішня організація прозового тексту (на матеріалі художніх творів Івана Франка): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / Світлана Миколаївна Луцак. – Івано-Франківськ, 2002. – 210 с.
4. Богачєвська І.В. Філософсько-релігійознавчий аналіз християнської нарративної традиції: дис. ... д-ра філол. наук: 09.00.11 / Ірина Вікторівна Богачєвська. – К., 2007. – 449 с.
5. Рикер П. Время и рассказ / Поль Рикер // Интрига и исторический рассказ, Т.1. – М., СПб.: Университетская книга, 1998. – 313 с.
6. Genette G. Figures III / Gérard Genette. – P.: Seuil, Points, 1972. – 282 p.
7. Савчук Р.І. Оповідний простір художньої прози Ф. Саган: лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05 / Савчук Руслана Іванівна. – К., 2009. – 295 с.
8. Татару Л.В. Точка зрення и ритм нарративного текста (на матеріалі произведений Дж. Джойса и В. Вулфа): дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.19 / Татару Людмила Владимировна. – Саратов, 2009. – 419 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.disscat.com/content>.
9. Денисова С.Л. Интроспекция во внутреннем мире персонажа средствами сравнения / С.Л. Денисова // Вестник Пятигорск. гос. лингв. ун-та, 2009. – №2. – С. 73-76.
10. Фуко М. Що таке автор? / Мішель Фуко // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / За ред. Марії Зубрицької. – Львів: Літопис, 1996. – С. 443-457.

11. Папуша О.М. Наратив дитячої літератури: специфіка художнього дискурсу: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / Ольга Миколаївна Папуша. – Т., 2003. – 236 с.
12. Мейлах Б.С. Проблемы ритма, пространства и времени в комплексном изучении творчества / Б.С. Мейлах // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве: [сб. ст.] / Отв. ред. Б.Ф. Егоров. – Л.: Наука, 1974. – С. 3-10.
13. Бальбуров Э. Фабула, сюжет, нарратив как художественная рефлексия событий / Э. Бальбуров // Критика и семиотика. – Вып.5. – Новосибирск: НГУ, 2002. – С. 71-78.
14. Зотов Р.А., Мостепаненко А.М. О типологии пространственно-временных отношений в сфере искусства / Р.А. Зотов, А.М. Мостепаненко // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве: [сб. ст.] / Отв. ред. Б.Ф. Егоров. – Л.: Наука, 1974. – С. 11-25.
15. Обелец Ю.А. Темпоральная структура возможных миров художественного текста (на материале англоязычной прозы): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Юлия Анатольевна Обелец. – Одесса, 2006. – 240 с.
16. Голосова Т.М. Темпоральная структура художественного текста: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.02 / Тетяна Михайлівна Голосова. – Черкаси, 2002. – 416 с.
17. Тодоров Цв. Поэтика / Цветан Тодоров // Структурализм: «за» и «против»: [сб. ст.]. – М.: Прогресс, 1975. – С. 37-113.
18. Ильин И.П. Теоретические аспекты коммуникативного изучения литературы (обзор) / И.П. Ильин // Семиотика. Коммуникация. Стиль: сб. обзоров / Отв. ред. И.П. Ильин. – М., 1983. – С. 126–162.
19. Эко У. Шесть прогулок в литературных лесах / Умберто Эко. – СПб.: Симпозиум, 2002. – 288 с.
20. Сірук В.Г. Наративні структури в українській новелістиці 80-90-х років ХХ ст. (типологія та внутрішньо текстові моделі): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / Вікторія Григорівна Сірук. – Луцьк, 2003. – 204 с.
21. Смушинська І.В. Суб'єктивна модальність французької прози: [монографія] / Ірина Вікторівна Смушинська. – К.: Вид.-поліграф. центр «Київський ун-т», 2001. – 256 с.
22. Вит Н.П. Языковые средства реализации точек зрения автора и персонажа в несобственно-авторском повествовании (на материале короткой прозы Фланнери О'Коннор): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Н.П. Вит. – Одесса, 1984. – 16 с.
23. Виноградов В.В. О теории художественной речи / Виктор Владимирович Виноградов. – М.: Высшая школа, 1971. – 240 с.
24. Академічний тлумачний словник української мови у 11 томах. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>.

Савчук Р. И. Основные формо- и смыслообразующие конститутенты французского художественного нарратива

Аннотация. Настоящая статья посвящена раскрытию особенностей функционирования текстовых категорий (голос, темпоральность, пространство и модальность) в художественном нарративе. С целью определения специфики формо- и смыслообразующих конститутентов французского художественного нарратива основное внимание уделено выяснению и представлению главных способов и механизмов реализации их текстообразующей роли в форматировании повествовательной реальности художественного текста. Обнаружено, что нарративная матрица литературного произведения формируется текстовыми сетками, соотносящимися с такими текстовыми категориями, как голос, темпоральность, пространство и модальность.

Ключевые слова: художественный нарратив, текстовая категория, нарративная матрица, нарративный прием, нарративная тактика.

Savchuk R. Main form- and sense forming constituents of french literary narrative

Summary. The functioning features of text categories of voice, temporality, space and modality in a French literary narrative have been revealed. For the purpose of determining the specificity of form- and sense formatting constituents of a French literary narrative the main attention is paid to finding out and to the lineation of principal ways and mechanisms of realization their text forming role in a literary text narrative reality formatting. It has been outlined that a literary text narrative matrix is formed by the way of text nets which are correlated with such text categories, as voice, temporality, space and modality.

Key words: literary narrative, text category, narrative matrix, narrative technique, narrative tactics.

Сорока Т. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської мови та перекладу

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА АНГЛІЙСЬКИХ АКЦІОНОМЕНІВ ІЗ СЕРЕДНІМ СТУПЕНЕМ ПОЛІСЕМІЇ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лексичної семантики акціономенів сучасної англійської етнолінгвокультури, які кваліфікуються як ціннісно-обумовлені реєстрові одиниці лексикографічних джерел тлумачного характеру. Процедура ступінчастої ідентифікації як засіб виявлення вербальних маніфестаторів семантичних компонентів значень полягала в послідовному зведенні слів на позначення цінностей через типові ідентифікатори до акціономенів з максимально узагальненим характером. Проведений комплексний аналіз співвідношення акціономенів четвертої групи із середнім ступенем полісемії показав, що кожна лексична одиниця визначається, з одного боку, самостійністю, а з іншого – певною когерентністю з іншими словами, формуючи взаємопов'язані групи в межах семантичного простору системи цінностей. Оскільки структура кожного з проаналізованих слів *glory, piety, spirituality, civilization, democracy, beauty, good, virtue, hope, diligence, charity, blessing* характеризується дев'ятьма лексичними значеннями, то вони, у свою чергу, семантично поєднуються з іншими акціономенами, розкриваючи при цьому якісні характеристики об'єктивної реальності, стосунків людей у суспільстві, нормативних категорій та духовних сутностей. Дев'ятнадцять семантичних ознак («state (of), condition», «quality of», «act (of), action(s)», «in phrases», «in plural», «virtue», «attitude(s)», «person(s)», «thing(s), object(s)», «feeling (of)», «worth, merit», «righteousness», «kindness», «property», «benefit, profit», «belief(s)», «bliss», «praise, thanksgiving», «aid»), маючи скорочено-узагальнений зміст, що виводиться логічним шляхом із вихідних семем, координують різноманітні відношення між досліджуваними акціономенами у вигляді перетинів та збігів лексичних значень, що переконує в чіткому відображенні системності лексики на рівні слів.

Ключові слова: акціономен, лексичне значення, генералізована сема, семантична ознака.

Постановка проблеми. Лексика мови становить систему, цілісну організацію із взаємопов'язаними й взаємозалежними ділянками, які, у свою чергу, мають власні властивості і підлягають законам існування цієї цілісності. Ідеї формалізованої систематизації слів на основі матриці стали основоположними для сучасних описів лексики, бо саме в ній найяскравіше відображено специфіку національного світосприйняття.

Аналіз останніх досліджень. Вперше формалізовані основи семантичної класифікації лексики були сформульовані й обґрунтовані науковими співробітниками відді-

лу структурно-математичної лінгвістики Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України на чолі з відомим вітчизняним вченим М. М. Пешак [1]. Саме звідси пішли дослідження теоретичної та прикладної лінгвістики на матеріалах лексикографічних джерел, де найвиразніше розмежовуються явища мовлення і мови, а лексичні значення слів визначаються як мовні факти. Цю методику слідом за М. М. Пешак та її учнями поглибила М. П. Фабіан, зокрема, при дослідженні етикетної лексики в українській, англійській та угорській мовах [5, с. 19].

Метою пропонованої статті є розкриття семантичної структури четвертої групи дев'ятизначних акціономенів¹ сучасної англійської мови, які кваліфікуються як ціннісно-обумовлені реєстрові одиниці лексикографічних джерел тлумачного характеру [7].

Виклад основного матеріалу дослідження. Семантична структура будь-якої системи слів у словнику є мережею семантичних відношень, що спостерігаються між словами певної системи, і «семантична структура цих систем має описуватися у термінах змістових відношень» [6, с. 76].

Оскільки лексема виступає зовнішнім відображенням слова, то його внутрішній бік представлений семемою, яка є найменшою одиницею лексико-семантичного ярусу і рівнозначною окремому значенню слова. На позначення компонентів змісту семемі використовуються різноманітні терміни: *маркер* (Дж. Катц, Дж. Фодор), *фігура* (Л. Ельмслев), *диференційна ознака* (І. Арнольд), *семантичний множник* (Л. М. Васильєв, О. К. Жолковський), *семантична ознака* (Г. А. Уфімцева), *семантичний примітив* (Г. Вежбицька) та інші. У нашому дослідженні вводимо термін *генералізована сема* (ГС), під якою розуміємо семантично-похідну ознаку (СО), яка має скорочено-узагальнений зміст, що виводиться логічним шляхом із вихідної семемі.

Процедура збору фактичного матеріалу і виділення семного складу лексичних значень акціономенів полягає в таких послідовних етапах:

1) З тлумачних словників англійської мови за допомогою прийому суцільної вибірки виписуються іменники, у формулах тлумачення яких містяться експліцитні та імпліцитні вказівки на форми і засоби передачі аксіологічного знання, в результаті чого укладається картотека мовного матеріалу. Зазначимо, що спочатку формується попередній перелік лексем, які виступають конвенційними цінностями англійської спільноти, наприклад: *life, truth, love, progress, sovereignty, honour, God, law, beauty*. Далі до цього списку слів застосовується метод ступінчастої ідентифікації [3], який «дозволяє визначити лексико-семантичну групу слів як сукупність одиниць,

¹Акціономен (від грецького *ἀξία* – «цінність» і латинського – *potep* – «ім'я, назва») є робочим терміном, упродовженням у науковий обіг автором для позначення найменування цінності.

що тлумачаться через одні й ті ж слова-ідентифікатори» [4, с. 107]. Процедура ступінчастої ідентифікації як засіб виявлення вербальних маніфестаторів семантичних компонентів значень полягає в послідовному зведенні слів через *типові ідентифікатори* (термін Е.В. Кузнецової [2]) до слів з максимально узагальненим характером і проводиться до тих пір, поки в зіставлюваних тлумаченнях не виникне ситуація взаємної ідентифікації, яка сигналізує про те, що подальший розклад значень за допомогою слів тієї ж мови неможливий. Кінцеві ідентифікатори приймаємо за лексико-семантичні одиниці на позначення цінностей, що містять стійкі комплекси семантичних компонентів, які існують в інших аксіономенах.

2) За одержаною в такий спосіб картоцекою аналізується кількісний та якісний склад слів на позначення цінностей, а також їхня семантика.

Лексичний і семний склад аксіономенів сучасної англійської мови представлений 150 лексичними одиницями, які містять 1192 генералізовані семи. За ступенем полісемії та семантичними особливостями аксіономени досліджуємо в напрямі від найбільш багатозначних до моносемічних.

До слів із середнім ступенем полісемії відносимо дев'яти-, восьми-, семи-, шести-, п'яти-, чотири-, три- та двозначні аксіономени, семантика яких розкривається за допомогою вказівок на реалії, що пояснюють або виділяють суттєві ціннісні ознаки.

Дванадцять лексичних одиниць *glory, piety, spirituality, civilization, democracy, beauty, good, virtue, hope, diligence, charity, blessing* входять до складу четвертої групи дев'ятизначних аксіономенів, які утворюють між собою дев'ятнадцять семантичних спільностей.

Об'єднані СО «*state (of), condition*», аксіономени *glory, piety, spirituality, civilization, democracy* уточнюють стан, обставини, умови, в яких хто-, що-небудь перебуває, існує через характеристику абсолютного задоволення, втіхи² (*glory: «a state of absolute gratification, contentment»*), побожності (*piety: «the state of being pious»*), відданості Богові, релігії (*spirituality: «the state of being dedicated to God, religion»*), високого рівня соціального розвитку, що відображається в культурі, науці, промисловості, державному устрої (*civilization: «an advanced state of human society, in which a high level of culture, science, industry, and government has been reached»*), безкласовості й рівноправності (*democracy: «a social condition of classlessness and equality»*).

Тлумачення якості за значенням лексичних одиниць (СО «*quality of*») *glory, piety, spirituality, beauty, good, virtue* узгоджується з відповідним узагальненим позначенням, наприклад, слави (*glory: «a good quality that makes you admire someone or something»*), благочестя (*piety: «the quality of being pious»*), духовності (*spirituality: «the quality of being spiritual»*), краси (*beauty: «an individually beautiful quality»*), доброти (*beauty: «the quality of being good»*), добродетності (*virtue: «the quality of being morally good»*).

Слово *piety* пов'язане з іменниками *civilization, charity, blessing* на підставі СО «*act (of), action(s)*», що передає щиродушну дію (*piety: «devout act»*), процес досягнен-

ня цивілізованого рівня розвитку (*civilization: «the act of bringing or achieving civilization»*), благодійницький акт (*civilization: «a charitable act»*), благословення (*civilization: «the act or words of a person who blesses»*).

Лексичні одиниці *glory, good, virtue, hope, diligence* широко вживаються у спілкуванні та обумовлюються ситуативним контекстом у виразах (СО «*in phrases*»): **Old Glory** – (розм. варіант англ. мови) державний прапор США (відповідає ГС «*thing, object*»), **get any good of smth.** – (*Irish*) to get understanding [букв. (ірландський вираз) зрозуміти щось] (відповідає ГС «*awareness, understanding*»), **by [in] virtue of smth.** – за допомогою чогось, через щось, завдяки чомусь (відповідає ГС «*aid*»), **forlorn hope** – безнадійна справа (відповідає ГС «*affair*»), **legal due diligence** – правова/ юридична експертиза; юридичне обов'язкове обстеження (відповідає ГС «*opinion, view, estimate*»).

Форма множини аксіономенів *glory, piety, spirituality, beauty, good* сприяє урізноманітненню їхньої лексичної семантики (СО «*in plurals*»). Так, *glories* позначає гарні, вражаючі, гідні похвали речі («*a thing that is beautiful, impressive, or worthy of praise*»), *pieties* – багатослівне, часто беззмістовне мовлення («*profuse talk; lofty phrases*»), *spiritualities* – річний грошовий дохід церковної установи («*church revenue*»), *beauties* – приємні й привабливі риси чогось («*the pleasing and attractive features of something*»), *goods* – предмети торгівлі («*articles of trade; merchandise*»).

В національно-культурній традиції англійського народу словами *piety, good, diligence* позначаються християнські чесноти (СО «*virtue*»), перші два з яких уособлюють благочестя й добро (*piety, good: «moral virtue»*), а третє – старанність у виконанні важкої праці (*diligence: «the virtue of hard work»*). А за лексичним значенням «*ставлення*» (СО «*attitude(s)*») до лексичних одиниць *piety, diligence* наближається *charity*, кожна з яких виражає певні стосунки між людьми й ставлення до чого-небудь, наприклад: шанобливість до батьків, до старших або родини (*piety: «a pious attitude to parents, superiors, or family»*), дбайливість, ретельність у виконанні роботи (*diligence: «the attitude of someone who works very hard and very carefully»*), доброзичливість (*charity: «a kindly and lenient attitude towards people»*).

Різним ступенем семантичної близькості відзначаються зв'язки між аксіономенами *hope, democracy, good, spirituality, virtue, charity, blessing*, які попарно групуються, об'єднуючись відповідною ознакою. Наприклад, семантика іменників *hope* та *democracy* стосується визначення людини або групи людей (СО «*person(s)*»), вказуючи на того, на кого покладається надія (*hope: «a person that gives cause for hope»*), або тих, чий простий соціальний статус відрізняється від привілейованої еліти (*democracy: «the common people of a community as distinguished from any privileged class»*). Надії й сподівання на очікуваний успіх, розраду можуть також бути пов'язані з предметами, речами, явищами або подіями (СО «*thing(s), object(s)*»). Цей факт відображено в тлумаченнях слова *hope* – «*something that is hoped for; something that seems likely to bring success or relief*». А загальне визнання краси предмета в межах зазначеної ознаки міститься в семантичній структурі іменника *beauty* – «*a beautiful thing*». Перетинаючись в СО «*feeling (of)*» на

² Тут і далі з метою полегшення читачького сприймання іншомовного тексту подано пояснення лексикографічних дефініцій аксіономенів.

позначення людських почуттів, аксіономени *hope* і *charity* вирізняються упевненістю у можливості здійснення бажання в майбутньому (*hope*: «*the general feeling that some desire will be fulfilled*») та співчуттям до тих, хто бідує або попав у немилість (*charity*: «*benevolent feeling, especially toward those in need бідувану or in disfavour*»).

Аксіономен *good* встановлює зв'язки зі словами *spirituality*, *virtue*, *charity*, *blessing*, відношення між якими характеризуються тематичними перетинами, торкаючись духовної й матеріальної сфер. Так, аксіономени *good*, *virtue* об'єднуються СО «*worth, merit*», «*righteousness*» за морально-позитивним значенням ціннісного та праведного рівнів особистісних якостей: (*good*: «*worthy of, meriting or justifying*»), (*virtue*: «*positive moral qualities*»), а для лексичних одиниць *good*, *charity* спільним є значення доброзичливості (СО «*kindness*»: *good*: «*kind behaviour*»; *charity*: «*kindness and tolerance in judging others*»). Дві пари аксіономенів *spirituality*, *good* та *good*, *blessing* за СО «*property*», «*benefit, profit*» констатують факти володіння якоюсь власністю, на прикладі церковного (*spirituality*: «*Church property*») або персонального майна (*good*: «*personal property*»), а також узагальнюють добрі наслідки для кого-, чого-небудь (*good*: «*benefit or advantage to someone or something*»), (*blessing*: «*a special mercy, or benefit*»).

Тема віри в Бога й благоговійного признання божественних істин знайшла своє відображення в семантиці аксіономенів *piety*, *spirituality* (СО «*belief(s)*»), що підтверджується лексичними значеннями (*piety*: «*a strong respectful belief in a deity or deities*»), (*spirituality*: «*religious belief*»).

Тлумачення слів *glory* і *blessing*, об'єднаних СО «*bliss*», «*praise, thanksgiving*», зводяться до позначення блаженства, щастя (*glory*: «*bliss of heaven*»; *blessing* «*complete bliss*»), молитовного звернення до Бога у формі поклоніння або подяки перед трапезою й після неї (*glory*: «*praise that you give when you worship Gods*»; *blessing* «*a short prayer of thanksgiving before or after a meal*»).

Добровільна матеріальна допомога («*the voluntary giving of aid, typically in the form of money, to those in need*») або духовна поміч, що посилається людині од Бога («*aid offered by God*»), передаються семантикою іменників *charity* та *blessing* (СО «*aid*»).

Крім здатності утворювати між собою семантичні спільності, аксіономени четвертої групи характеризуються ще й додатковими лексичними значеннями: *glory*: «слово-замінник для назв вінчик, німб, сяйво, ореол» («*another word for halo, nimbus, aureole*»), «слава, популярність» («*repon*»), «розкіш, пишнота, блиск» («*splendour, magnificence*»); *piety*: «суворе додержання релігійних принципів» («*strict adherence to religious principles*»), «повага до батьків, вітчизни» («*regard for parents, homeland*»); *spirituality*: «прихильність до духовного життя людини» («*spiritual inclination*»), «відданість релігійним цінностям» («*attachment to religious values*»), «благочестя, побожність» («*piety*»), «духовенство» («*the clergy*»); *civilization*: «спосіб життя певного народу, нації, регіону» («*way of life of a particular people, nation, region*»), «інтелектуальне, культурне й моральне вдосконалення» («*intellectual, cultural, and moral refinement*»), «будь-який тип культури (суспільства), що розглядається в певному місці й часі» («*any type of*

culture, society, of a specific place, time»), «досконалий рівень соціального розвитку» («*the an advanced level of social development*»), «великі міста або заселені райони як протиставлення рідко заселеним областям, пустелям тощо» («*cities or populated areas, as contrasted with sparsely inhabited areas, deserts, etc*»), «нація, народ, суспільство» («*nation, society*»), «вигоди сучасного життя» («*the conveniences of modern life*»); *democracy*: «урядова система, що базується на принципі мажоритарності» («*a system of government based on the principle of majority decision-making*»), «принципи соціальної рівноправності» («*principles of social equality*»), «контроль організації її членами, які мають право добровільно брати участь у процесі прийняття рішень» («*the control of an organization by its members, who have a free and equal right to participate in decision-making processes*»), «демократичний дух» («*democratic spirit*»), «державна влада» («*political power*»), «правило більшості» («*majority rule*»), «демократична держава» («*democratic state*»); *beauty*: «краса – квантове число як науковий термін у фізиці елементарних частинок» («*Physics. quantum number*»), «схвальний відгук у шотландському, австралійському й новозеландському варіантах англійської мови – Яка краса!» («*(Scot, Austral, and NZ) «exclamation You beauty! – an expression of approval*»), «ідеальний приклад» («*ideal instance*»), «привабливий зовнішній вигляд людини» («*pleasing personal appearance*»), «вродлива жінка або дівчина» («*a beautiful woman or girls*»), «шарм» («*charm*»); *virtue*: «ефективна сила, дія» («*effective force*»), «відповідність укладу життя й поведінки встановленим морально-етичним принципам» («*conformity of one's life and conduct to moral and ethical principles*»), «цнотливість, невинність; целибат» («*virginity; celibacy*»), «в архаїчному значенні – хоробрість, мужність, сміливість» («*Obsolete. bravery*»); *hope*: «ймовірність здійснення чогось бажаного» («*a chance that something desirable will happen*»), «джерело успіху, удачі» («*the source of success*»), «хотіння, бажання» («*wish, desire*»), «сподівання» («*expectation*»); *diligence*: «старання й наполеглива праця» («*careful and persistent work*»), «ступінь піклування» («*the degree of care*»), «належна увага» («*proper attention*»), «в архаїчному значенні – обачність» («*Obsolete. caution*»), «ретельність» («*assiduity*»), «поштова карета, диліжанс» («*stagecoach*»); *charity*: «сукупність організацій, які спільно розглядаються як об'єкт благодійності або пожертвування» («*the body of organizations viewed collectively as the object of fundraising or of donations*»), «м'якість; поблажливість; терпимість» («*leniency*»), «добродійна установа» («*a charitable institution*»); *blessing*: «щастя; удача» («*good fortune*»), «милість, ласка, даровані Богом» («*favour bestowed by God*»), «схвалення» («*approval*»).

Висновки дослідження. Отже, проведений комплексний аналіз аксіономенів четвертої групи із середнім ступенем полісемії показав, що семантична структура кожного з них виступає системою значень, які певним чином організовані. При цьому лексичні значення одних слів на позначення цінностей англійської духовної культури вступають у семантичні відношення з іншими, встановлюючи перехід від індивідуального тлумачення до трактування в межах інших груп аксіономенів.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в поглибленому вивченні ціннісної парадигми французького мовного соціуму з дослідженням багатозначної та моносемічної структури аксіономенів.

Література:

1. Клименко Н. Ф., Пешак М. М., Савченко І. Ф. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики / Н. Ф. Клименко, М. М. Пешак, І. Ф. Савченко. – К.: Наукова думка, 1982. – 251 с.
2. Кузнецова Э. В. Категория типичных идентификаторов как основа для выделения лексико-семантических групп (на материале глаголов русского языка) / Э. В. Кузнецова // Актуальные проблемы лексикологии. – Новосибирск: Новосибирский гос. ун-т, 1971. – С. 110 – 112.
3. Кузнецова Э. В. Ступенчатая идентификация как средство описания семантических связей слов / Э. В. Кузнецова // Вопросы металингвистики. – Л.: Ленинградский гос. ун-т им. А.А.Жданова, 1973. – С. 84 – 95.
4. Попова З. Д., Стернин И. А. Лексическая система языка / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. – 148 с.
5. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах: [монографія] / Мирослава Петрівна Фабіан. – Ужгород: Інформаційно-видавниче агентство «ІВА», 1998. – 256 с.
6. Lyons J. Language and Linguistics. An Introduction / John Lyons. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – 356 p.
7. Oxford English Dictionary / Being a corrected re-issue with an introduction, supplement and bibliography of a new English dictionary on historical principles / Ed. by: J. A. H. Murray: Vol. 1-12. – Oxford: the Clarendon Press, 1970. – Vol. 1. – 1240 p.; Vol. 2. – 1308 p.; Vol. 3. – 740, 488 p.; Vol. 4. – 628, 532 p.; Vol. 5. – /2/, 516, 758 p.; Vol. 6. – /2/, 528, 820 p.; Vol. 7. – /2/, 277, 1216 p.; Vol. 8. – /2/, 1217, 1676, 936 p.; Vol. 9. – /2/, 586 p.; Vol. 10. – /2/, 587, 1211, 396 p.; Vol. 11. – /2/, 404, 565, 493 p.; Vol. 12. – 1970 p.; Supplement, 1975. – VIII, 542, 325 p.

Сорока Т. В. Семантическая структура английских аксиономенов со средней степенью полисемии

Аннотация. Стаття посвящена дослідженню лексическої семантики аксіономенів англійської етнолінгвокультури, які кваліфікуються як ціннісно-обумовлені реестрові одиниці лексикографічних джерел тлумачення слів. Процедура ступенчатої ідентифікації як засіб виявлення вербальних маніфестаторів семантичних компонентів значень складала в послідовному свіденні слів, позначаючих цінності, через типові ідентифікатори к аксіономенам з максимальною обобщенням характером. Проведений комплексний аналіз співвідношення 12 аксіономенів четвертої групи з середньою полісемією показав, що кожна лексическа одиниця визначається, з однієї сторони, самостійністю, а з другої – визначеною когерентністю з іншими словами, формуючи взаємопов'язані групи в межах семантичного простору системи цінностей. Оскільки структура кожного з проаналізованих

слів glory, piety, spirituality, civilization, democracy, beauty, good, virtue, hope, diligence, charity, blessing характеризується дев'ятьма лексическими значеннями, то вони, в свою чергу, семантично об'єднуються з іншими аксіономенами, розкриваючи при цьому якісні характеристики об'єктивної реальності, міжличностних відносин людей в суспільстві, нормативних категорій і духовних сутностей. Дев'ять семантичних ознак («state (of), condition», «quality of», «act (of), action(s)», «in phrases», «in plural», «virtue», «attitude(s)», «person(s)», «thing(s), object(s)», «feeling (of)», «worth, merit», «righteousness», «kindness», «property», «benefit, profit», «belief(s)»), «bliss», «praise, thanksgiving», «aid»), маючи скорочено-обобщене зміст, яке виводиться логічним шляхом з вихідних семем, координують різні відносини між досліджуваними аксіономенами в формі пересічень і збігів лексических значень, що переконує в чіткому відображенні системності лексики на рівні слів.

Ключевые слова: аксіономен, лексическе значення, генералізована сема, семантичний ознак.

Soroka T. Semantic structure of the Ukrainian axionomens with the average degree of polysemy

Summary. The article is dedicated to the investigation of the nouns denoting national values in their formalized representation on the material of the English language. The polysemantic axionomens consisting of 9 lexical meanings have been taken from the modern English thesauri by means of the step-identification procedure of matrix method. Matrix representation of non-material values gives an opportunity to describe in detail the structure of lexical meanings of axionomens, to distinguish the degree of their related semantics, to expose the functional character of generalized semes forming definite structures within the framework of analyzed words. Complex analysis of 12 axionomens glory, piety, spirituality, civilization, democracy, beauty, good, virtue, hope, diligence, charity, blessing interpreted with 108 lexical meanings has been made in the present research. In the process of investigation it has been defined that the semantic structure of the every analyzed axionomen is regarded as the individual system of lexical meanings organized under certain rules. Axionomens are united with 19 semantic indications: “state (of), condition”, “quality of”, “act (of), action(s)”, “in phrases”, “in plural”, “virtue”, “attitude(s)”, “person(s)”, “thing(s), object(s)”, “feeling (of)”, “worth, merit”, “righteousness”, “kindness”, “property”, “benefit, profit”, “belief(s)”, “bliss”, “praise, thanksgiving”, “aid”. It considers being perspective to investigate all lexico-semantic sub-systems of the value paradigms of the French language society.

Key words: axionomen, lexical meaning, generalized seme, semantic indication.

*Сташко Г. І.,
аспірант кафедри германської і фіно-угорської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

ЕВОЛЮЦІЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПІСЕННОМУ ФОЛЬКЛОРИ

Анотація. У статті подано сюжетний огляд жіночих образів в американському пісенному фольклорі, проаналізовано еволюцію жінки та її ролі в сім'ї та американському суспільстві.

Ключові слова: пісенний фольклор, гендер, жіночі образи, американська культура, еволюція.

Постановка проблеми. Вивчення проблем фольклору та проведення досліджень у лінгвістичній площині підтверджує тісний зв'язок та взаємовплив мови та культури. Звернення до фольклорних джерел на сьогоднішній день є актуальними для лінгвістичних розвідок не лише як до матеріалу досліджень, а як до фактору впливу на слухача та формування національних стереотипів. Це зумовило нас почати дослідження аспектів функціонального значення фольклорної культури, а надто жіночі образи, які допомагають краще зрозуміти та інтерпретувати послання, заковані в словах, звуках, інтонації та мелодії. Дослідження ролі жінки в суспільстві дає змогу описати еволюцію суспільства та жінки в ньому, а фольклорні пісенні тексти є тим історичним матеріалом, що передають світосприйняття тієї чи іншої епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями гендерної лінгвістики цікавляться як зарубіжні (D. Cameron, J. Coates, A. Goddard, G. Lakoff, R. Lakoff, C. Miller, L.M. Patterson, D. Tannen, С.С. Асірян, А.В. Кириліна, В.А. Маслова, Л.Н. Пушкарьова, І.І. Халеева та інші), так і українські науковці (О.Л. Бессонова, О.С. Бондаренко, Н.Д. Борисенко, О.Ю. Дубенко, О.В. Дудолодова, Г.І. Емірсуїнова, С.Я. Єрмоленко, О.Л. Козачишина, А.П. Мартинюк, А.С. Птушка, Я.В. Пузиренко, О.О. Селіванова, О.Ф. Сизова, О.В. Ткачик, С.О. Швачко та інші). Проте варто зазначити, що лінгвістичні дослідження суто жіночих образів саме через призму американського пісенного фольклору (M.E. Brown, A. Capila, C.R. Farrer, В.А. Дмитренко, Н.І. Панасенко) є нечисленними, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – детально розглянути гендерне питання, що дасть змогу встановити зв'язок народної свідомості з реальністю та змалювати історичні зміни в відносинах «жінка-суспільство» та «жінка-сім'я». Розглянувши та проаналізувавши гендерну проблематику в американському пісенному фольклорі (далі АПФ), що виступає об'єктом у дослідженні, ми також сподіваємося зрозуміти еволюцію образу жінки та її роль у сім'ї та суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукові студії по-різному аналізують питання гендеру. Існує три напрямки гендерних досліджень – лінгвістичний, комунікативний та культурологічний [1]. В актуальній статті ми комплексно підійшли до вивчення жіночих образів, адже

аналіз фольклорних пісенних текстів є повним лише в їх інтеграції. Своєрідність американської фольклорної пісні та фольклору в цілому зумовлена особливостями формування нації та історичного розвитку країни. Будучи відносно молодою, Америка не пройшла відомих величких художніх епох, через які пройшов розвиток Старого Світу. Тому закономірно стверджувати, що фольклор у ній виник не на початку розвитку нації, а був запозичений з інших країн у процесі еміграції. Раніше ми вже розглядали коріння АПФ [2, с. 293], де визначили його 4 основні джерела, а саме автентичний фольклор корінних індіанців; різноманітний та насичений яскравими образами пісенний фольклор іммігрантів, переважно з Великобританії; меланхолійні та легкі афро-американські пісні з вірою в краще майбутнє; авторські пісні, що виникли в процесі становлення американської нації і стали надзвичайно популярними. Безумовно, АПФ – це мозаїка слів і мелодій, звуків і ритму, почуттів та вражень. Ця багатогранна подібність на інші фольклори та одночасна унікальність є чи не основною особливістю американської фольклорної пісні.

Окремо варто відзначити важливість хронологічно останнього джерела, тобто авторських пісень. Чому вони займають досить велику нішу в АПФ? Дослідники [3; 4; 5; 6] поділяють думку про те, що роль авторської пісні – одна з ключових в АПФ. Так, Н.І. Панасенко та Я.Ф. Дмитрієв відмічають, що в американських альманахах лише деякі пісні позначені як «traditional», тобто, у нашому розумінні, народні, але також існує велика кількість авторських пісень, які в силу своєї популярності наближені до народних [6, с. 170]. Завдяки тому факту, що формування американського фольклору почалось у 17 столітті та через наявність письменності та книгодрукування більшість авторів американських пісень відомо [7, с. 299].

Обговоривши особливості АПФ, перейдемо до аналізу жіночих образів у ньому. Так, вибірка включає 3 збірники [3; 4; 5] загальною кількістю 255 найпопулярніших американських пісень, з яких 85 мають жіночі образи, а це 0,33%. У цей відсоток ввійшли як основні образи («Oh, Susanna», «Clementine», «Cindy»), де жінка – головна героїня, навколо якої закручується сюжет, так і другорядні, де жіночий образ вимальовується з контексту, як, наприклад, у коліскових («Mighty Lack a Rose», «All the Pretty Little Horses»), «Kentucky Babe»). Популярність всіх пісень, що ввійшли до вибірки, підтверджується їх численними реміксами у виконанні сучасних бендів, переспівуванням видатними співаками сучасності, використанням у кінематографі та художній літературі.

Для кращого огляду еволюції жіночого образу в американській фольклорній пісні за основу взято періоди-

зацію, запропоновану американським композитором та музикознавцем Т. Рафом [3], яка співпадає з основними віхами історичного розвитку Америки. Він виділяє 5 періодів, а саме: 1) Рання Америка (Early America) (1620–1810) («Green sleeves», «Barbara Allen», «Billy Boy»); 2) Америка Першопоселенців (Pioneer America) (1810–1860) («On Top of Old Smoky», «Sweet Betsy From Pike», «Polly Wolly Doodle»); 3) Становлення Америки (America's Coming of Age) (1860–1890) («Beautiful Dreamer», «Oh Promise Me», «There is a Tavern in the Town»); 4) Американська Рубежі Століть (Turn-of-the-Century America) (1890–1910) («Daisy Bell», «Hello! Ma Baby», «Ida»); 5) Америка 20-го Століття (Twentieth-Century America) (1910–1966) («Red River Valley», «Aura Lee», «The Yellow Rose of Texas»). Варто зазначити, що найстаріша пісня «Green sleeves» датується 1620 роком, а «Scarborough Fair», 1966, хронологічно остання у вибірці. Це пов'язано з часовими обмеженнями фольклорної пісні, адже для цього статусу пісня має «настоятися» та підтвердити свій статус.

Ми також використали додаткові джерела з історії Америки [8; 9; 10; 11] для трактування історичних чинників появи певних жіночих образів в АПФ.

Отже, період 1620–1810 – це епоха заселення США іммігрантами, переважно з Європи, тому чисельними є пісні європейського походження. Без сумніву, найбільший відсоток переселенців мали британське коріння. Вони прибули до Америки з мріями про краще майбутнє та статки. Домінує меркантильний підхід до життя. Водночас слово «мрія» є ключовим у ньому для багатьох. Гроші та ліричні жіночі образи матері чи коханої не сумісні, що і продемонстрували результати аналізу. Лише 6 пісень з 23 (26%) мають жіночі образи. У часи, коли жінка не сприймалась чоловіком серйозно, вона відповідно не мала ваги в суспільстві, адже сімейні стосунки лежать в основі суспільних. У відібраних піснях героїні часто висвітлюються іронічно: або як куртизанки, через яких чоловік втрачає розум («Green sleeves»), або як легкодоступні («Comin Thro' the Rye»). Основний акцент у сюжетному представленні падає на зовнішню красу жінки, а не на її духовні якості. Так, у пісні «Comin Thro' the Rye» до героїні на ім'я Дженні (Jenny) вжито безлике звертання «дівча» (lassie) та «бідненька» (poorbody) (в англ. мові слово body дослівно перекладається як «тіло»). А назва пісні «Green sleeves» (зелені рукави) відображає прізвисько невірної коханої, до якої звертається автор. Вважається, що зелені рукави могли бути атрибутом одягу куртизанок, так як у літературі того часу зелений колір згадується як «колір легкості в коханні», оскільки після «вільного кохання» на одязі дівчини залишалися плями від трави. Складається враження, що таке іронічне відношення продиктоване часом, адже чоловік, сконцентрований на грошах, не є носієм високоморальних якостей та не шукає вірності.

Ця епоха також відома насильницьким перевезенням рабів з далекої Африки, для яких фольклорні пісні були чи не єдиною розрадою в тяжкому житті. Здебільшого їх співали жінки, яких використовували як прислугу заможні колонізатори з Європи. Африканські жінки доглядали за їхніми дітьми та співали коліскові, і пісня «All the Pretty Little Horses» є тому підтвердженням. Детальний стилістико-фонетичний аналіз коліскових в АПФ і цієї пісні зокрема [2, с. 294–295] показав, що образ турботливої ма-

тері читається між рядками і виникає з перших звуків, не зважаючи на те, що пісня не має жодного жіночого образу. Асиміляція негритянської культури з притаманною їй різноманітністю в АПФ більше проявлялась на рівні рими, ритму та мелодики [8, с. 554]. Жіноча рима з наголосом на передостанньому складі (*Go to sleepy – Little baby*), асонанс з великою кількістю голосних /i:/ та /i/ (*little thin gis crying Mammy*), що за правилами поетичної фоніки передають спокій, ніжність, кохання [12, с. 184], та м'яких сонорних /m/ (*mammy*), /n/ (*nanny*), /n/ (*little*), що додає ніжних, протяжних та м'яких «жіночих» ноток до образу [2, с. 294].

На початку 19 століття розвиток Америки поступово пришвидшується, а роль жінки стає значнішою. На прикладі пісні «Billy Boy» бачимо, що типова сім'я переселенця живе практично за рахунок того, що вміє робити жінка, а саме шити, прясти, вирощувати, готувати, пекти. Але така дружина – майже мрія, змолоду вона легковажна, як показує аналіз попередніх пісень, а коли набуває всіх цих навичок, то їй вже 85. У пісні присутній гумор та самокритика, що притаманні людям з надією та вірою в краще майбутнє.

1810–1860 рр. – це період освоєння нових земель та значного розвитку Америки як держави та як нації. Оформлюється культура, незалежна від впливу Європи. Важливою історичною віхою, що стала маркером для сприйняття жінки суспільством, є конференція з прав жінок у Нью-Йорку в 1848 р. [11, с. 109]. Всі ці події стали чинниками різкої зміни жіночих образів в АПФ. З 50 проаналізованих пісень цього періоду 12 сюжетно мають жіночі образи, що становить 24%. Всі образи позитивні, здебільшого ліричні, про віртуальну кохану або жінку-ідеал, яка б зіграла, приголубила («Down in the Valley», «All Through the Night», «Drink to Me Only with Thyne Eyes»). Кількість жартівливих пісень («Sweet Betsy from Pike») перевищує іронічно-жартівливі («On Top of Old Smoky»). Все частіше трапляються жіночі образи з конкретними іменами, подробицями характеру («Annie Laurie», «Oh, Susanna», «Cindy»). Характерно, що навіть звертання до померлої дружини не пронизане смутком, а сповнене вдячними спогадами з низкою душевних моментів («Long, Long Ago», «Listen to the Mocking Bird»). Як бачимо, поступово Америка знімає пуританські кайдани та демонструє повагу до сімейних цінностей та гендерну відкритість, що позначилось навіть на популярності дитячої пісенки-гри «Skip to My Lou» з обміном партнерами, щоб усунути перешкоди для спілкування та надати можливість учасникам познайомитися один з одним.

Період з **1860** по **1890** показує, що інтерес суспільства до жінки зростає. 14 пісень з 44 проаналізованих мають жіночі персонажі, а це становить 32% (в порівнянні з 26% та 24% за попередні періоди). Жіночі образи витонченіші, детальніші, тенденція звернення до конкретних жінок зростає. Однією з можливих причин може бути те, що більше 90% відібраних за цей період пісень з жіночими образами авторські. Звернення до своєї коханої виявилось актуальним для слухачів, які жили з автором в один історичний період. Цікавою деталлю аналізу стали 64% суто ліричних, меланхолійних, пронизаних коханням пісень. Оспівуються сімейні цінності, жінка стає цінним скарбом, а не розвагою («When You and I Were Young, Maggie», «Silver Threads Among the Gold», «Oh, Promise Me»,

«A Man Without a Woman»). Особливо виділяється тенденція, що почалась у попередньому періоді, а саме пісні, в яких чоловік сумує за коханою («Beautiful Dreamer», «I'll Take You Home Again, Kathleen»).

Проаналізувавши історичні події в Америці, що передували появі пісень 1860–1890 періоду, такі, як Каліфорнійська золота лихоманка (1848–1855), Громадянська війна (1861–1865) та війни поза межами США за участі американців (війна з Великобританією (1812–1814), американо-мексиканська війна (1846–1848) [8; 9; 10; 11], допускаємо їх зв'язок з АПФ, адже відомо, що фольклор відображає критичні суспільні настрої та реакцію простих людей на історичні події. Звичайно, військова тематика передбачає популярність чоловічих образів, як то героя, воїна, солдата, полководця, патріота. Проте саме дружини, матері, кохані чекають їх вдома; саме до них апелюють солдатські серця. Війни розлучили багато пар, змусили їх переглянути своє життя та почати цінувати свої відносини. Ті пари, що не пройшли випробування, розпались і винесли свій урок з таких ситуацій. Прикладом підтвердження цієї думки є пісні про зраду («There is a Tavern in the Town», «Clementine») та розчарування навіть у друзях («A Boy's Best Friend is His Mother»). Більш того, війни принесли невимовну біль матерям («Just Before the Battle, Mother»), і саме в цих роках матір вперше стає об'єктом звернення; її образ хоч і другорядний, але насичений та душевно-пронизливий, адже раніше ми свідчили лише про ліричний образ матері в коліскових. Ця материнська тема отримує розвиток аж на початку 20 століття, про що буде відмічено далі у відповідному періоді.

Ще однією особливістю, показовою для аналізу еволюції жіночого образу, є обмін соціальними ролями. Гендерні дослідження Н.І. Панасенко раннього АПФ показали, що в американських піснях жінка – переважно об'єкт розповіді або адресат, напр. *You ought to see my Cindy* («Cindy»), *I gave my love a cherry* («The Riddle») [7, с. 300]. І лише в цю епоху вперше стають популярними пісні від імені дівчини про чоловіка («My Bonnie Lies Over the Ocean»). Поступово жіночий образ еволюціонує, спостерігається зміна соціальної ролі жінки з пасивної на активну.

Кажуть, люди співають, коли їх серце заповнили емоції, будь то радості чи смутку. Як показав сюжетний аналіз пісень за період з 1890 по 1910 рр., нація пережила більше приємних моментів, ніж сумних. Деякі тенденції, що проявились у середині 19 століття, стали трендом. Наприклад, позитивні пісні зі зверненням до коханої дружини («Dear Old Girl», «Sweet Adeline», «Because»), оспівуванням у коханні («I Love You Truly», «Let Me Call You Sweet heart») чи ностальгією за коханою («Sourwood Mountain», «By the Light of the Silvery Moon») переважають. І хоча сумні пісні також присутні (40%), наприклад, про померлу дружину («My Gal Sal») чи кохану («On the Banks of Wabash»), що змальовують сум чоловіка за втраченим коханням («Goodbye My Lady love», «In the Shade of the Old Apple Tree», «I Wonder Who's Kissing Her Now»), вони мають достойний жіночий образ, до жінки відносяться з повагою.

Отже, можна констатувати, що на рубежі століть країна скинула баласт і почала розвиватися економічно, що позитивно вплинуло на загальний рівень життя простих американців. 45% (27 з 60) пісень з жіночими образами,

в яких жінка постає привабливою та коханою, мають додаткові нотки незалежності та розкутості. Помітно більшу рівність між чоловіком та жінкою, чому не в останню чергу посприяв ріст добробуту та переключення людей з проблем на маленькі радощі від життя, як то музики чи танцю («After the Ball», «The Band Played On», «Sidewalks of New York»). Жінки відвідують виставки («Meet Mein St. Louis, Louis») та більше думають про себе, стають більш веселими, капризними та трішки егоїстичними («Wait Till the Sun Shines, Nellie»), навіть фарбують волосся («Mary's Grand Old Name») та водять авто («In My Merry Oldsmobile»). Як бачимо, важливі відкриття відбилися на тематиці пісень також. Зокрема, такі винаходи, як телефон («Hello, Ma Baby»), велосипед («Daisy Bell», «A Bicycle Built for Two»), автомобіль («In My Merry Oldsmobile», «Wait Till the Sun Shines, Nellie») є бекграундом пісень з жіночими образами красунь та розумниць.

Також помітно, що ведуча роль у піснях належать чоловікам, вони звертаються до жінок, чим показують їх роль та статус. Жінкам не притаманно звернення, як то в українських народних піснях чи сучасних популярних піснях з розкутими поглядами. І лише на початку 20 століття можна засвідчити дві пісні з домінуючим жіночим образом, це пісня «Bill Bailey, Won't You Please Come Home?», де дружина постійно проганяла чоловіка з дому, а коли він розбагатів, почала сама просити його повернутися, та «Frankie and Johnny» – пісня з детективним сюжетом, де дружина вбила чоловіка за зраду.

За останній проаналізований період (1910–1966) кількість фольклорних пісень з жіночими образами знизилась з 45% до 33% (26 з 78), особливо після 1920 р. Проте це пов'язано не з відсутністю інтересу до фольклору, а з його особливістю, яку ми згадували вище: щоб стати фольклорною, пісня має пройти перевірку часом. Крім того, як відмічає Н.І. Панасенко [6, с. 173], розвиток АПФ перейшов в іншу площину. Відбулась зміна відсоткового складу населення, а саме містяни почали превалювати над сільськими жителями, а як відомо, саме сільське населення є тим прошарком, який виконує передачу народної пісні та музики і сприяє її розвитку. Ще однією вагомою причиною кількісного зменшення фольклорних пісень стали фолькгрупи, які продукували численні ремікси вже існуючих пісень, тим самим відроджуючи АПФ.

Продовжуючи аналіз пісень з жіночими образами за вказаний період зазначимо значний інтерес американців до сердечних тем. Цифрові дані показали, що 77% пісень мають образи коханої. Звернення до історичних джерел дає підстави стверджувати, що такий результат є відлунням Першої та Другої світових воєн. Образ коханої допомагав вірити в перемогу («Red River Valley», «Round the Neck She Wore a Yellow Ribbon», «The Yellow Rose of Texas»), а найсміливіші жінки бажали воювати на рівні з чоловіками («The Cruel War», «Johnny Has Gone for a Soldier?»). У післявоєнні роки чоловіче населення зменшилось, що також позначилось на кількості «старих дів» та корисливих дівчат («Bell Bottom Trousers», «Hinky Dinky Parlay-Voo»).

Висновки. Можна підсумувати, що навіть з такої вузької ніші пісень з жіночими образами помітно, як історія відбивається на суспільстві та на долях людей. Детальний аналіз сюжету показав зв'язок почуттів та життєвих мо-

ментів протягом всієї історії народу та важливість фольклорної пісні як дзеркала народної душі. Жіночі образи асоціюються з коханням та добротою, отже, не дивно, що переважна більшість персонажів – це кохані, дружини, коханки, матері. Еволюція жіночого образу американки свідчить про позитивне зрушення у питанні ставлення соціуму до жінки, її ролі та статусі. Починаючи з ролі куртизанки в 17 столітті зі споживацьким ставленням до неї чоловіків та засудження, іронії з боку суспільства, жінка набуває статусу коханої дружини та душевного друга вже в 19 столітті. Цьому сприяють покращення добробуту та культурні прориви. Сім'я вважається фундаментом суспільства, а жінка – надійною опорою чоловіка. Звичайно, жіночі образи варіюються від веселих та безтурботних до сумних та меланхолійних. Інколи це пов'язано з історичними подіями, а інколи – з особистими переживаннями автора.

Що суттєво відрізняє американку від інших жінок? Безперечно, її відносна незалежність, рівність у правах, хоробрість та просунутість. Вона не просто виконує роль берегині сімейного вогнища, а й отримує привілеї бути капризною та приймати самостійні рішення. Вона обирає чоловіка. І в сучасному світі американська жінка має більше прав, демократичні настрої ставлять її на один соціальний щабель з чоловіком. Отже, контактуючи з настроями суспільства, фольклор не лише затверджує стереотипи, а й створює ідеї для певної культури, що стають своєрідними культурними маркерами гендеру.

Аналіз також підтверджує малу кількість пісень з образом матері (лише 8 з 85, з них 4 – колискові). Оскільки роль матері – одна з ключових у сім'ї та суспільстві, причини такого результату варто висвітлити в окремій статті. Не менш вагомим внеском у дослідження АПФ буде лінгвістичний аналіз авторських пісень.

Література:

1. Панасенко Н.І. Гендерні стратегії пісенного дискурсу (лінгвістичний та культурологічний аспекти) / Н.І. Панасенко // Мовні і концептуальні картини світу. Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т філології. – 2002. – № 7 – С. 414–421.
2. Сташко Г.І. Засоби стилістичної фонетики у створенні жіночих образів (на матеріалі американського пісенного фольклору) /

- Г.І. Сташко // Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. – 2014. – № 44 – С. 293–295.
3. Raph Th. The American Song Treasury. 100 Favorites / Theodore Raph. – New York: Dover Publications, 1986. – 406 p.
4. Appleby A. America's All-Time Favorite Songs / A. Appleby, J. Stone. – New York; London; Sydney: Amsco Publications, 1991. – 398 p.
5. Osman A.H. If You Feel Like Singing / A.H. Osman, J. McConochie. – English Language Programs Division. Bureau of Education and Cultural Affairs. United States Information Agency: USA, 1993. – 95 p.
6. Панасенко Н.І., Дмитриев Я.Ф. Культурологический подход к классификации американского песенного фольклора / Н.И. Панасенко, Я.Ф. Дмитриев // Вісник Луганського нац. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2008. – № 24 (163). – С. 168–183.
7. Панасенко Н.І. Песенний дискурс в культурно-історическом и гендерном аспекте / Н.И. Панасенко // Человек и его дискурс. – Волгоград: 2014. – С. 296–302.
8. История США в 4 т. / под ред. Н.Н. Болховитинова. – М.: Наука, 1983. – Т. 1: «1607–1877». – 1983. – 688 с.
9. Народ, да! Из американского фольклора / под ред. Н. Шерешевской, Т. Голенпольского. – М.: Правда, 1983. – 480 с.
10. Иванян Э.А. История США: [пособие для вузов] / Э.А. Иванян. – М.: Дрофа, 2004. – 576 с.
11. Макиннерни Д. История США / Д. Макиннерни. – М.: Эксмо, 2009. – 336 с.
12. Ференц Н.С. Основы литературоведения: [навчальний посібник] / Н.С. Ференц. – К.: Знання, 2011. – 431 с.

Сташко Г. І. Еволюція женских образов в американском песенном фольклоре

Аннотация. В статье представлен сюжетный обзор женских образов в американском песенном фольклоре, проанализирована эволюция женщины и ее роли в семье и американском обществе.

Ключевые слова: песенный фольклор, гендер, женские образы, американская культура, эволюция.

Stashko H. Evolution of female images in American song folklore

Summary. The article focuses on the plot review of images of women in American song folklore and analyses the evolution of a woman, her role in the family and American society.

Key words: song folklore, gender, images of women, American culture, evolution.

Теплова М. В.,
старший викладач кафедри англійської філології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ГІПЕРОНІМІЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ КОМПЛЕКСУ НАУКОВИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ

Анотація. У статті проаналізовано сутність лексико-семантичної категорії гіперонімії як різновиду парадигматичних відношень термінів, розглядаються особливості її функціонування в англійській термінології комплексу наукових екологічних знань, визначаються головні функції гіперонімів і сукупність формальних засобів вираження гіперо-гіпонімічних відношень у досліджуваній терміносистемі.

Ключові слова: термін, гіпонім, гіперонім, парадигматичні відношення, комплекс наукових екологічних знань, моноієрархічна та поліієрархічна система.

Постановка проблеми. Гіперонімія (або, як її ще називають, гіпонімія) є одним з найпоширеніших типів семантичних відносин у терміносистемах. Феномен гіперонімії посідає центральне місце в термінології як англійської мови, так і будь-якої іншої мови наукового спілкування. Більшість слів-термінів знаходяться в гіпо-гіперонімічних відносинах.

В англійській мові вивчається вже не перше десятиріччя, особливо треба відмітити праці таких дослідників, як Л. Брінтон, В. Фромкін, Дж. Лайонз, Дж. Скарбороу [15; 16; 17; 18]. На пострадянському просторі треба відмітити нестачу праць, присвячених гіперонімії в термінології англійської мови. Феномену гіперонімії в Україні майже не приділяється уваги. Його не вивчають у школах, терміни «гіпонім» та «гіперонім» можна зустріти суто в спеціалізованих філологічних виданнях. Сплеск інтересу до термінології припадає на двотисячні роки. Гіперонімія глибоко вивчалася Є. Котцовою [7], але по відношенню до російської мови. Російські та українські лінгвісти дали ґрунтовну загальнотеоретичну базу щодо лексикології та термінології ще в середині минулого сторіччя. Найбільш розгорнуто вона подана в працях А. Реформатсько-го, В. Татарінова, О. Селіванової, Л. Алексєєва [1; 11; 12; 13].

Мета дослідження – спроба аналітичної інтерпретації феномену гіперонімії та дослідження її функціонування в англійській термінології комплексу наукових екологічних знань передбачає виконання наступних завдань: здійснити огляд дослідження гіперонімії як різновиду відношень термінів у сучасній лінгвістиці та проаналізувати особливості взаємодії гіпонімів та гіперонімів у терміносистемі комплексу наукових екологічних знань сучасної англійської мови. Матеріал дослідження включає 2 500 понять і термінів комплексу наукових екологічних знань сучасної англійської мови, відібраних методом суцільної вибірки зі сфер фіксації та функціонування.

Виклад основного матеріалу. Оскільки терміни є словами «природної мови», то вони зазнають на собі вплив різноманітних лексико-семантичних процесів, яким підлягає лексика мови [2, с. 106]. У межах термінологічної системи терміни вступають між собою в синонімічні, антонімічні,

полісемічні, гіпонімічні і омонімічні відношення. Ці відношення, що мають назву парадигматичних, являються ознаками системності термінології.

У лінгвістичній літературі підкреслюється важлива систематизуюча роль гіперонімії як самостійної лексико-семантичної категорії.

Так, Л. Новіков зазначає, що «гіперонімія є самим фундаментальним парадигматичним відношенням, яке структурує словниковий склад мови» [9].

Зокрема, Є. Єршова зазначає: «Інтерес до гіперонімічних відношень у семантиці лексичних одиниць пояснюється тим, що родо-видові відношення визначають місце лексичних одиниць у вивчасмії лексиці, і дає можливість прогнозувати появу нових лексичних одиниць, які можуть займати вільні місця в гіперонімічних структурах» [4, с. 1].

Г. Магліна підкреслює, що «якщо синонімічні та антонімічні зв'язки об'єднують тільки частину слів, то родо-видові відношення пронизують всю лексику» [8, с. 86].

Таким чином, гіперонімія визнається універсальним парадигматичним відношенням, що структурує словниковий склад мови.

Л. Новіков дає таке визначення гіперонімії: «Під гіперонімією розуміється підпорядкування та співпідпорядкування, та побудування на їх основі ієрархічної системи термінів, при якій термін більш ширшого змісту, тобто родовий (гіперонім), включає в себе термін більш вузького змісту, тобто видовий (гіпонім)» [9, с. 241]. Наприклад, термін *biology cal hazard* є родовим для термінів *medical waste, microorganism, virus, toxin*.

З. Попова та І. Стернін зазначають: «Терміни відображають взаємозв'язок явищ та речей, що вони їх позначають, і це може бути досягнуто правильною класифікацією термінуємої дійсності на основі виділення родових та видових явищ. Це означає, що наявність термінів, що об'єднуються по підвидовим ознакам, припускає наявність термінів, що об'єднуються по видовим ознакам, а наявність останніх, у свою чергу, визначається наявністю родових термінів, тобто є елементи, що зв'язані відношеннями включення або гіперонімічними відношеннями. При гіперонімічній організації важливе те, що кожний вищий клас складається з меншої кількості одиниць з більшим об'ємом значення» [10, с. 39].

Гіпонім і гіперонім характеризуються при їх протиставленні наявністю або відсутністю тої чи іншої семантичної ознаки і утворюють опозицію. Гіперонімічні відносини зазвичай розглядаються як транзитивні (перехідні): якщо А – гіперонім В, а В – гіперонім С, то А – гіперонім С. Тоді А буде прямим гіперонімом для В і непрямим гіперонімом для С. Те ж саме справедливо і для гіпонімії [19, с. 94]. Наприклад, якщо термін *pollutant* є прямим гіперонімом для терміну *air pollutant*, який є прямим гіперонімом по відношенню до термінів *ozone, matriculate matter, carbon monox-*

ide, nityrogen oxide, sulphur dioxide, lead, термін *pollutant* буде непрямим гіперонімом для цих термінів.

Поряд з відносинами підпорядкування і панування в гіперо-гіпонімічних рядах існують і відносини рівноправності, які встановлюються між гіпонімами одного гіпероніму. Такі гіпоніми називаються согіпонімами, або еквонімами, і розрізняються виділеними в їх значеннях диференціальними ознаками при наявності якоїсь загальної семантичної частини [14, с. 87]. Так, у ряду термінів, що позначають біологічну небезпеку, терміни *influenza A, Lyme disease, salmonella, mumps, measles, scrapie, dengue fever* та інші виступають як еквоніми один одному.

Загальна схема цих відносин утворює гіпонімічну конфігурацію, яка для різних семантичних полів різних мов виявляється своєрідною і неповторною. Гіпонімічна конфігурація семантичного поля може бути багатоступінчастою або багатоярусною і набувати вигляду ланцюжкової (гіперонім – один гіпонім), радіальної (гіперонім – більше одного гіпоніму) і радіально-ланцюжкової (змішаною і найбільш складною) структури.

Існують різноманітні класифікації гіперонімів. Деякі з них співвідносяться з загальними класифікаціями термінів, інші властиві суто гіпо-гіперонімам.

Так, гіпероніми можна розподілити за лінгвістичною класифікацією на запозичені і споконвічні, мотивовані і невмотивовані, абрєвіатури, багатослівні терміни, терміни-словосполучення і терміни-слова, терміни-вільні словосполучення і стійкі, однозначні терміни і багатозначні терміни, а також класифікацію за частинами мови. Наприклад, Е. Коцтова виділяє класифікацію гіперонімів за частинами мови, зважаючи на те, що ця класифікація – найбільш загальна з усіх можливих. Вона спирається на вихідні лексико – граматичні розбіжності частин мови. Найбільш важливими для неї є гіпероніми іменників та гіпероніми дієслів [7, с. 12].

В лінгвістичній літературі виділяють також формально-семантичні та власне семантичні гіперонімічні зв'язки. Більшість термінів, з'єднаних формально-семантичними гіперонімічними відношеннями, створюються за допомогою приєднання до гіперонімів узгоджених та неузгоджених означень, у ролі яких частіше за все виступають прикметники або іменники. У терміносистемі наукових екологічних знань переважна більшість термінів пов'язана формально-семантичними гіперонімічними відношеннями, наприклад: *condition – agro-meteorological conditions, accident condition, ambient conditions, emergency conditions, favorable conditions*. Це дозволяє зробити висновок, що в термінології системність проявляється не тільки на рівні логіко-понятійної співвіднесеності, але і на рівні лексичних і словоформуючих засобів [5].

Гіпероніми можна класифікувати і за іншими ознаками. Так, Ю. Дубкова виділяє гіпоніми (і гіпероніми) першого та другого ступеню, які виникають внаслідок двох- та одноступінчастих зв'язків між словами. Вона вважає, що при класифікації за однією ознакою гіперонім і гіпоніми утворюють субполе (субпарадігму) першого ступеня підпорядкування. Перехресні зв'язки, при яких термін є гіпонімом одного поля і гіперонімом іншого, підтверджують системний характер родо-видових відносин у межах певного семантичного гнізда термінологічних одиниць [3].

Є.А. Коновалова зазначає, що «родо-видова понятійна система може бути моноієрархічною та поліієрархічною. Моноієрархічна система створюється, коли єдине початкове поняття ділиться шаг за шагом шляхом додавання індивідуальних ознак,

поки не досягається шуканий рівень ділення, і кожне поняття має тільки одне безпосереднє підпорядкування» [6, с. 83]. Прикладами моноієрархічної гіперонімічної системи в матеріалі дослідження можуть бути терміни: *abatement, aberration, abnormality, abortion, abundance, acid, adaptation, amount, arrangement, assay, bacteria, baffle, base, basin, cell, chemical* та інші.

У поліієрархічній системі кожне з понять може як підкорювати декілька понять, так і мати декілька різних підкорюючих, і таким чином входить до різних гіперо-гіпонімічних систем. На відміну від моноієрархічних систем тут існує послідовність підпорядковуючих та підпорядкованих понять, і кожне підпорядковуюче може мати більш ніж одне підпорядковане [6, с. 147]. Прикладом поліієрархічних гіперонімів у терміносистемі наукових екологічних знань є терміни: *ability, absorption, accident, activity, additive, air, age, agent, alarm, analysis, animal, approach, area, array, barrier, bed, behavior, belt, bird, body, bog, canal, capacity, case, cleaning, waste, pollution, park, activity, environment, ecosystem* та інші.

На думку З. Харитончик, гіпероніми поділяються на ті, що утворюють *ланцюгову* конфігурацію семантичного поля (гіперонім – один гіпонім), *радіальну* (гіперонім – більше одного гіпоніму) і *радіально-ланцюгову* (змішану і найбільш складну) [14, с. 87]. Так, в англійській термінології комплексу наукових екологічних знань ланцюгова гіперонімія представлена найменшою кількістю термінів, наприклад: *distillate – middledistillate, bottleneck – trafficbottleneck, botany – botanyofwilderness*. Переважну більшість гіперонімічних термінів цієї терміносистеми складають радіальні та радіально-ланцюгові конфігурації, наприклад: *density, depletion, concentration, dose, group, nutrient, monitoring, waste* та ін.

Д. Лайонз виділяє асиметричні гіпоніми або власно гіпоніми й симетричні гіпоніми, які є синонімами (якщо А є гіпонімом для В і якщо В також є гіпонімом для А (тобто якщо це відношення є двостороннім або симетричним), то А і В – синоніми.) [17, с. 478].

Як показало дослідження, термінологія комплексу наукових екологічних знань у сучасній англійській мові, як і термінології інших галузей знання, пронизана гіперо-гіпонімічними відношеннями. Так, з 2 500 наукових екологічних термінів у виборці 2 325 термінів (або 93%) можуть вступати у гіперо-гіпонімічні відносини, і лише 175 (7%) не мають гіпонімів або гіперонімів (такі, як *abiotic, canopy, clone*).

Аналіз свідчить, що на рівні формальних засобів вираження гіперо-гіпонімічні зв'язки в термінології комплексу наукових екологічних знань англійської мови реалізуються за допомогою іменників, прикметників та дієприкметників. У складених термінах-гіпонімах, таких як *plankton*, диференціувальна ознака, яка розрізняє ці одиниці, уводиться означенням до опорного компонента, внаслідок чого спостерігається звуження значення, наприклад, *decaying plankton, false plankton, freshwater plankton, oceanic plankton, saltwater plankton*. Більшість термінів, які не вступают у гіперо-гіпонімічні відносини, належать до прикметників (*adaptive*) та дієслів (*transmit*), вони зазвичай однокомпонентні (*phenotype, genome*), проте можуть складатися і з декількох слів (*coralreef*). О. Реформатський уважав, що означальні конструкції спрощують засоби розширення значення термінів, що є досить важливим для розкриття тлумачення номінативності термінів [11, с. 48].

Великий відсоток розглянутих гіперонімів (близько 30% або 810 термінів) перейшли до розряду загальноновживаної

лексики, використовуються в повсякденному спілкуванні, навчанні, а також у популярних виданнях та інших засобах масової інформації. Прикладом таких термінів, які увійшли в повсякденне спілкування, можуть бути *DNA, cell, desert, evolution, instinct, leaf, protein, mutation, mollusk, globalwarming* та інші. Цей процес пов'язаний з розвитком науки, загальною освіченістю населення, глобалізацією та підвищенням інтересом до питань екології та останніх наукових відкриттів.

За сферою використання більшість термінів є унікальними, вони зустрічаються тільки в екології або певних її галузях. Це такі терміни, як *monoterpenes, microevolution, photophyte, immersion trickling filter, peat sapropel*. Проте, система наукових екологічних знань має зв'язки з багатьма науками: медициною, біологією, хімією, географією та іншими, тому на їх перетині зустрічається багато термінів-гіперонімів (гіпонімів), наприклад: *biodiversity, nuclear, inbred line, viral diseases, lymphatic system, population density, deoxyribonucleic acid, carbon-based molecules*. Також у термінокомплексі наукових екологічних знань використовуються певні загальнонаукові терміни-гіпероніми, такі як *adaptation, investigation, method, law, process, indicator, sampling, project* та інші.

Що стосується складу та формальної структури гіперо-гіпонімичних термінів, то серед них трапляються як однокомпонентні (*echinoderm, stocking, shell, gene*), так і двоконпонентні (*populationdensity, floweringplant, pointmutation*), і багатокомпонентні терміни (*populationgrowthpatterns, land-based source of pollution, deepseasedimentcoreing*).

Висновки. Гіперонімія як самостійна лексико-семантична категорія відіграє дуже важливу роль систематизатора лексичних систем національних мов узагалі і термінологічних підсистем зокрема. Родо-видові відношення відносяться до фундаментальних типів парадигматичних відношень, за допомогою яких може бути структурований як словниковий склад мови в цілому, так і її спеціальна лексика.

Феномен гіперо-гіпонімії досить розповсюджений у термінології комплексу наукових екологічних знань англійської мови: більше ніж 90% біологічних термінів можуть вступати в гіперо-гіпонімичні стосунки з іншими термінами

Переважає більшість гіперо-гіпонімів у термінах біології англійської мови (близько 90%) належать до розряду іменників або є словосполученнями з головним словом-іменником.

Гіперо-гіпонімичні терміни екології можуть бути однокомпонентними, двоконпонентними та багатокомпонентними. Вступаючи в гіперо-гіпонімичні відношення, терміни утворюють певну конфігурацію семантичного поля.

Гіперо-гіпонімичні системи в біології зазвичай бувають складні, тому виділяються не тільки гіпероніми першого та другого ступенів, як зазвичай, але й гіпероніми до сьомого (чи навіть більше) ступеню.

Для термінів комплексу наукових екологічних знань більш характерні полі ієрархічні гіперо-гіпонімичні відношення, що свідчить про розгалужену систему семантичних зв'язків у досліджуваній терміносистемі.

Отже, будучи невід'ємною частиною всієї лексичної системи, екологічна термінологіка зберігає основні семантичні особливості загальнонавчальної лексики, пристосовуючи їх до використання фахівцями екології в їх професійній діяльності.

Література:

- Алексеева Л.М. Проблемы термина и терминообразования : [учеб. пособие] по спецкурсу / Л.М. Алексеева. – Пермь, 1998. – 120 с.
- Даниленко В.П. Русская терминология : опыт лингвистического описания / В.П. Даниленко. – М., 1978. – 246 с.
- Дубкова Ю.С. Особенности аббревиатурного поля в русском языке [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/22_PNR_2012/Philologia/7_115106.doc.htm.
- Ершова Е.Б. Терминология уголовного права : автореф. дис. ... канд. фил. наук / Е.Б. Ершова. – Л., 1990. – 57с.
- Киршо С.М. Современная русская финансово-кредитная терминология : автореф. дис. ... канд. фил. наук / С.М. Киршо. – Одесса, 1989. – 24с.
- Коновалова Е.А. Гипер-гипонимия в экономической терминологии / Е.А. Коновалова // Филологические студии. – Симферополь, 2001. – № 2. – С. 79–85.
- Котцова Е.Е. Гипонимические связи слов в тексте / Е.Е. Котцова // Вестник Поморского университета. Серия «Гуманитарные и социальные науки». – Архангельск, 2009. – № 6. – С. 78–84.
- Маглина Г.А. К вопросу о гипонимической группе / Г.А. Маглина. – Л., 1975. – 452 с.
- Новиков Л.А. Семантика русского языка / Л.А.Новиков. – М., 1982. – 43с.
- Попова З.Д., Стернин И.А. Лексическая система языка / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж, 1984. – 628 с.
- Реформатский А.А. Мысли о терминологии / А.А. Реформатский // Современные проблемы русской терминологии. – М., 1986. – 192 с.
- Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Дозвілля, 2010. – 844 с.
- Татаринов В.А. История отечественного терминоведения / В.А. Татаринов. – М. : Моск. Лицей, 1995. – С. 17–20.
- Харитончик З.А. Лексикология английского языка / З.А. Харитончик. – Минск : Высшейшая школа, 1992. – 229 с.
- Brinton L.J. The Structure of Modern English: A Linguistic Introduction / L.J. Brinton. – Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2000. – 112 p.
- Fromkin V., Robert R. Introduction to Language (10th ed.) / V. Fromkin. – Fort Worth : Harcourt Brace College Publishers, 2013. – 624 p.
- Lyons J. Semantics / J. Lyons. – V. 1. – Camb. : Cambridge Univ. Pr., 1977. – 384 p.
- Scarborough J. Medical Terminology: Classical Origins Oklahoma Series in Classical Culture / J. Scarborough. – Oklahoma : University of Oklahoma Press, 1992. – 303 p.
- Stede, Manfred. The hyperonym problem revisited : Conceptual and lexical hierarchies in language generation / M. Stede // Association for Computational Linguistics, 2000. – P. 93–99.

Теплова М. В. Гиперонимия в английской терминологии комплекса научных экологических знаний

Аннотация. В статье проанализирована сущность лексико-семантической категории гиперонимии как разновидности парадигматических отношений терминов, рассматриваются особенности ее функционирования в английской терминологии комплекса научных экологических знаний, определяются главные функции гиперонимов и совокупность формальных способов выражения гиперо-гипонимических отношений в исследуемой терминосистеме.

Ключевые слова: термин, гипоним, гипероним, парадигматические отношения, комплекс научных экологических знаний, моноиерархическая и полииерархическая система.

Теплова М. Hyperonyms in English terminological system of Environmental Science

Summary. The article deals with the essence of lexical and semantic category of hyperonyms as a kind of paradigmatic relations in terms, as well as with peculiarities of its functioning in English terminology of Environmental Science; the major functions of hyperonyms are defined, together with formal means of their representation in the terminological system under investigation.

Key words: term, hyponym, hyperonym, paradigmatic relations, terminological system of Environmental Science, monohierarchical and polyhierarchical system.

Терещенко Т. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри романо-германської філології

Рівненського державного гуманітарного університету

МЕТАФОРА В БІЗНЕС-ДИСКУРСІ (МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ)

Анотація. У статті пропонується огляд критеріїв виокремлення метафори в публіцистичних текстах бізнес-тематики, також проаналізовано морфологічні особливості метафор у бізнес-дискурсі.

Ключові слова: метафора, бізнес-дискурс, морфологічна група.

Постановка проблеми. Підмова економіки і фінансів загалом та її окремі лексичні пласти і стилістичні фігури є цікавим матеріалом для дослідження з огляду на відкритість і гнучкість терміносистеми, яка абсорбує загальноживані слова та терміни інших підмов для позначення нових явищ і процесів, а також, зважаючи на зворотний процес, детермінологізацію, проникнення специфічної лексики в розмовну мову.

Дослідженням питання відмежування різних типів дискурсу у вітчизняній лінгвістиці займаються такі вчені, як Ю.В. Данюшина, З.І. Гурьєва, Ю.В. Таратухіна.

Е.В. Темнова розглядає функції метафори в публіцистичному дискурсі, О.П. Винник – метафоричні процеси у формуванні української економічної лексики, Х.П. Дацишин – метафори в політичному дискурсі.

У західній лінгвістиці Ф. Баргела-Чіапіні, К. Нікерсон та Б. Планкен досліджують специфіку взаємин лінгвістичних та екстралінгвістичних комунікативних чинників у бізнес-дискурсі. Дослідженням функціонування метафори в різних видах дискурсу займається Р.В. Гібс, Е. Семіно, В. Коллер, Дж. Стейн.

А. Тросборг, П.Е. Флайвхолм досліджують жанрові особливості бізнес-дискурсу, А. Джоунс, К. Ілік, В. Коллер – лексичні та стилістичні явища в бізнес-дискурсі.

Ще декілька років назад вважалося, що метафорі немає місця в таких видах дискурсу, як науковий, діловий, політичний, дипломатичний, адміністративний та інші. Але практика сьогодні показує, що метафора проникає у всі види дискурсів у тій чи іншій формі, і функції її різняться залежно від типу дискурсу. Не оминула вона й бізнес-дискурс, але її місце і функції в ньому є майже зовсім не дослідженими.

Мета дослідження – з'ясувати морфологічну структуру метафори як стилістичного прийому в сучасному англомовному бізнес-дискурсі.

Предметом дослідження є статті англомовного журналу «The Economist» за 2012–2013 рр.

Об'єктом дослідження є морфологічна структура метафор, зафіксованих у публіцистичних текстах бізнес-тематики.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом для дослідження стали мовні одиниці, вибрані методом суціль-

ної вибірки з журналу «The Economist», що є яскравим представником дискурсу бізнес-медіа, виконує інформативно-полемічну функцію. Функція повідомлення обумовлює стандартизованість публікацій, у той час як полемічна функція залучає ще й функцію впливу, емоційну функцію. У сукупності ці функції створюють підстави для існування в статтях журналу великої кількості експресивних мовних засобів, одним з яких є метафора. Метафора в медіа-тексті бізнес-тематики є не тільки засобом створення образності та привертання уваги читачів до певних аспектів публікації, але й засобом представлення бізнес-інформації у доступній читачеві формі. З однієї сторони, це терміни та кліше, що є стергими метафорами, і саме вони роблять текст дискурсу бізнес-медіа стандартизованим. З іншої – це індивідуально-авторські метафори, створені автором бізнес-публікації або первинним автором, джерелом інформації, та насичені образним потенціалом.

Є декілька критеріїв, на які ми спиралися для виокремлення метафори в публіцистичному тексті бізнес-тематики:

відсутність компаративного зв'язку (або формального маркеру) *as, like, looklike/as, remindof*, позаяк ці маркери є характерною ознакою порівняння, а не метафори. У той час як метафора сприяє скороченню повідомлення, порівняння – розширює;

метафора є синтаксично нерухомою одиницею, у той час як порівняння поєднується з предикатами різних значень (вказує на ті дії, характеристики та аспекти, які стали основою для порівняння);

структура метафори значно менш розширена (зазвичай метафори двочленні), на відміну від структури порівняння;

метафора – це спосіб отождоження двох понять завдяки випадковим окремим ознакам, які виявляються схожими. Порівняння ж зіставляє предмети, поняття, не отождожуючи їх, розглядаючи ізольовано [1].

Методом для дослідження метафор у дискурсі бізнес-медіа була обрана процедура ідентифікації метафор (Metaphor Identification Procedure), яка дає підстави для міждисциплінарного вивчення феномену метафори в мові, комунікації та різноманітних типах дискурсу. У процесі дослідження було помічено, що в публікаціях журналу «The Economist» виявляються не лише конвенційно-стійкі, але й нові, контекстуально-обумовлені мовні одиниці, не зафіксовані в словниках, ідентифікація яких викликає ряд труднощів.

Після проведення процедури ідентифікації метафор, виокремленні метафори були проаналізовані на рівні морфології, що має безпосередньо практичне значення для

поглиблення вивчення природи такої складної стилістичної фігури.

У морфологічному підході основою формальної класифікації є належність слова-оболонки метафори до тієї чи іншої частини мови. Теоретики стверджують, що метафорично може бути використана будь-яка частина мови [5, с. 160]

Однак на практиці процес метафоризації зводиться переважно до транспозиції значення іменника, дієслова, прикметника та прислівника; відповідно, може йти про іменникові, прикметникові, дієслівні та прислівникові метафори. Метафора – це явище контекстуальне, вона функціонує та може бути роз'яснена лише в контексті, весь оточуючий дискурс пояснює метафору. Саме по цій причині важко говорити про метафори-слова, які не залежать від оточення. Проте проаналізований нами матеріал дозволяє виділити декілька випадків, коли окреме слово, навіть узятє в мікроконтексті, однозначно інтерпретується як метафора. Це відбувається або в тому випадку, коли мова йде про міфологічні істоти, або неіснуючі предмети, або якщо слово в своєму прямому значенні застаріло. Наприклад, *Several companies, including global giants such as BAE Systems, have been caught using shells to paybrib esto official sposing as consulting firms* [April, 14–20, 2012]. У цьому реченні наявні два слова з метафоричним значенням – *giants*, що в контексті вживається для позначення впливових світових фірм величезних масштабів; *shell* – у значенні «фіктивна фірма».

У переважній більшості для реалізації значення метафори необхідна наявність декількох супроводжуючих слів, що розшифровують її значення. Ці слова в тексті можуть примикати до метафори або відділятися від неї іншими словами, інколи досить чисельними, але їх зв'язок з метафорою, їх, так мовити, взаємообумовлена одночасна дія є безперечним фактом.

Наприклад, *Derivative price sleapton New York's trading floors* [Mar. 10–16, 2012], метафора *price sleapton trading floors* розділена займенником *New York's*.

Метафору і слова, пов'язані з нею, позначають терміном «метафорична група». Поняття про метафоричну групу дає можливість детально розібратися в деяких питаннях контекстуальної реалізації значення метафор різного типу.

У субстантивній метафоричній групі центром є метафора-іменник. Іменники використовуються для називання предметної дійсності. Тому іменникова метафора – це метафора-номінація, що має емоційно-оцінне навантаження. Визначальну роль у процесі метафоризації відіграють ознаки предмета чи явища, назва якого набуває переносного значення, конотації, що супроводжують слово-оболонку. Іменникові метафори можуть виступати ключовими для цілого ряду похідних – як іменникових, так і прикметникових та дієслівних метафор. Метафора-іменник граматично є предикативним членом, значення її розшифровується підметом, наприклад:

дуже поширеним є випадок, коли метафора-іменник є додатком до іншого іменника або його еквіваленту, що здатний розшифровувати її значення. Наприклад, *American International Group, another famous casualty of the crisis but one partly owned by the Treasury... Joerg Wuttke, a veteran industrialist with the EU Chamber of Commerce in*

China, predicts that the cost to manufacture in China could soar twofold or even threefold by 2020;

метафора-іменник реалізується іменником у формі прийменникової конструкції з *of* і порівняно рідко в присвійному відмінку.

... Time is Money, Efficiency is Life...

... optimization is the tool of the future...

... China is no world-beater ...

... in vast oceans of data ...

... skeletons of buildings...

... creature of Democracies... [Mar. 10–16, 2012]

Більшість подібних метафоричних груп у високій мірі фразеологізовані, оскільки метафори, що в них входять, міцно зчіплюються з елементом, що їх розшифровує і переносне значення, обмежене в сполучуваності з іншими вищезначеннями. Так, наприклад, слово *thread* в метафоричному значенні часто поєднуються з іменниками, що позначають послідовність дій та мисленнєві процеси: «*There is a common thread thinking that runs through a lot of discussion on China, and it's important to recognize what it is and why it is so bad for international discourse*» [Mar. 10–16, 2012];

метафора-іменник реалізується дієсловом. До метафоричної групи цього типу входить дієслово *to call*, за природою свого значення воно завжди вимагає доповнення.

The US likes to maintain what it calls strategic ambiguity over what it would do in the event of a conflict arising from secession [April 7–13, 2012].

... what is called the «great bandwagon market»... [Mar. 10–16, 2012].

... so-called «revolution in military affairs» [April 7–13, 2012].

Центром метафоричної групи – метафорою – можуть бути й інші частини мови: прикметник (і дієприкметник), дієслово, прислівник. У цих випадках до складу метафоричної групи (як слово, що розшифровує метафору) повинен обов'язково входити іменник або його еквівалент. Лише метафорична група з метафорою-прислівником може обходитися без іменника, і то лише відносно, через паралелізм з аналогічними ад'єктивними метафоричними групами [6, с. 7].

Ад'єктивна метафорична група (з центром **метафорою-прикметником**) має таку структуру: прикметник + іменник. Властивістю ад'єктивної метафоричної групи є висока міра фразеологізації. За допомогою прикметника виражається пасивна ознака предмета чи явища. Прикметникова метафора – це метафора-характеристика; вона поєднує функції номінації і дескрипції з акцентом на дескриптивності метафоричного вислову, наприклад, *Argentina's dodgy inflation, small fraction of China's nuclear ambitions* [Feb. 21–27, 2012].

Метафора-прикметник може утворювати більш компактні метафоричні вирази, наприклад, *blind death* замість *death which is blind*.

Порівнявши дві близькі за змістом метафори – *sluggish trade* і *sluggish ness of trade*, можемо зауважити, що прикметникова метафора *sluggish trade* охоплює сферу широкую і неконкретну, а іменникова метафора *sluggish ness of trade* фокусує увагу на конкретному явищі дійсності. Варто наголосити на ще одній відмінності між цими типами метафор: іменникова, порівняно з прикметниковою, містить яскравіше виражену експресивність та оцінку.

До ад'єктивної метафори слід віднести й ті випадки, коли центром групи є метафора-дієприкметник, наприклад: *Markets aren't be having the way they used to* [April 14–20, 2012];

...to help textile companies battling high cotton prices;
...tensions with Iran running high, worries are back;
...breaking faith with the month the nuclear is sue...

[Mar. 10–16, 2012].

Досить великий метафоричний потенціал мають іменники та прикметники, що характеризують фінансові операції:

...also less draconian fiscal austerity [Mar. 10–16, 2012];
the usual cure, monetary and fiscal tightening, will not work for panflation. [April 7–13, 2012]

Крім того, назви валют (*euro, dollar, sterling*) також регулярно зустрічаються в дискурсі бізнес-медіа, а коливання курсів валют описуються метафорично.

Дієслівна метафора є найцікавішою стилістичною фігурою, що базується на транспозиції. Метафора-дієслово використовує альтернативний опис дії та зазвичай вона утворює метафоричну групу з іменником у функції додатку і значно рідше у функції підмета. Метафоричний потенціал дієслова дуже великий і має важливе значення для метафорики взагалі, оскільки будь-яке дієслово передає інформацію про динаміку розвитку явища, про процесуальність та змінність, про діяльність, яка може перетворювати дійсність за подібністю до інших процесів. Особливу експресивність дієслова дослідники пояснюють багатством і багатозначністю його семантичної структури, а також різноманітністю семантичних зв'язків. Не лише в позиції присудка, а і взагалі центра, який організовує метафоричну групу, дієслово, вжите метафорично, часто тягне за собою метафоризацію й інших, пов'язаних із ним слів [3, с. 507].

З'ясовуючи сутність метафори, Н.Д. Арутюнова наголошує на провідній ролі дієслова в процесі метафоризації, оскільки функцію предикації найчастіше виконує саме ця частина мови. Дієслівну метафору можна виявити серед більшості семантичних типів метафорики, однак найчастіше такі метафори перехрещуються із реаліями, що стосуються життєдіяльності людини та фізичного впливу на предмет:

...prices inching up...
...prices leapt...
...prices have collapsed...
...to dampen prices...

Дієслівній метафоричній групі властива та ж риса, про яку говорилося відносно інших метафоричних груп: висока міра фразеологізації. Метафора-дієслово, як правило, здатна поєднуватися в групу з обмеженою кількістю уточнюючих слів [4]. Наприклад, в англійській мові дієслово *to break* утворює метафоричну групу лише з декількома іменниками: *silence, contract, treaty, rule, promise, money, health*. В англійській мові існує велика кількість дієслів-метафор, що використовуються носіями мови щоденно. Наступні приклади метафоричних угруповань є одними із широко вживаних метафор-дієслів.

It would take a quintupling of the carbon price to wipe out that differential.

...demand has been fuelled...
China bites out of local manufacturing [Mar. 10–16, 2012].
Microsoft cut them off [Mar. 24–30, 2012].

...before they cut them loose on an unsuspecting public [April 14–20, 2013].

Але поряд з дієсловами, обмеженими в здатності контекстуального поєднання, є велика кількість дієслів, більш самостійних у цьому відношенні: для англійського дієслова *to pepper* у метафоричному значенні прийнятним буде будь-який непрямий додаток, за умови, що він позначає певний предмет, наприклад, *The recent indictment of Wegelin, a Swiss private bank being sued for helping Americans to evade tax, is peppered with references to «sham» companies and foundations, set up in places like Panama and Liechtenstein to conceal the identities of the bank's clients* [April 7–13, 2013].

У текстах дискурсу бізнес-медіа зустрічаються такі структурні види, як складні та складнопохідні слова. Словоскладання – це один з найпродуктивніших способів творення метафоричних слів. У публікаціях журналу «*The Economist*» зустрічаються різні за структурою складні та складнопохідні слова і словосполучення. Однак найпоширенішою групою є наступні словосполучення:

– «**noun + noun**» – *Bradley Ruffle at Ben-Gurion University and Ze'ev Shtudiner at Ariel University Centre looked at what happens when job hunters include photos with their curricula vitae, as is the norm in much of Europe and Asia* [Mar. 10–16, 2012];

– «**adjective + noun**» *Ireland's leading economists has said, warning that the project could become «another white elephant»* [Mar. 17–23, 2013].

Метафоризації зазвичай піддається одне із слів словосполучення або одна з основ складного слова. Нове значення формується в слові та словосполученні вцілому, тобто з семантичної точки зору такі одиниці є неподільними. У словосполученні *regulatory patchwork* метафоризації підлягає іменник *patchwork*, а модулем для порівняння стає характеристика цього виду роботи, тобто процес порівнюється з накладанням клаптиків на діру: *it calls for a new co here ncein the regulatory patchwork that has grown up to deal with highly un like lye vents* [Mar. 10–16, 2012].

У інших випадках у складних словах і словосполученнях переосмисленню піддаються обидва корені або обидва слова словосполучення, наприклад, словосполучення *sleeping policeman* [April 14–20, 2012].

У ряді випадків часткова метафора може поєднуватися з конверсією, наприклад, *...so the a bun dance of junk-information means they have to be more disciplined* [Mar. 10–16, 2012]. Іменник *junk* у наведеному прикладі функціонує як прикметник.

У складних словах, утворених у процесі непрямой вторинної номінації, другий компонент, як правило, номінативно домінує, наприклад:

The Office for Budget Responsibility (OBR), the fiscal watchdog, now reckons that borrowing will be £126 billion (8.3% of GDP) in 2011, a billion less than it forecast four months ago [Mar. 2–30, 2012].

We do not always know how to make our investments when technology is both overlapping and leapfrogging [April 7–13, 2012].

Як засвідчив аналіз, при утворенні складних метафор-іменників переважно використовується модель **Noun+Noun**: *the locomotive-sized diesel generators on their ground floors boric acid had eaten a head-sized hole excellent test-bed for urban solutions* [Mar. 10–16, 2012]; *food-portion inflation* [April 7–13, 2012].

При утворенні прикметників найбільш активно діють такі моделі, як **Adjective+Noun**:

focusing on one hot-button growth industry in Asia [Mar. 10–16, 2012]; *being a standard-bearer* [Feb. 21–27, 2012].

Модель **Noun+Adjective**:

Bad publicity makes many in the industry gun-shy [April 7–13, 2012]. *Security-rich business environments* [Feb. 21–27, 2012].

Its mission of making mind-blowing products [Mar. 10–16, 2012].

Достатньо часто зустрічається модель **Noun+Verb**:

The price-fixing complaint that America's Department of Justice. [April 14–20, 2012]; *China is no world-beater* [Mar. 10–16, 2012]; *the debt-laden French carmaker* [Mar. 24–30, 2012].

Adjective + verb: *ill-starred record, well-connected champions,*

an ill-paid, overworked species of academi. [Mar. 10–16, 2012].

Деякі речення містять одразу декілька складних метафоричних слів:

Its boss and majority shareholder, Chris Eaton, says the firm, which specializes in «tax-efficient structures», operates somewhere between the industry's «stack-em-high, sell-em-cheap commoditisers» and the high-end private-trust companies, which provide more elaborate services to a more select group of clients [April 7–13, 2012].

Висновки. Таким чином, структурний аналіз метафор за морфологічним принципом дає змогу зрозуміти, як впливає на реалізацію інформативних та прагматичних стратегій автора вибір тієї чи іншої частини мови для метафоричного перенесення. Іменник створює нову номінацію з яскраво вираженою оцінкою та експресією; прикметник пом'якшує оцінку; дієслово вказує на процесуальність та дію, проектує бізнес-реалії переважно на

життєдіяльність людини, тим самим наближаючи бізнес до добре відомого реципієнтам повсякдення.

Література:

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М. : URSS, 2006. – 137 с.
2. Данюшина Ю.В. Многоуровневый анализ англоязычного сетевого бизнес-дискурса : дис. ... д-ра филол. наук. – М., 2011. – С. 20–21.
3. Дацшин Х. Морфологічний і синтаксичний принципи структурної класифікації метафор у політичному дискурсі // Вісн. Львів. ун-ту. – Сер. Журналістика. – 2001. – Вип. 21. – С. 506–509.
4. Падучева Е.В. Глаголы создания образа: лексическое значение и семантическая деривация. – Вопросы языкознания. – 2003. – № 6.
5. Теория метафоры : [сборник] / под. ред. Н.Д. Арутюновой, М.А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – 512 с.
6. Gibbs R.W. Researching Metaphor / R.W. Gibbs// Researching and Applying Metaphor / Ed. by Lynne Cameron and Graham Low. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – P. 29–47.
7. The Economist : 2012–2013.

Терещенко Т. В. Метафора в бизнес-дискурсе (морфологический анализ)

Аннотация. В статье предлагается обзор критериев выделения метафоры в публицистических текстах бизнес-тематики, также проанализированы морфологические особенности метафор в бизнес-дискурсе.

Ключевые слова: метафора, бизнес-дискурс, морфологическая группа.

Tereshchenko T. Metaphor in business-discourse (morphological analysis)

Summary. The article offers an overview of the distinguishing criteria of metaphors in nonfiction texts in business discourse. The morphological characteristics of metaphors in business discourse are analyzed.

Key words: metaphor, business discourse, morphological group.

Фоменко Е. Г.,

доктор филологических наук, доцент,
профессор кафедры теории и практики перевода
Классического частного университета

СВЕРХКОРОТКИЙ РАССКАЗ 2014 ГОДА В ЛИНГВОСИНЕРГЕТИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

Аннотация. Статья посвящена пятидесяти сверхкоротким рассказам, которые опубликованы как лучшие образцы flash fiction за 2014 год на сайте wigleaf.com. Рассматриваются способы сжатия повествовательности и проявления индивидуально-авторских концепций в коллективном синергетическом напряжении системы, свойственном этому типу художественного текста.

Ключевые слова: суперкороткий рассказ, лингвосинергетика художественного дискурса, эпифаническая модель, повествовательность, аттрактор, индивидуально-авторская концепция.

Постановка проблемы. Сверхкороткий рассказ (short short) представляет собой текст с ограниченным количеством слов (flash fiction), который при чтении с компьютерного экрана не требует вертикальной прокрутки. Его можно считать специфической формой тиражирования изменений от повествовательной к эпифанической модели художественного текста [2], поскольку фактор объема не может не оказывать влияние на наложение макроструктуры и индивидуально-авторской концепции. Полагают, что связность сверхкороткой прозы напрямую связана со смысловыми «вспышками» в начале и конце текста [3, с. 12]. Считается, что сверхкороткий рассказ симптоматичен для современной эпохи, когда скорость определяет бытие [4, с. 76]. Высказывается мысль, что миниатюрной прозе присуще обращение к вневременной теме [5, с. 14–15].

Можно предположить, что сверхкороткий рассказ вмещает события-сцены, которые направляются аттрактором эпифанического откровения для выделения «нежданной встречи» в пространстве между «вспышками» начала и конца текста. По-видимому, существенное ограничение объема текста увеличивает амбивалентность, расстраивая дихотомию ДЕЙСТВИЯ, НЕ-ДЕЙСТВИЯ, ЕДИНЕНИЯ и НЕ-ЕДИНЕНИЯ вслед за свернутой повествовательной иерархией. В подобном ракурсе новейший англоязычный сверхкороткий рассказ еще не рассматривался.

Актуальность поставленной проблемы связана с: 1) изучением синергетического обмена между индивидуально-авторским и коллективным; 2) выяснением природы изменчивости эпифанической модели под давлением ограниченного объема; 3) описанием вербализаций, рассеивающих аттрактор эпифании. Цель статьи – выяснить, как сжатие объема влияет на самоусложнение системы текста в условиях повышенной конденсации и смысловой концентрации. Материалом исследования послужили пятьдесят лучших сверхкоротких рассказов за 2014 год, опубликованные на сайте <http://wigleaf.com/2014top501.htm>.

Изложение основного материала. *Разрушение эпифанической модели: современные тенденции.* Анализ пятидесяти сверхкоротких рассказов указывает на формирование макроструктуры событиями-сценами в отсутствии развернутых надстроек смысла, что не дает развернуться аттрактору эпифании. СОПРИКОСНОВЕНИЕ, характерное для эпифанической модели XX века, трансформируется в смыслопорождающее, направляющее интерпретацию ДЕЙСТВИЕ. Создается впечатление, что аттрактор эпифании собирает в бифуркационный пучок ДЕЙСТВИЯ, которые создают, по мере таланта автора текста, художественное откровение.

Покажем на примере сверхкороткого рассказа К. Чаппел «And another thing about the blue» (www.juked.com/2013/06/carrie-chappell-and-another-thing-about-the-blue.asp), как индивидуально-авторская концепция захватывает макроструктуру.

«Girl walks into the forest. Sun cans its rays into the chest of a tree. Grace she's known before under the pines. Drool of sap creeps down the bark. Girl considers the mood. A glass cage, submarine chamber. Another thing, but missing: water. Squirrels scuttle past her, fast as minnows. Ferns become anemones. Girl thinks, *Stranger grows the garden longer she away*. Girl thumbs a holly leaf, winks a bug away. A bead of sweat trails, tucking itself in the briar of her hair, here in the sometimes-called *yonder*».

Сжатие 88-словного текста достигается устоявшимися приемами, характерными для эпифанической модели художественного текста: номинативными предложениями (стеклянная клетка, корпус подводной лодки), выделением смыслового центра двоеточием, нанизыванием неполных предложений вперемешку с полными. Девушка размышляет о незримом Незнакомце, что выделено курсивом в предложении с отклоняющейся грамматической нормой; курсивом также выделена лексема *yonder* в абсолютном конце текста (наложение «здесь-там»). Повествование выхватывает скольжение воображаемых водных событий-сцен сквозь лесные события-сцены (белки – мелкая рыбешка, папоротники – анемоны). «Нежданной встречей» становится виденье морских просторов через лесное пространство. Подчеркнута интертекстуальность как ответ на новейшие произведения современной культуры: стеклянная клетка сознания проецируется в «Стеклянную клетку» Н. Карра, взывающую к активизации думанья и получившую резонанс в литературной среде 2014 года. Синергетический холизм достигается описанием лучей солнца, которые вонзаются в дерево как в живительный сосуд и ведут свою работу для соединения соков дерева с земным покровом леса. Прыгающие бел-

ки преображаються в косяк рыбешки – лесное пространство трансформируется в сосуществующее с ним воображаемое водное. Девушка сжимает пальцами остролист (падуб), веточки которого традиционно украшают дом в рождество. Действия Незнакомца усиливаются вектором Милости Божией (Grace). Девушка смаргивает слезинку, которая смывает жучка с листочка в ее руке. Так внутренняя влага осязается, подобно капле дождя, тут же подхватываясь бусинкой пота, которая зацепляется в вереске волос (считается, что только вереск согласился на предложение Бога расселиться на продуваемых ветром холмах – сквозной вектор сотворения мира). Аттрактор эпифанического откровения проявляется в наложении пространств-времен ДЕЙСТВИЕМ ЕДИНЕНИЯ стихий. Неожиданный эффект создается видением леса сквозь стеклянную емкость, клетку, из которой надо выбраться, подобно тому, как солнечные лучи размещаются в контейнере древесного ствола для оттока во внешнюю среду. Солнце использует контейнер дерева для накопления энергии жизни (чего нет в вакууме стеклянной клетки), и живительная влага (древесный сок природы, человеческие капелька пота или слезинка) устремляется к подземным потокам, к человеческому настроению-сознанию, куда (к земле) спешит смытый слезой жучок или стекают сок, слеза, капелька пота. «Нежданная встреча» происходит сквозь превращение папоротника в анемон, скорее всего актиний, своей формой напоминающих цветок любого цвета радуги. Холистический синергизм заставляет звучать эпифаническое откровение по-новому, раскрашивая солнечный луч в разложении на цвета радуги через возможное представление папоротников как анемон. Из всей выборки, это единственный рассказ, где эпифаническая модель самоусложняется, используя возможности сжатия для наложения одновременных и, по сути, однорядных откровений.

В индивидуально-авторской концепции рассказа ДЕЙСТВИЕ ЕДИНЕНИЯ проявляется в соприкосновении девушки и леса (осязание листа), солнца и дерева (луч и древесный сок), сосны и земли (корни и вода), сока и ствола (движение к живительной земле, где собирается влага), белок и девушки (живая природа и человек). ДЕЙСТВИЕ ЕДИНЕНИЯ преобразует лес в подводный мир. Создаваемое настроение исключает НЕ-ДЕЙСТВИЕ и НЕ-ЕДИНЕНИЕ, тем самым находя гармонию в отходе от христианской дихотомии. Например, покоящийся на листочке жучок (НЕ-ДЕЙСТВИЕ НЕ-ЕДИНЕНИЯ жучка по отношению к человеку, который придерживает пальцами листок, а не вкладывает его в руку) смывается ДЕЙСТВИЕМ слезы. Жучок вынужден начать ДЕЙСТВИЕ: он летит дальше для нового соприкосновения, так же как и слеза, которая в дальнейшем соприкосновении может найти новое самоподобие, соединившись с достигшим земли соком дерева. Иначе говоря, синергетическое напряжение создается нелинейностью мира, переплетениями скользких ощущений и настроений, отрицанием возможности одиночества и покоя. Происходит соприкосновение скольжением сквозь пространства и миры. Смысловая конденсация включается в синергетический обмен между событиями-сценами, осмысленными как ДЕЙСТВИЕ ЕДИНЕНИЯ, которое подталкивает череду новых соприкосновений, чтобы скользить сквозь них.

Новым в этом рассказе является состояние откровения, которое избегает дихотомии ДЕЙСТВИЯ и НЕ-ДЕЙСТВИЯ, ЕДИНЕНИЯ и НЕ-ЕДИНЕНИЯ. Современный человек ДЕЙСТВИЯ ищет ДЕЙСТВИЕ ЕДИНЕНИЯ. Он мыслит рукотворными понятиями, например, подводной лодки, внутри которой человек находится в состоянии НЕ-ДЕЙСТВИЯ (движется лодка, а не человек) НЕ-ЕДИНЕНИЯ (изоляция в замкнутом рукотворном контейнере). ДЕЙСТВИЕ и НЕ-ДЕЙСТВИЕ, ЕДИНЕНИЕ и НЕ-ЕДИНЕНИЕ не могут гармонизоваться иначе, как смыканием стихий. Отдельность проявляется в скольжении накладываемых образов.

Подобный эффект скольжения создается многократным повтором глагола *would* в сверхкоротком рассказе Л. Бекер «Неделя и один день» (www.tinhouse.com/blog/25967/one-week-and-a-day.html). ДЕЙСТВИЕ реальное (посещение отеля в двух кварталах от офиса) и воображаемое (поездка в Париж с воображаемым спутником) усекаются наложением НЕ-ДЕЙСТВИЯ (поездка в Париж) на повторяемое ДЕЙСТВИЕ. Воображаемый человек остается за шлейфом одеклона, в то время как тривиальное посещение отеля лишается запаха. Взгляд из замкнутой клетки здания на сбежавшего из клетки тигра в «Tiger-free Days» (whiskeypaper.com/tiger-free-days-by-demisty-d-bellinger) создает синергетический холизм трансформацией телефонных столбов в кресты для распятия. Трансформационное «излучение» предметов описывается Д. Котроном в сверхкоротком рассказе «Все, что надо знать» (monkeybicycle.net/all-you-need-to-know): любимые желтые резиновые сапоги героини «заражают» своим цветом ее ногти и волосы так, что этот огненный свет приходится по ночам прикрывать перчатками и связывать волосы в пучок. Результатом соприкосновения становится заполнение пространства-времени сиянием теплой энергии в самоподобии излучений, идущих от сапог, потом сапог и ногтей, затем их воздействия на волосы, вплоть до полного озарения мира вокруг человека, полюбившего свои желтые сапоги.

Синтез музыки и литературы усиливает откровение в тексте Л. Кросс-Смит, заголовок которого заимствует название песни Л. Клейтона «Ladies Love Outlaws». Синергетический обмен звуками (дом около военной базы, шелест листьев, музыка из динамика и другие) сходится в локализации дерева-дома у гаража. Текст наполняется артефактами поп-культуры. На полу душевой кабинки оставлен пахучий кусочек мыла известной косметической фирмы; упоминаются Дж. Кэш, один из ярчайших представителей «разбойничего» стиля кантри (грубый хинки тонк), и У. Дженнингс, песня которого «Ain't living long like this» входит в десятку лучших в стиле кантри. Прочтение рассказа через песню, название которой вынесено в заголовок, наполняет текст синергетическим обменом, привлекая из текста песни истории любви Бесси и Лероя, Линды и Билли, Джесси и Уэймора. Сам рассказ может претендовать на четвертую историю в этом ряду. Вербализация *sinnerman* является аллюзией к одноименной песне известной джазовой исполнительницы Н. Симон; автор рассказа заимствует метафору «кровоточащей луны» для трансформации в индивидуально-авторскую метафору «кровоточащего мыла». Еще одна аллюзия к Н. Симон – предложение «It feels good» (ее известная песня называется «Feeling good»). Приведем текст полностью.

«I miss the deepening thumps and flashing pale-pink-yellow skies of living near Fort Knox, my old house. When I moved, I tried to recreate the sounds in my new garage but everything was too small, too thin. Too hollow, too close. I tell her all this as we climb the steep steps of the treehouse out back. She's barefoot and I am behind her, holding her gold high-heeled shoes, making myself useful.

I think about the man who built the treehouse. If he ever got up here after midnight like us, behind the green-wind-hush of the leaves, above the ditch frog and cricket chorus, underneath the full thunder moon. I like to think about having a kid or two to share it with someday. About marrying a woman who would let me get away with giving them names like Cash or Elvis or Waylon or Laredo. Who wouldn't fuss about me listening to outlaw country music in the car. I finally tell her that stuff and more. *My heart was an ice-cold, tight, white rose before I met you. I found the softest spots of your heart when I didn't even want them; crookedly framed things on the walls inside of me, to help me remember.*

Frame 1: That night after dinner when I watched her take a translucent, atomic fish bone from her tongue and drop it into the empty wine glass. Frame 2: The time we'd gotten in a fight but she still called me and told me to go outside, to look up at the northern lights. How we sat on the phone together breathing about God.

When I wasn't looking, I slipped on her sweetness like it was a perfect rectangle honey colored bar of Neutrogena left on the shower floor. I sigh and say *so forgive me if falling in love with you is at once both messy and clean, washing this dirty sinnerman from the inside out. It feels good, it stings. It's like I'm bleeding soap*».

Подчеркнутая вторичность дает автору текста возможность построить события-сцены синергетическим обменом с современной культурой, которая близка рассказчику. Рассказчик переезжает из местности неподалеку от самой крупной американской военной базы Форт Нокс в другую местность; старый дом преобразуется в дерево-дом у гаража. Где-то есть помещение, в котором после принятия душа девушка оставила кусочек мыла; где-то есть машина, владелец которой любит хонки-тонк или хиллбилли. Но эти замкнутые пространства размыкаются спуском девушки и парня с дома-дерева, самого по себе пространства без полностью замкнутых границ. Четко очерчена рамка, разграничивающая замкнутое и открытое пространство, причем дерево-дом поднимается над землей: не касаются земли и двое, спускающиеся с дерева. В двух событиях-сценах (Frame 1, Frame 2) предстает женщина, которую любит мужчина, словами любимых им песен. Например, «full thunder moon» заимствуется из песни группы «New Amsterdams», где есть слова «Full thunder moon <...> Bathe us in blue». Интересно пересечение лун в этой песне и в песне Н. Симон, используемое для образа очищения мыльным потоком: «thunder moon (bathe)» – «bleeding moon (sinnerman) – bleeding soap (shower)». Музыка трансформирует чужое творчество в свое состояние души. Кроме того, совершенная форма куса мыла трансформируется в золотое сечение, связываемое с золотистыми туфлями на шпильках, которые несет в руках возлюбленный девушки. Точно так же пустой бокал вина ассоциируется с рекламным слоганом «Empty wine glass means good wine». Себя прежнего, до состояния любви к женщине, рассказчик сравнивает с

холодной белой розой, символизируя чистоту, искренность, благоразумие как качество неразбуженной любви. Апеллируя к возлюбленной, рассказчик почти дословно повторяет слова поэта С.Б. Ахиабьюка, который в сборнике «Шепот любви», вышедшем в 2014 году, пишет: «While I plead to the softest spots of your feminine intoxicating heart» (в рассказе: *I found the softest spots of your heart*). Подчеркнем, что вербализации в данном тексте – эхо современных произведений искусства, прошедших через восприятие рассказчика. Музыкализация прозы продолжает традиции эпифанической модели, о которых мы писали ранее [2].

Потенциал сверхкороткого рассказа успешно осваивается М. Мартоуном в «Winesburg, Indiana: The Cantor Quadruplets» (<http://booth.butler.edu/2013/05/31/winesburg-indiana-the-cantor-quadruplets>), где надстройки смысла строятся смежным повтором, например: staying staying in the yard (продолжая оставаться во дворе), climbing out from under underwater (выкарабкиваясь из-под подводного пространства), Mom mom-bathe in the mooning moonlight (купание мамы в лунящемся лунном потоке). Автор рассказа переосмыляет одновременность «здесь-сейчас» в «здесь-и-всегда-после-после» в вербализациях «Starting. Starting lists. Starting lists of ingredients» (заимствование приема сенсорного впечатления, в частности, у Дж. Джойса). Семья с четырьмя близнецами живет на пособие; мать пьет, дети привыкли к еде из консервных банок, которые заменяют приготовленную настоящую еду, ведь ее мать не готовит. По ночам, без света, дети ловят, чтобы раздавить, светлячков: We hunted down lumbering lightning bugs, crushed them out like cigarettes in our palms, their butt ash throbbing the there there there there. Точно так раздавлено их детство, от которого окружающие откупились пособием. Писательской находкой является субстантивация наречия «там» в четырехкратном повторе действия четверни (дети не могут совершить ДЕЙСТВИЕ ЕДИНЕНИЯ с миром за границами их привычной жизни). Безысходность детского мира консервных банок усиливается раскачиванием пьяной матери в лунном свете. Залатанно-дырявое существование в клетке двора разрушает детей подобно тому, как они давят светлячков, единственный источник света в темном доме. Автор передает захламляющее самоподобие – четыре близнеца в обносках, среди дыр, заплат, пустых бутылок и банок из-под детской еды. Писатель развивает эпифаническую модель, следуя серийности форм продолженного вида, надстраивая смыслы трансформирующими повторами, выходя за пространство одновременности в пост-одновременность, что придает текст свежее звучание.

Вместе с тем большинство рассказов не создает открытий, подобных вышеописанным. Ограничивая макроструктуру событиями-сценами, сверхкороткий рассказ одновременно ограничивает откровения в надстройках смысла, которые сведены до минимума. Сиюминутное приобщение к коллективному опыту, мгновению ДЕЙСТВИЯ краткосрочного ЕДИНЕНИЯ, через преграду в виде отражающей поверхности, клетки, офиса и т.п., разрушают эпифаническую модель как индивидуально-авторское откровение о мире вечных движениях души, а не перемещениях по пространству.

По-нашему мнению, сверхкороткий рассказ движим ДЕЙСТВИЕМ, из которого выводятся события-сцены,

которые сразу же интерпретируются. Например, в первом рассмотренном тексте вставляется предложение «Girl considers the mood», разрушающее магию эпифании, поскольку читатель способен сам вывести такое умозаключение. Читатель лишается права на интерпретационное усилие, что противоречит эпифанической модели с ее встроенным интерпретационным каналом как стержнем индивидуально-авторской концепции. Читателю почти ничего не надо выводить самому, потому что рассказчик спешит изложить свою точку зрения, вызывая своим откровением сопереживание читателя, впуская в собственное одиночество или разделяя радость с каким-то неизменным привкусом растерянности из-за необходимости осмыслить душевный разлад или свербящее состояние неопределенности, опираясь на контекст, разделяемый современной гипертрофией ДЕЙСТВИЯ.

А. Потебня писал, что «слово образуется из субъективного восприятия и есть отпечаток не самого предмета, а его отражения в душе» [1, с. 33]. В субъективном восприятии сверхкороткой прозы в подборке пятидесяти лучших рассказов 2014 года слово не стремится, за редким исключением, к флуктуациям смысла. Возможно, это связано с тем, что авторами рассказов являются самые разные люди, которые пишут о том, что их волнует, окружает, печалит или радует. Слова выступают гранулярным материалом для потока, в котором только очень немногие тексты достигают желаемых высот.

Проведенное исследование позволяет заключить, что камерность объема ограничивает самоусложнение текста, если не конструируется вращение индивидуально-авторской концепции в макроструктуру для эффекта самоценного художественного откровения. Умалая значимость аттрактора эпифании («вспышки» откровения), сверхкороткий рассказ становится фрагментарной зарисовкой микрокосма, которая без вербальных девиаций не достигает заданной объемом цели предельной конденсации и концентрации.

Выводы и перспективы. Синхронизация вневременных тем, музыкализация прозы, синтез онтогенетического и филогенетического, выход на перекрестки индивидуальной и коллективной памяти объединяют коллективные усилия авторов сверхкоротких рассказов, направленные на освоение эпохальных параметров порядка в событиях-сценах, выведенных из универсализуемого коллективного ДЕЙСТВИЯ ЕДИНЕНИЯ. Перспективным является изучение способов балансирования у порога неустойчивости, необходимого для возмещения малого

объема сверхкороткого рассказа концентрацией вербализуемых смыслов с усиленным интердинамическим компонентом.

Литература:

1. Потебня А. Мысль и язык / А. Потебня. – Харьков : Типография Адольфа Дарре, 1892. – 236 с.
2. Фоменко Е.Г. Языкотворчество Джеймса Джойса / Е.Г. Фоменко. – Запорожье: Классический приватный университет, 2014. – 196 с.
3. Bell J.S. Crafting Novels and Short Stories: The Complete Guide to Writing Great Fiction / J.S. Bell. – Cincinnati, OH: Writer's Digest Books, 2011. – 357 p.
4. Boddy K. The American Short Story since 1950 / K. Boddy. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2010. – 178 p.
5. Wintler P., Lothe J. Skei H.H. (eds.) The Art of Brevity: Excursions in Short Fiction Theory and Analysis / P. Wintler, J. Lothe, H.H. Skei. – Columbia, South Carolina: University of South Carolina, 2004. – 215 p.

Иллюстративные источники:

1. The Wigleaf Top (Very) Short Fictions of 2014. Accessed from: <http://wigleaf.com/2014top501.htm>
2. Smithson Buchi Ahiabuike. Whispers of Love / Smithson Buchi Ahiabuike. – North America and International: Trafford Publishing, 2014. – 146 p.

Фоменко Е. Г. Сверхкоротке оповідання 2014 в лінгвосінергетичному освітленні

Анотація. Статтю присвячено п'ятдесяти надкоротким оповіданням, які опубліковані як кращі зразки flash fiction за 2014 рік на сайті wigleaf.com. Розглядаються способи стискування наративності і прояву індивідуально-авторських концепцій в колективній синергетичній напрузі системи, властивій цьому типу художнього тексту.

Ключові слова: надкоротке оповідання, лінгвосінергетика художнього дискурсу, епіфанічна модель, наративність, аттрактор, індивідуально-авторська концепція.

Fomenko E. Short-shorts of the year 2014 from the linguistic-synergetic perspective

Summary. The article studies fifty short-shorts published as top flash fiction of the year 2014 on the site wigleaf.com. Special emphasis is put on the ways of compressing narrativity and forming individual-authorial conceptions through collective synergetic tension of the system inherent in this type of fictional text.

Key words: short-shorts, linguistic synergetics of fictional discourse, epiphanic model, narrativity, attractor, individual-authorial conception

Чистяк Д. О.,
кандидат філологічних наук, асистент кафедри французької філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТЕКСТОВА КОНЦЕПТОСФЕРА БЕЛЬГІЙСЬКОГО СИМВОЛІЗМУ В ТЕОРЕТИЧНИХ ПРАЦЯХ АЛЬБЕРА МОКЕЛЯ

Анотація. Статтю присвячено реконструкції концептуалізації провідних лінгво-філософських, лінгво-естетичних та лінгвопоетичних аспектів праць знакового теоретика бельгійського символізму А. Мокеля. Також аналізується їхня перспективність у контексті провідних досліджень концептуалізації художнього тексту в символістський період.

Ключові слова: текстовий концепт, символ, лінгвопоетика, бельгійський символізм, авторська картина світу.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження авторської картини світу в текстах знакових європейських письменників полягає у включеності процесів концептуалізації в широкі культурні семіотичні контексти, що генерують структурно-семантичне ядро художнього тексту. Таке спостереження ще більшою мірою стосується теоретичної концептуалізації засад побудови картини світу певного культурного ареалу, а також певного літературного напрямку (в цьому разі – бельгійського символізму).

Метою статті є моделювання провідних лінгво-філософських, лінгво-естетичних та лінгвопоетичних аспектів праць знакового теоретика бельгійського символізму А. Мокеля в лінгвокогнітивному та лінгвопоетичному аспектах аналізу, закладених у працях Г. Вінокура [1], О. Кагановської [2], Ю. Лотмана [3], В. Бурбело [4], О. Селіванової [5] і розвинутих нами в низці праць [6; 7]. Предметом дослідження виступає авторська концептуалізація в теоретичних текстах А. Мокеля та низки інших представників франкомовного символістського руху, а об'єктом дослідження – вербалізоване структурно-семантичне ядро авторської картини світу А. Мокеля. Наукова новизна статті полягає в першому комплексному аналізі елементів авторської концептуалізації А. Мокеля в проекції на провідні тексти авторів бельгійської та французької символістської шкіл, хоча розпорошені елементи такого аналізу простежуються в працях М. Оттена [8; 9], П. Горсека [10] і Д. Чистяка [6; 7].

Виклад основного матеріалу. Бельгійський письменник і науковець А. Мокель (1866–1945) – багатогранна постать у мистецькому житті франкомовного літературного процесу кін. XIX – поч. XX ст. У 1886–1892 рр. він очолював одне з найавторитетніших видань символістського спрямування – часопис «Валлонія», у редакційній колегії якого окрім видатних бельгійських письменників Е. Верхарна, М. Метерлінка та Ш. Ван Лерберга брали участь і французькі метри – С. Малларме, Ф. В'єле-Гріффен, Р. Гіль, А. де Реньє і молодий А. Жід. І якщо поетична та прозова авторська творчість А. Мокеля (збірки поезій «Трохи наївна басчкописенька», 1891; «Сяйва»,

1901; дилогія «Вогонь зникомий» та «Вогонь безсмертний», 1923–1924, а також збірка малої прози «Оповідки для вчорашніх дітей», 1908) нині втратила свого читача, хоч і становить цінний документ про основні новаторські тенденції у символістській поезії, то його літературно-критична спадщина (трактати «Слово про літературу», 1894; «Герой – Стефан Малларме», 1898), а також літературні портрети Е. Верхарна (три видання – 1895, 1917 і 1933 рр.), Ш. Ван Лерберга (1904) та М. Ельскампа (1934) постають важливою рефлексією не лише над творчістю провідних бельгійських письменників, але також містять важливі узагальнення філософського, зокрема естетичного, а також лінгвопоетичного плану. Промовистим є той факт, що останнім часом саме літературно-критична творчість головного редактора «Валлонії» стала предметом низки перевидань і філологічних розвідок [6; 7; 8; 9; 10], тоді як ще півстоліття тому в найбільш документованій чотиритомовій студії франкомовного символізму Г. Мішо «Поетичне послання Символізму» [11] їх не було розглянуто й оцінено належним чином. У рамках нашої статті обмежимося розглядом тих положень праць А. Мокеля, котрі розкривають базові концептуальні схеми функціонування естетики й поезики письменників символістського напрямку шляхом фіксації провідних лінгвофілософських та лінгвопоетичних елементів авторської картини світу в їхніх текстах.

Філософську систему А. Мокеля не можна назвати стрункою, але в ній можна виділити низку констант, які при комплексному філологічному аналізі стають індикаторами його авторської концептуалізації й водночас проєктуються як теоретичні засновки на творчу спадщину таких представників бельгійського символізму, як Е. Верхарн, М. Метерлінк, Ш. Ван Лерберг та М. Ельскамп.

Текстовий концепт ДУША функціонує в А. Мокеля в інтеракції з іншими концептами: як синтез розрізнених ІДЕЙ («лише через феномени, ідеї, можна пізнати Я» [9, с. 81]), що виявляються в РИТМІ («чуттєва форма нашого чистого інстинкту (...) народжується з бажанням до самоідентифікації» [9, с. 124]), який прагне реалізуватись у вищих формах ГАРМОНІЇ («органічне поєднання порухів» [9, с. 4]). Таким чином, РИТМ є об'єктивацією душевного пориву до самопізнання та самовдосконалення через продукування ідеальних форм мистецького твору. Тут відчуваються впливи концепту ВОЛЯ з відомої праці А. Шопенгауера «Світ як воля і уявлення», адже німецький філософ також фіксував саме за мистецьким, зокрема музичним твором можливість реалізації «я» шляхом нівеляції свого суб'єктивного начала в тотальній присутності ідеальної музики.

Натомість концепт ІДЕЯ слушно розглядати як реалізацію платонівської ідеологеми Ейдосу як проекції божественного Блага (пор. в А. Мокеля: «ритм (...) шукає мети: якийсь образ або один фрагментарний образ у всіх дзеркалах, що відбивають його в ньому, або навіть трохи поза ним» [9, с. 5]). Письменницький акт таким чином постає реалізацією анамнези Ейдосів, що продукує відчуття Гармонії: «шукаючи в речах образ нескінченного, змушуючи речі висловити нескінченне [митець] розкриває в собі знак себе» [9, с. 6]. Як слушно зауважив академік П. Горсекс, концепт РИТМ можна зіставити з концепцією свідомості як низки змінних, незалежних один від одного станів в А. Бергсона [10, с. 39].

Якщо концептуалізація ІДЕЙ в А. Мокеля позначена впливами платонізму, то сам концепт ДУША, вочевидь, лежить у парадигмі естетики енського гуртка романтиків, передусім філософських засновків інтегрального ідеалізму Фіхте (концепти «Я» і «Над-Я») й натурфілософії Шеллінга: «Душа існує лише у формі Ритму, як проекція до певної мети, до нескінченного, і ця мета – власна самість» [9, с. 82] і конкретніше – «пошук усвідомленого Над-Я» [9, с. 7], у якому концепт ДУША реалізується у формі БОГА, «упорядкує і вдосконалює усе, що досі здається неупорядкованим і недосконалим» [9, с. 180], «наблизиться до Бога як вищого створіння майбутнього, найповнішого справдження Ритму» [9, с. 86]. Концепт ГАРМОНІЯ також постає еманцією божественного у Я: «У наших глибинах (...) є відчуття Бога, який від години до години дедалі ясніше втілюється в нас» [12, с. 66]. Слушно додати до цих інтерактивних впливів ідеї Ф. Шлегеля про свідомість безмежного та Новаліса про трансцендентальне «я», що лежать у тій самій концептуальній площині.

Професор М. Оттен слушно зауважив у листуванні А. Мокеля з П. Шампанем впливи індуїстської філософії (концепт АТМА як вища форма реалізації людського «Я», потенційно закладена в людині еманцією божественної енергії Брахми): «Ми на шляху до справдження в усвідомленому Я; ця еволюція не закінчиться зі смертю. Адже «Я» має порив до нескінченного і прагне поєднатись із божественним, еманцією якого постало» [9, с. 11].

Концепт НАТХНЕННЯ постає в естетиці А. Мокеля об'єктивацією вітального РИТМУ в плані прагнення до реалізації себе в ідеальній формі НАД-Я. Натомість концепт ГАРМОНІЯ є «живим знаком краси» [9, с. 14], тобто втіленням у художньому творі в плані проекції пропорційного ідеалу божественної КРАСИ і наближає людину до осягнення ІСТИНИ. Вочевидь, у цих тезах вчувається вплив платонівської естетики, а також неоплатоністичної парадигми, розвинутої згодом у працях Отців Церкви. Ідея А. Мокеля про те, що «мистецтво сягає Істини через Красу» [9, с. 84] дуже поширена не лише в символістській естетиці, а релевантна і для патристики, і для французького романтизму, і для енського гуртка романтиків. Природно, що в такому контексті присутня в А. Мокеля і концептуалізація МИСТЕЦТВА як «одного зі шляхів пізнання, самопізнання через ГАРМОНІЗАЦІЮ ПОТЯГІВ» [9, с. 17] ритмічної природи і через популяризацію ідеальних образів серед найширших кіл читацької аудиторії. Шляхом якнайширшого продукування ідеальних образів, а також функціонування гармонічних структур у художньому тексті має реалізуватися концепт ВСЕЗАГАЛЬНОГО ТВОРУ

як вищої реалізації людського духу в плані єднання із Богом. При цьому в процесі формування мистецьких зразків слід відзначити примат чуттєвого начала над раціональним, кардіоцентричну тенденцію як корелят естетичного ефекту: «для людей існує лише одна всезагальна істина – і це істина почуттів (...) вічна істина серця» [9, с. 18].

Естетичні тези філософської концепції А. Мокеля нерозривно пов'язані з його спостереженнями в царині поезики художнього тексту. Передусім науковець визначає поетичне мистецтво як найвищий рівень ідеалізації доколишнього життя шляхом інтеграції інших мистецтв: «Поезія не є музикою, не є скульптурою, не є малярством, не є архітектурою чи мораллю, але вона має стати філософською відповідно до свого ідеалу: нехай вона стане архітектурно упорядкованою, нехай образність буде художньою, нехай ритми й гармонія сягають музики (...), адже вона живиться всіма мистецтвами і всіма ідеями» [9, с. 111]. В образотворенні А. Мокель передбачає абстрагування від реальності, узагальнене бачення ідей і явищ: «слід розглядати людину в її есенції (...) над матеріальним і часовим простором для розгляду людського як абсолютної величини» [9, с. 27], для чого пропонується використання топіки надчасових бувальщин («вони не належать до жодного століття і являють своїм свідкам не надто реальну форму» [9, с. 28]), а також дистанціювання від буденних сюжетів («вищим рівнем реалізації цього задуму могла би стати пантоміма в найтонших відтінках тиші (...), щоб ритм жестів ставав начерком тієї легкої музики, якій обарвленням і гармонією стало б мовчання (...) я мрію про далекі-далекі яви, де в суголоссі народних хорів наївні персонажі знерухомлювались би на золотому тлі» [9, с. 240]).

Саме з такими технічними рекомендаціями А. Мокеля слід пов'язати функціонування концепту СУГЕСТИВНІСТЬ, який приступний (але не описаний докладно) також у символістському маніфесті Ж. Мореаса (1885) [13, с. 28] і в загальновідомих тезах С. Малларме [13]. На відміну від останнього, перейнятого пошуком інтелектуальних маніпуляцій із Ідеалом, бельгійський філолог фіксує кардіоцентричну тенденцію, а також оніристичний компонент сугестивного образотворення: «Наше прагнення Нескінченного (...) можна перекласти лише неясним, образами, котрі безперестань навіюють нам сон, котрий перевершує їх» [9, с. 213]. Таким чином, концепт СУГЕСТИВНІСТЬ постає проекцією та об'єктивацією на рівні технічного втілення в художньому образотворенні РИТМУ «Я» до «НАД-Я».

Найвищим рівнем образотворення в художньому тексті А. Мокель вважає символізацію. При цьому відзначимо, що концепт СИМВОЛ у бельгійського філолога проходить певну еволюцію: від «фігурального вираження певної Ідеї» (у статті «Література образів», 1887) [9, с. 37], що, власне, можна означити як алегорію – до значно ширшої естетичної концепції символічного, викладеної в працях 1894–1915 рр. Згідно з нею, поет постає агентом Ідеалу: «Поет схоплює ідеальні зв'язки між Формами, а символ постає з раптового поєднання між ними, оскільки вони відтепер поєднані шляхом імпліцитного *ідеального поєднання*. Це має бути гармонійна злука неповних розрізнених форм, раптове зближення яких виявляє ідеальне значення» [9, с. 87]. Ідеал, вочевидь, тут слід розуміти як

реалізацію РИТМУ ДУШІ, інтуїтивне вчування образності в есенцію «Я»: «поетова інтуїція – то, може, не що інше, ніж схоплення асоціативних і координаційних зв'язків між формами: деталями, образами, виразами, що відсилають одні до одних і загалом – послідовність образів і їхніх значень загалом. Навіювання такої інтуїції може бути ознакою довшеного твору мистецтва» [9, с. 43]. Синтезуючи основні ідеї цієї концепції, зауважимо, що символ постає способом осягнення і декодування дійсності, який полягає в інтуїтивному синтезі образного потенціалу, що уможливує плюралізм його інтерпретацій.

На лінгвопоетичному рівні естетична концепція А. Мокеля обґрунтовує функціонування таких новаторських символістських прийомів, як вивільнення ритмічної структури вірша (підпорядкування метричних структур логіці смислу, образу, а також музичному інструментуванню), розширення ефонічної структури тексту, через алітераційно-асонансний плюралізм і пошук звуко-символічних потенцій твору. Ми також відзначали полеміку Р. Гіля й А. Мокеля в площині фоносемантичних аналогій і функціонування гармонічних структур віршованого тексту [7, с. 224]. Зауважимо лише, що вони також підпорядковані концепту РИТМУ як моделювальної форми не лише образотворення, а також фонічної організації художнього твору.

Висновки. Проведений нами аналіз базових текстових концептів у працях теоретика бельгійського символізму А. Мокеля засвідчив функціонування низки лінгвоментальних структур, що генерують концептуалізацію символістської естетики та поезики. Принципове новаторство цього філолога полягає в продукуванні стрункої естетичної платформи, позначеної впливами філософії німецького романтизму (Й.Г. Фіхте, Ф.В.Й. фон Шеллінг, А. Шопенгауер), а також індуїстської традиції, що містить суттєві відмінності від французької символістської школи (С. Малларме, Ж. Мореас, Р. Гіль) в плані концептуалізації символічних засад знакоутворення та образотворення. Перспективним вважаємо простежити, яким чином засновки естетичної концепції А. Мокеля вплинули на концептуалізацію в текстах представників знакових письменників бельгійського символізму (Ж. Роденбах, Е. Верхарн, М. Метерлінк, Ш. Ван Лерберг, М. Ельскамп).

Література:

1. Винокур Г.О. Филологические исследования. Лингвистика и поэтика / Г.О. Винокур. – М.: Наука, 1990. – 452 с.
2. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) / О.М. Кагановська. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. – 292 с.
3. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера / Ю.М. Лотман. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с.

4. Бурбело В.Б. Лінгвопоетика французької словесності ІХ – ХІІІ ст. // В.Б. Бурбело. – К.: Київський університет, 1999. – 251 с.
5. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е.А. Селиванова. – К.: Брама, Изд. Вовчок Р. Ю., 2004. – 336 с.
6. Чистяк Д.О. Засади лінгвопоетичного аналізу символу й міфу в ранній творчості Моріса Метерлінка / Д.О. Чистяк // Мовні і концептуальні картини світу / відп. ред. О.І. Чердиченко. – 2010. – Вип. 31. – С. 185–190.
7. Tchystiak D.O. Concept SYMBOLE PHONETIQUE dans la réflexion esthétique du symbolisme belge / D.O.Tchystiak. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету / гол.ред. І.В. Ступак. – Серія «Філологія». – 2014. – Вип. 8. – Том. 1. – С. 223–225.
8. Otten M. Paysages du Nord. Études de littérature belge de langue française / M. Otten. – Bruxelles: Le Cri, 2013 – 310 p.
9. Mockel A. Esthétique du Symbolisme / A. Mockel [Étude par M. Otten]. – Bruxelles: Palais des Académies, 1962. – 256 p.
10. Mockel A. Propos de littérature (1894), suivis de Stéphane Mallarmé, un héros (1899) et autres textes [Étude par Paul Gorceix] / A. Mockel. – Paris: Honoré Champion, 2009. – 286 p.
11. Michaud Guy. Message poétique du symbolisme / G. Michaud. – Paris: Librairie Nizet, 1947. – 703 + 120 p.
12. Mockel A. Emile Verhaeren / A. Mockel. – Paris: Mercure de France, 1895. – 72 p.
13. Moréas J. Les premières armes du symbolisme. – Paris: Vanier, 1889. – 52 p.
14. Mallarmé S. Œuvres complètes / S. Mallarmé [texte établi et annoté par H. Mondor et G. Jean-Aubry]. – Paris: Gallimard, 1945 – 1660 p.

Чистяк Д. А. Текстовая концептосфера бельгийского символизма в теоретических работах Альбера Мокеля

Аннотация. Статья посвящена реконструкции концептуализации основных линво-философских, линво-эстетических и лингвопоэтических аспектов работ знакового теоретика бельгийского символизма А. Мокеля. Также анализируется их перспективность в контексте главных исследований концептуализации художественного текста в символистский период.

Ключевые слова: текстовых концепт, символ, лингвопоэтика, бельгийский символизм, авторская картина мира.

Chystiak D. The textual conceptualization of Belgian Symbolism in theoretical works of Albert Mockel

Summary. The article is devoted to the reconstitution of the conceptualization of basic philosophical, aesthetical and poetical peculiarities in works of Albert Mockel, a prominent theoretician of Belgian Symbolism. Besides, their relevancy is proved in comparison with other researches in conceptualization of literary text during the Symbolist period in French-speaking cultural area.

Key words: Belgian symbolism, textual concept, poetics, symbol, author's worldview.

*Чуланова Г. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології
Сумського державного університету*

ТЕКСТ-ВІДГУК ЯК СПОСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСУ АДРЕСАТА

Анотація. Стаття фокусується на засобах мовного впливу вторинних англомовних текстів-відгуків, що є результатом свідомого конструювання, мета якого – заздалегідь і сплановано вплинути на аудиторію. Аналізуються типові тексти-відгуки, що ґрунтуються на маніпулятивних стратегіях з реалізацією в комунікативних тактиках. Тактики розглядаються як інструмент маніпулятивної дії.

Ключові слова: відгук, адресат, адресант, тактики, вплив, маніпуляція, емоційна реакція, регулювання поведінки.

Постановка проблеми. Традиція вивчення маніпуляції походить від праць психологів, політологів, соціологів, що оцінюють маніпуляцію в основному як «вплив на людину з метою спонукати її щось зробити (повідомити інформацію, здійснити вчинок, змінити свою поведінку) несвідомо чи наперекір його власному бажанню, намірам» [1, с. 72]. Останнім часом маніпуляція все частіше звертає на себе увагу лінгвістів, що розглядають її через призму мови. Під мовним маніпулюванням мають на увазі «вид мовного впливу, що використовується для прихованого впровадження в психіку адресата намірів, бажань, цілей, відношень чи установок, що не співпадають з тими, які він має в цей момент» [2, с. 99]. Приховані можливості мови використовуються адресантом для того, щоб нав'язати адресату певне уявлення про дійсність, сформулювати потрібне ставлення до неї, викликати необхідну для адресанта емоційну реакцію. У такому випадку адресант активний, а адресат пасивний: йому запропоновано готовий та словесно оформлений продукт роздумів. «Можна казати про те, що всіяке використання мови припускає ефект впливу» [3, с. 51]. Таким чином, використання особливостей будови та функціонування мови з метою маніпуляції – це і є мовне маніпулювання.

Метою дослідження є спроба виявити механізм реалізації маніпуляції в тексті-відгуці через поняття стратегії та тактики.

Об'єктом дослідження є вторинні англомовні тексти-відгуки, розміщені на книжкових обкладинках, форзацах і в мережі Інтернет, предметом – маніпулятивні стратегія та тактики вищезгаданих текстів.

Виклад основного матеріалу. Текст-відгук визначаємо як прагматично обумовлену одиницю комунікації, що є закінченим стосовно смислу системним утворенням і призначена для орієнтації реципієнта в потоці художньої інформації та сприйняття ним художнього тексту. У процесі комунікації за допомогою тексту-відгуку здійснюється психологічний вплив одного комуніканта на іншого з метою регулювання його поведінки.

Будучи допоміжним текстом, текст-відгук факультативно супроводжує художній текст із притаманною йому прагматичною спрямованістю. Тексти-відгуки відрізняються від інших текстів тим, що в них використовуються, скорочуються, систематизуються, переробляються первинні художні тексти. Статус тексту-відгуку як вторинного тексту не може бути визначений без розгляду питання про «діалог» із базисним текстом. Спрямований на базовий текст, текст-відгук робить його об'єктом оцінки, при цьому читач (автор тексту-відгуку) виступає як суб'єкт оцінки.

Процеси породження і сприйняття текстів-відгуків регламентується трьома чинниками: 1) спрямованістю на кінцевий результат (реалізація товару, що рекламується, у нашому випадку – книги); 2) необхідністю врахування сприятливих і несприятливих умов функціонування рекламних текстів; 3) дефіцитом часу сприйняття текстів-відгуків та обмеженістю друкарського простору.

Комунікативна спрямованість і прагматична мета тексту виступають як текстотвірні чинники – вони впливають на структурну та композиційну моделі текстів-відгуків, на вибір мовних засобів. Комунікативною метою тексту-відгуку є повідомлення про вихід нової книги і про те, які почуття викликає ця книга в адресанта. З одного боку, тексти-відгуки в максимально стислій формі повідомляють інформацію про книгу і про ті почуття, які цей твір викликав у читача, з іншого – вони повідомляють інформацію таким чином, щоб привернути увагу читачів, подіяти на них.

На сьогодні «основна проблематика лінгвістичного аналізу мовного впливу пов'язана з вивченням стратегій мовця та усіх мовних ресурсів, що знаходяться в його розпорядженні, які визначають досягнення комунікативної мети» [4, с. 23]. Звернення до активно розроблюваних сучасною лінгвістикою понять «комунікативна стратегія», «комунікативна тактика» і «комунікативний хід (прийом)» (А.А. Горячев, І.Ю. Єгорова, О.С. Іссерс, О.С. Попова, І.А. Стернін) стає необхідним для моделювання рекламного мовленнєвого впливу, оскільки тексти рекламної комунікації є «плодом свідомого конструювання, мета якого – заздалегідь і сплановано вплинути на аудиторію» [5, с. 14], викликають очікувані дії, спричиняють «споживчий свербіж» [6, с. 38].

«Комунікативну стратегію необхідно розуміти як «загальний план» або «вектор» мовленнєвої поведінки конкретного автора, що реалізується у виборі системи продуманих адресантом поетапних мовленнєвих впливів, що призводять до скорочення нарративної дистанції між автором і читачем» [7, с. 145], «надзавдання, що йде від адресанта, спрямоване на досягнення комунікативної або прак-

тичної мети і розраховане на певний перлокутивний ефект» [5, с. 16], «загальну найвіддаленішу мету» [8, с. 53]. Таким чином, визначається наступна послідовність дій:

Мета → Стратегія → Тактика → Перлокутивний ефект.

Вивчаючи стратегії і тактики мовної комунікації, А.А. Леонт'єв, Е.Ф. Тарасов відмічають, що в діяльності спілкування визначальним моментом є мета [9, с. 10]. Відповідно до мети адресантом розробляється стратегічний план, вибираються мовні засоби. Метою різноманітних рекламних стратегій є активізація інтересу адресата. Оптимальне досягнення мети є одним з типових проявів «хорошої» стратегії [11, с. 264]. Типовий текст-відгук ґрунтується на маніпулятивних стратегіях. Менш прийнятними є неманіпулятивні стратегії. Неманіпулятивні мовні стратегії використовуються в тих випадках, коли метою написання тексту є просте інформування читача про вихід у світ нової книги. Яскравим прикладом текстів-відгуків, побудованих на основі неманіпулятивних стратегій, є тексти, розміщені в мережі Інтернет.

Уміння оперувати мовними засобами є принципово важливим для творців реклами, оскільки саме вони є інструментом маніпулятивної дії. Система мовних засобів дозволяє впроваджувати у свідомість того, хто підлягає маніпуляції, потрібну авторові точку зору, нав'язувати йому систему оцінок. Необхідною умовою успішного маніпулювання є уміння пригнічувати критичність сприйняття реципієнта інформації [12, с. 15]. Поширеним маніпулятивним прийомом є відхід маніпулятивного наміру в імплікацію, що створює в адресата ілюзію самостійного ухвалення рішень.

Під стратегіями розуміється використання тих чи інших тактик, що являють собою: конкретний мовленнєвий крок, прийом мовної поведінки, спрямований на вирішення певного комунікативного завдання [13, с. 61]; використання комунікантами мовних умінь побудови висловлювання [14, с. 23]; «конкретну найближчу мету» [8, с. 53], «одну або декілька дій, що сприяють реалізації стратегії» [5, с. 16]. Тактика набирає своєї форми за допомогою мовного прийому, під яким ми розуміємо «відбір і використання адресатом мовних засобів для реалізації тактичного і стратегічного планів» [5, с. 20]. Для текстів-відгуків характерне використання таких тактик:

1) тактика пробудження інтересу до теми повідомлення. Надання повідомленню незвичайної форми за рахунок незвичної лексичної сполучуваності: «*Rousing... Another pedal-to-the-metal crowd-passer*». – *Sebastian Faulks* або порушення правил пунктуації: «*One of my favorite books in the world!!!!!!!!!!!!*» – *By Deborah in VA «Deb» (Virginia, USA)*, за допомогою іносистемних вкраплень, що мимовільно привертають увагу, підвищують семантичну місткість тексту, сприяють його запам'ятовуванню: «*I really recommend this book! I give it 7/10*» – *John Wheatley, Bulmershe*.

Важливість цієї тактики пояснюється тим, що в рамках прийнятої в рекламознавстві формули «*AIDA: Attention, Interest, Desire, Action*», яка містить 4 етапи дії (увага, інтерес, бажання, діяльність), передбачається, що дія рекламного повідомлення завжди розпочинається з привертання уваги споживача до товару [15, с. 191].

2) тактики прямого звернення до читача, що є проявом адресованості тексту. Експліцитне звернення до реципієн-

та (за допомогою займенника *you*) робить психологічний вплив на адресата, інтимізуючи процес спілкування: «*It will make you laugh, cry and rethink your life*». – *Jilly Cooper*.

3) тактики поради/вказівки читачеві, що вербалізується за допомогою імператива або коментаря-поради: «*One of those rare books which come from time to time to enthral grown-up people and children at once with the spell of true romance... A book to buy, to read, to give away – and to keep*». – *The Times*;

4) тактики створення ефекту усної мови: «*This book is the worst I've ever read!!!!!! Just like a bad nightmare, I thought it would never end!!!!!!!!!!!! So boring... just blah-blah*». – *Matt K, Bulmershe; «WOW...Blockbuster perfection. An exhilaratingly brainy thriller*». – *The New York Times*. Використання вигуків *blah-blah* і *WOW* допомагає створити атмосферу живого невимушеного спілкування. Капіталізація, еліптичні конструкції, багаторазове використання знаку оклику сприяють додатковій емоційності повідомлення;

5) тактики залучення читача до діалогу: «*Ken Follet is one of the smoothest suspense writers around. Can you name better one?*» – *The Times*. Риторичне питання залучає адресата до бесіди, нібито примушуючи самого зробити висновок. Особовий і часовий дейксиси активізують увагу останнього;

6) тактики солідарності автора й читача: «*SIX OF ONE by Rita Mae Brown is joyous, passionate and funny. What a pleasure!... So delightful... she opens the seams to give us her vision of what was really there. We are shown not the seamy side of life, but a body ready for anything, especially celebration*». – *Washington Post Book World*; «*He appeals to our brains as well as waterfall in the dry season*». – *St. Louise Post-Dispatch*. Використання інклюзивних особових займенників у називному та об'єктному відмінках *we, us* і присвійного займенника *our* об'єднує автора тексту-відгуку і читача, ставить їх на один шабель у плані інтерпретації художнього твору. Часовий дейксис, виражений формами дієслівного часу, сприяє створенню ефекту реальності й очевидності. Використання порівняння забезпечує високу міру образності тексту-відгуку;

7) тактики широти/відкритості автора з читачем. Адресант розкриває своє власне «Я», демонструє своє ставлення до прочитаного: «*This book surprised me, but I was shocked, when I read the scene of the murder. It was like seeing the film of the book*». – *Jane Berg*, намагається щиро пояснити читачеві, що книга складна, не кожен зможе зрозуміти її: «*This book seems interesting although, the book seems to be targeted for a very specific audience*». – *Jack Horwill*;

8) тактики конструювання адресата, що дозволяє відправнику повідомлення моделювати для себе особу адресата, конструюючи, таким чином, певний образ споживача. Тексти-відгуки, що базуються на цих тактиках, представлені двома рівнями:

а) рівнем соціальної категоризації адресата, що визначає людину як соціальний об'єкт, уточнюючи його статеву, професійну, національну належність: «*A message for all thinking Americans*». – *Springfield Republican*; «*A brilliantly fresh, achingly written memoir. Thrilling and frightening on every page... Wellum takes you into a battle with him. A book for all ages and generations, a treasure*». – *Daily Express*;

«A madcap comic mystery – Jersey – girl style» – *The New York Times*;

б) рівнем психологічної характеристики, на якому адресат тексту з'являється як безмежна сукупність рис, потреб, мотивів: «*Readers who appreciate the ironies of life, a little risk taking, and quirky humor, will want to indulge in Mortal Sin*». – *Wall Street Journal*; «*The book is hardly like the kind of thing you'd take into a picnic basket on an August day... or better yet keep handy on the bedside table in the depths of January*». – *New York Times Book Review*;

9) тактика прямого впливу на процес ухвалення рішень спонукає адресата до дії, роблячи безпосередній вплив на волю для регуляції сферу реципієнта. Так, рекламне повідомлення може містити безпосередній заклик до дії: «*A sophisticated but damn beautiful read. Buy it!*» – *Roddy Doyle*; «*Choose the very book to have wonderful time in summer*». – *New York Times*; «*Read this book and it's no gamble*». – *Seattle Times*; або моделювати ситуацію ухвалення рішення: «*It is hard to think of a better place to spend the summer than in her (Helen Hooven Santmyer's) world*» – *Cosmopolitan*; «*One of those rare books which come from time to time to enthrall grown-up people and children at once with the spell of true romance... A book to buy, to read, to give away – and to keep*». – *The Times*.

Висновки. Дослідження текстів-відгуків показало, що одна стратегія може реалізовуватися за допомогою цілого ряду тактик, а багато з них, у свою чергу, здатні брати участь у реалізації декількох стратегій.

Без сумніву, виділені комунікативні стратегії і тактики не являють собою закритої системи. Як особистісні якості людини невичерпні і динамічно розвиваються разом із людиною, так і патерни структурування компонентів дають велику кількість різноманітних поєднань.

Ми вважаємо перспективним вивчення та аналіз емоційних, оцінних, раціональних, описових стратегій, на яких ґрунтується вторинний малоформатний текст-відгук.

Література:

1. Стернин И.А. Введение в речевое воздействие / И.А. Стернин. – Воронеж, 2001. – 227 с.
2. Быкова О.Н. Языковое манипулирование: Материалы к энциклопедическому словарю «Культура русской речи» / О.Н. Быкова // Теоретические и прикладные аспекты речевого общения : Вестн. Российской риторической ассоциации. Вып. 1(8). – Красноярск, 1999. – С. 91–107.
3. Иссерс О.С. Паша-«Мерседес», или речевая стратегия дискредитации / О.С. Иссерс // Вестник Омского университета, 1997, Вып. 2. – С. 51–54.
4. Иссерс О.С. Речевое воздействие : [учеб. пособие] / О.С. Иссерс. – М. : Флинта, 2009. – 224 с.
5. Горячев А.А. Моделирование речевого воздействия в рекламной коммуникации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / А.А. Горячев. – Санкт-Петербург, 2010. – 23 с.

6. Герцберг М. Одного лиш креатива-недостаточно! / М. Герцберг // Маркетинг и реклама. – 2007. – № 5(129). – С. 35–39.
7. Палійчук А.Л. Наративний код інтимізації (на матеріалі англomовного художнього дискурсу) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / А.Л. Палійчук. – Луцьк, 2011. – 253 с.
8. Науменко А.М. Філологічний аналіз тексту (Основи лінгвопoeтики) : [навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів] / А.М. Науменко. – Вінниця : Нова Книга, 2005. – 416 с.
9. Леонтьев А.А. Психология общения : [пособие] / А.А. Леонтьев. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Смысл, 1997. – 364 с.
10. Тарасов Е.Ф. К построению теории речевой коммуникации / Е.Ф. Тарасов, Ю.А. Сорокин, А.М. Шахнарович // Теоретические и прикладные проблемы речевого общения. – М. : Наука, 1979. – С. 9–18.
11. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
12. Горова И.Ю. Акцентирование в рекламном интернет-дискурсе: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / И.Ю. Егорова. – Волгоград, 2008. – 21 с.
13. Труфанова И.В. О разграничении понятий: речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика / И.В. Труфанова // Филологические науки. – 2001. – № 3. – С. 56–65.
14. Борисова И.И. Дискурсивные стратегии в разговорном диалоге / И. И. Борисова // Русская разговорная речь как явление городской культуры. – Екатеринбург : Изд-во Уральского гос.ун-та, 1996. – С. 21–48.
15. Кутляев А. Эффективность рекламы : [уч. пособ.] / А. Кутляев, А. Попов. – [2-е изд.]. – М. : Эксмо, 2006. – 416 с.

Чуланова Г. В. Текст-отзыв как способ активизации интереса адресата

Аннотация. Статья фокусируется на средствах речевого воздействия вторичных англоязычных текстов-отзывов, которые являются результатом сознательного конструирования, цель которого – заранее и спланировано повлиять на аудиторию. Анализируются типичные тексты-отзывы, основанные на манипулятивных стратегиях, реализующихся в коммуникативных тактиках. Тактики рассматриваются как инструмент манипулятивного воздействия.

Ключевые слова: отзыв, адресат, адресант, тактики, влияние, манипуляция, эмоциональная реакция, регулирование поведения.

Chulanova G. Blurbs as a way of increasing addressee's interest

Summary. The article focuses on the impact of secondary English blurbs as a product of a deliberate design which purpose, planned in advance, is to influence the audience. Typical blurbs based on manipulative strategies implemented through communicative tactics are being analyzed. Tactics are described as the tool of manipulative actions.

Key words: blurb, addresser, addressee, tactics, influence, manipulation, emotional response, regulation of behavior.

Shandruk S. I.,

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Chair of Linguodidactics and Foreign Languages,
Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University*

THE PROBLEM OF SECOND LANGUAGE ACQUISITION FOR NON-NATIVE SPEAKERS

Summary. The article discusses cognitive aspects of foreign language learning at elementary school level. Effectiveness of immersion programs that use second language acquisition for bilingual students as well as people who speak other languages and come from other cultures is analysed.

Key words: cognitive approach, language learning, second language acquisition.

Introduction. The academic discipline of second-language acquisition (SLA) is a subdiscipline of applied linguistics. It is broad-based and relatively new. As well as the various branches of linguistics, second-language acquisition is also closely related to psychology, cognitive psychology, and education. To separate the academic discipline from the learning process itself, the terms second-language acquisition research, second-language studies, and second-language acquisition studies are also used. SLA research began as an interdisciplinary field, and because of this it is difficult to identify a precise starting date [6]. However, it does appear to have developed a great deal since the mid-1960s. The term acquisition was originally used to emphasize the subconscious nature of the learning process, but in recent years learning and acquisition have become largely synonymous.

Second-language acquisition can incorporate heritage language learning, but it does not usually incorporate bilingualism. Most SLA researchers (A. Benatti, S. Gass, R. Mitchell, F. Myles, E. Rod, L. Selinker, B. VanPatten and others) see bilingualism as being the end result of learning a language, not the process itself, and see the term as referring to native-like fluency. A complete theory of SLA must include both a property theory (of what the domain of knowledge is and how it is represented) and a transition theory (of how learners get from one knowledge state to another) (K. Gregg, N. Ellis and others). Thus SLA is a subject of cognitive science par excellence (E. Bialystok, B. McLaughlin, M. Harrington, R. Schmidt and others) [3]. Writers in fields such as education and psychology, however, often use bilingualism loosely to refer to all forms of multilingualism. Second-language acquisition is also not to be contrasted with the acquisition of a foreign language; learning of second languages and learning of foreign languages involve the same fundamental processes in different situations.

Internal factors affecting second-language acquisition are those which stem from the learner's own mind. Attempts to account for the internal mechanisms of second-language acquisition can be divided into three general strands: cognitive, sociocultural, and linguistic. These explanations are not all compatible, and often differ significantly.

Goals. Implementation of the cognitive approach to second language acquisition at elementary school level is to be discussed in this article.

Basic material. Much modern research in second-language acquisition (R. Rueda, D. August, C. Goldenberg, J. Plass, D. Chun, R. Mayer, D. Leutner and others) has taken a cognitive approach [1]. Cognitive research is concerned with the mental processes involved in language acquisition, and how they can explain the nature of learners' language knowledge. This area of research is based in the more general area of cognitive science, and uses many concepts and models used in more general cognitive theories of learning. As such, cognitive theories view second-language acquisition as a special case of more general learning mechanisms in the brain. This puts them in direct contrast with linguistic theories, which posit that language acquisition uses a unique process different from other types of learning.

Cognitive approaches, including Functional linguistics (T. Bates, B. MacWhinney and others), Emergentism (J. Elman, B. MacWhinney and others), Cognitive linguistics (R. Langacker, D. Ungerer, R. Schmid and others), and Constructivist child language researchers (P. Brooks, C. Slobin, M. Tomasello and others), view the linguistic sign as a set of mappings between phonological forms and conceptual meanings or communicative intentions [3]. They hold that simple associative learning mechanisms operating in and across the human systems for perception, motor-action and cognition as they are exposed to language data as part of a communicatively-rich human social environment by an organism eager to exploit the functionality of language are what drives the emergence of complex language representations.

The dominant model in cognitive approaches to second-language acquisition, and indeed in all second-language acquisition research, is the computational model [2]. The computational model involves three stages. In the first stage, learners retain certain features of the language input in short-term memory. Then, learners convert some of this intake into second-language knowledge, which is stored in long-term memory. Finally, learners use this second-language knowledge to produce spoken output. Cognitive theories attempt to codify both the nature of the mental representations of intake and language knowledge, and the mental processes which underlie these stages.

In the early days of second-language acquisition research interlanguage was seen as the basic representation of second-language knowledge; however, more recent research has taken a number of different approaches in characterizing the mental representation of language knowledge [1, p. 97–98]. There are theories that hypothesize that learner language is in-

herently variable, and there is the functionalist perspective that sees acquisition of language as intimately tied to the function it provides. Some researchers make the distinction between implicit and explicit language knowledge, and some between declarative and procedural language knowledge. There have also been approaches that argue for a dual-mode system in which some language knowledge is stored as rules, and other language knowledge as items.

The mental processes that underlie second-language acquisition can be broken down into micro-processes and macro-processes. Micro-processes include attention; working memory; integration and restructuring, the process by which learners change their interlanguage systems; and monitoring, the conscious attending of learners to their own language output. Macro-processes include the distinction between intentional learning and incidental learning; and also the distinction between explicit and implicit learning. Some of the notable cognitive theories of second-language acquisition include the nativization model, the multidimensional model and processability theory, emergentist models, the competition model, and skill-acquisition theories [6].

Other cognitive approaches have looked at learners' speech production, particularly learners' speech planning and communication strategies. Speech planning can have an effect on learners' spoken output, and research in this area has focused on how planning affects three aspects of speech: complexity, accuracy, and fluency. Of these three, planning effects on fluency has had the most research attention. Communication strategies are conscious strategies that learners employ to get around any instances of communication breakdown they may experience. Their effect on second-language acquisition is unclear, with some researchers claiming they help it, and others claiming the opposite [6].

According to the National Center for Education Statistics (U. S. Department of Education, 2004) the number of students in the U.S. who live in homes where the first language is not English has doubled over the last 20 years [2]. For these language-minority students and their peers who are learning a second language, the goal is to develop several core competencies that allow them to develop and maintain social relationships and communicate ideas.

To support these students' acquisition of a second language, researchers have identified two instructional approaches. First, proponents of the structural approach argue that drill and practice is the best way to learn grammar and vocabulary. With this approach, language is usually taught orally with an emphasis on the learner responding to spoken prompts. Second, the cognitive approach emphasizes how the learner interacts with language. An effort is made to make language acquisition a more active process. Instruction is based on activating prior knowledge and allowing the learner to build the cognitive skills required to understand, process, and interact with a language. Effective opportunities to learn a second language with the cognitive approach can be divided into three stages: a) comprehensible input; b) interaction; c) comprehensible output.

Foreign language programs are often one of the first items to be scrutinized and cut when elementary, middle, and high schools in the U.S. face poor performance evaluations or budget crunches. However, many studies have demonstrated the benefits of second language learning not only on student's linguistic abilities but on their cognitive and creative abilities as

well. It is critical that foreign language instruction be available to all students throughout their PK-12 academic experience. Knowing other languages and understanding other cultures is a 21st Century skill set for American students as they prepare to live and work in a global society. No matter what career students enter, they will be interacting with others around the world on a routine basis and doing business locally with those whose native language is not English [4].

Beginning foreign language instruction early sets the stage for students' to develop advanced levels of proficiencies in one or more languages. In addition, younger learners still possess the capacity to develop near native-like pronunciation and intonation in a new language. Finally, young learners have a natural curiosity about learning which is evident when they engage in learning a new language. They also are open and accepting of people who speak other languages and come from other cultures. Children who learn a foreign language beginning in early childhood demonstrate certain cognitive advantages over children who do not. Research conducted in Canada with young children shows that those who are bilingual develop the concept of "object permanence" at an earlier age. Bilingual students learn sooner that an object remains the same, even though the object has a different name in another language. For example, a foot remains a foot and performs the function of a foot, whether it is labeled a foot in English or *un pied* in French [2].

Foreign language learning is much more a cognitive problem solving activity than a linguistic activity, overall. Studies have shown repeatedly that foreign language learning increases critical thinking skills, creativity, and flexibility of mind in young children. Students who are learning a foreign language out-score their non-foreign language learning peers in the verbal and, surprisingly to some, the math sections of standardized tests. This relationship between foreign language study and increased mathematical skill development, particularly in the area of problem solving, points once again to the fact that second language learning is more of a cognitive than linguistic activity. Learning a second language is an exercise in cognitive problem solving and the effects of second language instruction are directly transferable to the area of mathematical skill development.

The notion of "earlier is better" in language learning seems to be upheld by the fact that longer sequences of foreign language instruction seem to lead to better academic achievement, overall [1, p. 46]. Because second language instruction provides young children with better cognitive flexibility and creative thinking skills, it can offer gifted students the intellectual and developmental challenges they need and desire.

The advantage for younger learners is that they have the ability to mimic closely the native pronunciation and intonation of a new language. In addition, literacy skills that are being developed in the native language transfer to the learning of the new language. For this reason, research studies have shown academic gains by students who have begun learning another language at an early age.

Immersion programs for older students are very effective as well. Depending on the age of the students, they may or may not develop native-like pronunciation and intonation. However, the older student already possesses an internalized grammar of the native language which is useful in learning a new language.

Regardless of age, immersion programs are effective because they use second language acquisition as the vehicle for learning the general education curriculum. This makes the content of the course inherently more interesting for the student and maximizes the instructional time by accomplishing two goals at once: language acquisition and content learning. Currently, over 100 public schools in the U.S. have foreign language immersion programs. Research on immersion programs show that when they are properly structured, they can be equally effective for younger and older students in developing oral proficiency and that all immersion students can achieve functional levels of bilingualism. However, children who start learning a second language before puberty seem to outperform, over the long run, older children and adults who begin the study of a second language after puberty and continue to study that language for the same number of years. Similarly, children who start learning a language at young ages have better opportunities to develop native pronunciation and intonation. But motivation is key that can help students to overcome some age-related factors in second language learning.

Immersion programs come the closest to providing students, young or old, with the intensive language experience they need to become proficient. In our opinion, it's the next best thing to study abroad. Not everyone has the means to study or live abroad, but immersion programs can do a lot to bring the language and culture to them. There are some excellent models in place in certain advantaged areas of the country. Every child deserves the chance to become a citizen of the world in such a rich experience.

There is a difference between language acquisition and language learning. There are some individuals who seem to develop analytical thinking skills more readily than others, and this helps them in the learning of grammatical concepts [5]. However, that does not mean that only those students who are highly analytical should study a foreign language, as second language acquisition (listening and speaking) is a global process. Just as everyone needs to develop skills in a variety of curricular areas, everyone can benefit from learning a foreign language, whether it is because of the cognitive advantages or the exposure to and understanding of other cultures.

The best choice for a student is to select a language that he or she is interested in learning. For many the choice is based on the language background of the family but it can also be based on a teacher's reputation or the language that their friends are taking. Many times parents try to predict which language will be most useful in the future, but this is a difficult projection to make. The important factor is that students begin any language as early as possible and continue in a well-articulated sequence. Since research indicates that learning a third or fourth language then comes more easily. Students can always switch languages at a later date if it appears that another might be more useful for a specific career path.

Many elementary level programs have been implemented based on parent demand and parents should advocate for language programs. For home-school and pre-school parents, more resources are becoming available. Publishers and media developers are capitalizing on the renewed interest in language instruction and are developing programs for children based on language learning. In addition, the web offers many free language learning opportunities. Interactive learning is the best since language learning is a social activity. Many online

courses and software programs do offer interactive learning. However, no one can really take the place of a classroom teacher, because a teacher can recast a question and engage students in dialogue to get them to re-think or more readily understand concepts by using a variety of modalities to illustrate their applications.

The cognitivists are convinced that learning depends upon perception and insight formation. They feel that all learning is in the nature of problem solving. The learner tries to solve new problem on the basis of previous learning.

Briefly, the stages in the learning process [1, p. 57–64] can be characterized as the following:

1. The learner encountering a new situation recognizes it as a problem to be solved.
2. He analyses it and tries to identify the elements or components of the new situation.
3. He compares a new situation with those that he has previously encountered in an attempt to find out if it is similar or different.
4. The comparison suggests to him a plan or strategy for dealing with the new situation but the plan has to be tested.
5. The plan is tried out (tested): if it doesn't work, it is abandoned and alternative plan is involved and tried. If the plan works, it is stored in the system for use in the future.

If language learning is explained purely in terms of imitation, it should not be possible for a child to produce any occurrences, which he has not heard before (which are not part of the input). Indeed, children constantly surprise their parents by producing occurrences, which have not been heard by them before. Even the behaviorists have to accept this phenomenon and they try to account for it. The explanation offered by them was that a child is able to produce new occurrences through the process of substitution.

Findings. According to the Cognitivists, even a very limited amount of language data may be sufficient to reveal the underlying rules, and once the rule is known, it can be used or applied to produce an infinite number of sentences. The Cognitivists, tend to look at only that part of the language, where general rules apply, because for them language learning is the process whereby the rules of language are discovered and internalized.

Effective instruction is promoted by a proper understanding of the problem domain and by instructors who evaluate their practices. Cognitive approaches to SLA believe that a functionalist, usage-based model of language is the most appropriate analysis. This approach clearly dictates that in learning, as in theoretical analysis, language must not be separated from its function. Language and semantics are inextricable and thus we need functional, naturalistic, communicative situations for learning. In language instruction as in other educational domains, too much practice has been based on a naïve operationalization of theory. Instructional practices, however well informed by theory, need to be evaluated, assessed, and refined in everyday practice.

References:

1. Chamot A. The CALLA Handbook / Anna Uhl Chamot, J. Michael O'Mally. – NY: Brookline Books, 1994. – 340 p.
2. Cognitive Benefits of Learning Languages [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tip.duke.edu/node/866>.
3. Ellis N. Cognitive Approaches to SLA / N. Ellis // ARAL, 2012. – Vol. XIX. – P. 4–28.

4. Jensen, E. Exact repetition as input enhancement in second language acquisition / E. Jensen, T. Vinther // *Language Learning*, 2003. – Vol. 53(3). – P. 373–428.
5. Laufer, B. What lexical information do L2 learners select in a CALL dictionary and how does it affect word retention? / B. Laufer, M. Hill // *Language, Learning & Technology*, 2000. – Vol. 3(2). – P. 58–76.
6. Second-language acquisition [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Second-language_acquisition#cite_note-FOOTNOTEVanPattenBenati20105-50.

Шандрук С. І. Проблема опанування іноземною мовою не носіями мови

Анотація. У статті розглядаються когнітивні аспекти вивчення мови на рівні початкової школи; аналізується ефективність програм мовного занурення, що використовують особливості опанування іноземної мови

як для білінгвальних учнів, так і для носіїв інших мов і культур.

Ключові слова: когнітивний підхід, вивчення мови, особливості опанування іноземної мови.

Шандрук С. И. Проблема овладения иностранным языком не носителями языка

Аннотация. В статье рассматриваются когнитивные аспекты изучения языка на уровне начальной школы; анализируется эффективность программ языкового погружения, которые используют особенности овладения иностранным языком как для билингвальных учеников, так и для носителей других языков и культур.

Ключевые слова: когнитивный подход, изучение языка, особенности овладения иностранным языком.

*Шевченко Л. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов економічного факультету**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЦИКЛІЗАЦІЯ ЯК ФОРМА ВТІЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ЕМОЦІЙНОЇ АТАКИ В ІСПАНСЬКИХ ПОСТМОДЕРНИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Анотація. У статті досліджено причини широкого поширення циклізації в поетичному просторі другої половини ХХ століття, яка стає втіленням комунікативної стратегії емоційної атаки та динамічним феноменом естетичного вираження авторської інтенції.

Ключові слова: комунікативна стратегія, цикл, архетипна функція, вербальна репрезентація.

Постановка проблеми. Комунікативний підхід настільки актуальний у сучасній мовознавчій науці, що є, на наш погляд, необхідним компонентом лінгвістичного дослідження. У полі пильної уваги лінгвіста повинен перебувати не тільки сам текст як об'єктивна лінгвістична даність, але і його комунікативні характеристики: автор і читач, що стоять за текстом, комунікативні стратегії, мета й перспектива тексту, особливості комунікативної ситуації.

Ми виходимо з положення про те, що в повідомленні актуалізуються «різноманітні аспекти концептуальної організації знань», що задіяні в процесах породження та розуміння думки [1, с. 10]. Описуючи повідомлення в цьому ракурсі, ми маємо можливість застосувати до його дослідження власне лінгвістичну «технологію» з урахуванням таких параметрів, які дозволяють інтерпретувати інформацію через аналіз мовної семантики різних одиниць тексту. Цей аналіз був би свідомо неповним без звертання до когнітивних категорій, оскільки за значеннями слів «стоять тісно пов'язані з ними когнітивні структури – сутності, які можна описати на одній зі спеціально розроблених мов представлення знань» [2, с. 14]. Такі когнітивні сутності дозволяють дослідити ситуативно-тематичне розгортання думки автора в рамках комунікативної ситуації, що володіє соціальною значимістю [3, с. 184], прогнозувати інтерпретацію тексту з урахуванням його інтересів, поглядів, точок зору, інтенції та цілепокладання. Таким чином, тип поведінки адресанта в ситуації спілкування, що «обумовлений та співвіднесений з планом досягнення комунікативних цілей у рамках типового фреймового сценарію функціонально-семантичних репрезентацій» [4, с. 103], можна визначити як комунікативну стратегію.

Постановка завдання. Аналіз комунікативних стратегій включає вивчення мовленнєвих форм реалізації певних комунікативних інтенцій, що втілюються в тій чи іншій послідовності комунікативних актів. Ч. Фернандо відзначав велику роль досвіду людини у визначенні поняття комунікативної стратегії як «складної когнітивної моделі узагальнення минулого досвіду, що включає особистісні, локальні, діяльнісні та інші параметри, організовані у свідомості та пам'яті певним чином» [5, с. 110–

111]. А. Вежицька велику увагу приділяє цінностям та нормам комунікативної культури етносу, до якого належать комуніканти, а також ситуативним, енциклопедичним, референтним знанням, тобто їхнім картинам світу [6]. У цьому дослідженні ми розглядаємо циклізацію як форму втілення комунікативної стратегії емоційної атаки, характерну для художнього дискурсу другої половини ХХ століття.

Об'єднання творів у ряди, послідовності, групи було характерно для мистецтва споконвічно або, інакше кажучи, завжди втілювало органічну рису існування мистецтва. На наш погляд, феномену циклізації не притаманні ні часові, ані культурні межі – він властивий всім національним культурам та історичним епохам розвитку літератури. Однак в історії культури існують періоди часу та різновиди мистецтва, коли цикл здобуває найбільшого поширення, як, наприклад, в епоху неокласичної художності, яка представлена художньою творчістю ХХ століття. Причин поширення цього явища в іспанській поезії й у культурі ХХ століття може бути декілька.

1) Цикл виконує об'єднувальну функцію: він допомагає утримати художні твори від розпаду, зв'язуючи воедино різні тексти в період руйнування традиційних форм цілісності, що ми можемо спостерігати в другій половині ХХ століття. Так розвивається циклічність художнього мислення, коли поет формує задум і вибудовує твір у межах ширшого контексту з декількох творів, намагаючись усвідомити сучасну, чим далі – складнішу реальність. Поет другої половини ХХ століття має специфічне світовідчуття й оцінку місця та ролі людини в оточуючій її дійсності. Тому на рівні організації поетичного тексту (або складеного з декількох текстів поетичного простору), він виявляє певний світоглядний комплекс емоційно прикрашених уявлень (у більшості випадків негативних). І це зрозуміло, оскільки світ постає як хаос, неусвідомлений та непізнаваний. Поет намагається по-новому осмислити реальність, позбавити свідомість від тотальності й дати новий «когнітивний пат терн» оцінно-сміслового універсуму, залучаючи естетичний, моральний, релігійний, езотеричний типи досвіду. Митець вслуховується в тихий шепіт міфологічних персонажів, відмовляється чути гучні голоси, які чують всі, та через наближення (інтимізацію) біблійних і міфологічних сюжетів прагне по-новому поставити актуальні питання сьогодення. Однак картина світобачення сучасного митця істотно відрізняється від класичної: нова міфологія є скоріше зворотнім шляхом від Порядку до Анархії, ніж від Хаосу до Космосу, як це було

репрезентовано в міфології, що підтверджується циклом поезій Л. Гомеса де Аранди:

*Después de larga guerra, al fin triunfantes,
se yerguen los titanes coronados
de sombra;
el cinturón, cordón trenzado
de antigua rebelión, de un no gigante [1, c. 161]*

*Caen los malos, los buenos,
caen también los mejores,
pues el Crónida celoso
no quiere más esplendores
que las albas de su Olimpo [1, c. 163]*

*Dicen los cantos antiguos
Mas dicen las sagas antiguas,
que han de volver los Titanes...
haciendo la guerra a ultranza... [1, c. 164]*

*y no sé si todo es cierto,
pero si sé ciertamente,
que se acercan malos tiempos [1, c. 164].*

2) Цикл виконує архетипну функцію: у періоди криз, коли ставляться під сумнів існуючі уявлення про твір мистецтва, реалізується процес повернення мистецтва до першоджерел, до глибинних проявів людської культури – до архетипів, які лежать в основі загальнолюдської символіки сновидінь, міфів, художніх творів. Цикл пов'язаний із символами колеса, спіралі, ланцюга, кола, кільця, кулі, сфери, змії, що кусає свій хвіст, загальне значення яких може бути зведене до декількох основних декодувань:

єдність, неподільність, цілісність; вічна повторюваність і круговий характер усього суцього:

*De ayer hace hoy,
de ahora levanta, atrevida,
**Amaneceres, mediodías, tardes,
noches, amaneceres, mediodías,
pasados y mañanas [2, c. 669]***

*la ronda plateada,
a rueda inexorable, la distancia,
**ayer y hoy confunden
sin sentido [2, c. 328].***

Ці приклади втілюють уявлення про повторюваність, взаємозалежність і взаємопов'язаність світобудови на рівні вербальних репрезентацій – *amaneceres, mediodías, tardes, noches, amaneceres...*

– походження всього суцього з єдиного джерела, від однієї першооснови і можливе повернення всього суцього до тієї ж першооснови:

*Diriase que todo pasa y vuelve,
que **Dios teje y desteje la existencia.**
Oh duro abrazo **siempre repetido**
contra la amarga, inexorable **rueda**
que en su girar perenne lleva y trae
dichas, amores, esperanzas, penas,
**repitiendo la vida al que la vive,
repitiendo el deseo al que desea [2, c. 329]***

– ідея неподільності множинних явищ, континуального комунікативного процесу як форми існування численних феноменів:

*Pudiera ser que ahora viese yo
por vez definitiva la ordenada
sucesión de las cosas
de este mundo [2, c. 461].*

*El centro es como un círculo,
como un ti vivo de pintados
caballos [2, c. 464].*

На основі архетипів розвиваються міфи як архаїчні, так і сучасні: колесо Фортуни, циклічний розвиток світобудови в багатьох міфологіях, коло міфів, пов'язаних з божеством, що вмирає і воскресає, міфологічне значення кільця, персня як знака влади. Цикл тому так і стійкий як композиційна форма, що ґрунтується на таких архетипах і міфах, які складаються в міфотектоніку циклу, а іноді переломлюються в мотиви на смислового рівні циклу (міф про нитку Аріадни):

*La vida me adelanta un mensajero
delgado. **Pone cada
cosa viva en el aire su existencia
como invisibles alas
A ciegos avanzamos
y el olor es un hilo
de Ariadna que nos lleva de la mano
fuera del laberinto [2, c. 208].***

Так, сучасне циклічне поетичне мислення охоче повертається до міфологічних образів у пошуках нової символізації, втілюючись у найархаїчніших міфологічних образах.

3) Цикл – комунікативна подія з реалізацією естетичної функції. Поширеність циклізації в сучасній поезії полягає в тому, що цикл є творенням комунікативної або гіперкомунікативної події, полілогізування, з одного боку, поетичних текстів, а з іншого боку – поетів. Будучи дискурсивною надструктурою, цикл стає втіленням процесів діалогу й комунікації на рівні архітектоники поетичного простору. Слід зазначити, що цикл може реалізуватися як комунікативна подія при збігу читацького рецептивного й авторського інтенціонального векторів, а для такого збігу істотне значення має очевидність циклічного характеру певного поетичного твору або тематики. Цикл є динамічним естетичним феноменом, оскільки читацька свідомість актуалізує в ньому всі нові циклотвірні зв'язки, але сприйняття циклу як художньої надструктури відбувається в читацькій свідомості тільки при наявності читацької циклосприймаючої готовності, а така готовність активізується в сучасну епоху, коли цикл стає домінуючою формою художнього вираження. В іспанській поезії можемо спостерігати явище циклізованого полілогу поетів на тему Іспанії, для якого виявляється характерним висловлювання протилежних думок щодо власної країни:

*Del ensueño y la pena,
de los ojos cerrados, de los labios
por donde el aire suena España, España,*

*me naces hija y madre más hermosa,
más dolorida y honda... [2, с. 122].
Oh mi España de peluca y de tomate
Matricúlame de muerto en la alcaldía
y celebra un carnaval de escapularios
ese día noche alba o madrugada [2, с. 313].*

*España del corazón:
más paisaje que suceso,
más deseo que razón [2, с. 118].*

*Somos bárbaros, sencillos.
Somos a muerte lo ibero
que aún nunca logró mostrarse puro,
entero y verdadero [2, с. 194].*

Висновки. Широке поширення циклізації в сучасну епоху пов'язане з тим, що цикл стає однією з найбільш адекватних форм буття художнього твору, композиційною формою, що великою мірою відповідає глибинним процесам, які протікають у природі мистецтва у ХХ столітті, і моделлю реалізації цих процесів. Цикл стає втіленням режимів полілогу в комунікації на рівні архітекtonіки поетичного простору. У другій половині ХХ століття стратегія емоційної атаки реалізується як комунікативна подія циклічного характеру відносно певного поетичного тексту або тематики. Вона стає динамічним феноменом естетичного вираження, оскільки свідомість читача актуалізує все нові циклотвірні зв'язки сучасної поезії.

Таким чином, поетичне мислення митця другої половини ХХ століття носить креативний характер, що спричинює модифікацію та деформацію когнітивних процесів у свідомості поета і виражається у створенні нової естетичності та емотивності іспанських постмодерних поетичних текстів, які вимагають глибшого дослідження з точки зору лінгвокогнітивного підходу.

Література:

1. Герасимов В.И., Петров В.В. На пути к когнитивной модели языка // Новое в зарубежной лингвистике: Когнитивные аспек-

ты языка. Вып. XXIII. – М., 1988.

2. Баранов А.Н., Добровольский Д.О. Постулаты когнитивной семантики // Изв. АН. Серия лит-ры и языка. – Т. 56. – № 1, 1997.
3. Третьякова В.С. Сценарии речевого поведения и речевой жанр // Русский язык: история, диалекты, современность. – М., 1999.
4. Романов А.А. Системный анализ регулятивных средств диалогического общения. – М.: Ин-т языкознания АН СССР, 1988.
5. Fernando C. Idioms and Idiomaticity. – Oxford: Univ. Press, 1996.
6. Wierzbicka A. Cross-Cultural: The Semantics of Human Interaction. – Berlin: Mouton de Gruyter, 1991.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Luis Gómez de Aranda «L'amour courtois y otros poemas». Universidad Nacional Lingüística de Kiev, 2003. – 274 p.
2. Antología de la poesía española del siglo XX. Edición de José Paulino Ayuso. Madrid, Editorial Castalia, S.A., 1998. – 700 p.

Шевченко Л. А. Циклизация как форма воплощения коммуникативной стратегии эмоциональной атаки в испанских поэтических текстах эпохи постмодернизма

Аннотация. В статье рассматриваются причины широкого распространения циклизации в поэтическом пространстве второй половины ХХ столетия, которая стала воплощением коммуникативной стратегии эмоциональной атаки и динамическим феноменом эстетического выражения авторской интенции.

Ключевые слова: коммуникативная стратегия, цикл, архетипная функция, вербальная репрезентация.

Shevchenko L. Cyclicity as the representative form of the communicative strategy of the emotional impact in Spanish postmodern poetic texts

Summary. The article marks a case for causes of cyclicity wide spreading in Spanish poetic postmodern texts which represents the communicative strategy of the emotional impact and the dynamic phenomenon of the aesthetic expression of the author's intention.

Key words: communicative strategy, cycle, archetypic function, verbal representation.

Шкворченко Н. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу та мовознавства
Міжнародного гуманітарного університету

ХУДОЖНІЙ ДІАЛОГ У ПАРАДИГМІ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. Діалог є основним засобом зображення персонажа в драматургії. В якості комунікативної одиниці, специфічною для діалогу, визнається репліка і її комунікативні аналоги – комунікативний хід і мовленнєвий хід. Художній діалог у сучасній прозі та драматургії досить повно і різнобічно відображає такі важливі параметри образу персонажа як гендерна, національно-расова, локальна і темпоральна характеристики, соціальний статус, емоційний стан у момент мовлення і відносини комунікантів, риси характеру персонажа. Вік і зовнішній вигляд героя також знаходять відображення в діалозі художнього твору, але з меншою повнотою охоплення. Інформація про особу героя може міститися в його власному мовленні, у мовленні його співрозмовника, а також у мовленні інших персонажів, і виражається як експліцитно, так і імпліцитними засобами. Створюючи діалог у художньому творі, письменник відбирає саме ті мовні засоби, які допоможуть йому, у першу чергу, розкрити образ героя.

Ключові слова: художній діалог, комунікативна одиниця, репліка, персонаж.

Постановка проблеми. Актуальність теми статті зумовлена необхідністю подальшого дослідження закономірностей мовленнєвої поведінки мовця, розгляду принципів формування діалогічного дискурсу, а також розробки проблем, пов'язаних із співвідношенням художнього діалогу в драмі і прозі. Рішення подібних питань представляється необхідним для побудови комплексної лінгвістичної моделі діалогу як типу мовленнєвої діяльності. Також актуальною видається розробка критеріїв макросегментації англомовного художнього діалогу з урахуванням міжособистісних відносин комунікантів та специфіки ситуації спілкування.

Об'єктом цього дослідження є англомовний художній діалогічний дискурс в драмі і прозі.

Предметом дослідження є структурні одиниці англомовного художнього діалогу, а також чинники, що визначають закономірності їх вибору і поєднання в процесі діалогічної комунікації.

Метою цієї статті є розгляд одиниць, які входять до складу комунікативної структури художнього діалогу і встановлення чинників, що забезпечують їх взаємодію.

До вивчення різних аспектів діалогу зверталися багато вчених як у нашій країні, так і за кордоном. У їхніх роботах було розглянуто співвідношення діалогу, монологу та полілогу (М.М. Бахтін, Л.П. Якубинський, Н.Ю. Шведова); було проаналізовано особливості спонтанного, усно-мовленнєвого і розмовного діалогу (Е.А. Земська, К.А. Долінін, А.А. Кибрик, Є.М. Ширяєв, М.В. Хітина, У. Чейф, Р.С. Томлін, М. Стаббз, Дж. Браун та інші). Також було зроблено спробу зіставлення діалогу в драмі і прозі

(Д.С. Зоненшвілі, В.Є. Халізов); розглянуто взаємодію авторського мовлення і мовлення персонажів у художній прозі та драматургії (А.А. Стриженко і А.Ф. Никонова).

У дослідженні діалогу одним із ключових питань є питання структурної організації діалогу, зокрема виявлення «мінімальної» складової діалогічного дискурсу.

В якості мінімальної одиниці діалогу в ряді робіт виділяються: висловлювання (Т.А. Жалагіна), діалогічну форму речення (Л.М. Михайлов, Е.Б. Яковлева), комунікативний крок (Л.М. Михайлов), предикація/інтонаційна одиниця (А.А. Кибрик, W. Chafe), мовленнєвий акт (А.Н. Баранов, Г.Е.Крейдлін, П.В. Зернецький, Ф. Хундснуршер), мовленнєвий жанр (В.В. Дементьєв). Найбільш уживаною з вищезначених мінімальних одиниць діалогу може вважатися мовленнєвий акт. Зокрема, П.В. Зернецьким була розроблена класифікація мовленнєвих актів на підставі їх дискурсивних параметрів.

В якості комунікативної одиниці, специфічної для діалогу, у ряді досліджень визнається репліка (А.Н. Баранов, Г.Е.Крейдлін, Т.А. Жалагіна, Е.Б. Яковлева) і її комунікативні аналоги – комунікативний хід (communicative/interactional move) (Л.М. Михайлов, W. Edmondson, M. Owen) і мовленнєвий хід (А.С. Недобух, П.В. Зернецький, Т.А. Жалагіна, Г.Р. Власян). Видається, однак, що в силу своєї комунікативної незавершеності ні репліка, ні її еквіваленти не можуть вважатися відносно самостійними комунікативними одиницями діалогу.

Одиницею діалогу, що володіє, на думку ряду дослідників (Н.Ю. Шведова, Д.С. Зоненшвілі, Т.А. Жалагіна, А.С. Недобух, Л.М. Михайлов та інші), комунікативної завершеністю є діалогічна єдність та її комунікативні аналоги, що складаються із репліки-стимулу і репліки-реакції, – мовленнєві взаємодії (П.В. Зернецький, А.С. Недобух), мінімальні діалоги (Ф. Хундснуршер), мовленнєві блоки (І.П. Сусов), обмін (exchange) (J. McH. Sinclair, R.M. Coulthard, M. Stubbs), суміжна пара (adjacency pair) (H. Sacks, M. Owen). Основне обмеження на використання цього підходу носить структурний характер: репліка-стимул і репліка-реакція не завжди слідує одна за одною.

Крім того, було розглянуто тематичний принцип членування діалогу, зокрема, при аналізі англомовного діалогу Н.І. Теплицька виділяла в діалозі тематичні блоки, Л.І. Апагова – «сміслові уривки». У роботах А.Н. Баранова і Г.Е. Крейдліна введено поняття мінімальної діалогічної одиниці, яка характеризується перш за все реалізованими відносинами ілюкутивного змушення і тематичної цілісності. У рамках когнітивного підходу діалогічну взаємодію представлено як процес заповнення незаповнених слотів фрейма (А.А. Кибрик).

Аналіз розглянутих підходів показав, що більшість дослідників прагнуть знайти один параметр, що є для одиниці діалогу домінуючим або визначальним. Для тематичного блоку – це тематичний принцип, для мовленнєвого акту і мінімальної діалогічної одиниці – його іллокутивна сила, для діалогічного єдності – його структурна цілісність, для когнітивного підходу – чітка фреймова структурованість розглянутого фрагмента діалогу. Виділення тільки одного параметра не представляється достатнім для повного і адекватного опису такого багатаспектного явища, яким є художній діалогічний дискурс [1].

Діалог є основним способом зображення персонажа в драматургії. Роль і місце діалогу в прозаїчній літературі змінювалися протягом історії. Якщо в літературі сімнадцятого століття авторське мовлення як би поглинало мовлення персонажа, то в дев'ятнадцятому столітті взаємини авторського мовлення і мовлення персонажів значно змінюються, а саме кількісне співвідношення прямої і непрямой мови на користь першої [2]. А вже на рубежі двадцятого і двадцять першого століть художній діалог відіграє найважливішу роль у формуванні образу персонажа в прозаїчній літературі. Письменники воліють передавати всю основну інформацію про персонажа через художній діалог. У зв'язку з цим вивчення мовлення героїв стає найбільш актуальним.

Художній діалог у сучасній прозі та драматургії досить повно і різнобічно відображає такі важливі параметри образу персонажа, як гендерна, національно-расова, локальна і темпоральна характеристики, соціальний статус, емоційний стан у момент мовлення і відносини комунікантів, риси характеру персонажа. Вік і зовнішній вигляд героя також знаходять відображення в діалозі художнього твору, але з меншою повнотою охоплення [3]. Необхідно зазначити, що різні характеристики персонажа нерідко перетинаються.

Інформація про особу героя може міститися в його власному мовленні, у мовленні його співрозмовника та в мовленні інших персонажів про нього і виражається як експліцитними, так і імпліцитними засобами. Одні й ті ж мовні засоби можуть містити експліцитну та імпліцитну інформацію [4]. Наприклад, опис елементів одягу містить експліцитну інформацію про зовнішній вигляд персонажа, крім того, він може містити імпліцитну інформацію про його характер або душевний стан.

Діалог є найважливішою складовою частиною художнього твору. У драматургії діалогічна мова є основним засобом непрямой характеристики персонажів. У сучасній прозі діалог теж займає важливе місце. Письменники прагнуть передати інформацію про персонажа через його власне мовлення і мовлення інших героїв про нього.

Створюючи діалог у художньому творі, письменник відбирає саме ті мовні засоби, які допоможуть йому розкрити образ героя.

Діалог сприяє актуалізації особистісних характеристик його учасників. Цілий ряд ознак комунікантів, а також різне співвідношення цих ознак значно впливають на вибір мовних засобів у ході мовленнєвого спілкування і на всю мовленнєву поведінку учасників діалогу в цілому [5]. На комунікантів в ході спілкування впливають їх різ-

ні характеристики: психологічні, біолого-фізіологічні та інтелектуальні, настрої, зацікавленість предметом розмови, соціально-культурний статус співрозмовників, їх міжособистісні відносини, зовнішні обставини протікання мови і так далі. Всі ці ознаки учасників спілкування безпосередньо впливають на вибір і використання мовцями мовних засобів у процесі діалогічного спілкування, і тому вони є лінгвістично релевантними [6].

Створюючи діалог між персонажами, письменник враховує той факт, що в їхньому мовленні мають виявлятися всі вищезазвані ознаки, завдяки чому читач отримує можливість відтворити за допомогою діалогу різні характеристики героя, тобто за допомогою плану вираження реконструювати план змісту [7].

Проведений аналіз показав, що образ персонажа в діалозі в сучасній прозі може бути оформлено за допомогою різноманітних художніх засобів. У його створенні в тій чи іншій мірі беруть участь одиниці всіх мовних рівнів. Найбільш широко представлені в художньому діалозі лексико-фразеологічні та синтаксичні особливості реальної мови. Також важливим є використання персонажами різних функціональних стилів мовлення, функціонально забарвленої лексики, просторіччя, сленгу, діалектизмів. Крім того, особливу увагу слід приділяти висловлюванням про зовнішній вигляд, прихисті, звички героїв, їх філософським міркуванням, а також самому змісту висловлювань.

У завершенні можна зробити наступні **висновки**:

- 1) художній діалог є одним з найважливіших засобів характеристики персонажу в сучасній драмі та прозі;
- 2) діалогічне мовлення відображає такі важливі параметри образу персонажа, як гендерна, національно-расова, локальна і темпоральна характеристики, соціальний статус, емоційний стан у момент мовлення і відносини комунікантів, риси характеру персонажа;
- 3) у художньому діалозі може бути відображено інформацію про вік за зовнішній облік персонажа;
- 4) інформація про особу героя може міститися в його власній мові, у мові його співрозмовника і в мові інших персонажів про нього;
- 5) одні й ті ж мовні засоби можуть містити як експліцитну, так і імпліцитну інформацію;
- 6) одні й ті самі словесно-мовні засоби можуть бути використані письменником для втілення різних сторін образу персонажа.

Література:

1. Блох М.Я. Строй диалогической речи / М.Я. Блох, М. Поляков. – М. : Прометей, 1992. – 153 с.
2. Чижевская М.И. Язык, речь и речевая характеристика (Вопросы изучения речи персонажа) / М.И. Чижевская. – М. : МГУ Ломоносова, 1986. – 69 с.
3. Яворская Г.М. Прескриптивная лингвистика как дискурс: мова, культура, влада / Г.М. Яворская. – К., 2000. – 117 с.
4. Albert, M. Character Voice: What, Why, Where and How Text. / M. Aldert, M. Jerott [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inkalicious.com/ex-anl.html>.
5. Sanger, K. The Language of Fiction Text. / K. Sanger. London, N.-Y.: Routledge, 1998. – 114 p.
6. Виноградов, В.В. О языке художественно литературы / В.В. Виноградов. М. : Гослитиздат, 1959. – 655 с.
7. Борботько В. Г. Элементы теории дискурса / В.Г. Борботько. – К. : ВШ, 1981. – 114 с.

Шкворченко Н. Н. Художественный диалог в парадигме исследований

Аннотация. Диалог является основным способом изображения персонажа в драматургии. В качестве коммуникативной единицы, специфичной для диалога, признается реплика и её коммуникативные аналоги – коммуникативный ход и речевой ход. Художественный диалог в современной прозе и драматургии достаточно полно и разносторонне отображает такие важные параметры образа персонажа, как гендерная, национально-расовая, локальная и темпоральная характеристики, социальный статус, эмоциональное состояние в момент речи и отношения коммуникантов, черты характера персонажа. Возраст и внешний облик героя также находят отражение в диалоге художественного произведения, но с меньшей полнотой охвата. Информация о личности героя может содержаться в его собственной речи, в речи его собеседника, а также в речи других персонажей о нем, и выражается как эксплицитными, так и имплицитными средствами. Создавая диалог в художественном произведении, писатель отбирает те языковые средства, которые помогут ему, в первую очередь, раскрыть образ героя.

Ключевые слова: художественный диалог, коммуникативная единица, реплика, персонаж.

Shkvorchenko N. Artistic dialogue in the paradigm of research

Summary. The dialogue is the main way to depict the character in the drama and fiction. As a communicative unit specific for a dialogue, there can be recognized a remark and its communicative analogues – verbal communicative course and conversational course. An artistic dialogue in contemporary prose and drama fully depicts such important parameters of the character image as gender, national, racial, local and temporal characteristics, social status, and emotional state at the time of the speech and the relationship of communicants, traits of character. Both the age and appearance of the character are also reflected in the artistic dialogue, but with less complete coverage. Information on the identity of the character may be contained in his own speech, in his interlocutor's or in the other characters' speech, and expressed both with explicit and implicit means. While creating an artistic dialogue in fiction, the writer selects those linguistic tools that will help him reveal the image of the character.

Key words: artistic dialogue, communication unit, remark, character.

Щигло Л. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології
Сумського державного університету

СЛОВОТВІРНЕ ГНІЗДО ЯК МАКРООДИНИЦЯ ДЕРИВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Анотація. У статті розглянуто структурно-семантичні особливості словотвірного гнізда як найбільшого репрезентанта словотвірного потенціалу слова, утвореного від основи-вершини дієслова з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові.

Ключові слова: словотвірна пара, словотвірна парадигма, словотвірне гніздо, словотвірний потенціал.

Постановка проблеми. Словотвірне гніздо є найскладнішою комплексною одиницею дериваційної системи сучасної німецької мови, до неї входять всі інші комплексні одиниці (окрім словотвірних рядів), тому вивчення словотвірних гнізд, їх структурний і семантичний аналіз є актуальним і перспективним завданням сучасної дериватології. Саме гніздовий підхід до вивчення проблем деривації дозволить описати словотвірний рівень сучасної німецької мови як систему словотвірних гнізд.

Упродовж часу ключова роль у систематизації, інтерпретації і класифікації похідних відводилась словотворчому форманту. Чисельні роботи у сфері словотвору сучасної німецької мови в основному спрямовані на вивчення номінативних можливостей афіксації, словотвірної семантики, функціонування окремих словотвірних моделей (Н.Г. Іщенко, Г.Ф. Новак, А.І. Норанович, W. Fleischer, R. Hinderling, I. Kühnhold, J. Schröder). У сучасному словотворі намітився основоцентричний напрям дослідження, у межах якого висхідну позицію займає твірна основа слова, її потенційна здатність поєднуватися з певним набором словотворчих формантів, сприяючи словотвірному потенціалу твірних основ і словотворчих формантів.

Дієслова руху неодноразово були об'єктом досліджень у працях вітчизняних і зарубіжних лінгвістів: по-перше, це онтологічно значущий пласт лексичного складу мови (D. Viehweger); по-друге, їм властиві характеристики високоорганізованої системи (М.П. Кочерган); по-третє, з рухом безпосередньо пов'язаний розвиток суспільства, еволюція мови і саме життя людини. Дієслова руху вивчались з погляду семантичних (Р. Вескімейстер, L.M. Eichinger) та синтагматичних властивостей (В.М. Зінченко, В.М. Пітінов, Н. Diersch); у типолого-зіставному плані (В.В. Морозов, Y. Cheng); фрагментарно розглядалися їх словотвірні особливості (П.Ф. Монахов, I.V. Швед).

Дієслова з категоріальним значенням активного руху входять до макросистеми домінантних дієслів руху, репрезентують ситуації, де носіями активного поступального руху є живі істоти, які переміщуються за допомогою природних і технічних засобів [1; 2]. Вивчення словотвірної спроможності зазначених одиниць сприяє виявленню здатності основ дієслів з категоріальним зна-

ченням активного руху мотивувати утворення нових словотвірних структур та відобразити динаміку словотворчого процесу, розширювати і збагачувати словниковий склад сучасної німецької мови.

Виклад основного матеріалу. За основну одиницю словотвірного аналізу в нашому дослідженні ми приймаємо основу твірного слова, що визначається як **твірна основа**, від якої утворюються нові слова. Вона виступає обов'язковим конститuentом словотвірної структури, її лексико-семантичним ядром у процесі творення похідних слів [3; 4]. **Словотвірний потенціал**, відповідно, визначається як здатність основи слова бути твірною для породження нових семантично та структурно залежних від неї слів та зумовлюється частиномовним номінативним статусом слова, його семантичними особливостями й ступенями похідності.

Найбільш перспективним об'єднанням віддієслівних похідних з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові, що репрезентує їх словотвірний потенціал, є **словотвірне гніздо** – група спільнокореневих слів, об'єднаних відношеннями словотвірної похідності зі спільним інваріантом значення, властивим основи-вершині гнізда як мотивуючій основі стосовно інших членів гнізда. Основними структурними одиницями словотвірного гнізда, що підлягають аналізу в нашому дослідженні, є словотвірна пара та словотвірна парадигма. Мінімальною одиницею словотвірного гнізда з категоріальним значенням активного руху є **словотвірна пара**: твірна основа та його похідне слово, які пов'язані між собою формально й семантично, наприклад, *kommen* – *ankommen*; *schwimmen* – *entlangschwimmen*.

Комплексною системоутворювальною одиницею, що найбільш яскраво відображає словотвірний потенціал дієслівних основ з категоріальним значенням активного руху, є **словотвірна парадигма**, тобто сукупність усіх безпосередньо похідних того або іншого твірного. У гнізді стільки словотвірних парадигм, скільки твірних слів.

Типовою для дієслів з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові є тризонна субстантивно-ад'єктивно-вербальна словотвірна парадигма з такими семантичними позиціями: в субстантивній зоні: «виконавець руху» – *m Läufer*, *m Springer*, «предмет, названий твірною основою» – *m Zieher*, «особа за видом діяльності» – *m Flieger*, *m Kletterer*, *m Turner*, «місце руху» – *m Ausgang*, *m Durchgang*, «опредметнений рух» – *m Gang*, *n Schwimmen*, *f Fliegerei*; у вербальній зоні: «просторова модифікація дії» – *durchkriechen*, *umlaufen*, квантитативна модифікація дії – *abjagen*; в ад'єктивній зоні: «наділений ознакою, названий твірною основою» –

humpelig, strampelig, «придатний до чого-небудь» – *gangbar, fahrbar*.

Важливим параметром, за яким виявляється якісний і кількісний словотвірний потенціал вихідних дієслів з категоріальним значенням активного руху, є глибина словотвірного гнізда. Остання залежить від ступенів похідності, які є послідовно розташованими рядами слів, утворених за допомогою афіксів (з нульовим також) від твірної основи. Глибина словотвірного гнізда на різних ступенях похідності неоднакова: основний масив похідних слів у словотвірних гніздах припадає на I–II ступені. Найчисельнішим виявляється I ступінь словотворення дієслів з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові. Інвентар словотворчих засобів, що слугує для творення похідних одиниць з категоріальним значенням активного руху на першому ступені словотворення, характеризується найбільшим розмаїттям. В утворенні дієслів беруть участь префікси: *er-, ver-, zer-*, напівпрефікси: *ab-, an-, aus-, durch-, um-* та інші, а також частотні компоненти: *auseinander-, dazwischen-, empor-* та інші.

На першому ступені похідності (вихідною є непохідна основа) утворюються афіксальні віддієслівні іменники (*m Flieger, m Gang*), прикметники (*fahrbar, humpelig*), дієслова (*umgehen, entkommen*). За конверсією на першому ступені утворюються іменники майже від усіх дієслівних основ, крім *ras-, keu-, wetz-, hink-, dring-, spaz-, spreng-, tob-, stramp-*. Поодинокими є суфіксальні іменники, що утворюються за допомогою суфіксів *-e, -er, -ling, -t, -ung*. Прикметники утворюються переважно за допомогою продуктивного суфікса *-ig (eilig)* та внаслідок ад'єктивації дієприкметника теперішнього часу (*fliehend, gleitend*). Другий ступінь похідності представлений іменниками, прикметниками, дієсловами. Прикметники утворюються суфіксальним способом від абстрактних імен, що виражають процес руху (*gänglich, gangbar*). Префіксальні основи дієслів відзначаються активністю в подальшому творенні іменників шляхом конверсії (*m Aufgang, m Hinflug*). На другому ступені похідності частотністю відзначаються утворення дієслів з подвійною префіксацією (*umherfahren, vorbeigehen*). Для наступних ступенів словотворення характерне поступове зниження словотвірної активності як твірних основ дієслів з категоріальним значенням активного руху, так і їх словотворчих формантів. На третьому ступені похідності зустрічаються поодинокі утворення іменників та прикметників, які втратили семантичний зв'язок з твірною основою і не виражають категоріальне значення активного руху, на четвертому ступені похідності словотворчий процес, пов'язаний з творенням віддієслівних похідних з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові, завершується.

Структура словотвірного гнізда ґрунтується на принципі ієрархії, тобто послідовного підпорядкування одних одиниць іншим. Компоненти словотвірного гнізда семантично і структурно залежать один від одного, тобто є взаємозалежними. Як виявило дослідження, дієслівні основи з категоріальним значенням активного руху, характеризуючись різною словотвірною активністю, фор-

мують і різні словотвірні гнізда обсягом від 1 до 100 і більше слів. Високими показниками словотвірної активності відзначаються непохідні дієслівні основи *geh-, komm-, lauf-, zieh-, flieg-, tret-, spring-, reit-, renn-* (обсяг словотвірного гнізда становить більше 30 слів різних частин мови). Середню словотвірну активність виявляють такі дієслівні основи, як: *eil-, steig-, jag-, schleich-, dräng-, schreit-, kriech-, schwimm-, gleit-, klett-, saus-, spreng-, spaz-, dring-* (обсяг словотвірних гнізд – від 11 до 30 слів різних частин мови). Малоактивними є дієслівні основи *ras-, hetz-, hump-, folg-, bumm-, stieb-, stolp-, hink-, polt-* та інші (обсяг словотвірного гнізда – від 3 до 15 і менше слів різних частин мови). Абсолютно мінімальну, словотвірну потенцію мають такі дієслівні основи з категоріальним значенням активного руху, як: *klimm-, pes-, schlüpf-* (обсяг словотвірного гнізда – від 0 до 1), оскільки вони формують гнізда, глибина яких становить один словотвірний крок.

У межах віддієслівного словотвірного гнізда з категоріальним значенням активного руху його члени вступають у різні парадигматичні відношення. Найпоширенішими типом серед них виявлено синонімічні відношення, що ґрунтуються на твірних основах, тотожних або близьких за лексичним значенням та словотворчих формантів, тотожних за функціями та семантичною структурою.

Висновки. Одержані результати свідчать про плідність системно-функціонального та гніздового підходів до вивчення словотвірного потенціалу дієслівних основ з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові на основі опису їх дериваційно-семантичних та валентнісних характеристик і може стати в нагоді в укладанні Німецько-українського тлумачного словотвірного словника базової лексики, побудованого за гніздовим принципом, в якому була б відображена вся словотвірна система німецької мови, а не окремі її фрагменти.

Перспективним напрямом подальших наукових розробок є дослідження словотвірного потенціалу твірних основ інших частин мови з різними категоріальними значеннями на засадах основоцентричної дериватології, типолого-зіставного аналізу словотвірного потенціалу похідних слів слов'янських та германських мов, що буде певним внеском як для створення загальної теорії гнізда, так і комплексної теорії словотвору.

Література:

1. Кийко Ю.С. Лексико-семантична група дієслів переміщення в сучасній німецькій мові (парадигматичні і синтагматичні властивості): дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Кийко Юрій Євгенійович. – К., 2001. – 259 с.
2. Diersch H. Verben der Fortbewegung in der deutschen Sprache der Gegenwart. Eine Untersuchung zu syntagmatischen und paradigmatischen Beziehungen des Wortinhalts: Diss. / Helga Diersch. – Berlin: Akademie-Verlag, 1972. – 221 S.
3. Ищенко Н.Г. Словообразовательная синонимия в современном немецком языке / Н.Г. Ищенко. – К.: Изд-ий центр КГЛУ, 2000. – 349 с.
4. Щигло Л.В. Словотвірний потенціал дієслівних основ з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові / Л.В. Щигло: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови» / Л.В. Щигло. – Харків, 2009. – С. 7.

Щигло Л. В. Словообразовательное гнездо как макроединица деривационной системы

Аннотация. Рассмотрены структурно-семантические особенности организации словообразовательного гнезда, образованного от основы-вершины глагола с категориальным значением активного движения в современном немецком языке как крупнейшего репрезентанта словообразовательного потенциала слова.

Ключевые слова: словообразовательный потенциал, производящая основа, производная основа, словообразовательная пара, словообразовательная парадигма, словообразовательное гнездо.

Shchyhlo L. Word-building nest as the macrounit of derivative system

Summary. The article deals with the structural and semantic features of word-building nest formed from the base verb-top with categorial meaning of active movement in modern German as the biggest representant of word-building potential of the word.

Key words: word-building potential, generative stem, derivative stem, word-building pair, word-building paradigm, word-building nest.

Ярема О. Б.,

аспірант

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ЧАСТОТА АЛЮЗИВНИХ ТИПІВ ЯК СТАТИСТИЧНИЙ ПАРАМЕТР ТРЬОХ РОДІВ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Стаття містить статистичний аналіз функціонування алюзивних одиниць у текстах трьох родів літератури. Визначено коефіцієнти суттєвості розходжень за допомогою критерію Стьюдента між загальною кількістю алюзій та окремими її типами між трьома родами літератури британського модернізму.

Ключові слова: алюзія, частота, критерій Стьюдента, ступінь розходження, статистичні методи, література.

Постановка проблеми. Явище алюзії характеризується численними багатоплановими підходами щодо його аналізу. Насамперед, це підтверджено такими сферами досліджень, як лінгвістичним, літературознавчим, лінгвокультурологічним, стилістичним, когнітивним, семіотичним, комунікативно-прагматичним, перекладознавчим. Основні здобутки в межах цих досліджень належать як вітчизняним (М. В. Воробйова, О. О. Лавриненко, О. С. Переломова, Л. П. Статкевич, Р. С. Чорновол-Ткаченко, М. О. Шаповал), так і зарубіжним дослідникам (П. Аллан, З. Бен-Поро, В. Ірвін, В. П. Москвін, І. П. Смирнов, С. І. Походня, Н. В. Семенова, С. І. Сметаніна, Є. В. Халізов).

Незважаючи на значну базу теоретичних пошуків сутності алюзії, її семантичної кореляції з прецедентним текстом і метатекстом, поза увагою залишився статистичний вектор алюзивного навантаження. На цей момент не існує комплексного статистичного аналізу алюзій, який дав би змогу відповісти на питання про залежність кількісних показників алюзій, наприклад, від родів літератури.

Тому метою нашої статті є дослідження алюзивної одиниці в текстах британської літератури періоду модернізму в межах кількісно-статистичних параметрів. Статистичний апарат дослідження базується на критерії Стьюдента, визначенні відстаней між родами літератури та інших додаткових формулах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Період літературного модернізму відзначається високим ступенем вживання алюзій у творах різних письменників. Читаючи вірші, романи або п'єси модерністів, можна натрапити на численні алюзивні одиниці в просторі тексту. Проте в одних випадках, вони є частим явищем, а в інших зустрічаються рідко. Більше того, поміж усіх типів алюзивних одиниць, серед яких ми виділяємо міфологічні, теологічні, літературні, історично-соціальні, фольклорні, побутові, арт-алюзії та особові, спостерігається різна тенденція їх появи. Виявляється доцільним простежити: а чи впливає рід літератури на частотність функціонування алюзій і окремих її типів зокрема, чи в цьому немає жодної різниці? Щоб дати відповідь на це питання, методом випадкової вибірки було відібрано по 70 уривків у

1000 словоформ кожен з текстів трьох родів літератури. З такою кількістю вірогідність результатів (p) складатиме 99%, а відносна похибка (ϵ) дорівнюватиме 0,09%, що є задовільним показником для лінгвістичних статистичних досліджень [1, с. 57]. Основою досліджень прозового роду літератури слугували тексти таких модерністів, як Дж. Джойса, В. Вулф, Дж. Конрада, Д. Г. Лоуренса, В. С. Моєма, Дж. Оруелла, О. Хакслі; для вибірки ліричного роду – вірші Т. С. Еліота, В. Б. Єйтса, Д. Г. Лоуренса, В. Г. Одена, В. Оуєна, Е. Сітвелл, Д. Томаса; драматичного роду – твори С. Беккета, А. Вексера, В. Б. Єйтса, В. С. Моєма, Дж. Осборна, Ш. О'Кейсі, Г. Пінтера.

Характеристика функціонування алюзивних одиниць у трьох родах літератури можлива при використанні таких методів статистичного аналізу, як визначення коливань середньої частоти на одиницю тексту та з'ясування коефіцієнтів розходження між родами літератури за допомогою критерію Стьюдента (t), та вирахування відстані (l) між досліджуваними парами масивів тексту. Для початку ми прослідкуємо, як співвідноситься загальна кількість алюзій до загального об'єму тексту в кожному стилі, тобто визначимо середнє значення (\bar{x}), квадратичне відхилення (δ) і частоти смуг коливань у трьох родах ($\bar{x} - 2\delta_x$; $\bar{x} + 2\delta_x$). Якщо різниця і коефіцієнти розходження будуть суттєвими, то ми зможемо застосувати цю методіку для дослідження кожного з типів алюзій у трьох родах літератури і виявити, які з них мають найбільший показник відстані між собою, а отже є жанровопотужними. Середню частоту алюзій на 70 000 словоформ, тобто на 70 підвибірок по 1000 словоформ кожна, міру коливання (δ_x) і оцінку стандартної похибки (S_x) ми подали у вигляді таблиці (див. табл. 1). Зокрема, показник (S_x) є важливим для визначення величини (t). Формули для обчислення вищевказаних показників, якими ми користувались у нашому дослідженні, детально описані в підручнику «Статистичні параметри стилів» В. І. Перебийніс [2, с. 32–40].

Таблиця 1

Середня частота алюзій на 70000 словоформ

Значення Рід л-ри	(\bar{x}),	δ	(δ_x)	ϵ %	($\bar{x} - 2\delta_x$)	($\bar{x} + 2\delta_x$)	S_x
Драма	1,20	1,57	0,19	99,68	0,82	1,58	0,19
Проза	4,19	6,96	0,83	99,61	2,53	5,85	0,83
Лірика	8,27	9,70	1,16	99,70	5,95	10,59	1,16

Для наочного зображення коливання середньої частоти алюзій, представимо ці значення у вигляді діаграми (див. рис. 1).

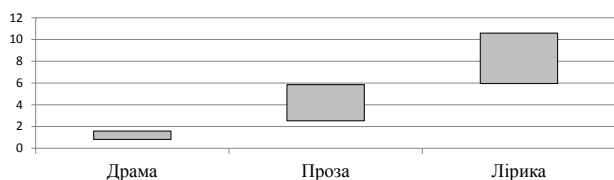

Рис. 1. Коливання середньої частоти алюзій у трьох родах літератури

Як зображено на рисунку 1, частоти коливання середньої частоти алюзій у трьох родах літератури не перетинаються. Частоти відображені в переліку зростання – від найнижчої частоти в драматичному роді літератури до найвищої – у ліричному. Відповідно, отримуємо три окремих нетотожних масиви тексту, що відрізняються між собою ступенем алюзивного навантаження.

Перевіримо за критерієм Стьюдента суттєвість розходжень між родами і визначимо відстані між ними. Для роз'яснення числових показників, які отримаємо за формулою, нам потрібно звернутись до таблиці критичних значень критерію Стьюдента. Додатково для користування таблицею необхідно попередньо визначити число ступенів вільності (f) для порівняння двох масивів. Число ступенів вільності рахуємо за формулою $(n_1 + n_2) - 2$, а саме $(70+70) - 2 = 138$. Найближчим значенням для числа 138 у таблиці граничних показників [2, с. 242] є ступінь – 120, який візьмемо за основу для наших обчислень. У таблиці для 120 ступенів вільності критичними є значення 2,23(2,5%) – 2,36 (2%) – 2,62(1%) – 3,37 (0,1%).

Результати обчислень представлені в таблиці 2, де у верхній правій частині записуємо показники критерію Стьюдента, а в нижній лівій – відстані між ними, якщо такі виявлено.

Таблиця 2

Коефіцієнти розходження між родами за критерієм Стьюдента

Рід	Драма	Проза	Лірика
Драма		3,52	6,00
Проза	0,26		2,85
Лірика	0,56	0,08	

Очевидно, що розходження між родами літератури є суттєвим. Це ж засвідчують і показники відстаней, виражені в значеннях 0,08, 0,26 і 0,56, тому кількість алюзивних одиниць можна вважати статистичним параметром роду. Найбільший коефіцієнт розходження спостерігаємо у парі драма-лірика.

З цього слідує, що художній стиль мовлення диктує розбіжності у кількості алюзивних одиниць у трьох родах літератури. Як відомо, у текстах трьох родів синтаксична організація речень є дещо відмінною. Присутність автора в тексті, насиченість репліками, діалогами або монологіями, описовими сюжетами, кількість стилістичних засобів також впливають на кількість алюзій. Зокрема, у текстах розповідного або епічного роду літератури притаманні більш об'ємні описові сюжети, які іноді можуть сягати декількох сторінок, мовлення персонажів є розгорнутим. Автор не відчуває обмежень щодо вираження власної думки, тому часто в таких текстах знаходимо опис

довколишніх подій, що відбуваються у творі, а відповідно, і більшу кількість стилістичних засобів, алюзій.

Ліричний рід, на протиставлення епічному, є здебільшого віршований, тобто ритмічно організований. Основними параметрами, які ділять вірш на строфи є ритм і метрика, а не граматична будова речення. Синтаксис у вірші є видозміненим, часто інтонація не залежить від пунктуації. Опис події в текстах, що належать до жанрів ліричного роду, здійснюється в більш лаконічній формі, а розвиток події інколи вкладається в декілька строф. Саме тому віршоване мовлення є більш насиченим стилістичними засобами та алюзивними одиницями, зокрема, на відміну від розповідних жанрів.

Драматичний рід, який є більш наближеним до розповідного, все ж володіє певною специфікою художнього мовлення. Так, ядром синтаксису в драмі слугують неповні односкладні речення. Відштовхуючись від того, що драма, перш за все, зорієнтована на сцену, на спілкування з масовим глядачем, еліптичні конструкції є виправданим засобом для відтворення «живого» безпосереднього мовлення дійових осіб. Підтвердження наших міркувань знаходимо у роботі Н. О. Слюсар, яка стверджує, що орієнтований на візуальне сприймання сценічної дії діалогічний масив драматичного твору є середовищем для особливо продуктивного функціонування неповних ситуативних речень [3, с. 11–12]. Драматургія періоду модернізму не володіє художньою виразністю, що впливає на використання стилістичних засобів. У результаті можемо спостерігати мінімалізм використання алюзивних вкраплень у текстах драматичного роду.

Таке пояснення дає відповідь на запитання про відмінність середнього значення і стилістичної вагомості алюзій у різножанрових текстах. Зі сказаного логічно випливає, що нульова гіпотеза про однорідність текстів трьох літературних родів відкидається, тобто існують суттєві розходження у частоті алюзивних одиниць у цих масивах текстів. Це дає можливість виявити, чи існують розбіжності між окремими типами алюзій при співставленні трьох родів літератури.

Статистичним початком для отримання обґрунтованих результатів дослідження при порівнянні окремих типів алюзивних елементів у трьох родах літератури слугують вихідні початкові дані, а саме середня частота цих одиниць, яку отримали шляхом поділу загальної частоти певного типу на кількість уривків:

- 1) міфологічні: драма – 0,13; проза – 0,13; лірика – 1,27;
- 2) теологічні: драма – 0,47; проза – 0,94; лірика – 2,40;
- 3) літературні: драма – 0,21; проза – 1,17; лірика – 2,03;
- 4) історичні: драма – 0,13; проза – 0,70; лірика – 0,60;
- 5) фольклорні: драма – 0,03; проза – 0,16; лірика – 0,39;
- 6) побутові: драма – 0,06; проза – 0,30; лірика – 0,29;
- 7) арт-алюзії: драма – 0,00; проза – 0,07; лірика – 0,13;
- 8) особові: драма – 0,16; проза – 0,71; лірика – 1,17.

Дані свідчать про те, що драматичний рід представляють такі типи алюзій, як теологічні і літературні; прозовий рід – літературні, теологічні, історичні й особові; ліричний – теологічні, літературні і міфологічні й особові. Бачимо, що теологічний і літературний тип алюзії однаковою мірою виражений у трьох родах літератури, хоча, кількісні показники свідчать і про велику різницю між цими типами алюзій в межах порівняння трьох ро-

дів. Найменша різниця між показниками спостерігається на рівні побутової та арт-алюзії. До того ж, арт-алюзія не є характерним явищем для драми. Усі інші середні частоти типів алюзій відрізняються зростанням від драматичного роду до ліричного. Щоправда, лише у двох випадках середня частота певного типу є практично однаковою в суміжних рядах – це міфологічний тип алюзій у драмі і прозі, а також побутовий тип, який незначно, але вивисується кількісно в прозі порівняно з поезією.

Поетапність обчислень, продемонстровану на прикладі загальної кількості алюзій при порівнянні трьох родів літератури, ми застосували і для визначення відстаней між родами в межах кожного типу алюзивних одиниць.

Тому, користуючись послідовністю обчислень і формул, ми визначили, чи існують розбіжності між функціонуванням алюзій у лінгвістичному просторі текстів трьох родів літератури на основі порівняння кожного з типів алюзій. На це вказують критерій Стьюдента (t) і відстань між родами (l). Як результат, ми отримали наступні дані (див. табл. 3).

Таблиця 3

Показники критерію Стьюдента (t) та відстані між стилями (l) за параметром «частота алюзивних типів» у трьох родах літератури

№	Типи алюзій	Драма – Проза		Драма – Лірика		Проза – Лірика	
		t	L	T	l	t	l
1	Міфологічні	0,02	–	5,92	0,56	6,10	0,57
2	Теологічні	1,50	–	5,16	0,49	3,13	0,19
3	Літературні	2,86	0,08	2,87	0,09	1,21	–
4	Історичні	2,54	–	3,79	0,31	0,40	–
5	Фольклорні	1,85	–	3,04	0,14	1,71	–
6	Побутові	1,46	–	2,20	–	0,07	–
7	Арт	1,93	–	2,24	–	0,84	–
8	Особові	3,21	0,18	3,55	0,26	1,43	–

Таким чином, внаслідок проведеного зіставлення різних типів алюзивних елементів між трьома парами літературних родів ми встановили розбіжності між тими парами, які характеризуються найбільшим коефіцієнтом розходження. Для зручності порівняння, відобразимо дані розходжень усіх типів алюзій між літературними родами на діаграмі (див. рис. 2).

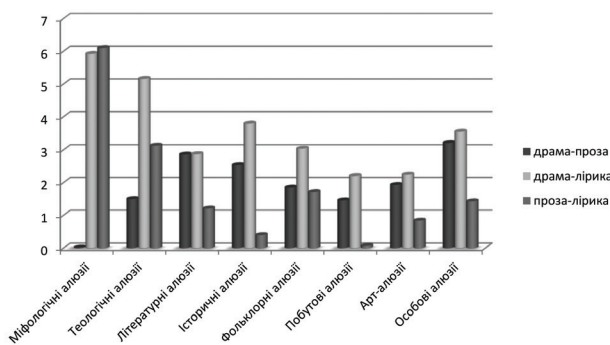

Рис. 2. Статистичні розходження між типами алюзій

Усі показники, що перевищують межу у 2,62, характеризуються суттєвістю розходжень. Підсумовуючи, зазначимо, що розходження у парі «проза-лірика» характерні для міфологічного і теологічного типу алюзій, у парі «драма-лірика» розходження виявились суттєвими у більшості типів алюзій, а саме серед міфологічних, теологічних, історичних, особових, фольклорних і літературних. У парі «драма-проза» суттєвими вважаємо розходження у групі літературних й особових алюзій. Тенденції до розходжень у функціонуванні історичного типу алюзій зафіксовані в парі прози-лірики і драми-лірики, а також у парі драми-лірики на рівні побутових та арт-алюзій. Цікавим видається те, що у парі прози-лірики розбіжності загалом зафіксовані на низькому рівні, тобто вони виявляють значну схожість між собою, проте на фоні цього різко вирізняються високі коефіцієнти розходжень у міфологічному і теологічному типах алюзій. При порівнянні драматичного і розповідного родів літератури лише у двох типах з восьми можливих виявлено розходження, які є наближеними до позначки у 3 одиниці, тобто до межі ймовірності $p = 99,99\%$. Розходження або тенденції до розходжень у парі драма-лірика присутні в усіх типах досліджуваних алюзивних елементів.

Узагальнюючи показники відстаней, доцільно розмістити отримані дані у порядку спадання та відобразити на полігоні відстаней (див. рис. 3).

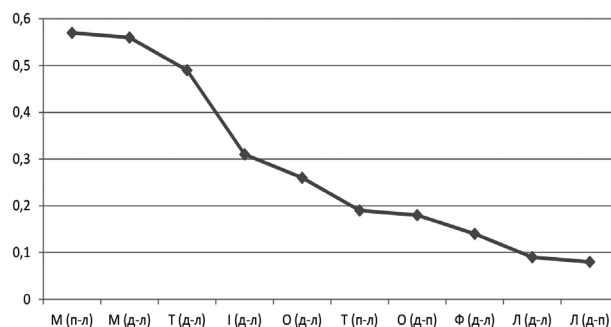

Рис. 3. Полігон відстаней між родами літератури у зрізі окремих типів алюзій

Примітка. Умовні буквені позначки є скороченнями від назв типів алюзій: М – міфологічна, Т – теологічна, І – історично-соціальна, Ф – фольклорна, О – особова, Л – літературна; і назв трьох родів літератури: д – драма, п – проза, л – лірика

Акцентуючи увагу на варіативних показниках відстаней, зауважимо, що найбільша частота спостерігається у міфологічному типі алюзій між прозовим і ліричним родами літератури, а найменша в літературному типі алюзій між драматичним і розповідним родами літератури. Згідно з графічними даними також відзначимо найбільшу відстань загалом між драмою і лірикою, тобто ці сукупності є найвіддаленішими одна від одної. Найменшою кількістю показників відстаней характеризуються пари прози-лірики і драми-прози, хоча у парі прози-лірика зафіксована найвищу відстань при аналізі середньої частоти у міфологічному типі алюзій.

Отже, найближчими щодо алюзивного навантаження різними типами алюзій відзначається драматичний і розповідний роди, а найвіддаленішими сукупностями є драматичний і ліричний роди.

Висновки. Виходячи з отриманих результатів, зазначимо, що частота алюзивних одиниць на однакову кількість словоформ відрізняється у межах трьох родів. Це означає, що художній стиль мовлення відрізняється насиченістю стилістичних засобів і алюзій відповідно. Якщо для віршів характерна компресія сюжетної лінії, а також більша емоційність і художня виразність, то частота алюзій у ліричному роді є найвищою. Прямо протилежними характеристиками відзначається драматичний рід літератури, в якому спостерігається найнижчий ступінь кількості алюзій на 70 000 словоформ. Розбіжність у показниках різних типів алюзій, окрім родових факторів, може диктуватись індивідуальними авторськими особливостями. Дослідження статистичних параметрів кожного типу алюзій у текстах окремих авторів вбачаємо перспективою подальших досліджень. Доцільним буде також співставлення показників алюзивного навантаження між текстами модернізму та постмодернізму, або текстів різних культурних спільнот.

Література:

1. Головин Б. Н. Язык и статистика / Б. Н. Головин. – М. : Книга по Требованию, 2013. – 193 с.
2. Перебийніс В. І. Статистичні параметри стилів / В. І. Перебийніс. – Київ : Наукова думка, 1967. – 260 с.
3. Слюсар Н. О. Структурно-функціональні особливості драматургічних текстів : автореф. дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.01 /

Н. О. Слюсар ; Дніпропетровський національний ун-т. – Д., 2004. – 18 с.

Ярема О. Б. Частота алюзивних типів как статистический параметр трех родов литературы

Аннотация. Статья содержит статистический анализ функционирования алюзивных единиц в текстах трех родов литературы. Определены коэффициенты существенности различий с помощью критерия Стьюдента между общим количеством алюзий и отдельными ее типами между тремя родами литературы британского модернизма.

Ключевые слова: алюзия, частота, критерий Стьюдента, степень различия, статистические методы, литература.

Yarema O. Frequency of allusive types as statistical parameters of three types of literature

Summary. The article deals with the statistical analysis of the functioning of allusive units in the texts of three types of literature. Coefficients of significance of differences using Student's t-test between the total number of allusions and its certain types in three types of literature of British modernism are determined.

Key words: allusion, frequency, Student test, degree of difference, statistical methods, literature.

Яровенко Л. С.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу,
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ТЕКСТООБРАЗУЮЩІЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЛОВА ШИРОКОЙ СЕМАНТИКИ «PLACE»

Аннотация. Лексема «place» исследовалось через призму ее парадигматических и синтагматических характеристик. Показано, что ее текстообразующие свойства базируются на заместительной функции, в результате которой происходит десемантизация слова. Степень десемантизации зависит от расстояния между антецедентом и его субститутом.

Ключевые слова: парадигматический, синтагматический, текстообразующие характеристики, десемантизация, антецедент, субститут.

Постановка проблемы. В настоящее время активно ведется изучение структуры текста, различных средств текстообразования. Все большую релевантность при исследовании текстообразующей функции на лексическом уровне приобретает выявление потенциальных лингвостилистических возможностей слова, условий изменения его семантической структуры. Модификация последней в тексте определяется на основании сравнения с парадигматической представленностью в толковых словарях, что подтверждает общепризнанное мнение современной лингвистики о диалектическом единстве парадигматического и синтагматического аспектов изучения семантики слова.

Целью исследования является выяснение текстообразующих потенциалов высокочастотных слов на примере слова широкой семантики «place».

Слова широкой семантики занимают особое место в лексической системе английского языка благодаря широте их понятийной отнесенности и способности выполнять заместительную функцию, которая является источником возникновения огромного количества актуальных смыслов. Новые речевые манифестации приводят к известной зыбкости и расплывчатости их смысловых границ и к ослаблению вещественного значения, или к частичной десемантизации (потере собственного значения) слова [1, с. 138].

Изучение функциональных особенностей лексемы базируется на анализе ее семантической структуры в различных словарях.

Так, сравнение парадигматических и синтагматических характеристик «place» показало, что не все ЛСВ, зарегистрированные в словарных статьях толковых словарей [2; 3], обнаружены в исследуемых текстовых массивах. В то же время не все ЛСВ в толковых словарях представлены в полном объеме своих семантических потенциалов, которые вскрываются только при анализе их функциональных свойств в художественном контексте, так как «він сприяє нарощуванню змістовного потенціалу слова, додаючи йому невлависті значення, змінюючи ті, що є» [4, с. 50].

Так, ЛСВ «местонахождение, место», занимающий 4-ю и 5-ю позиции в вышеуказанных словарях, является самыми частотными ЛСВ в синтагматическом материале благодаря выполнению им заместительной функции.

Сохраняя во всех своих употреблениях сигнификативное значение локализованности, ЛСВ приобретает в каждой контекстуальной реализации отдельный денотативный смысл, число которых чрезвычайно велико (свыше 100 в исследуемых текстах) и, по-видимому, будет расти с увеличением выборки.

Синсемантия этого ЛСВ, высокая контекстуальная обусловленность выражается в том, что, находясь в непосредственной близости от своего антецедента и подчиняясь его семантической иррадиации, существительное «place» выступает в заместительной функции, тем самым подвергая свой собственный номинативный потенциал частичной десемантизации, ибо «лексема, содержащая сему, уже выраженную в другом компоненте высказывания, становится избыточной с точки зрения выражения соответствующей информации, у такой лексемы на первый план выступают строевые функции, в то время как ее собственное семантическое содержание бледнеет, стирается» [5, с. 391].

Субститутивная функция «place», переоценка значимости его лексического и грамматического значений подтверждается также возможностью трансформаций, (в этом случае замещением его местоимением), которые подчеркивают его грамматикализацию в линейной цепи.

The cries were piteous and senile ... and the only such cries the house had heard since Nailles had bought the place → since Nailles had bought it [6, 22].

Выполняя заместительную функцию и подвергаясь десемантизации в тексте, слово «place» коррелирует с антецедентом, который оно замещает. Эта корреляция проходит по линии контактной или дистантной связи.

Контактная связь осуществляется в пределах одного предложения, двух соседствующих предложений и с дистанцией 3-4 предложений.

– *The apartment?*

– *Why'd you move here, this particular place?* [7, с. 213].

В зависимости от расстояния между антецедентом и его субститутом меняется степень десемантизации существительного «place». Чем ближе к антецеденту находится его анафорический заместитель, тем эксплицитнее у последнего ослабление его номинативной функции и выполнение субститутивной. Чем дальше «place» находится от своего антецедента, тем слабее ощущается его заместительная функция и тем сильнее исходная номинативная. Дистантная связь осуществляется в пределах одного абза-

ца, нескольких абзацев, но всегда в пределах одного СФЕ. Так, например, описывая визит героини к заклинателю духов, который вылечит ее сына от нервного расстройства, а в конце романа Дж. Чивера «Буллит Парк» спасет ему и жизнь, автор разделяет антецедент и его заместитель двумя абзацами:

*So down into the slums went Nellie,
down to Beyton's funeral parlour!*

*She had no role in this **place** and she felt it keenly" [6, с. 124].*

Столь дистантное расположение антецедента и его заместителя сказывается на семантике последнего: диапазон его субститутивной функции значительно сужается, за счет этого расширяется его номинативный потенциал. Примеры с дистантной связью антецедента и «*place*» немногочисленны – 47 из 327 – то есть они составляют 14% от общего количества рассматриваемых заместительных употреблений. Остальные 86% приходятся на случаи контактной связи, которые особенно ярко демонстрируют его заместительную функцию.

Были обнаружены речевые сегменты, в которых «*place*» замещает несколько антецедентов, причем один из них находится в постпозиции, что наблюдается весьма редко:

*Sometimes you step into a trackroom, a carpenter's shop or a country post-office and find yourself at peace with the world. It is usually late in the day. The **place** has a fine smell (I must include bakeries) [6, с. 184].*

trackroom	
post-office	place
carpenter's shop	
bakeries	

В этом синтагматическом отрезке «*place*» реализует сразу 4 актуальных смысла, соотносясь с 4-мя денотатами, то есть нарушается узуальная однолинейная связь. Это сигнализирует о возможности широкой денотативной соотнесенности существительного «*place*» в заместительной функции.

Семантизация существительного «*place*» идет, как правило, через предыдущий контекст, в котором коррелят слова может быть представлен как именем нарицательным, так и именем собственным:

1) *... she hated the cold muddy park, ... This **place** looked different: it was high and open, with grass and no attendants ... [8, с. 76].*

2) *Adano, the General shouted.*

*There's something about the **place** [9, с. 82].*

Манифестируя в текстах огромное количество актуальных смыслов, не зарегистрированных ни одним толковым словарем, «*place*» становится элементом сцепления тончайших нитей целостной ткани художественного произведения и выполняет заместительную, текстообразующую функцию, ибо «повторяющиеся слова оказываются наиболее важным средством текстообразования как на лексическом, так и синтаксическом уровне» [10, с. 47].

Иными словами, высокая частотность «*place*» уже сама по себе является фактором, обеспечивающим участие данной лексемы в процессах текстообразования. «*Place*», выполняя текстообразующую функцию в исследуемых романах, выступает означаемым длинного ряда денотатов, что вызывает появление большего числа окказиональных

значений, расшатывающих его семантическую структуру, представленную системой словарных дефиниций, которые, исходя из вышесказанного «... таят в себе возможности дополнительной информации» [11, с. 76].

«*Place*» может также выступать в качестве повторяющейся номинации одного денотата. Так, в романе Чивера «Фальконер», оно 21 раз замещает единичный денотат Фальконер (название тюрьмы) и, таким образом, имплицитно выходит в заголовок романа. Антецедент «Фальконер» находится как в контактной, так и в дистантной позиции от своего заместителя. Их контактная расположенность способствует легкому декодированию семантики существительного «место», а возможность трансформации подтверждает его частичную десемантизацию и способность функционирования в роли субститута «Фальконер»:

*«Falconer was very shabby and the shabbiness of the **place** gave the impression, that this must surely be the twilight ... although there was a tenanted death-house in the north of the **place**→... Falconer was very shabby and the shabbiness of it ... although there was a tenanted death-house in the north of it» [8, с. 4].*

При дистантном расположении коррелята и существительного «*place*», разделенных двумя абзацами текста, субститутивная функция последнего не столь очевидна, как в контактной позиции, но тематическая однородность материала – описание унылой обстановки тюрьмы Фальконер, а также расположенность коррелята и субститута в одном СФЕ, способствует эксплицитному декодированию заместительной функции этого слова.

В случаях, подобных описанному, можно говорить о том, что помимо архитектурной функции текстообразования, «*place*» также выполняет и композиционную функцию организации пространственного единства сюжетного действия. Было обнаружено также несколько случаев употребления этого слова в заместительной функции без контактного и дистантного антецедента «Фальконер», когда сигналом субститутивной функции первого является мегаконтекст, или контекст всего произведения. Семантизация слова идет через предыдущий и последующий контекст: его непосредственная и опосредованная связь со словами, входящими в ЛСГ «тюрьма» и содержащих сему «заключение», сказывается на семантике слова «*place*», полностью определяемой контекстом, а также диктуемой темой и идеей произведения: слово приобретает негативный эмоционально-оценочный компонент.

Таким образом, часто повторяясь в романе и замещая один и тот же денотат, «*place*» выполняет функцию структурно-содержательной скрепы.

Из всего вышесказанного следует, что это слово, обладая высокой частотностью на синтагматической оси, выполняет текстообразующую функцию в двух формах:

Выступая означаемым целого ряда денотатов, выполняет заместительную, то есть структурную, архитектурную функцию.

Выступая номинацией одного денотата, на основании повторяемости референта, сопровождаемой повторяемостью обозначающего, функционирует в качестве содержательно-структурной сюжетно-композиционной скрепы.

Все отмеченные характеристики ЛСВ «местонахождение, место» относятся в большей мере к сфере экс-

тралингвистического. Не менее важным представляется выявление его лингвистической природы, то есть установление синтагматического рисунка этого ЛСВ, его сочетаемостных возможностей, ибо «... наиболее глубоко и всесторонне значение слова выявляется через его сочетаемость» [12, с. 127].

Дистинктивной чертой этого ЛСВ является его тесная корреляция с антецедентом и полная зависимость от последнего. Заменяя множество знаменательных слов, каждое из которых имеет определенное лексическое наполнение, «*place*» в каждом употреблении по сути дублирует свой коррелят, что объясняет их сочетаемостную идентичность. Иными словами, произведя селекцию денотата на синтагматической оси, «*place*» соединяется с другими словами по правилам антецедента, который он замещает:

«... *the house catches on fire*»

«... *if the place goes up in smoke*» [7, с. 170].

Широта диапазона сочетаемости этого слова особенно наглядно проявляется в атрибутивной модели, где список препозитивных атрибутов самого различного денотативного и коннотативного содержания практически неограничен.

Сочетаемостные свойства лексемы, таким образом, способствуют эффективности выполнения ею заместительной функции, легкости вхождения в любую линейную цепь, то есть легкости скрепления отдельных участков текста.

Выводы. Проведенное исследование показало, что выдвижение заместительной функции лексемы (или ее отдельного ЛСВ) в число ведущих неизбежно влечет за собой ослабление лексического и усиление структурного (грамматического) значения. При этом грамматикализация широкозначной лексемы (или ее ЛСВ) выдвигает последнюю в число текстообразующих лексических элементов, обеспечивающих сквозной повтор – текстовую скрепу за счет единообразия заместительной номинации разнородных денотатов.

Предложенная методика изучения текстообразующего потенциала слова широкой семантики «*place*» может быть экстраполирована на другие широкозначные слова.

Литература:

1. Голикова Ж.А. Перевод с английского на русский / Ж.А. Голикова. – Минск : Новое знание, 2008. – 287 с.
2. The Shorter Oxford Dictionary on Historical Principles. – L. 1989.
3. Webster's New International Dictionary of the English Language. – USA, Springfield, Massachusetts, 1996.
4. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту / В.А. Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 216 с.
5. Гак В.Г. К проблеме семантической синтагматики / В.Г. Гак. – М. : Наука, 1972. – С. 367–395.
6. Cheever J. Bullet Park / J. Cheever. – N.Y., 1978.
7. Oates J. Them / J. Oates. – L., 1970.
8. Cheever J. Falconer / J. Cheever. – N.Y., 1977.
9. Hersey J. A Bell for Adano / J. Hersey. – N.Y., 1977.
10. Чернухина И.Я. Очерк стилистики художественного прозаического текста / И.Я. Чернухина. – Воронеж : ВГУ, 1977. – 207 с.
11. Гальперин И.Р. Информативность единиц языка / И.Р. Гальперин. – М. : Высшая школа, 1974. – 176 с.
12. Слонимская И.М. Функционирование слов в типовых и нетиповых контекстах / И.М. Слонимская. – Воронеж : ВГУ, 1982. – С. 126–129.

Яровенко Л. С. Текстоброзуючі характеристики слова широкої семантики «*place*»

Анотація. Лексема «*place*» досліджувалась через призму її парадигматичних і синтагматичних характеристик. Показано, що її текстоброзуючі властивості базуються на замісній функції, у результаті якої відбувається десемантизація слова. Ступінь десемантизації залежить від відстані між антецедентом і його субститутом.

Ключові слова: парадигматичні, синтагматичні, текстоброзуючі характеристики, десемантизація, антецедент, субститут.

Yarovenko L. Textforming characteristics of word of wide semantics “*place*”

Summary. Lexeme “*place*” was investigated through the prism of its paradigmatic and syntagmatic characteristics. Its textforming properties were shown to be based on its substitutional function. The latter results in desemantization of the word. The degree of desemantization is dependent on the distance between the antecedent and its substitute.

Key words: paradigmatic, syntagmatic, textforming characteristics, desemantization, antecedent, substitute.

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ,
ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Корсун О. В.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мовПолтавського національного технічного університету
імені Юрія КондратюкаБЕЗСУБ'ЄКТНІ РЕЧЕННЯ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ЕМОЦІЙНОГО
СТАНУ ОСОБИ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. У статті зіставлено семантичні та синтаксичні типи безсуб'єктних речень зі значенням емоційного стану особи в англійській і українській мовах, розглянуто учасників статальних ситуацій, наведено статистичні дані.

Ключові слова: безсуб'єктне речення, емоційний стан, експерієнцер, стимул, таргет.

Постановка проблеми. Пропонована стаття присвячена семантико-синтаксичному аналізу безсуб'єктних речень зі значенням емоційного стану особи (далі – БРЕС) в англійській і українській мовах, а саме: простих повних і неповних, одно- та двоскладних речень або частин складних речень без формально вираженого семантичного суб'єкта, що мають загальне значення психо-емотивного стану людини.

За визначенням І.Р. Вихованця, статальні речення є реченнями, які позначають тимчасову, плинну, непостійну характеристику істоти або неістоти, передбачаючи її можливість перебувати і в інших станах [4, с. 253]. Наразі речення з предикатами стану, у тому числі й із предикатами емоційного стану людини, розглянуто в роботах багатьох дослідників (І.Р. Вихованець [4]; М.В. Всеволодова [5]; А.П. Загнітко [7]; Г.О. Золотова [8]; С.А. Кабанова [9]; Н.В. Кавера [10]; О.Г. Межов [11]; Ю.С. Степанов [13] та інших). Однак окремого дослідження БРЕС як на матеріалі однієї мови, так і в порівняльному аспекті досі не проведено.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена підвищеним інтересом сучасної лінгвістики до розгляду змістової сторони синтаксичних одиниць (Ю.Д. Апресян [1], В.В. Богданов [3], Р. Ван Валін [18], І.Р. Вихованець [4], М.В. Всеволодова [5], О.В. Падучева [12], Л. Теньєр [14], Ч. Філлмор [16–17], У. Чейф [15] та інші), необхідністю дослідження галузі синтаксичної семантики в зіставному аспекті, а також відсутністю робіт, присвячених комплексному дослідженню безсуб'єктних речень зі значенням емоційного стану особи в зіставному аспекті.

Об'єкт дослідження становлять БРЕС в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є семантико-синтаксична організація БРЕС в англійській та українській мовах.

Метою дослідження є встановлення спільних і диференційних рис семантико-синтаксичної організації БРЕС в англійській та українській мовах.

Матеріал дослідження становлять 1 500 безсуб'єктних речень в англійській мові і 1 500 безсуб'єктних речень в українській мові, з-поміж яких БРЕС налічують 81 (5,4%) та 90 (6%) одиниць відповідно.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження семантики БРЕС у цій роботі виконано за допомогою моделювання формул тлумачення (далі – ФТ) із залученням таких учасників ситуації: експерієнцер (Exp) – 1) особа, носій емоційного стану (St); 2) особа, носій почуття стосовно таргета (Targ); таргет (Targ) – те, до чого експерієнцер (Exp) має почуття або певне ставлення; стимул (Stim) – причина емоційного стану; локатив (Loc) – місце; Т – час.

Під час опису синтаксичної будови БРЕС використано такі синтаксичні позначки: S – підмет речення, P_{act} – дієслівний присудок речення в активному стані; P_{pass} – дієслівний присудок речення в пасивному стані, V – головний член односкладного дієслівного речення, V_{link} – допоміжне дієслово в структурі складеного іменного присудка; Pred – предикатив, іменна частина складеного іменного присудка; Attr – означення; Adv_{place} – обставина місця; Adv_{time} – обставина часу; Adv_{manner} – обставина способу дії; Adv_{purpose} – обставина мети.

Позначкою квантора існування Ø описано відсутні семантичні або синтаксичні ролі.

Залежно від кількості учасників ситуації (актантів) БРЕС відповідають три семантичні моделі, описані за допомогою ФТ (див. табл. 1).

Таблиця 1
Семантичні моделі СБР на позначення емоційного стану особи в англійській і українській мовах

№	Семантичні типи СБР	Кількість одиниць (%)	
		англ.	укр.
1	ExpØ має певний емоційний стан St через Stim	71 (87,7%)	34 (37,8%)
3	ExpØ має певний емоційний стан St	8 (9,9%)	42 (46,7%)
6	ExpØ має певне ставлення до таргета Targ	2 (2,4%)	14 (15,5%)
Разом	81 (100%)	90 (100%)	

Найпоширенішими в англійській мові та другими за частотністю вживання в українській мові є БРЕС, описані ФТ «Експерієнцер ExpØ має певний емоційний стан St через Stim/StimØ (у місці Loc / у певний час T)». Речення цього типу мають два та більше актантів.

Наведений тип БРЕС в англійській мові має структуру повного двоскладного речення зі складеним іменним присудком S – V_{link} – Pred – (Adv_{purpose}):

But it was a pity to sell it – Але було шкода продавати його (J. Galsworthy).

Наведене БРЕС є повним двоскладним реченням, у якому виражено емоційний стан ЕхрØ, почуття жалю (St) *it was a pity* «було шкода» щодо дії (Stim) – *to sell it* «продавати його (дім)». Підмет у наведеному прикладі є складеним, вираженим безособовим займенником *it*, що не має семантичного значення, а лише виконує формальну функцію підмета речення та словосполучення, до складу якого входить інфінітив *to sell it* «продавати його».

The dance, however, was enjoyable – Танець, проте, приніс задоволення (G. Gordon).

Приклад 2 є повним двоскладним реченням, у якому синтаксичний суб'єкт, підмет, виражений іменником *the dance* «танець», виконує семантичну роль стимулу Stim, який є причиною емоційного стану (St) задоволення, вираженого присудком *was enjoyable* «приніс задоволення», носія емоційного стану експерієнцера ЕхрØ.

Аналізований тип БР в англійській мові також має структуру неповного речення SØ – V_{link}Ø – Pred, характерного для розмовної мови, яке виражає емоцію або ставлення мовця до об'єкта обговорення:

Odious – Огідно (J. Galsworthy)

Поданий приклад є частиною мовленнєвої ситуації, у якій мовець висловлює своє обурення (St), що передається за допомогою еліптичного безособового речення, вираженого прикметником *odious* «огідний», щодо поведінки (StimØ) свого співрозмовника. Опущені синтаксичні члени речення встановлюються за допомогою структури самого речення і не потребують ширшого контексту – *It's odious* «Це огідно».

У українській мові досліджуваний тип БРЕС має структуру повного двоскладного речення з дієслівним присудком S – P (4), односкладного дієслівного речення, вираженого дієсловом V (5), та односкладного прислівникового речення, вираженого одним головним членом – прислівником Adv (6):

4) *Тиша гнітила, в ній було стільки погрози, що в Тетяні все стискалося* (А.А. Дімаров).

5) *Мов аж полегшало* (А.А. Дімаров).

6) *Неспокійно стало на кордоні. Дуже неспокійно* (А.А. Дімаров).

БР 4 є повним двоскладним реченням, підмет якого, виражений іменником *тиша*, відповідає семантичній ролі стимула Stim, причини пригніченого емоційного стану (St), вираженого простим дієслівним присудком *гнітила*.

У реченні 5 позначено стан особи, експерієнцера ЕхрØ, яка встановлюється за допомогою ширшої ситуації (*йомуØ*), що виражено за допомогою дієслова в безособовій формі *полегшало* (St) через StimØ.

Приклад 6 є повним односкладним реченням, головний член виражений прислівником *неспокійно* (St), що характеризує стан у Loc на кордоні.

Досліджений матеріал показав, що причиною (Stim) емоційного стану експерієнцера ЕхрØ можуть бути дія, особа, інформативний об'єкт, абстрактне явище.

БРЕС, у яких причиною емоційного стану експерієнцера ЕхрØ є дія, є найпоширенішими в англійській мові:

7) *The fun is all in singing* – Розвага вся – у співі (K. Amis).

У наведеному прикладі причиною Stim веселощів експерієнцера ЕхрØ є дія Act *singing* «спів».

Прикладом цього типу БРЕС в українській мові є такий:

8) *Приємно так ходити за плугом, приємно чути зв'язаним з землею* (У.О. Самчук).

У БРЕС ЕхрØ відчуває задоволення (St), виражене прислівником *приємно* щодо Stim, дії, *ходити за плугом*.

В обох мовах наявні БРЕС, семантичну роль стимула Stim у яких виконує об'єкт інформативний (9–10) й особа (11–12):

9) *That's terribly interesting...* – Це дуже цікаво (J. Galsworthy).

10) *Смішне запитання* (П.А. Загребельний).

У наведених прикладах причиною емоційного стану експерієнцера ЕхрØ, а саме: *зацікавлення* (9) та *веселоців* (10) є інформативні об'єкти (9) StimØ (те, про що йдеться в розмові) та Stim *запитання* (10).

11) *Tired of friends* – Утомився від друзів (F. Scott Fitzgerald).

12) *З роками потайна ненависть до фіурера щезла зовсім* (А.А. Дімаров).

Приклад (11) надає інформацію щодо емоційного стану *утоми* (St), вираженого прислівником *tired* «утомлений», експерієнцера ЕхрØ через Stim *friends* «друзі», а БРЕС (12) – стану *ненависти* (St) щодо Stim – *фіурера* – з боку експерієнцера ЕхрØ.

Тільки в українській мові виділені БРЕС, у яких причиною емоційного стану людини є абстрактне явище (див. приклад (4)).

Другими за кількістю в англійській мові та найпоширенішими в українській мові є речення, описані ФТ «Експерієнцер ЕхрØ має певний емоційний стан St (у місці Loc)». Речення цього типу мають один обов'язковий актант, експерієнцера Ехр, а також можуть мати один факультативний актант – позначення місця Loc.

На синтаксичному рівні БРЕС цього типу репрезентовані в обох мовах різними структурними моделями.

В англійській мові названі БРЕС мають структуру повних двоскладних речень зі складеним іменним присудком S – V_{link} – Pred – (Adv_{place}):

13) *It was jolly in the big room* – У великій кімнаті було весело (F. Scott Fitzgerald).

Наведений приклад зображує ситуацію, у якій усі особи, експерієнцери ЕхрØ, хто знаходився в місці Loc *in a big room* «у великій кімнаті», мали підвищений емоційний стан (St), виражений за допомогою прикметника *jolly* «веселий», їм було весело.

Українські БРЕС цього типу мають синтаксичні структури односкладного називного речення, вираженого іменником у називному відмінку N (14); односкладного прислівникового речення, вираженого головним членом у формі прислівника Adv (15), та повного двоскладного речення з дієслівним присудком S – P – (Adv_{place} / Adv_{manner}) (16):

14) *Відчай* (П.А. Загребельний).

15) *І вам не страшно ото? – Страшно* (А.А. Дімаров).

16) *Сміх панував тут неподільно, безжурний, розгойданий, здебільшого незлобливий, часом дошкульний, надто коли йшлося про академіка Карналю...* (П.А. Загребельний).

Наведені приклади називають емоційні стани суб'єктів-мовців ЕхрØ, зокрама *відчай* (St) у БРЕС (14) і *страх* (St) у БРЕС (15), й емоційний стан людей, присутніх у Loc *тут* в БРЕС (16) – радість, веселість.

Найменш частотними в обох мовах є двоактантні БРЕС з ФТ «Експерієнцер ЕхрØ має почуття або певне ставлення до таргета Targ».

Англійські БРЕС цього семантичного типу мають структуру повного двоскладного речення

S – P_{pass} – (Adv_{place}):

17) *He will be missed here* – Тут за ним сумуватимуть (Galsworthy-1 1976: 87).

У наведеному прикладі експерієнцер *ExpØ* має симпатію до таргета *Tagr he* «він», через що сумуватиме за ним. БРЕС (17) є прикладом діатетичного зсуву або зміни діатези. Це означає, що синтаксичну позицію суб'єкта БРЕС займає актант із другорядною роллю – таргета *Tagr*, а семантичний суб'єкт *ExpØ* займає позицію «за кадром».

Подібні речення в українській мові мають структуру повних односкладних дієслівних речень:

18) *Вас тут цінують* (П.А. Загребельний).

У БРЕС виражено ставлення експерієнцера *ExpØ* до таргета *Tagr ви* за допомогою дієслова *цінувати*.

Семантичну роль таргета *Tagr* в усіх реченнях виконує особа.

Висновки. 1. Безсуб'єктні речення зі значенням емоційного стану особи не є поширеними з-поміж виборчого матеріалу англійської та української мов і налічують 81 БРЕС (5,4%) та 90 БРЕС (6%) відповідно. Низька частотність уживання речень цього типу пояснюється вибором об'єкта дослідження, зокрема речень без формально вираженого семантичного суб'єкта, тобто носія емотивного стану.

2. Дослідження семантики БРЕС обох мов дозволило виокремити три спільні типи речень, з-поміж яких в англійській мові домінують речення на позначення емотивного стану особи, зумовленого дією певного стимула, а в українській мові – речення зі значенням емоційного стану або почуттів особи.

3. Аналіз синтаксичної будови БРЕС обох мов показав, що один й той самий семантичний тип досліджуваних одиниць може бути вираженим за допомогою різноманітних синтаксичних структур повних і неповних двоскладних речень, а в українській мові ще й односкладних називних речень.

4. Перспектива подальшого дослідження БРЕС полягає у відновлюванні синтаксичних засобів вираження носія емоційного стану в складі БРЕС, а також дослідженні семантики і структури БРЕС на матеріалі більшої кількості різноструктурних мов.

Література:

1. Апресян Ю.Д. Синтаксис и семантика в синтаксическом описании / Ю.Д. Апресян // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М.: Наука, 1969. – С. 302–306.
2. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы / Н.Д. Арутюнова. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 384 с.
3. Богданов В.В. Семантико-синтаксическая организация предложения / В.В. Богданов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1977. – 204 с.
4. Вихованець І.Р. Семантико-синтаксична структура речення: [монографія] / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, В.М. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1983. – 220 с.

5. Всеволодова М.В. Классы моделей русского простого предложения и их типовых значений. Модели русских предложений со статальными предикатами и их речевые реализации (в зеркале китайского языка) / М.В. Всеволодова, Г. Шуфень. – М.: АЦФИ, 1999. – 169 с.
6. Гак В. Г. Семантический синтаксис / В. Г. Гак // Русский язык: Энциклопедия. – М., 1998 – С. 457–458.
7. Загнітко А.П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис: [монографія] / А.П. Загнітко. – Донецьк: ТОВ «ВКФ «ВАО», 2011. – 992 с.
8. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Г.А. Золотова. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 358 с.
9. Кабанова С.А. Безличные предложения со значением состояния: [учеб. метод. пос.] / С.А. Кабанова. – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 1998. – 16 с.
10. Кавера Н.В. Семантична топологія предикатів стану: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н.В. Кавера. – К., 2008 – 24 с.
11. Межов О.Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць: [монографія] / О.Г. Межов. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 464 с.
12. Падучева Е.В. Семантические исследования / Е.В. Падучева. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 327 с.
13. Степанов Ю.С. Имена, предикаты, предложения (семиологическая грамматика) / Ю.С. Степанов. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – 360 с.
14. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер; пер. с франц.; редкол.: Г.В. Степанов (пред.) и др.; вступ. ст. и общ. ред. В.Г. Гака]. – М.: Прогресс, 1988. – 656 с.
15. Чейф У.Л. Значение и структура языка / У.Л. Чейф; пер. с англ. Г.С. Шура; послесл. С.Д. Кацнельсона. – М.: Прогресс, 1975. – 432 с.
16. Fillmore Ch.J. Subjects, Speakers and Roles / Ch.J. Fillmore // Semantics of Natural Languages; ed. by D. Davidson, J. Harman. – Dordrecht: Reidel. – 1972. – P. 1–24.
17. Fillmore Ch.J. The Case for Case / Ch.J. Fillmore // Universals in linguistic theory. New York: Holt et al. – Reinehart, 1968. – P. 1–88.
18. Van Valin R.D. Exploring the Syntax-Semantics Interface / R.D. Van Valin. – New York: Cambridge University Press, 2005. – 310 p.

Корсун О. В. Бессуб'єктні пропозиції со значенням емоціонального стану людини в англійському і українському мовах

Анотація. В статті сопоставлені семантичні і синтаксичні типи бессуб'єктних пропозицій со значенням емоціонального стану людини в англійському і українському мовах, розглянуті типи учасників ситуацій стану, приведені статистичні дані.

Ключові слова: бессуб'єктне пропозиція, емоціональний стан, експерієнцер, стимул, таргет.

Korsun O. Subjectless sentences denoting emotional state in English and Ukrainian

Summary. The article deals with the comparative study of subjectless sentences denoting emotional state in English and Ukrainian. Types of semantic roles in stative situations have been analyzed. Statistic data have been provided.

Key words: subjectless sentence, emotional state, experience, stimulus, target.

Рыжих В. И.,

кандидат филологических наук,
доцент кафедры германских и восточных языков
Международного гуманитарного университета

КАТЕГОРИИ ВРЕМЕНИ И НАКЛОНЕНИЯ ГЛАГОЛА В АРАБСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. В статье исследуются категории времени и наклонения глагола в арабском и русском языках. Существенные различия, существующие в исследуемых категориях в арабской и русской грамматических традициях, вызывают значительные трудности при переводе текстов с одного языка на другой.

Ключевые слова: перфект, имперфект, императив, изъявительное наклонение, условное наклонение.

Постановка проблемы. Глагольные системы языков мира существенно различаются в отношении того, какую роль в них играет грамматическое выражение категории времени. Так, в западноевропейских языках представлена детализированная система выражения временных и таксисных противопоставлений, требующая практически от каждой глагольной формы обязательного указания на абсолютную или относительную временную отнесенность называемой глаголом ситуации. Далеко не все языки столь последовательны и столь детальны. В этой связи особый интерес у филологов может вызвать грамматическая система арабского языка, категория времени в которой значительно отличается от той, которая принята в русском и западноевропейских языках.

Цель данной статьи – сравнить глагольные категории времени и наклонения в арабском и русском языках. Актуальность темы заключается в том, что ввиду значительной разницы в содержании и оформлении категорий времени и наклонения в арабском и русском языках возникает много проблем при переводе текстов с одного языка на другой. Чтобы добиться адекватности перевода необходимо хорошо понять различия, существующие в исследуемых категориях в арабском и русском языках. *Предметом* исследования являются категории времени и наклонения арабского и русского языков.

Изложение основного материала исследования. «Время в грамматике – это не просто «объективно» реальное время, а результат отношения двух «времен»: времени события ко времени речи». [1, с. 174]. Если событие происходит одновременно с речью – это настоящее время; если время события предшествует времени речи – это прошедшее время; если время события должно следовать после времени речи – это будущее время.

При исследовании категории времени в арабском языке было отмечено, что «семитский глагол не имеет времен в европейском смысле. Вместо тройного деления действия или состояния по соотношению во времени на прошедшее, настоящее и будущее семит

пользуется двойным делением по законченности на совершенное и несовершенное. Если рассматривать совершенное время как «прошедшее» по преимуществу, а несовершенное как «будущее», на долю «настоящего» выпадет причастие действительного залога» [2, с. 29].

В русском языке «традиционное учение о трех основных временах русского глагола – настоящем, прошедшем и будущем – сложилось на почве античной грамматики» [3, с. 440].

Активное развитие отношений между славянами и арабами уже в XX веке вызвало необходимость установить какое-то соответствие между системой времен в русском и арабском языках. В этой связи в арабистике совершенное время стали называть прошедшим, а несовершенное – настоящим-будущим. [4, с. 133, 163] Здесь следует отметить, что в современном арабском языке имеется частица будущего времени **سوف** (краткая форма **سأ**), которая пишется перед глагольной формой несовершенного времени и придает действию «чистое» будущее время. Однако выделять эти формы в самостоятельную категорию будущего времени не принято, так как сама глагольная форма при этом не изменяется. Она была и остается формой настоящего-будущего времени.

Вместе с тем следует отметить, что в арабской грамматической традиции принята своя система времен, в которой имеются три формы: перфект, имперфект и императив. Перфект (**الماضي**) обычно передает уже совершившееся действие, его и принято называть совершенным временем, то есть его можно приравнять к прошедшему времени в русском языке. Имперфект (**المضارع**) передает действие, которое совершается в момент речи или в ближайшее время после момента речи. Его считают несовершенным временем, а в современной арабистике иногда называют настоящим-будущим временем. Императив (**الأمر**) соответствует в русском языке форме повелительного наклонения, однако именно его следует сопоставлять с будущим временем русского языка, и такое сравнение вполне логично, так как если мы скажем «встань», то это действие произойдет после того, как мы дадим такую команду, то есть в будущем времени. При описании грамматических явлений, связанных с перфектом или имперфектом, не стоит полностью приравнивать их соответственно к формам прошедшего или настоящего времени в русском языке. В некоторых синтаксических конструкциях форма перфекта может быть переведена будущим временем, а форма имперфекта может быть переведена прошедшим временем. Рассмотрим это на следующих примерах.

إذا كتبت قرأت «Если ты напишешь, то я прочитаю».

В данном предложении используется синтаксическая конструкция с придаточным условным, в которой употребляются формы перфекта, однако в русском тексте, как мы видим, оба глагола переводятся будущим временем.

В следующем примере используется форма имперфекта, однако перевод идет в форме прошедшего времени под влиянием специальной отрицательной частицы.

لم يكتب «Он не написал».

Таким образом, необходимо отметить, что категория времени в арабском языке существенно отличается от аналогичной категории в русском языке. Более того, формы императива, которые в арабском языке входят в категорию времени, в русском языке относятся к категории наклонения.

Кроме трех простых временных форм, в современном арабском литературном языке имеются также сложные временные конструкции, служащие для выражения относительной соотнесенности действий в плане прошедшего и будущего времен. Сложные временные конструкции образуются с помощью вспомогательного глагола كان «быть» в прошедшем или настояще-будущем времени в сочетании со значимым глаголом в прошедшем или настояще-будущем времени. Путем сочетания форм перфекта и имперфекта вспомогательного и значимого глаголов и образуются сложные временные конструкции. Таких аналитических времен три: прошедшее-длительное, давнопрошедшее и будущее предварительное [4, с. 569].

Прошедшее-длительное время образуется сочетанием вспомогательного глагола в перфекте и значимого глагола в имперфекте (كان يفعل). Такая конструкция используется для выражения прошедшего действия, не ограниченного в своей длительности, а также действия длительного, многократно повторяющегося в прошлом. В составе сложного предложения наряду с формой прошедшего времени конструкция прошедшего длительного времени указывает на то, что длительное действие, начатое ранее другого прошедшего действия, все еще продолжалось или повторялось в момент совершения другого действия. Например:

كان يكتب «Он писал».

Эта конструкция может использоваться для выражения несовершенного вида, так как самой категории вида в арабском языке нет.

Давнопрошедшее время образуется сочетанием прошедшего времени вспомогательного глагола и прошедшего времени значимого глагола с возможным добавлением частицы قد «уже» (كان قد فعل). Оно используется для выражения такого прошедшего действия, которое произошло раньше другого прошедшего времени. Иногда конструкция давнопрошедшего времени не только указывает на то, что выраженное им действие произошло ранее другого прошедшего действия, но и на то, что результат завершения, выраженного ею действия, открыл возможность последующим прошедшим действиям. Это время встречается также в воспоминаниях и рассказах о давно минувших событиях.

Будущее-предварительное время образуется сочетанием вспомогательного глагола в настояще-будущем

времени и значимого глагола в перфекте с возможным употреблением частицы قد «уже» (يكون قد فعل). Эта конструкция, употребляясь в составе сложного предложения, служит для выражения такого будущего действия, которое закончится ранее другого будущего действия или момента. Можно сказать, что будущее-предварительное время обозначает прошедшее действие в будущем. Употребляясь без соотнесенности с другими будущими действиями, конструкция будущего-предварительного выражает будущее действие с оттенком возможности, предположительности.

Следует отметить, что в современном русском языке мы не встретим похожих аналитических временных конструкций. Поэтому при переводе таких арабских аналитических времен на русский язык необходимо использовать весь возможный арсенал синтаксических средств русского языка и приемов перевода.

Вместе с тем следует особо остановиться на давнопрошедшем времени, которое хотя и не употребляется в современном русском языке, тем не менее активно употреблялось в прошлом. Сам термин «давнопрошедшее время» стал активно употребляться в русском языке в XVIII веке. Глаголы в форме этого времени были тогда продуктивны и употребительны, особенно в разговорной речи. Это такие формы, как «читывал», «говаривал», «дельвал». В старых грамматиках указывалось, что давнопрошедшее время употреблялось, когда говорили о многократном действии, происходившем давно, и притом в неопределенное время. Однако, как только время действия можно было как-то определить, например, «в прошлом месяце», «на прошлой неделе», то сразу же вместо «читывал» употребляли «читал», вместо «дельвал» говорили «делал» [3, с. 445]. Форма давнопрошедшего времени недолго существовала в русском языке. Уже примерно в середине XIX века формы давнопрошедшего времени «подвергаются подозрению и гонению со стороны разных кругов столичного общества, преимущественно со стороны петербургской чиновничьей бюрократии и со стороны разных слоев интеллигенции, тяготивших к книжному языку. Их литературное употребление сокращается. Стабилизация грамматической системы русского языка, опиравшаяся преимущественно на нормы книжного языка, привела во второй половине XIX века к утеснению этой формы» [3, с. 446].

Категория наклонения в русском языке определяется как характеристика, указывающая на «соотнесенность действия с реальной действительностью» [5, с. 486]. «Эта категория имеет три значения: повелительное наклонение характеризует действие желаемое, отражающее волеизъявление; сослагательное – предполагаемое действие; изъявительное – реальное действие» [5, с. 486].

«Учение о наклонении русская грамматика восприняла из античной, греко-латинской традиции, которой она обязана и самим термином наклонение... В течение XVI – XVII веков у нас установилась та славянская терминология, которая характерна и для современной русской грамматической теории наклонений» [3, с. 472].

В арабском языке глагол в имперфекте в зависимости от флексии конечного гласного имеет три модифи-

кации, которые и называются наклонениями: изъявительное, сослагательное и усеченное. Эти названия до известной степени условны. Термин «изъявительное» наклонение оправдан тем, что этой формой выражается реальное действие. Термин «сослагательное» наклонение употребляется в арабском языке несколько в ином смысле, чем для других языков. Эта форма употребляется в зависимых предложениях, как для выражения воли, желания, так и для выражения следствия и цели. Что касается названия «усеченное» наклонение, то им обозначается данное наклонение не с точки зрения значения, а с точки зрения формы [6, с. 159]. Это наклонение называют также «условным» и для такого названия есть все основания. Глагол в форме условного наклонения имеет широкую сферу употребления. В форму условного наклонения глагол ставится после определенных частиц, которые в арабской грамматике так и называются «частицы, ставящие глагол в условное наклонение». К таким частицам относятся **إذا** «если», **إن** «если», **حيثما** «если где», **كلما** «всякий раз, как», **من** «если кто» и другие. Форма условного наклонения служит для выражения только реально-условного действия. Глагол в форме условного наклонения обычно употребляется в сложноподчиненном предложении с придаточным условным, глагол при этом ставится в условном наклонении как в главном, так и в придаточном предложении, например:

إن تدخل الجامعة تدرس هذه اللغة

«Если поступишь в университет, то выучишь этот язык».

Условная частица «если», которая употребляется в данном предложении, относится к особой группе частиц, которые в арабской грамматике называются «частицы, которые ставят в условное наклонение два глагола». Поэтому в приведенном здесь примере оба глагола «поступишь» и «выучишь» находятся в форме условного наклонения.

Арабские грамматисты объединяют формы наклонений глагола с формами падежей имени в одну систему. Так, именительный падеж имени и изъявительное наклонение глагола обозначаются одним термином (**الرفع**) и имеют одну и ту же основную флексию «у», винительный падеж имени и сослагательное наклонение глагола также обозначаются одним термином (**النصب**) и имеют одну и ту же основную флексию «а». И лишь в третьей позиции совпадения не наблюдается: в родительном падеже имени (**الجر**) флексия «и», которая в глаголах

никогда не бывает, а в усеченном наклонении глагола (**الجزم**) флексией является отсутствие гласного, чего никогда не бывает в именах.

Таким образом, основное отличие категории наклонения в арабском языке от наклонения в русском языке заключается в том, что оно основано не на семантике, а на морфологии. Более того, повелительное наклонение, существующее в русском языке, в арабской грамматической системе даже не попало в категорию наклонений, а относится, как отмечалось выше, к категории времени.

Выводы. Сравнительный анализ категорий времени и наклонения глагола в арабском и русском языках выявил существенные различия в этих категориях между двумя исследуемыми языками. Прошедшее и настоящее времена русского языка могут иметь примерные эквиваленты в арабском языке в виде соответственно перфекта и имперфекта. Будущее время русского языка сопоставляется с повелительным наклонением арабского языка, т.е. переходит совсем в другую категорию. Наклонения арабского глагола играют ту же самую роль, что и падежи имен, с которыми они составляют единую систему флексий. Таким образом, различия в категории времени и наклонения глагола между арабским и русским языками, существенны и свидетельствуют о самостоятельном развитии грамматической системы каждого из исследуемых языков. Этот вывод имеет существенное значение для исследований, связанных с возникновением и развитием языков в целом.

Литература:

1. Реформаторский А.А. Введение в языковедение / А.А. Реформаторский ; под ред. В.А. Виноградова. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 536 с.
2. Юшманов Н.В. Грамматика литературного арабского языка / Н.В. Юшманов ; под ред. И.Ю. Крачковского. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 1999. – 160 с.
3. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов ; под ред. Г.А. Золотовой. – 4-е издание. – М. : Русский язык, 2001. – 720 с.
4. Ковалев А.А. Учебник арабского языка. / А.А. Ковалев, Г.Ш. Шарбатов. – 3-е издание. – М. : Восточная литература РАН, 1998. – 751 с.
5. Белошапкина В.А. Современный русский язык / [В.А. Белошапкина, Е.А. Брызгунова, Е.А. Земская и др.] ; под ред. В.А. Белошапкиной. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высшая школа, 1989. – 800 с.
6. Гранде Б.М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. / Б.М. Гранде. – 2-е издание. – М. : Восточная литература РАН, 2001. – 592 с.

Рижих В. І. Категорії часу і способу дієслова в арабській і російській мовах

Анотація. У статті досліджуються категорії часу і способу дієслова в арабській і російській мовах. Істотні відмінності, що існують у досліджуваних категоріях в арабській і російській граматичних традиціях, викликають значні труднощі під час перекладу текстів з однієї мови на інші.

Ключові слова: перфект, імперфект, імператив, дійсний спосіб, умовний спосіб.

Ryzhikh V. Categories of time and mood of verb in the Arabic and Russian languages

Summary. In the article the categories of time and mood of verb are investigated in the Arabic and Russian languages. Substantial distinctions, existing in the investigated categories in Arabic and Russian grammatical traditions, cause considerable difficulties during translation of texts from source language into target languages.

Key words: perfect, imperfect, imperative, indicative, conditional mood.

Смазнова М. В.,
аспірант кафедри перекладу та лінгвістики
Міжнародного гуманітарного університету

ГРАММАТИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ ДВОЙСТВЕННОГО ЧИСЛА В АРАБСКОМ ЯЗЫКЕ КАК ПРИМЕР НЕРАЗРЫВНОЙ СВЯЗИ ЯЗЫКА, КУЛЬТУРЫ И РЕЛИГИИ

Аннотация. В статье описана важность категории двойственного числа в развитии арабского и русского языков. Рассмотрен вопрос о причине исчезновения целых грамматических категорий при развитии языка до современного уровня. Основной идеей является дуальность как пример связи всего существующего в мире, что описывается при помощи языка как основного средства коммуникации.

Ключевые слова: двойственное число, дуальность, грамматическая категория числа, предмет.

Постановка проблемы. Двойственное число – часть грамматической категории числа, выделяющая два предмета как по отношению к единичному предмету, так и по отношению к множеству предметов. Или что-то более? Являясь неотъемлемой частью грамматики любого языка, грамматическая категория числа менялась вместе с языком, постепенно доходя до того уровня и тех возможностей, которые мы наблюдаем сейчас. Двойственное число как грамматическая категория одна из особенностей, которая не свойственна всем языкам, самым близким для нас языком, где было двойственное число был древнерусский. Многие языки утратили эту категорию за время своего существования, в других она существует и действует и в наше время. Причин для полного исчезновения целой грамматической категории может быть целое множество: развитие языка, его угасание, уменьшение употребления определенных языковых единиц, связанных с техническим прогрессом, увеличение заимствованных слов, языковая политика. Причин может быть множество, но, как нам известно язык, единое средство коммуникации, которое присуще только человеку как существу, наделённому как разумом, так и чем-то более. Давно известное такое понятие, как «языковая картина мира», введенное Л. Вайсенбергом, – система всех возможных содержаний: духовных, определяющих своеобразие культуры и менталитета данной языковой общности, и языковых, обуславливающих существование и функционирование самого языка [2, с. 62, 132].

Цель данной статьи – сравнить языковую картину других языков, в которых грамматическая категория двойственного числа отсутствует, с арабским языком. Актуальность статьи заключается в том, что в арабском языке функционирует полная грамматическая категория двойственного числа, существование и употребление которой связано с культурой и религией народов, для которых арабский язык является родным. Предметом исследования являются части речи в арабском языке, которые имеют формы двойственного числа: существительное, глагол, местоимения [3, с. 64, 234].

Изложение основного материала исследования. Арабская лингвистическая традиция, наряду с индийской и греко-латинской, составляет одну из трех главных лингвистических традиций в мире. Вместе с тем очевидно, что в крупнейших трудах по истории лингвистики классическому арабскому языковедению незаслуженно отводится незначительное место, не соответствующее реальной важности этой традиции в общем языковедении [8, с. 4].

Языковая картина мира, с одной стороны, есть следствие исторического развития этноса и языка, а с другой – является причиной своеобразного пути их дальнейшего развития; главным субъектом языковой картины является человек. Из всего выше изложенного можно сделать вывод, что так как человек способен повлиять на языковую картину мира, изменения в том или ином языке происходят только из-за человеческого фактора при передаче информации в цепочки адресат–адресант. Страдает ли от этого язык? Или он получает новые средства для развития? Мы видим насколько выросли объемы лексики, сколько новых литературных либо научных произведений выходит каждый день, сколько технических открытий появляются в современном обществе, внося в нашу жизнь новую терминологию. Но сколько было потеряно за время этого развития. Современное общество и человек как его самый явный представитель показывает языковую картину, как нельзя лучше. В современном русском языке мы сталкиваемся с множеством проблем, как грамматического, так и лексического плана, и все эти проблемы возникают в современном социуме. Эта проблема требует к себе достаточного внимания, но остается не замеченной, так как не несет в себе никакой опасности, кроме абсолютной безграмотности общества, которая в свою очередь может вызвать проблему деградации. Языку требуются строгие рамки, средства для поддержания его «жизни» на должном уровне, в арабском языке – это Коран, в современном русском языке таковых средств нет. Являясь священной книгой мусульман, написанный на арабском языке, он хранит в себе не только всю религию, но и язык в целом. В исламе Священный Коран – это конституция, не менее, которую Аллах ниспослал Своему посланнику для того, чтобы каждый человек мог наладить взаимоотношение с самим собой и обществом, в котором он проживает, и выполнить свою жизненную миссию так, как этого пожелал Господь миров. Для более чем миллиарда мусульман Коран – священная книга, требующая к себе особого отношения. Мусульмане относятся к Корану с благоговением. Многие мусульмане запоминают, по крайней мере, часть Корана наизусть. Как правило, это стихи, необходимые для исполнения молитв. Так как ислам задействован во

всех сферах жизни запоминание его текста влечет за собой то, что все, абсолютно все грамматические категории и грамматические структуры действуют изо дня в день, используются, повторяются и живут.

«Хвала Аллаху, Кто в парах создал все, что жизнь рождает на земле; попарно создал души ваши и все незримое, что окружает вас и что доселе ваше знание не постигло».

Парность существования, упомянутая в Коране, указывает на парность бытия мужского и женского, однако выражение «и все незримое, что окружает вас, и что доселе ваше знание не постигло» придает этому аяту еще более глубокий широкий смысл. Так, сегодня мы сталкиваемся с одним из смыслов, на который указывает нам аят Корана. В 1933 году английский физик П. Дирак, основоположник квантовой механики, был удостоен Нобелевской премии за уникальное открытие: он доказал парность образования всех веществ в природе. Все основные частицы, существующие во Вселенной, имеют свои копии – античастицы. Антивещества обладают той же массой, что и основное вещество, но имеют противоположный заряд. Поэтому в момент соприкосновения материи и антиматерии их противоположные заряды сталкиваются, превращаясь в энергию, и обе частицы тотчас исчезают.

Это открытие, получившее название «аннигиляция и рождение пар», доказало, что любое вещество является парой антивещества, имеющего противоположные веществу свойства. К примеру, антивеществом электронов, имеющих отрицательный заряд, являются положительно заряженные протоны. Каждая частица имеет античастицу с противоположными свойствами. Нестабильность связей доказывает нам, что возникновение и исчезновение этих пар всегда и везде происходит в один и тот же миг.

Коран был ниспослан на Землю в VII веке, когда еще никто из людей не имел никакого представления об этом научном факте. Но в аятах ясно сообщается, что все сотворенное во Вселенной имеет свою пару: один пример в парности всего сотворенного заключен в растениях. Ботаники обнаружили факт существования полов у растений только 100 лет тому назад. Тогда как в Коране о парности растений было сообщено 1400 лет назад:

«Он небеса воздвиг без опор, и видите вы это. И на земле оставил твердыни гор, чтобы она не колебалась с вами, и сотворил и рассеял по ней всякую живность. Мы низвели воду с небес и так взрастили растения все прекрасные в парах» [5, с. 256].

«Он – (Господь) сделал землю вам ложем и распростер на ней для вас дороги и низвел воду с небес, и так взрастил ею разные растения в парах» [5, с. 199].

Фрукты, например, также обладают различной структурой, женской и мужской. Это обстоятельство сообщает в Суре «Гром»:

«Он – Тот, Кто землю распростер и сотворил на ней прочные горы и реки, и в парах взрастил все плоды. Он окутывает ночью день. Поистине, в этом есть знамения для людей размышляющих» [5, с. 152].

Арабское слово «зевджейни», переведенное в данном аяте как «в парах» происходит от корня «зевдж», что в арабском означает «супруг (а)». Как известно, плод является наивысшим проявлением созревания взрослого растения. До плода, однако, есть еще и этап цветения. У цветков есть мужские и женские органы. В тот момент,

когда происходит опыление женского цветка путем переноса на него пыльцы мужского цветка, то есть в момент воссоединения оплодотворяющих мужских клеток и женской доли начинает образовываться завязь плода и растение готовится к плодоношению. В течение времени плод созревает и начинает ронять семена. Факт существования мужского и женского полов у растений является еще одним научным знанием, переданным в Коране в VII веке [10, с. 21–24, 38–46].

В современной грамматике арабского языка категория двойственного числа активно действует. Зависит ли это целиком от Корана, или это зависит от количества носителей языка, зависит ли это от стабильного выделения частей речи в арабском языке, которое ни разу не изменилось за всю историю его существования, может все-таки причиной является эта стабильность [1, с. 114–116].

Известный французский лингвист А. Мейе, который исследовал древнейшее состояние славянских языков, пишет: «В общеславянском языке двойственное число употреблялось регулярно». Древнейшие памятники представляют в соответствующих случаях постоянное и строгое употребление окончаний двойственного числа; однако с течением времени эта категория утрачивается. Исчезновение двойственного числа происходило постепенно: в один момент целая грамматическая категория не может исчезнуть из языка. Следует также отметить, что грамматическая категория числа связана с категорией рода и категорией одушевленности предмета, что еще раз подтверждает, что в арабском языке сохранности категории двойственного числа способствовала религия и менталитет людей, так как в арабском языке не существует среднего рода, который так ярко пропагандируется в современном обществе [7, с. 166].

Существование и функционирование арабской грамматики и лексики в достаточно жестких рамках имеет достаточно много положительных факторов. Одним из таковых является единая структура, и практическое ее применение. Грамматическая категория числа еще один пример из жизни языка, так как не только существительные в арабском языке, но и многие другие части речи активно используются в двойственном числе. Следует заметить, что грамматическая категория двойственного числа, функционирует в письменной и устной форме, неся в себе единую связь грамматики и лексики, религии и мировоззрения, философии и самых обыкновенных бытовых проблем [12, с. 31–40].

В арабском языке имеются три числа: единственное (الإفراد) двойственное (التثنية) и множественное (الجمع). Двойственное число образуется от единственного путём добавления окончания – ان. Окончание двойственного числа, которое в именительном падеже выражено ان, а в косвенных падежах ين – , прибавляется к форме единственного числа после усечения падежного كتابان: «две книги» (в им.п.) كتابين «две книги» (в косвенных падежах).

Например:

سَيِّدَتَان «две госпожи» (им. п.) – سَيِّدَتَيْن «две госпожи» (косв. падежи); مَدْرَسَتَان «две школы» (им. п.) – مَدْرَسَتَيْن «две школы» (косв. падежи).

Прилагательные согласуются с существительным, которое они определяют, и в роде, и в падеже, и в числе. Например:

نُفَّاحَتَانِ لَذِيذَتَانِ «два вкусных яблока»;
عَيْنَانِ كَبِيرَتَانِ «два больших глаза»;
الْمَدِينَتَانِ عَظِيمَتَانِ «(эти) два города –огромные»;
كِتَابٌ «(неопределенная) книга»;
كِتَابَانِ «две(неопределенные) книги»;
كِتَابٌ «(определенная) книга»;
الْكِتَابَانِ «две (определенные) книги».

В родительном и винительном падежах это окончание меняется на –بَيْنَ

Изменение окончаний по падежам

	Определенное состояние	Неопределенное состояние
Именит. падеж	كِتَابَانِ	الْكِتَابَانِ
Родит. падеж	كِتَابَيْنِ	الْكِتَابَيْنِ
Винит. падеж	كِتَابَيْنِ	الْكِتَابَيْنِ

При образовании двойственного числа ة «та марбута» в именах женского рода превращается в обычную букву «тэ»:

فَتَاةٌ – «девушка» – فَتَاتَانِ – «две девушки»;
مَدْرَسَةٌ – «школа» – مَدْرَسَتَانِ – «две школы»;
طَائِرَةٌ – «самолет» – طَائِرَتَانِ – «два самолета».

Если имя двойственного числа является первым членом идафы (المُضَافِ), то оно утрачивает букву ن оно утрачивает букву «нун». Например:

كِتَابَانِ – «две книги» – كِتَابَا طَالِبٍ – «две книги студента»;

يَدَانِ – «две руки» – يَدَا إِنْسَانٍ – «две руки человека»;
كِتَابَانِ – «две книги» – كِتَابَاكَ – «твои две книги».

Склонение словосочетаний

	Две книги студента	Две руки человека	Твои две книги
Им. падеж	كِتَابَا طَالِبٍ	يَدَا إِنْسَانٍ	كِتَابَايَ طَالِبٍ
Род. падеж	كِتَابَيْ طَالِبٍ	يَدَيْ إِنْسَانٍ	كِتَابَيْكَ
Вин. падеж	كِتَابَيْ طَالِبٍ	يَدَيْ إِنْسَانٍ	كِتَابَيْكَ

В связи с отсутствием в арабском языке инфинитива исходной формой глагола, при образовании других форм принято считать форму III лица мужского рода единственного числа прошедшего времени. كَتَبَ (KaTaBa), эта форма с словарях условно переводится на русский язык инфинитивом «писать». Для удобства начнем с прошедшего времени. Правильный глагол в прошедшем времени состоит из неизменяемой трехбуквенной коренной основы, при его спряжении изменяются только окончания, которые указывают на лицо, род и число. Спряжение глагола جَلَسَ (ДжаЛас) «сидеть» в прошедшем времени [12, с. 31–40].

Например:

В единственном числе:

جَلَسْتُ [джалас-ту] «я сидел»;
جَلَسْتَ [джалас-та] «ты сидел»;
جَلَسْتَ [джалас-ти] «ты сидела»;
جَلَسَ [джалас-а] «он сидел»;
جَلَسَتْ [джалас-ат] «она сидела».

В двойственном числе:

جَلَسْتُمَا [джлас-тума] «вы (оба, обе) сидели»;
جَلَسَا [джалас-а] «они (оба) сидели»;
جَلَسَا [джалас-ата] «они обе сидели».

Во множественном числе:

جَلَسْنَا [джалас-на] «мы сидели»;
جَلَسْتُمْ [Джалас-тум] «вы (мужчины) сидели»;
جَلَسْتُنَّ [джалас-тунна] «вы (женщины) сидели»;
جَلَسُوا [джалас-у] «они (м.р.) сидели»;
جَلَسْنَ [джалас-на] «они (ж.р.) сидели».

В арабском языке форма II лица единственного числа употребляется и при вежливом, официальном обращении к одному лицу جَلَسْتَ (ДжаЛасТа) «ты сидел» и «Вы сидели». В отличие от русского в арабском языке личные местоимения при спряжении глагола практически не употребляются. Например, русское предложение «Мы сидели» переводится на арабский одним словом جَلَسْنَا | (ДжаЛасНа) [11, с. 5].

Таким образом, в перфекте из 13 глагольных форм три формы предназначены для двойственного числа. Форма настоящего-будущего времени образуется от формы прошедшего времени путем прибавления соответствующих префиксов и окончаний, при этом первая коренная утрачивает свой гласный и над ней ставится «сукун», вторая получает одну из типовых гласных – «фатху», «кясру» или «дамму» [9, с. 3–11].

Спряжение правильного глагола «писать»

Лицо	Ед.	Дв.	Мн.
I	актубу اكتب		нактубу نكتب
II м.р.	тактубу تكتب	Тактубани تكتبان	тактубуна تكتبون
II ж.р.	тактубина تكتبين	тактубани تكتبان	Тактубна تكتبن
III м.р.	йактубу يكتب	йактубани يكتبان	йактубуна يكتبون
III ж.р.	тактубу تكتب	тактубани تكتبان	Йактубуна يكتبن

Выводы. Являясь одними из важнейших для передачи информации частей речи, глагол и существительное наиболее точно показывают языковую картину. Но формы двойственного числа доступны и для других частей речи, что еще раз показывает насколько разными могут быть уровни развития языков в современном мире. Ведь говоря о грамматической категории числа в целом, мы подразумеваем миллионы слов, которые имеют эту форму и используются как и в устной, так и в письменной форме, используются в деловой переписке, либо в оформлении документов, либо в простом диалоге. В существовании грамматической категории двойственного числа значительную роль сыграл Коран – священная книга, имеющая более 100 официальных переводов. По этой причине некоторые особенности арабского языка теряются, либо не имеют адекватных аналогов в языке перевода, несмотря на старание переводчиков. Стандартное понимание человека категории числа, то есть единственного и мно-

жественного, не включает еще одно, но в арабском языке категория числа тесно переплетена с категорией рода, что в свою очередь имеет еще и философское основание [7, с. 166–167].

В частности, именно И. Кант обнаружил парность категорий в синтетических суждениях. Его работы привели к ясному осознанию антиномий, которые порождаются именно этими категориальными парами. И со времен Канта принято говорить не о категориях, а о категориальных парах, то есть материальное – идеальное, причина – следствие, форма – содержание, сущность – явление. Двойственный характер многочисленных явлений и процессов, парность образования всех веществ в природе, который подробно описывается в работах различных авторов (представителей как естественных, так и точных наук), диктует необходимость появления в языке двойственного числа.

Грамматическая категория двойственного числа в арабском языке является самым ярким доказательством того, что сохранность языковых средств зависит от социума, и только великая связь между Кораном и обществом, нося в быту название Вера, либо Религия, либо Вероисповедание помогла сохранить и донести до современного мира грамматику великого языка.

Литература:

1. Гранде Б.М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. / Б.М. Гранде. – 2-е издание. – М.: Восточная литература, 1998. – 592 с.
2. Гумбольдт В. Фон. Язык и философия культуры / В. Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1985. – 452 с.
3. Эсперсен О. Философия грамматики / О. Эсперсен; пер. с англ. В.В. Пассека и С.П. Сафроновой; под ред. и с предисл. Б.А. Ильиша. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1958. – 400 с.
4. Ковалев А.А. Учебник арабского языка / А.А. Ковалев, Г.Ш. Шарбатов. – изд. 3-е, исправленное и дополненное. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1999. – 751 с.
5. Коран / пер. И.Ю. Крачковского, оформление С. Ситникова. – М.: НПО «Вектор СПб» 1991. – 399 с.
6. Мейе А. Общеславянский язык / А. Мейе. – М.: Прогресс, 2001. – 500 с.

7. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – 2014. – № 8. – Т. 1 : Грамматические категории имени существительного русского и арабского языков в сравнительно историческом освещении.
8. Рыбалкин В.С. Классическое арабское языкознание / В.С. Рыбалкин. – К.: Стило, 2003. – 406 с.
9. Рыжих В.И. Глагольная система арабского литературного языка: в 2 кн. / В.И. Рыжих. О.: Астропринт, 2002–. – Кн. 1 : Сильные глаголы (на основе арабской дидактической традиции). – 2002. – 632 с.
10. Рыжих В.И. Синтаксические преобразователи именного предложения / В.И. Рыжих // Східний світ, 2006. – № 4. – С. 97–105.
11. Хайбуллин И.Н. Краткое изложение грамматики арабского языка / И.Н. Хайбуллин. – 2-е изд., испр. и доп. – Салам, 2007. – 450 с.
12. Юшманов Н.В. Грамматика литературного арабского языка / Е.В. Юшманов. – М., 2007. – 168 с.

Смазнова М. В. Граматична категорія подвійного числа в арабській мові як приклад нерозривного зв'язку мови, культури та релігії

Анотація. У статті описано значення категорії подвійного числа у розвитку арабської та російської мов. Розглянуто питання про причини зникнення цілих граматичних категорій під час розвитку мови до сучасного рівня.

Ключові слова: подвійне число, дуальність, граматична категорія числа, предмет.

Smaznova M. Grammatical category of the dual number in Arabic language, as an example of the inextricable relationship between language, culture and religion.

Summary. The article describes the importance of the dual number category in the development of Arabic and Russian languages. The question about the cause of the disappearance of entire grammatical categories is considered in accordance with the development of present level of language.

Key words: dual number, duality, grammatical category of number, subject.

МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Супрун Л. В.,

кандидат філологічних наук, доктор наук із соціальних комунікацій,
професор, завідувач кафедри журналістики
Національного університету «Острозька академія»

ЛАТИНСЬКА МОВНА МЕНТАЛЬНІСТЬ: ВІСНИКІВСЬКА АДАПТАЦІЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню вісниківівської адаптації латинської мовної ментальності. З'ясовано, що основне завдання комунікації І. Франко бачив у модернізації мовної ментальності комунікатів. Проблему європеїзації української мовної ментальності головний редактор «Літературно-наукового вісника» (1898–1906 рр.) намагався розв'язати шляхом актуалізації, окрім інших, латинських менталем у продуктованому дискурсі.

Ключові слова: І. Франко, мовна ментальність, часопис «Літературно-науковий вісник», модернізація, європеїзація, актуалізація, менталеми.

Постановка проблеми. Маючи європейську (у широкому значенні слова) мовну ментальність, І. Франко, головний редактор «Літературно-наукового вісника» (1898–1906 рр.), намагався силою публіцистичного слова долучити співвітчизників до культурних, інтелектуальних надбань світової громадськості. М. Гольберг зазначав: «І. Франко ставив перед собою двоєдине завдання: ввести Україну в світ, показати світові багатство української культури; прилучити своїх земляків до багатств, що їх створила світова культура» [1, с. 234].

Особливі надії І. Франко покладав на європеїзацію української мовної ментальності. Зрушення в ній повинні були здійснитися в процесі рецепції іншомовних джерел, контекстуальних та інтертекстуальних парадигм. «Украплені» у вісниківівські дискурси комунікаційні одиниці польської, російської, німецької, латинської, французької, італійської мов позиціонуються як автохтонні менталеми, тобто вербальні носії національної ідентичності [2].

Мету пропонованої статті становить дослідження вісниківівської адаптації латинської мовної ментальності. Дослідники неодноразово звертали увагу на те, якого великого значення І. Франко надавав основам європейської культури: античному світові та Відродженню [3; 4; 5; 6]. О. Пахльовська пише: «Без знання цих основ, без вільної циркуляції в організмі своєї культури ідей, що збудували Європу, письменник не мислив повноцінного розвитку України», адже «знання Іншого лікує від почуття національної самотності, відрубності, винятковості, а тим самим відкриває шлях до свободи» [7, с. 30–31].

Очевидно, саме ця внутрішня свобода української інтелігенції пізніше так дошкуляла радянським керманічам, що вони воліли за будь-яку ціну винищити цвіт української нації. «Большевізм від самого початку заглянув у вічі інтелігенції маскою смерті» [8, с. 139]. У січні 1918 р. більшовики стріляли в обличчя кожному киянину, який спілкувався українською мовою. Проте із часом ме-

тоди боротьби стали маскованими. Аналізуючи застосовувані в країнах тоталітаризму прийоми нівелювання освітнього рівня населення, Б. Потятиник і М. Лозинський зазначають, що в тридцятих роках вживалися заходи для зниження освітнього рівня працівників сфери масової комунікації. Дослідники вважають показовою постанову Центрального комітету ВКП(б) «Чергові завдання партії щодо робіткорівського руху» (1926 р.), де активізація службовців у робіткорівському русі сприймалась на рівні з «проникненням у сількорівське середовище куркульських та антирадянських впливів», тобто явище односторонньо негативне. «Пізніше, в 60-ті чи 70-ті роки, – підсумовують Б. Потятиник та М. Лозинський, – вказівок на шкідливість, небажаність інтелігенції ми вже не подибуємо, оскільки стара інтелігенція великою мірою вже була замінена новою соціалістичною псевдоінтелігенцією» [9, с.137].

Ця нова інтелігенція багато чим відрізнялась від старої, головне – вона була позбавлена внутрішньої свободи, відчуття якої поряд з іншим дає знання іноземних мов, тобто долучення до інших ментальних світів. Адже «вивчити чужу мову не значить повісити нові ярлички до знайомих об'єктів. Оволодіти мовою – значить навчитися по-іншому аналізувати те, що становить предмет мовної комунікації» [10, с. 375]. Якщо давньогрецьку і латинську мови до революції 1917 р. викладали у звичайній гімназії, то за радянських часів далеко не кожен професор досконало знав хоча б одну іноземну мову, де вже там грецька чи латина. Такий інтелектуальний рівень науковців цілком влаштував державу, у якій «інакомисліє», м'яко кажучи, не заохочувалося.

Ми не можемо не погодитись зі слушною думкою О. Забужко, що «в цих писаннях, вимушено *несамодовільних*, призначених на якусь зовнішню для себе, не з-себе-самих-похідну ціль, Франко... був позбавлений тої міри внутрішньої свободи, яку віднаходив лише в суто художній творчості» [11, с. 69]. Це так. Проте із чим можна порівняти те відчуття внутрішньої свободи, яким до цього часу переймається читач «Літературно-наукового вісника» (далі – ЛНВ), редагованого І. Франком. Тоді, сто з лишком років назад, на порозі радянського гетто І. Франко разом із Лесею Українкою зробили, за висловом О. Пахльовської, «цю потужну «ін'єкцію європеїзму» в організм української культури...» [12, с. 30].

Історії відомі два основні типи модернізації. Перший хибує знищенням чи значним нівелюванням національної ідентичності внаслідок повного копіювання інокультурних надбань і, як правило, маскує культурно-економічне поневолення країною-модернізатором. Одним із видів

такої «модернізації» виступає вестернізація. Інший тип модернізації здійснюється шляхом модерних реформ на основі власної національної програми: «Інокультурні елементи запозичаються не за принципом копіювання, а силою адаптації, трансформації та асиміляції їх, щоб, як твердять фахівці, «посилити й забезпечити виживання базових цінностей <...> своєї культури» [13, с. 1]. І. Франко, на думку П. Іванишин, пропонував українській нації саме цей шлях модернізації.

Вибудовуючи свою оновлювальну націєтворчу стратегію, Франко-журналіст звертається до спадщини еллінізму. «Антична людина <...> усвідомлювала, що без поваги громади існує загроза власному існуванню, а тому готовність до самопожертви (разом із власним життям) задля держави була для неї найбільшою чеснотою» [14, с. 47]. Очевидно, саме це життєве кредо давніх греків і римлян спонукало головного редактора ЛНВ здійснювати переклади з античної літератури й пересипати сторінки своїх вісниківських статей латинськими сентенціями. Б. Тихолоз зазначає: «На ґрунті несхитної віри в розум, людяність, націю виростав франківський досвід культуротворення без бар'єрів...» [15, с. 13].

Отже, модернізація української мовної ментальності за допомогою латинських менталем прогнозувалась І. Франком за трьома напрямками, що знайшли відображення у вісниківському дискурсі.

1. Інтелектуалізація:

Vide від лат. «дивись» [16, с. 853] (Так само утворене порядної театральної трупи (*vide* приклад України) діло кількох літ) [20, с. 128].

Via від лат. «шляхом, через» – вживається для вказівки на проміжний пункт [16, с. 849] (По частині *via* Київ, а по частині з Відня, а то й безпосередньо з Цюриха, Лондону і інших центрів прогресивного руху доходили сюди імпульси нового життя) [19, с. 15].

Ipso facto від лат. «самим фактом», через сам факт; через одне це, з однієї цієї причини; на ділі, у дійсності [16, с. 385] (Інших членів, тих, що зразу покликав проф. Шухевич і тих, що покликано, буцім то кооптовано пізніше, признано ширшим комітетом, якому *ipso facto* припала роля якогось дорадника тіснішого комітету) [20, с. 126].

Ad libitum від лат. «за бажанням»; на (свій) розсуд; як захочеться або скільки завгодно. У музиці – темп виконання музичного твору, відданий на розсуд виконавця [16, с. 35] (До надрукованих уже двох частей можна би додати ще дві, або десять, *ad libitum*; кожда для себе буде творити щось окреме) [19, с. 57].

Lapsus-calami від лат. «помилка в написанні (письма, на письмі)»; описка (*calamus* – порожниста тростинка з розщепленим косим зрізом, що використовувалася для письма чорнилами) [16, с. 402] (Можливо, що зачислене Драгоманова до конституційних демократів <...> з боку д. Б.К. було тільки *lapsus calami*) [25, с. 235].

Post scriptum (postscriptum) (скор. P.S.) від лат. «після написаного» або «після написане», постскриптум. Приписка у кінці листа (інколи – невелике доповнення до друкованої статті) [16, с. 614] (*Postscriptum*) [25, с. 234].

A priori від лат. «з попереднього, на основі відомого». У логіці – умовивід, що ґрунтується на загальних положеннях, які приймаються за істинні, пор. *A posteriori*

[16, с. 71–72] (Д. Петрицький <...> повинен був не оправдувати *a priori* членів головного заряду партії) [18, с. 70].

A posteriori від лат. «з подальшого»; на основі досвіду. У логіці – умовивід, який робиться на основі досвіду, пор. *A priori* [16, с. 70] (Тільки *a posteriori*, вже на парламентній ґрунті розпочали ся з ініціативи деяких свідоміших Українців проби – звести до купи послів українського походження) [28, с. 335].

Еo ipso від лат. «тим самим, через це, внаслідок цього, з огляду на це, на підставі цього» [16, с. 220] (Адже змагане до усунення економічного визиску мусить *eo ipso* бути змаганем до усунення визискувачів, своїх чи чужих) [23, с. 4].

Contradictio in adjecto від лат. «протиріччя у визначенні, протиріччя між визначенням і визначуваним поняттям, внутрішнє протиріччя»; протист. *Contradictio in subjecto* [16, с. 139] (Само поняття «культури» містить у собі так багато політичних чинників (плеканє мови, письменства, школи, народньої освіти і т.у.), що неполітична культура, се *contradictio in adjecto*) [23, с. 6].

Pro et contra від лат. «за і проти» [16, с. 628] (Ще в більшій мірі се повторило ся в Галичині, де силою політичних обставин у сю негідну гру втягнуто широкі народні маси, *pro i contra* розпочато завзяту агітацію) [19, с. 63].

Sui generis лат. «свого роду; особливого роду; своєрідний» [16, с. 770] (Приїжджає (Куліш – Л. С.) з хутора і голосить *sui generis* хуторну філософію) [19, с. 9].

De facto від лат. «фактично, на ділі»; протист. *De jure* [16, с. 164] (Всевадна бюрократія потребує мати малюване, полотняне самодержавіє, щоб *de facto* сама могла держати державу в своїх руках і пасти ся її соками) [22, с. 146].

Ad personam від лат. «персонально, особисто» [16, с. 41] (Ми в Австрії маємо також досвіди з такими закуреними поліційними приписами з 1852 року, які тільки від часу до часу появляють ся на сцені, так сказати, для вжитку *ad personam*; при інших «персонах» сі приписи немов і не існують на світі) [27, с. 35].

In dubio від лат. «під сумнівом, сумнівно» [16, с. 351] (Значить, тих доводів д. М. Петрицький не дав, лишаючи своїх читачів і весь руський загал *in dubio*: або він не мав їх, чи може вони були не зовсім певні, або коли ні, то таки дав себе склонити обіцянкою головного заряду партії що до розслідування справи і згодив ся трактувати їх як предмет приватної суперечки своєї з д. Будзиновським) [18, с. 70].

2. Виховання культури душі реципієнта ЛНВ.

Modus vivendi від лат. «спосіб життя; умови існування; часто: спосіб існування, умови, які забезпечують можливість існування поряд якихось протилежних сторін, тобто умови, спосіб мирного співіснування» [16, с. 457] (Або маєві закони противні божим законам, а в такім разі з тими, хто їх виконує, не може бути у прихильників божого закону ніякого *modus vivendi*) [24, с. 10–11].

Taceat mulier in ecclesia від лат. «на зібраннях віруючих жінка повинна мовчати». Послання апостола Павла до коринфян, I, 14, 34 [16, с. 784, 464] (На підставі одного апостольського речення «*taceat mulier in ecclesia*», речення, що було впливом може індивідуального настрою або популярної опінії даної хвилі, але зрештою не мотивоване ніяким «божим» ані людським законом) [24, с. 16].

Patria potestas від лат. «батьківська влада». За римським громадянським правом – влада глави сім'ї над іншими її членами: жінкою, дітьми, рабами [16, с. 578] (*Каніталізм оснований весь суспільний лад на продукції і продукційності людської праці тим самим підкопав у самій основі поняття римської patria potestas, давши можливість кожному членові сім'ї своєю працею здобути собі незалежне житє*) [24, с. 14].

Pium desiderium від лат. «добре побажання». Про хороші, але далекі від реальності наміри, плани, мрії. Джерело – назва книжки бельгійського єзуїта Германа Гуго, виданої 1627 року в Антверпені [16, с. 600] (*А коли се единство не факт, а pium desiderium, програма*) [29, с. 106].

Optima forma від лат. «у кращій формі» [16, с. 557] (*При тім д. Шухевич не називає властивого імені критика і задовольється отакими натяками – інсинуація optima forma*) [18, с. 177].

Volens nolens (Nolens volens) від лат. «волею-неволею, хочеш не хочеш» [16, с. 872] (*В часі сецесії академічної молодіжи, в якій volens nolens узали участь також москвофіли, «всюди по інших університетах гляділи на «русскую» молодіж із Галичини з погордою і презирством*) [29, с. 103–104].

3. Національне самоусвідомлення.

Rari nantes in gurgite vasto від лат. «рідкі плавці у виру величезному». Від *Apparént rari nantes in gurgite vasto*. Рідкі плавці з'являються у виру величезному. Вергілій, «Енеїда», I, 118 – про розбитий бурею флот Енея, який плыв від Трої [16, с. 679, 71] (*Не можна сказати й того, щоб їх (прогресивних гуртків – Л. С.) ідейний вплив сягав надто глибоко й широко в суспільство; навпаки, се були rari nantes in gurgite vasto*) [22, с. 142].

Qui nimium probat, nihil probat від лат. «хто доводить занадто багато, той нічого не доводить» [16, с. 655] (*Qui nimis probat, nihil probat. Хто ставить собі занадто широкі ідеали, той показує, що для житєвої потреби не має ніяких*) [29, с. 110].

Suprema lex від лат. «вищий закон» [16, с. 778] (*Як погодити вимоги такої продукції з вимогами розділу на працюваного добра (дистрибуції) та з suprema lex його суспільного ладу – абсолютною свободою кожної одиниці*) [25, с. 238].

Implicite від лат. «у нерозгорнутому вигляді; прихованим, домислюваним чином; протист. Explicite» [16, с. 341] (*Про дальші права, про сотворене українського шкільництва, про права української мови в судах, урядах і церкві там навіть теоретично нема розмови, немов би се все розуміло ся implicite в самім знесеню указу 1876 р.*) [26, с. 88].

Alea jacta est від лат. «жереб кинуто» – про безповоротне рішення, про крок, що не допускає відступу, повернення до минулого [16, с. 52–53] (*Отже поворот у заднійк неможливий; alea jacta est!*) [29, с. 102].

Plebs, plēbis від лат. «1. плебеї, простий люд. 2. натовп, презирл. чернь» [17, с. 520] (*Треба мати на увазі той оригінальний і зовсім не науковий демократизм Драгоманова, по якому український «народ», се лише мужики та робітники, plebs, що говорить українською мовою*) [25, с. 239].

Висновки. Таким чином, компонуючи вісниківський універсум, І. Франко не обмежувався врахуванням специфіки мовної ментальності комунікатів. Основну місію

комунікації він бачив у модернізації цієї ментальності. Проблему європеїзації української мовної ментальності головний редактор «Літературно-наукового вісника» львівського періоду намагався розв'язати шляхом актуалізації, окрім інших, латинських менталем у продуктованому дискурсі. І. Франко творив «Літературно-науковий вісник» на засадах, опрацьованих у журналістиці високо-розвинутих країн Заходу, у яких упродовж багатьох віків латинська мова визначала духовно-інтелектуальне обличчя націй на соціальному, психологічному, естетичному, науковому рівнях пізнання.

Література:

1. Гольберг М. Дрогобич подарував мені Франка (спогади і роздуми) / М. Гольберг // Франкознавчі студії : збірник наукових праць / ред. кол. Є. Пшеничний (голов. ред.), А. Войтюк, В. Винницький та ін. – Дрогобич : Вимір, 2001. – Вип. 1. – С. 222–243.
2. Супрун Л.В. Мовноментальні особливості комунікаційної системи «Літературно-Наукового Вісника» : [монографія] / Л.В. Супрун. – Вінниця : Вінницька обласна друкарня, 2012. – 507 с.
3. Журавська І.Ю. Іван Франко і зарубіжні літератури / І.Ю. Журавська. – К. : Вид-во Академії Наук Української РСР, 1961. – 384 с.
4. Захара І.С. Філософський зміст історико-культурних епох у трактуванні Івана Франка / І.С. Захара, І.В. Паславський // Іван Франко і світова культура : матеріали Міжнар. симпоз. ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986 р.) : у 3 кн. / упоряд. Б.З. Якимович; редкол.: І.І. Лукінов, М.В. Брик, Г.Д. Вервес та ін. – К. : Наукова думка, 1990. – Кн. 1. – 1990. – С. 168–171.
5. Лісовий І.А. Іван Франко і антична культурна спадщина / І.А. Лісовий // Іван Франко і світова культура : матеріали Міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986 р.) : у 3 кн. – К. : Наукова думка, 1990. – Кн. 1. – 1990. – С. 174–178.
6. Пахльовська О.Є.-Я. Культура Середньовіччя та раннього італійського Відродження в інтерпретації Івана Франка / О.Є.-Я. Пахльовська // Іван Франко і світова культура : матеріали Міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986 р.) : у 3 кн. – К. : Наукова думка, 1990. – Кн. 1. – 1990. – С. 179–182.
7. Пахльовська О.Є.-Я. Творчість Івана Франка як модель культурно-національної стратегії / О.Є.-Я. Пахльовська // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин : матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 25–27 вересня 1996 р.). – Львів : Світ, 1998. – С. 19–31.
8. Сверстюк Є. Лице людини перед лицем терору / Є. Сверстюк // Сучасність. – 1995. – № 2. – С. 139–144.
9. Потятиник Б. Патогенний текст : [монографія] / Б. Потятиник, М. Лозинський. – Львів : Місіонер, 1996. – 296 с.
10. Мартине А. Основи общей лингвистики / А. Мартине // Новое в лингвистике. – М. : Изд-во иностр. лит., 1963. – Вип. 3. – С. 366–558.
11. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період / О. Забужко. – К. : Факт, 2006. – 156 с.
12. Пахльовська О.Є.-Я. Творчість Івана Франка як модель культурно-національної стратегії / О.Є.-Я. Пахльовська // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин : матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 25–27 вересня 1996 р.). – Львів : Світ, 1998. – С. 19–31.
13. Іванишин П. «Естетика Шевченка» як сутність герменевтики Дмитра Донцова / П. Іванишин // Дивослово. – 2008. – № 10. – С. 52–56.
14. Історія європейської ментальності / за ред. П. Дінцельбахера ; переклав з нім. В. Кам'янець. – Львів : Літопис, 2004. – 720 с.
15. Тихолоз Б. «Золотий міст зрозуміння...»: діалог Заходу й Сходу у культуротворчому синтезі І. Франка / Б. Тихолоз // Дивослово. – 2003. – № 10. – С. 11–13.
16. Бабичев Н.Т. Словарь латинских крылатых слов: 2500 единиц / [Н.Т. Бабичев, Я.М. Боровский] ; под ред. Я.М. Боровского. – 2-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1986. – 960 с.
17. Латинско-русский словарь: около 20000 слов / сост. А.М. Малинин ; отв. ред. А.Н. Попов. – М. : Гос. изд-во иностр. и национ. словарей, 1952. – 764 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

18. Ів. Фр., Д. пр. – Франко І. Дещо про нашу пресу / І. Франко // ЛНВ. – 1905. – Річник VIII. – Том XXXI. – Книжка VII. – С. 62–81; Книжка VIII. – С. 174–188.
19. Ів. Фр., 3 ост. д. – Франко І. З остатніх десятиліть XIX в. / І. Франко // ЛНВ. – 1901. – Річник IV. – Том XV. – Книжка VII. – С. 1–19; Книжка VIII. – С. 48–67; Книжка IX. – С. 112–132.
20. Ів. Фр., Льв. т. – Франко І. Львівський театр і народня честь / Ів. Франко // ЛНВ. – 1905. – Річник VIII. – Том XXIX. – Книжка II. – С. 122–132.
21. Ів. Фр., Отв. л. – Франко І. Отвертий лист до гал. української молодіжи / Ів. Франко // ЛНВ. – 1905. – Річник VIII. – Том XXX. – Книжка IV. – С. 11–19.
22. Ів. Фр., П. в. – Франко І. Подуви весни в Росії / І. Франко // ЛНВ. – 1904. – Річник VII. – Том XXVIII. – Книжка XII. – С. 141–168.
23. Ів. Фр., П. з. – Франко І. По за межами можливого / І. Франко // ЛНВ. – 1900. – Річник III. – Том XII. – Книжка X. – С. 1–9.
24. Ів. Фр., С. акц. – Франко І. Соціальна акція, соціальне питанє і соціалізм. Уваги над пастирським посланієм митроп. А. Шептицького «О квестії соціальной» / І. Франко // ЛНВ. – 1904. – Річник VII. – Том XXVIII. – Книжка X. – С. 1–23.
25. Ів. Фр., С. п. – Франко І. Суспільно-політичні погляди М. Драгоманова / І. Франко // ЛНВ. – 1906. – Річник IX. – Том XXXV. – Книжка VIII. – С. 226–240.
26. Ів. Фр., Сух. п. – Франко І. Сухий пень / І. Франко // ЛНВ. – 1905. – Річник VIII. – Том XXIX. – Книжка II. – С. 85–88.
27. Ів. Фр., Ув. – Франко І. Уваги на сучасні теми. І. Заборона Літерат.-Наук. Вістника в Росії / І. Франко // ЛНВ. – 1901. – Річник IV. – Том XVI. – Книжка X. – С. 35–39.
28. Ів. Фр., Укр. тр. – Франко І. Українська трибуна в Росії / І. Франко // ЛНВ. – 1906. – Річник IX. – Том XXXV. – Книжка VIII. – С. 335–340.

Супрун Л. В. Латинская языковая ментальность: вестниковская адаптация

Аннотация. Статья посвящена исследованию вестниковской адаптации латинской языковой ментальности. Выяснено, что основное задание коммуникации И. Франко видел в модернизации языковой ментальности коммуникаторов. Проблему европеизации украинской языковой ментальности главный редактор «Литературно-Научного Вестника» (1898–1906 гг.) пытался решить путем актуализации определенных, в частности латинских, менталем в продуцированном дискурсе.

Ключевые слова: И. Франко, языковая ментальность, журнал «Литературно-Научный Вестник», модернизация, европеизация, актуализация, менталемы.

Suprun L. The latin language mentality: herald's adaptation

Summary. The article is dedicated to the studying of Herald's adaptation of the Latin language mentality. It had been found that the main task of the communication Ivan Franko recognizes as modernization of the language mentality of communicators. The problem of Europeanization of Ukrainian language mentality the chief editor "Literary and Scientific Herald" (1898–1906), tried to solve by updating, among others, Latin mentalems produced in discourse.

Key words: Ivan Franko, language mentality, the journal "Literary and Scientific Herald", modernization, actualization, Europeanization, mentalemas.

Яковленко К. Ю.,

*аспірант кафедри нових медій факультету журналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ВІЙСЬКОВА ФОТОГРАФІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОДІЙ ТА ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ

Анотація. В статті подано аналіз сучасної військової фотографії з точки зору маніпулятивних інструментів та документування подій; розроблено рекомендації для запобігання формування викривленого контексту.

Ключові слова: військова фотографія, документальна хроніка, інформаційна війна, маніпуляції, історична та індивідуальна пам'ять, нові медіа.

Постановка проблеми. Протягом останнього року ми спостерігаємо велику кількість світлин війни. Безпосередня близькість до подій актуалізує інтерес глядача до військової теми і робить її наразі однією з найбільш розповсюджених у медіа. Відсутність достатньої та повної інформації, у тому числі аудіовізуальної, про перебіг подій на сході України лише підвищує цікавість до того, що відбувається в регіоні. Недовіра до будь-якої офіційної інформації підштовхує людей до віри у візуальне: фото та відео, а також у коментарі безпосередніх учасників подій. Однак із розвитком технологій сучасні медіа не можуть оминати ідеологію та маніпуляції, вони стають ключовими елементами в конфліктах.

Актуальність теми підкреслена ще й тим, що Антитерористична операція (далі – АТО) на сході – перший в історії сучасної України військовий конфлікт, який неофіційно названо «гібридною війною», яка будується на інформаційній складовій. Фотографія як одне з медіа стає елементом інформаційної війни, яка у свою чергу є однією зі складових збройного протистояння на сході України. Саме тому **метою нашого дослідження** є визначення того, що в сучасній військовій фотографії може відповідати документальності, а що – засобами маніпуляції. **Об'єктом** нашої роботи ми обрали військову фотографію, а **предметом** – документальну фотохроніку військового конфлікту на сході України протягом 2014 року.

Наше дослідження спиралось на наукові, культурологічні роботи, журналістикознавчі праці Ж. Берджена, С. Зонтаг та М. Хальбакса. У своєму дослідженні ми використали матеріали проекту Stopfake.org, О. Чекменьова та фотоконтент у соціальній мережі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-які війни чи інші військові конфлікти завжди цікавили людей із точки зору візуальної складової. Спочатку художники-живописці, а потім фотокореспонденти супроводжували військових та «документували» події під час боїв, живописці, роблячи замальовки та картини, фотографи створюючи світлини з місця подій, які прирівнювались до документів та свідчень війни. Однак, як і живописці, які могли надати своїй картині художніх образів, так і фотографи, які перебували на війні, дозволяли собі «гратися» з образами війни, формуючи експозицію такою, якою хотілося б її бачити на готовому знімку в журналі чи газеті. А отже, фотографія вже втрачає функцію об'єктивності. Інша справа – опис подій та умов, у яких був зроблений цей знімок.

Фотографів цікавить усе: портрети військових, громадян, військова техніка, військовий акт, руйнування. Усе те, що сьо-

годні можна назвати свідченням війни. Такі знімки можна побачити й сьогодні. Кожна військова фотографія несе за собою сильну емоцію, часто негативну, але таку ж потужну, як і вибухи під час війни. Відмінність сьогоденної військової фотографії лише в тому, що разом із фотографіями болю та страждань актуальності набувають фотографії з котиками на війні. Це пов'язано насамперед із «даниною часу» та потребами Інтернет-спільноти, яка обрала своїм захопленням цих тварин. У своїй статті «Чому котики домінують в Інтернеті» Т. Сортон приводить низку міркувань щодо того, чому саме ці тварини заповнили Інтернет. Серед аргументів такі, як сакральність (порівняння з єгипетською культурою), емоційність, неочікуваність, пластичність, соціальність [8]. Однак саме емоція стає головною причиною того, що фотографії з війни, де часто зображені руйнування, катастрофа та смерть, на фоні котиків отримують іншу емоцію, більш позитивну. Так, фотографія під назвою «Морський піхотинець з котиками «Ірад» і «Ураган», опублікована телеканалом 12 грудня, набрала 2,750 лайків. А опублікована підбірка світлин із котиками 26 серпня набрала 3,012 лайків та 652 перепости. Водночас світлина, на якій солдат тримає в кишені кошеня під час поїздки в метро, розміщена у фейсбук-спільноті «Наш Київ», набрала 22,531 вподобань.

В історії військової фотографії також є приклад зображення тварин під час війни, однак тоді це було скоріше явище випадкове, аніж навмисне. Відомим є знімок, зроблений Р. Капою в 1936 році в Барселоні під час громадянської війни в Іспанії. На знімку Р. Капа зобразив запуск в укриття під час повітряної тривоги. Елегантна жінка та її собака поспішають сховатися від фашистських бомб. Однак Р. Капа не мав на меті фотографувати тварину під час війни, чи заробити на цьому «бонуси», скоріше його увагу привернула ця вишукана елегантність, яка була в бажанні і жінки, і тварини зберегти своє життя.

Страх, горе, розпач, біль – усі ці сильні емоції найбільше домінують у військовій фотографії. Однак ці світлини можуть ілюструвати, як доблесні перемоги воїнів та бути інструментом ідеологічної боротьби, так і, з іншого боку, свідчити про смерть і бути використаними іншими ідеологічними інтересами.

У своєму есе «Дивимось на чужі страждання» С. Зонтаг аналізує якраз ці відчуття, зображені на військовому фото. Дослідниця цитує листа В. Вульф, яка розмірковує над тим, яким буває погляд на військову фотографію чоловіка та жінки. За словами В. Вульф, і жінка, і чоловік погодяться з тим, що війна – це смерть і жахття. Однак, на думку В. Вульф, і з нею погоджується С. Зонтаг, ці знімки частіше можуть бути свідченням правильності війни та підтримувати бойовий дух солдат, ніж створювати навколо себе пацифістську спільноту, що наголошуватиме на розв'язанні конфлікту мирним шляхом.

Фотографії залежно від їх значення в історії та від того, які коментарі знаходяться під світлиною, маніпулюють гля-

дачем. Одні й ті самі знімки можуть оповідати різні історії, як на користь війни, так і стати аргументом проти. С. Зонтаг підкреслює, що фотографії предметні і вони, по суті, нічого не можуть розповісти. Важливо, на думку дослідниці, що фотографії мають схильність переслідувати. Глядач запам'ятовує не історію, а образ: звірства, зображені на світлині, конкретний сюжет, конкретну фотографію.

За словами С. Зонтаг, «фотографії військових жорстокоостей ілюструють і підтверджують. Чи не торкаючись суперечок про точне число убитих (ці числа спочатку завищуються), фотознімок спочатку надає незаперечний зразок. Ілюстрована функція фотографії не зачіпає думок, забобонів, фантазій, неправдивої інформації. Інформація про те, що набагато менше палестинців загинуло при атаці на Дженін, ніж стверджували палестинські представники (всупереч заявам ізраїльтян), справила набагато менше враження, ніж знімки врятованого центру табору біженців» [3, с. 64–65]

Розуміючи історичну дійсність, знаючи військовий побут та особливості військових костюмів, дуже легко земітувати візну та «перезняти її». Дуже багато кадрів, які увійшли в історію, є реконструкціями або постановочними кадрами. Зокрема, С. Зонтаг приводить як приклад знімки Р. Дуано, О. Гарднера, Дж. Розенталя та інших.

Не приховує й те, що його знімки є зрежисованими український фотограф О. Чеменьов. Його серія робіт людей на фоні власних зруйнованих будівель була зроблена влітку 2014 року під час АТО у звільнених містах (Семенівка та Миколаївка Донецької області), частина з фотографій була опублікована в журналі «Фокус». У центрі кадру О. Чеменьова – люди, які нещодавно втратили свої будинки. Емоції людей різні: від гордості та пики до горя й розпачу.

«У Семенівці і Миколаївці мені потрібно було мінімум півгодини, аби поговорити з однією людиною. На декого витрачалася година, аби зробити один знімок. За весь час перебування там лише двоє підійшли до мене і запросили до будинку, аби показати руйнування <...> Вони боялися, що їх реальне життя і їхні проблеми не покажуть. А мені не потрібні порожні зруйновані будинки, мені потрібні люди з їх реальними історіями. <...> У мене є фото, де люди позують залишки свого майна на тлі своїх зруйнованих будинків. Але вони трималися недовго, потім плакали. Це я знімати вже не міг», – так пояснив процес зйомки сам автор [6]. Хоча його кадри зрежисовані, вони є хронікальними і фіксують момент, коли людина залишається з результатами війни один на один.

Обраний жанр є напрочуд сильним, однак і слабким перед глядачем. Відсутність детальної історії про те, який снаряд втрапив у житло людини, чи від чого саме постраждало майно робить неможливим створення культу війни. Підкреслюється це й зовнішнім виглядом героїв: їхній простий, часто єдиний одяг (просто невиразні жіночі халати), зморщені обличчя та руки, посивіле волосся. Через усі ці невеликі деталі ми отримуємо «голу історію» про результати протистоянь.

Водночас Т.Ф. Шнайдер в есе «Войовничий пацифіст?» наводить цитату з щоденника Е.М. Ремарка, що датується 1950 роком, де зазначає важливість саме «людської/індивідуальної історії»: «Люди повинні бачити і чути те, що відбувається з індивідами, оскільки сила їх уяви не відповідає загальновизнаним фактам, приймати її до уваги не можна. Катастрофа призвела до загибелі п'яти мільйонів чоловік. Але якщо я продемонструю вам одну єдину людину досконало, із викликом довіри до неї, надіям і труднощам цієї людини, а потім ще повідаю, як вона помирає, – це назавжди залишиться у вашій пам'яті» [7].

Саме тому британський письменник та критик Дж. Берджен у книзі «Фотографія та її призначення» наголошує на важливості контексту, у який поміщена фотографія [1, с. 43].

Часто фотографу чи більше редактору не важко вписати в новий контекст стару світлину, адже дуже часто автори зніmkів дублюють один одного, створюючи кадри-близнюки. Таким чином, візуально конфлікт в Афганістані буде схожим на конфлікт у Сирії чи Україні, мінятимуться лише обличчя людей та декорації. Відрізнити одну країну від іншої можна лише за наявності прапора чи інших суттєвих ознак: унікальної архітектури, національні особливості чи природа. Однак переважна більшість зніmkів із війни – це страх, руйнування та скорбота, що є однаковим у всіх країнах світу. А отже, війна втрачає будь-які унікальні чи національні риси.

Наприклад, фотографія, на якій солдат годує кошеня чи собаку, проявляючи людяність, на фоні розвалених будинків. Такі світлини можна побачити як ілюстрації конфлікту в Сирії, так і як ілюстрації Афганістану. Інший приклад – світлина, на якій зображено розбиту чи брудну дитячу іграшку на фоні розбомбленого будинку чи інших руйнувань. До переліку міст, які ілюструють цей образ, долучились Слов'янськ та Торез Донецької області під час війни на Донбасі. Перша фотографія належить агенції Associated Press, друга – Reuters. Такий образ-близнюк створює новий архетип війни, цинічного інструменту фотографів, які намагаються маніпулювати глядачем та викликати в нього одні й ті самі емоції та відчуття, повторюючи один і той самий сюжет із конфлікту до конфлікту. Фотограф навіть не роздумує над сюжетом, а користується шаблоном, який вже було апробовано протягом довгого часу. Такі «аналогії» і ця «безіменність війни» надали можливість для маніпуляцій у війні на Донбасі: медіа використовувати фото з інших війн як ілюстрацію сьогоденній війні. Однак наміри редакторів, які обирали ці неправдиві зображення, полягають зовсім не в тому, щоб показати жах війни, а для того, щоб очорнити одну зі сторін конфлікту. Зокрема, такий спосіб часто обирали російські чи проросійські ЗМІ, які мали на меті очорнити українську армію.

Прикладом цього є інформація, яку 27 травня 2014 року співробітниця російського телеканалу LifeNews Е. Котанджян у соціальній мережі Twitter розповсюдила фотографію восьмирічного хлопчика, якого, за її словами, було поранено в аеропорту міста Донецька під час обстрілу [2]. Як доказ наводяться слова Н. Поклонської – самопроголошеного прокурора Криму. Однак її сторінка в соціальній мережі є несправжньою. Неправдивою є й інформація про донецького хлопчика, адже фотографія у цьому повідомленні виявилась знімком, зробленим у квітні 2013 року в сирійському місті Алеппо після його обстрілу урядовими силами. Тоді в результаті обстрілу загинуло дев'ятеро дітей.

Ілюстрацією маніпуляцій із боку українських медіа є бунт солдатських матерів, який начебто влаштували жінки в Ростові-на-Дону 2 грудня 2014 року [5]. Інформація також була від початку розповсюджена в соціальних мережах. Фотографія, обрана для ілюстрацій цього сюжету, насправді ж була зроблена в Чечні в 1994 році. Очевидно, що медіа зманіпулювали думкою глядача несвідомо, поширивши неперевірену інформацію. Однак відсутність контролю повідомлень не звільняє від відповідальності канал розповсюдження.

Для розвінчання цієї маніпуляції студентами одного з київських вищих навчальних закладів було створено проєкт stopfake.org та інші подібні проєкти, які направлені на розвінчання неправдивої інформації.

Аналізуючи причину того, чому вдається зманіпулювати глядачем за допомогою неправдивих фото чи зміненого кон-

тексту, дослідниця С. Зонтаг користується таким поняттям, як колективна та індивідуальна пам'ять. За її словами, колективна ж пам'ять створюється тими, хто завідує архівами та створює візуальний продукт: «Всяка пам'ять індивідуальна і не копіювана – вона вмирає разом з людиною. Те, що називається колективною пам'яттю – не спогад, а домовленість: ось, що важливо, ось історія того, як все відбувалося, і фотографії закріплюють цю історію в нашій свідомості. Ідеології створюють і підтверджують архів зображень, характерних збережених, які конденсують у собі ідеї про значне і дають поштовх передбачуваним думками, почуттям» [3, с. 65–66].

Водночас М. Хальбвас у статті «Колективна та історична пам'ять» запевняє, що колективні рамки пам'яті не зводяться до дат, імен та формулами, а, навпаки, представляють течії думки і досвіду, у яких ми знаходимо наше минуле тільки тому, що воно ними просякнуте. За його словами, існує декілька колективних пам'ятей.

М. Хальбвас зазначає: «Універсальної пам'яті не існує. Носієм всякої колективної пам'яті є група, обмежена в просторі і часі <...> Колективна пам'ять же, навпаки – це група, розглянута зсередини, причому за період, що не перевершує середній термін людського життя, а дуже часто за набагато більш короткий час. Вона являє групі її власний образ, який, звичайно, розгортається в часі, оскільки йдеться про її минуле, але таким чином, що вона завжди впізнає себе в змінюють один одного картинах. Колективна пам'ять – це картина подібностей, і вона природно уявляє собі, що група залишається, і залишається однаковою, тому що вона спрямовує свій погляд на групу, а змінилася відносини або контакти групи з іншими» [4].

Та гра з пам'яттю теж може стати маніпуляцією. Власне, категорія «історичної пам'яті» є маніпулятивною. На прикладі війни на сході ми бачимо, як чітко були сформовані потоки російської пропаганди, спрямовані на пересічного глядача. Конфлікт було представлено як спробу людей позбавити їхнього минулого, «героїчного минулого» та «великих перемог», які були зроблені під час Радянського Союзу та Другої світової війни (у тезисах ідеологів – Великої вітчизняної війни). Звідси й виникнення в сьогоднішньому контексті старих пропагандистських месиджів. Однак, окрім плакату чи смислів, маніпулятори не можуть пред'явити нічого, адже аргументом проти можуть виступити світлини того часу. На протиположному знімку Є. Халдея, на якому радянський солдат встановлює прапор СРСР над Рейхстагом, знайдуться тисячі фото, які руйнують образ світлого радянського рицаря та ілюструють ненависть, смерть, загибель, втрату та біль. Саме тому зі світлинами минулого сьогодні обходяться обережно.

Оманливість змісту фотографії породжує розмови на теми етики в журналістиці та стандартів роботи журналіста чи редактора. Однак введення нового Кодексу етики навряд чи вирішить цю ситуацію повністю. Ця колективна та персональна відповідальність не може виникнути там, де існує маніпуляція такими словами, як «правда», «мир», «війна», «страждання».

Часто журналісти скаржаться на те, що для перевірки тієї чи іншої інформації потрібно багато часу, якого в сучасному світі немає, мовляв, встигнути за Інтернетом фактично не можливо, і якщо про це не розповісти зараз, то потім це вже буде неактуально. Проте за цими аргументами можна помітити лише упередженість, брак досвіду, непрофесійність та інтереси власника. Сучасний журналіст, фотограф чи редактор, який обирає ту чи іншу інформацію з війни, заангажований. Його не можна змусити виконувати свої професійні обов'язки, не маючи при цьому реальних важелів впливу.

Висновки. Етичний кодекс, про який йшла мова вище, буде діяти лише тоді, коли будуть створені конкретні важелі впливу на медіа, включно до відбору ліцензії. Однак комісія з етики, на жаль, не має впливу на власників та тим паче Національну комісію з телебачення та радіомовлення, яка відповідає за розподіл ліцензій. А створення нових інститутів інформації при владних структурах лише посилює рівень маніпулювання та ангажованості.

Виходом із цієї ситуації є підвищення рівня гуманітарної освіти та медіаграмотності серед населення. На сьогодні існує декілька інструментів, завдяки яким можна перевірити будь-яку інформацію в Інтернеті. Зокрема, користуючись сервісом «пошук за зображенням», можна зрозуміти чи була інформація опублікована раніше, ким, коли і в якому контексті, а також ким розповсюджено. Зображення з геолокаційними ознаками можна перевіряти, користуючись картами на кшталт Google Maps, куди вмонтовані зображення, або знімками із супутнику. Допомогою також можуть бути світлини або відео, зроблені на цій локації раніше, на них можуть фігурувати які-небудь більш конкретні деталі.

Саме популяризація критичного мислення серед населення до того чи іншого медіа разом із реформуванням Комісії з етики зможе запобігти маніпуляціям на рівні будь-якої інформації.

Література:

1. Бёрджер Дж. Фотография и ее предназначения / Дж. Бёрджер // М.: Ад Маргинем Пресс, 2014. – 240 с.
2. В Сети появились фейковые фото детей, якобы убитых на Востоке Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stopfake.org/v-seti-poyavilis-fejkovye-foto-detej-yakoby-ubityh-na-vostoke-ukrainy>.
3. Зонтаг С. Смотрим на чужие страдания. / С. Зонтаг. – М.: Ад Маргинем Пресс, 2014. – 96 с.
4. Хальбвас М. Коллективная и историческая память / М. Хальбвас // Неприкосновенный запас, 2005. – № 2–3. – С. 40–41 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html>.
5. Фото 1994 года из Чечни представляется как актуальные события в Ростове [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stopfake.org/foto-1994-goda-iz-chechni-predstavlyaetsya-kak-aktualnye-sobytiya-v-rostove>.
6. Чекменёв О. Мені не потрібні зруйновані будинки, мені потрібні люди та їхні історії: [інтер'ю] / К. Яковленко // День. – 2014. – № 188. – С. 1–12.
7. Шнайдер Ф. Томас. Воинствующий пацифист? / Т.Ф. Шнайдер // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.em-remarque.ru/publ/voinstvuyuschiy-pazifist.html>.
8. Thornton T. Why Do Cats Dominate the Internet? / T. Thornton [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pbs.org/mediashift/2013/05/why-do-cats-dominate-the-internet>.

Яковленко Е. Ю. Военная фотография как элемент документирования событий и средство манипуляции

Аннотация. В статье представлен анализ современной военной фотографии с точки зрения манипулятивных инструментов и документирования событий. Разработаны рекомендации для предотвращения формирования искаженного контекста.

Ключевые слова: военная фотография, документальная хроника, информационная война, манипуляции, историческая и индивидуальная память, новые медиа.

Yakovlenko K. War photo as part of documenting and manipulation tool

Summary. The research presented an analysis of modern photos of war as a manipulation tools and documentation facts. There are some recommendations for Media Literacy.

Key words: war photography, documentary news, information warfare, manipulation, historical and personal memory, new media.

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Ходоренко А. В.,

доктор філологічних наук,

доцент кафедри перекладу і лінгвістическої підготовки іноземців
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ОБЩИЕ ВОПРОСЫ НАРРАТИВНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ: ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация. В статье в общих чертах затронуты проблемы современной теории нарративных исследований, предложен материал для практического анализа нарратива с позиций и методов нарративных исследований. Выделены признаки нарратива. Приведены примеры анализа нарратива на примере сравнительной парадигмы англоязычной нарративной единицы и русского перевода.

Ключевые слова: нарратив, нарративные исследования, теория нарратива, единица нарративного дискурса, модальность.

Постановка проблемы. В статье в общем виде ставится проблема исследований нарратива, выделения его характеристик в парадигме современной теории нарративных исследований и в лингвистическом аспекте освещения. Материалом для практического анализа нарратива с позиций и методов нарративных исследований выбраны риторические тексты политиков, в частности предвыборная речь Б. Обамы. **Целью** статьи, продиктованной научно-практическими заданиями когнитивного выражения языковой личности, современной когнитивной и нарративной лингвистики, является выделение характеристик нарратива в процессе его лингвистического анализа на примере сравнительной парадигмы англоязычной нарративной единицы и русского перевода фактического материала исследования (предвыборной речи Б. Обамы). Задачами для достижения поставленной цели являются уточнение термина и дефиниции нарратива в парадигме современных исследований.

Нарратив и предшествующие теории нарратива течения формировались в разное время и разными научными школами и нашли отражение в *современных публикациях* [2–10]. Научный голод современной мысли определяет поиск подходов, а также постоянного поиска смысла того, что мы делаем в науке. В статье Д. Солиса «The Crisis of Personhood: Why We Need to Broaden Our View» читаем о необходимости работы во имя будущего блага. Мысль не нова, но особенностью явилось то, что отличает нашу научную школу от западной (до сих пор еще отличает на мой взгляд), простотой изложения и признанием неизбежности недостижения целей, но поиском идей, осознанием их ценности для науки и общества в целом [7].

Возможно этим обоснован «нарративный поворот» в науке, поворот в отношении к действительности, концептуально другим взглядом на реальность, видения себя в реальности. Путь познания, предположительно, лежит через нарратив – хроникальное автобиографическое повествование, которое мы определяем как единицу

эмоционального интеллекта, а также как единицу фроне-зиса [1, с. 132].

М. Крейсморфт в статье «Trusting the Tale: Narrativist Turn in the Human Sciences» утверждает, что «нарратив – это область кросс-дисциплинарных взаимодействий и медиаций, которая собирает воедино все, что имеет отношение к нарративу в самых разных науках (филологии, историографии, психоанализе, философии, экономике и так далее), рассматривает его одновременно как предмет (форму письменного или устного дискурса) и как инструмент познания (например, нарративистское прочтение некоторых философских теорий), описывает сложную конфигурацию нарративного поворота, включающую множество «разнообразных троп» [2]. Современные исследователи спорят о схожести нарратива и психоанализа, однако сходятся в том, что общее заключается в повышенном интересе к человеку, его мыслям о себе, его заключений о себе, о правильности поступков и того, что по их мнению правильно или неправильно делать, некоему фроне-зису Аристотеля, изложенному по-новому.

Метафора «нарративного поворота», «близка к лакатосовской идее конкуренции научно-исследовательских программ, поскольку брендинг нового научного направления в качестве «поворота» обеспечивает ему неплохие шансы в том трансцендентальном полемосе, в который волей-неволей втянуто институционально оформленное научное мышление» [2].

В. Фишер предложил термин «нарративная парадигма». Он пояснил, что имеет в виду не ту или иную дисциплинарную парадигму, например социологическую, а как бы «метaparadигму» как пограничную область, в которой встречаются различные гуманитарные науки [3]. Тем самым он нисколько не стремится отрицать «существование или желательность существования частных жанров дискурса... Нарративная парадигма не отрицает полезность осознания различий между макроформами дискурса – философией, риторикой, поэтикой и т. д. – или микроформами дискурса – мифами, метафорами, аргументами и т. д.» [6]. В. Фишер перевел понятие парадигмы из плоскости методологии науки в плоскость практической теории коммуникации (в том числе научной) и коммуникативной этики, содержащих к тому же явные антропологические импликации, в плоскость фроне-зиса, помогающего в итоге принимать правильные решения. Нарративная парадигма, с его точки зрения, основана на так называемой нарративной рациональности, по контрасту с ковенциональной моделью формальной рациональности, которая, как предполагается, должна управлять человеческим общением [6]. Нарративная ра-

циональность, по мнению В. Фишера, включает нарративную вероятность (согласованность и связность истории) и нарративную верность (наличие в рассказе good reasons для доверия к нему, то есть «веских причин» или «достаточных оснований»). Эти фишеровские неформально-логические характеристики нарратива можно смело добавлять к многочисленным дискуссиям о критериях нарратива, которые ведут представители классической нарратологии [2].

Эпистемологические основания нарративизма и научная интуиция подталкивают к исследованию той области коммуникативного материала, о которой говорит В. Фишер, области «практической теории коммуникации (в том числе научной) и коммуникативной этики, содержащих антропологические импликации, плоскость фронезиса, помогающего принимать правильные решения.

В медицине, в социологии или исторической науке личная история (рассказа о самом себе), а также признание смысла нарратива как рассказа о себе – это не только живая история, не только гуманистический путь к public history, например, это еще и особая этика, опыт выслушивания частного лица, затерянного на безличных исторических просторах, это способ, каким это частное лицо может быть узнано, признано, может, наконец, найти [3].

Мы взяли единицу нарративного дискурса и сделали его лингвистический анализ с точки зрения использования в нем нарративных элементов, говоря проще – единиц модальности, делающих из нейтрального текста нарратив, отличающих его этим самым.

По нашим предположениям, нарратив – это всегда коммуникативно успешное риторическое языковое целое, с наличием рема-тематических отношений, новизной, эмоциональной насыщенностью, наличием единиц А-экспрессии, а также высокими показателями психолингвистических коэффициентов. Такие образования должны демонстрировать ярко-выраженный эмоциональный интеллект («способность человека осознавать эмоции, достигать и генерировать их так, чтобы содействовать мышлению, пониманию эмоций и того, что они означают и, соответственно управлять ими таким образом» [5].

Для анализа мы приводим речь Б. Обамы (Democratic National Convention, 2004 г.):

«My parents shared not only an improbable love; they shared an abiding faith in the possibilities of this nation. They would give me an African name, Barack, or “blessed”, believing that in a tolerant America your name is no barrier to success. They imagined me going to the best schools in the land, even though they weren't rich, because in a generous America you don't have to be rich to achieve your potential. They are both passed away now. Yet, I know that, on this night, they look down on me with pride».

Мои родители не только невероятно любили друг друга; они твёрдо верили в возможности этой страны. Они дали мне африканское имя Барак, или «Благословенный», полагая, что в толерантной Америке имя не является препятствием к успеху. Не будучи богатыми они хотели, чтобы я учился в одной из лучших школ в стране, потому что верили в то, что в щедрой Америке не нужно быть богатым, чтобы реализовать себя. Их уже нет в живых, тем не менее я знаю, что в эту ночь они смотрят на меня с гордостью.

Приведём выделенные нами четыре признака, характеризующие нарратив.

1. Событийность, выраженная глагольными формами простого прошедшего «*shared imagined weren't rich*», а также формы «*would*» с инфинитивом в значении выражения действия в прошлом «*would give me an African name*», отметим, что такая форма носит модальность, интенсифицируя значение сказанного, реализуя при этом потенциал претерито-презентного глагола «*will-would*», в значения которого входит семантические дериваты волеизъявления, воли, желания и его реализации.

2. Завершенность, темпоральность (историчность) выражена в автобиографическом отрезке детских воспоминаний.

3. Хронологическая последовательность истории, причинно-следственная связь событий: «*Мои родители невероятно любили друг друга; они твёрдо верили в возможности этой страны, <...> дали мне африканское имя Барак, или «Благословенный». Не будучи богатыми, они хотели, чтобы я учился в одной из лучших школ в стране, потому что верили».*

4. Реализация функции установления причинно-следственной связи, коммуникативный «мост», «итог» вышеизложенного: «*Их уже нет в живых, тем не менее, я знаю, что в эту ночь они смотрят на меня с гордостью».*

Эпоха массового тиражирования визуальных образов, абсолютной демократизации их производства и потребления, их влияния на самые разные сферы индивидуальной жизни сродни невероятной демократизации нарративов, заполнения повседневного культурного контента, прежде всего медийного, индивидуальными повествованиями, в том числе бесчисленными автонарративами [2]. Нарративный разум, о котором писал Х. Ортега-и-Гассет в работе «История как система» еще в 1955 г. как о разуме, наиболее адекватном гуманитарным наукам, поскольку они заняты постижением изменчивого и свободного человеческого существования, в нынешнюю эпоху, в эпоху после распада больших нарративов, превратился в безразмерную и неконтролируемую массу микронарративов, пролиферация которых идет тем быстрее, чем больше появляется для этих целей подручных, технических средств. Термин Ж. Бодрийера «экстаз рассказа» функционально определяет компоненты нарратива, а именно: «Narrago, ergo sum, повествую, следовательно, есть», а также нарративную интенсивность, при которой «тебя хотят слушать» [3].

Выводы. Таким образом, выводами к настоящей статье являются нижеследующие заключения. В нарративе в лингвистическом аспекте его анализа выделены рема-тематические отношения, новизна идеи, эмоциональная насыщенность, наличие единиц А-экспрессии, высокие показатели психолингвистических коэффициентов, предположительно демонстрирующие эмоциональный интеллект языковой личности «способность человека осознавать эмоции, генерировать их для содействия мышлению, в языковой нарратив – фронезис. Последний, определенный изначально как суждение, способствующее действию по поводу ценностей и сущностей вещей и некий «экстаз рассказа», в нашей экспликации приобретает характеристики *эффективного высказывания*, в котором единицы

модальности демонстрируют особую важность в процессе познания через «нарративный поворот» в науке, поворот в отношении к действительности, новым взглядом на реальность через видения себя в реальности. *Перспективной* исследований есть анализ языкового пути познания, через нарратив – хроникальное автобиографическое повествование, единицу эмоционального интеллекта, единицу фронезиса, а также уточнение составляющих термина и дефиниции нарратива.

Литература:

1. Аристотель. Сочинения : в 4 т. / Аристотель. – М. : Наука, 1978– . – Т. 2. – 1978. – 524 с.
2. Лехциер В.Л. Нарративный поворот и актуальность нарративного разума [Электронный ресурс] / В.Л. Лехциер. – Режим доступа : <http://www.culturalnet.ru/main/person/830>.
3. Лехциер В.Л. Экстаз рассказа: о судьбах повествований до и после иконического поворота / В.Л. Лехциер. – Режим доступа : <http://www.cirkolimp-tv.ru/articles/117/ekstaz-rasskaza-osudbakh-povestvovani-i-do-i-posle-ikonicheskogo-povorota> 20.
4. Dijk T.A. van. Studies in the pragmatics of discourse / T. A. van Dijk. – Hague : Springer, 1981. – 331 p.
5. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ / D. Goleman. – Hague : Springer, 1996. – P. 56.
6. Fisher W.R. The Narrative Paradigm: An elaboration / W.R. Fisher // Communication Monographs. – Hague : Springer, 1985. – P. 347.
7. Solies D. The Crisis of Personhood: Why We Need to Broaden Our View / D. Solies. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vimeo.com/metanexus>.
8. Taine H. Formation de sa pensée / H. Taine. – P., 1932. – 305 p.
9. Verschueren J. Metapragmatics and universals of linguistic action / J. Verschueren // Linguistic action: Some empirical-conceptual studies / Ed. by Verschueren J. – Norwood (N.J.), 1987. – 140 p.

10. Way E.C. Knowledge representation and metaphor / E.C. Way . – Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1991. – 313 p.

Ходоренко Г. В. Загальні питання нарративних досліджень. Лінгвістичний аспект

Анотація. У статті в загальних рисах порушені проблеми сучасної теорії нарративних досліджень, запропонований матеріал для практичного аналізу нарративу з позицій і методів нарративних досліджень. Окреслено особливі риси нарратива, що його відрізняють. Наведено приклади аналізу нарративу на прикладі порівняльної парадигми англійської нарративної одиниці та російського перекладу.

Ключові слова: нарратив, нарративні дослідження, теорія нарративу, одиниця нарративного дискурсу, модальність.

Khodorenko A. Common questions of narrative research. Linguistic aspect

Summary. The paper outlines the problems affected by the modern theory of narrative studies. We suggested linguistic material for practical analysis of the narrative from the perspective of narrative techniques and research. Traits of narrative have been featured. The analysis of English-language narrative and its equivalent russian translation has been made in the framework of comparative narrative paradigm.

Key words: narrative, narrative research, theory of narrative, unit of narrative discourse modality.

ЗМІСТ

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

<i>Галянт Г. В.</i> ЧАСТОТНЫЕ ПАРАМЕТРЫ ЖЕНСКОЙ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ АФРОАМЕРИКАНСКОГО АНГЛИЙСКОГО.....	4
<i>Гонтаренко Н. М.</i> ПОНЯТТЄВИЙ ПРОСТІР КОРЕЛЯТИВ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ POLITICS IS HUMAN LOCOMOTION.....	7
<i>Гуменна-Остапчук І. І.</i> СИНТАГМАТИЧНА ІМПЛІКАЦІЯ ТРОПІВ В АНГЛІЙСЬКОМУ МЕДІА ДИСКУРСІ.....	10
<i>Данилюк С. С.</i> СТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ТЕКСТІВ ПЕРСОНАЛЬНИХ ВЕБ-СТОРИНОК ЛІНГВІСТІВ: ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ.....	13
<i>Іванченко А. В.</i> СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭКФРАСИСНЫХ КОМПЛЕКСОВ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ.....	18
<i>Ільчук О. А.</i> ФОРМУВАННЯ МЕТОНІМІЧНИХ ЗНАЧЕНЬ ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	22
<i>Казимір І. С.</i> АПЕРЦЕПТИВНИЙ ХАРАКТЕР ВЕРБАЛЬНОГО ІМПРИНТИНГУ.....	25
<i>Лагодзінська О. А.</i> ДИСКУРСИВНА МАНІПУЛЯТИВНА СТРАТЕГІЯ «СХИЛЕННЯ ДО ВІДВЕРТОСТІ» В АНГЛОМОВНОМУ ТОК-ШОУ ТА ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ ПЕРЕДАЧІ СТІВЕНА САКЕРА «ВІДВЕРТА РОЗМОВА» HARDTALK).....	28
<i>Мосієвич Л. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ SEXUALRELATIONS У СУЧАСНІЙ БРИТАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	33
<i>Мусяйчук С. М.</i> АНАЛІЗ ОРФОГРАФІЧНИХ РОЗБІЖНОСТЕЙ XVIII І XXI СТОЛІТЬ НА МАТЕРІАЛІ ЛИСТА Ж. ФОРМЕЯ ДО ПРИНЦ ЕСІ ПРУССЬКОЇ.....	36
<i>Нікіфорчук С. С.</i> ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА БІОГРАФІЧНА СТАТТЯ БРИТАНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ ЯК ТИП ТЕКСТУ: СТРУКТУРНО-КОМПОЗИЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ.....	39
<i>Образцова Е. М.</i> СТРУКТУРНО-КОМПОЗИЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВОПРОСА КАК ПРОБЛЕМА НОРМАТИВНОСТИ.....	42
<i>Остапчук Я. В.</i> КОНЦЕПТ UNDERSTANDING: КОГНІТИВНІ ОЗНАКИ ТА НОМІНАТИВНЕ ПОЛЕ.....	45
<i>Полонская И. П.</i> ЗАМЕЩЕНИЕ ПРАГМАТИЧЕСКОГО СОДЕРЖАНИЯ ВЫСКАЗЫВАНИЯ В ОПОСРЕДСТВОВАННОМ ТИПЕ РЕЧЕВОЙ КОММУНИКАЦИИ.....	48
<i>Полякова Т. Л.</i> ОБРАЗ АВТОРА У ЖАНРІ ТВИТТИНГ В АНГЛОМОВНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ.....	51
<i>Радзійон В. М.</i> ЛІНІЙНА КОМПРЕСІЯ ЯК СПОСІБ УТВОРЕННЯ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ-УНІВЕРБІВ У МОВІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ (НА МАТЕРІАЛІ ІМЕННИКІВ СПОРТИВНОЇ ТЕМАТИКИ).....	54
<i>Ryzhkova S. V.</i> THE FUNCTIONING PECULIARITIES OF ANTHROPONYMS IN THE GERMAN LANGUAGE.....	57
<i>Савчук Р. І.</i> ОСНОВНІ ФОРМО- й СМИСЛОТВІРНІ КОНСТИТУЕНТИ ФРАНЦУЗЬКОГО ХУДОЖНЬОГО НАРАТИВУ.....	60
<i>Сорока Т. В.</i> СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА АНГЛІЙСЬКИХ АКЦІОНОМЕНІВ ІЗ СЕРЕДНІМ СТУПЕНЕМ ПОЛІСЕМІЇ.....	64
<i>Сташко Г. І.</i> ЕВОЛЮЦІЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПІСЕННОМУ ФОЛЬКЛОРІ.....	68

<i>Теплова М. В.</i> ГІПЕРОНІМІЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ КОМПЛЕКСУ НАУКОВИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ.....	72
<i>Терещенко Т. В.</i> МЕТАФОРА В БІЗНЕС-ДИСКУРСІ (МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ).....	75
<i>Фоменко Е. Г.</i> СВЕРХКОРОТКИЙ РАССКАЗ 2014 ГОДА В ЛИНГВОСИНЕРГЕТИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ.....	79
<i>Чистяк Д. О.</i> ТЕКСТОВА КОНЦЕПТОСФЕРА БЕЛЬГІЙСЬКОГО СИМВОЛІЗМУ В ТЕОРЕТИЧНИХ ПРАЦЯХ АЛЬБЕРА МОКЕЛЯ.....	83
<i>Чуланова Г. В.</i> ТЕКСТ-ВІДГУК ЯК СПОСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСУ АДРЕСАТА.....	86
<i>Shandruk S. I.</i> THE PROBLEM OF SECOND LANGUAGE ACQUISITION FOR NON-NATIVE SPEAKERS.....	89
<i>Шевченко Л. О.</i> ЦИКЛІЗАЦІЯ ЯК ФОРМА ВТІЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ЕМОЦІЙНОЇ АТАКИ В ІСПАНСЬКИХ ПОСТМОДЕРНИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ.....	93
<i>Шкворченко Н. М.</i> ХУДОЖНИЙ ДІАЛОГ У ПАРАДИГМІ ДОСЛІДЖЕНЬ	96
<i>Щигло Л. В.</i> СЛОВОТВІРНЕ ГНІЗДО ЯК МАКРООДИНИЦЯ ДЕРИВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ.....	99
<i>Ярема О. Б.</i> ЧАСТОТА АЛЮЗИВНИХ ТИПІВ ЯК СТАТИСТИЧНИЙ ПАРАМЕТР ТРЬОХ РОДІВ ЛІТЕРАТУРИ.....	102
<i>Ярвенко Л. С.</i> ТЕКСТООБРАЗУЮЩИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЛОВА ШИРОКОЙ СЕМАНТИКИ «PLACE».....	106

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

<i>Корсун О. В.</i> БЕЗСУБ'ЄКТНІ РЕЧЕННЯ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОСОБИ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ... ..	110
<i>Рыжух В. И.</i> КАТЕГОРИИ ВРЕМЕНИ И НАКЛОНЕНИЯ ГЛАГОЛА В АРАБСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ.....	113
<i>Смазнова М. В.</i> ГРАММАТИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ ДВОЙСТВЕННОГО ЧИСЛА В АРАБСКОМ ЯЗЫКЕ КАК ПРИМЕР НЕРАЗРЫВНОЙ СВЯЗИ ЯЗЫКА, КУЛЬТУРЫ И РЕЛИГИИ.....	117

МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

<i>Супрун Л. В.</i> ЛАТИНСЬКА МОВНА МЕНТАЛЬНІСТЬ: ВІСНИКІВСЬКА АДАПТАЦІЯ.....	122
<i>Яковленко К. Ю.</i> ВІЙСЬКОВА ФОТОГРАФІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОДІЙ ТА ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ.....	126

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

<i>Ходоренко А. В.</i> ОБЩИЕ ВОПРОСЫ НАРРАТИВНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ: ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....	130
---	-----

НОТАТКИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 11 том 2, 2014

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Скрипченко О.О.

Комп'ютерна верстка – Кузнцова Н.С.

Підписано до друку 20.12.2014 р. Формат 60х84/8. Обл.-вид. арк. 16,81, ум.-друк. арк. 15,81.

Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 2012-14.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.)

Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua